നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

സംയുത്തനികായേ

സളായതനവഗ്ഗ-അട്ഠകഥാ

൧. സളായതനസംയുത്തം

൧. അനിച്ചവഗ്ഗോ

൧. അജ്ഝത്താനിച്ചസുത്തവണ്ണനാ

൧. സളായതനവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ചക്ഖു**ന്തി ദ്വേ ചക്ഖൂനി - ഞാണചക്ഖു ചേവ മംസചക്ഖു ച. തത്ഥ **ഞാണചക്ഖു** പഞ്ചവിധം - ബുദ്ധചക്ഖു, ധമ്മചക്ഖു, സമന്തചക്ഖു, ദിബ്ബചക്ഖു, പഞ്ഞാചക്ഖൂതി. തേസു ബുദ്ധചക്ഖു നാമ ആസയാനുസയഞാണഞ്ചേവ ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണഞ്ച, യം - ''ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ''തി (മഹാവ॰ ൯; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൩; ൨.൩൩൮) ആഗതം . ധമ്മചക്ഖു നാമ ഹേട്ഠിമാ തയോ മഗ്ഗാ തീണി ച ഫലാനി, യം - ''വിരജം വീതമലം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദീ''തി (മഹാവ॰ ൧൬; മ॰ നി॰ ൨.൩൯൫) ആഗതം. സമന്തചക്ഖു നാമ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, യം - ''പാസാദമാരുയ്ഹ സമന്തചക്ഖൂ''തി (മഹാവ॰ ൮; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൨; ൨.൩൩൮) ആഗതം. ദിബ്ബചക്ഖു നാമ ആലോകഫരണേന ഉപ്പന്നം ഞാണം, യം - ''ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേനാ''തി (പാരാ॰ ൧൩; മ॰ നി॰ ൨.൩൪൧) ആഗതം. പഞ്ഞാചക്ഖു നാമ ചതുസച്ചപരിച്ഛേദകഞാണം, യം - ''ചക്ഖും ഉദപാദീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൫) ആഗതം.

മംസചക്ഖുപി ദുവിധം - സസമ്ഭാരചക്ഖു, പസാദചക്ഖൂതി. തേസു യ്വായം അക്ഖികൂപകേ അക്ഖിപടലേഹി പരിവാരിതോ മംസപിണ്ഡോ, യത്ഥ ചതസ്സോ ധാതുയോ വണ്ണഗന്ധരസോജാ സമ്ഭവോ ജീവിതം ഭാവോ ചക്ഖുപസാദോ കായപസാദോതി സങ്ഖേപതോ തേരസ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി. വിത്ഥാരതോ പന ചതസ്സോ ധാതുയോ വണ്ണഗന്ധരസോജാ സമ്ഭവോതി ഇമേ നവ ചതുസമുട്ഠാനവസേന ഛത്തിംസ, ജീവിതം ഭാവോ ചക്ഖുപസാദോ കായപസാദോതി ഇമേ കമ്മസമുട്ഠാനാ താവ ചത്താരോതി ചത്താരീസ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി. ഇദം സസമ്ഭാരചക്ഖു നാമ. യം പനേത്ഥ സേതമണ്ഡലപരിച്ഛിന്നേന കണ്ഹമണ്ഡലേന പരിവാരിതേ ദിട്ഠിമണ്ഡലേ സന്നിവിട്ഠം രൂപദസ്സനസമത്ഥം പസാദമത്തം, ഇദം പസാദചക്ഖു നാമ. തസ്സ തതോ പരേസഞ്ച സോതാദീനം വിത്ഥാരകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്താവ.

തത്ഥ യദിദം പസാദചക്ഖു, തം ഗഹേത്വാ ഭഗവാ - **ചക്ഖും, ഭിക്ഖവേ, അനിച്ച**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ - ''ചതൂഹി കാരണേഹി അനിച്ചം ഉദയബ്ബയവന്തതായാ''തിആദിനാ നയേന വിത്ഥാരകഥാ ഹേട്ഠാ പകാസിതായേവ. **സോതമ്പി** പസാദസോതമേവ അധിപ്പേതം, തഥാ **ഘാനജിവ്ഹാകായാ. മനോ**തി തേഭൂമകസമ്മസനചാരചിത്തം. ഇതി ഇദം സുത്തം ഛസു അജ്ഝത്തികായതനേസു തീണി ലക്ഖണാനി ദസ്സേത്വാ കഥിതേ ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയേന വുത്തം.

൨-൩. അജ്ഝത്തദുക്ഖസുത്താദിവണ്ണനാ

൨-൩. ദുതിയം ദ്വേ ലക്ഖണാനി, തതിയം ഏകലക്ഖണം ദസ്സേത്വാ കഥിതേ ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയേന വുത്തം. സേസാനി പന തേഹി സല്ലക്ഖിതാനി വാ ഏത്തകേനേവ വാ സല്ലക്ഖേസ്സന്തീതി.

൪-൬. ബാഹിരാനിച്ചസുത്താദിവണ്ണനാ

ർ-൬. ചതുത്ഥേ **രൂപഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബാ** ചതുസമുട്ഠാനാ, **സദ്ദോ** ദ്വിസമുട്ഠാനോ, **ധമ്മാ**തി തേഭൂമകധമ്മാരമ്മണം. ഇദമ്പി ബാഹിരേസു ഛസു ആയതനേസു തിലക്ഖണം ദസ്സേത്വാ കഥിതേ ബുജ്ഝനകാനം വസേന വുത്തം. പഞ്ചമേ ഛട്ഠേ ച ദുതിയതതിയേസു വുത്തസദിസോവ നയോ.

൭-൧൨. അജ്ഝത്താനിച്ചാതീതാനാഗതസുത്താദിവണ്ണനാ

൭-൧൨. സത്തമാദീനി അതീതാനാഗതേസു ചക്ഖാദീസു അനിച്ചലക്ഖണാദീനി സല്ലക്ഖേത്വാ പച്ചുപ്പന്നേസു ബലവഗാഹേന കിലമന്താനം വസേന വുത്താനി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവാതി.

അനിച്ചവഗ്ഗോ പഠമോ.

൨. യമകവഗ്ഗോ

൧-ർ. പഠമപുബ്ബേസമ്ബോധസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൩-൧൬. യമകവഗ്ഗസ്സ പഠമദുതിയേസു **അജ്ഝത്തികാന**ന്തി അജ്ഝത്തജ്ഝത്തവസേന അജ്ഝത്തികാനം. സോ പന നേസം അജ്ഝത്തികഭാവോ ഛന്ദരാഗസ്സ അധിമത്തബലവതായ വേദിതബ്ബോ. മനുസ്സാനഞ്ഹി അന്തോഘരം വിയ ഛ അജ്ഝത്തികായതനാനി, ഘരൂപചാരം വിയ ഛ ബാഹിരായതനാനി. യഥാ നേസം പുത്തദാരധനധഞ്ഞപുണ്ണേ അന്തോഘരേ ഛന്ദരാഗോ അധിമത്തബലവാ ഹോതി, തത്ഥ കസ്സചി പവിസിതും ന ദേന്തി, അപ്പമത്തേന ഭാജനസദ്ദമത്തേനാപി "കിം ഏത"ന്തി? വത്താരോ ഭവന്തി. ഏവമേവം ഛസു അജ്ഝത്തികേസു ആയതനേസു അധിമത്തബലവഛന്ദരാഗോതി. ഇതി ഇമായ ഛന്ദരാഗബലവതായ താനി "അജ്ഝത്തികാനീ"തി വുത്താനി. ഘരൂപചാരേ പന നോ തഥാ ബലവാ ഹോതി, തത്ഥ ചരന്തേ മനുസ്സേപി ചതുപ്പദാനിപി ന സഹസാ നിവാരേന്തി. കിഞ്ചാപി ന നിവാരേന്തി, അനിച്ഛന്താ പന പസുപച്ഛിമത്തമ്പി ഗഹിതും ന ദേന്തി. ഇതി നേസം തത്ഥ ന അധിമത്തബലവഛന്ദരാഗോ ഹോതി. രൂപാദീസുപി തഥേവ ന അധിമത്തബലവഛന്ദരാഗോ, തസ്മാ താനി "ബാഹിരാനീ"തി വുത്താനി. വിത്ഥാരതോ പന അജ്ഝത്തികബാഹിരകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്താവ. സേസം ദ്വീസുപി സുത്തേസു ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ. തഥാ തതിയചതുത്ഥേസു.

൫-൬. പഠമനോചേഅസ്സാദസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൭-൧൮. പഞ്ചമേ **നിസ്സടാ**തി നിക്ഖന്താ. **വിസഞ്ഞുത്താ**തി നോസംയുത്താ. **വിപ്പമുത്താ**തി നോ അധിമുത്താ **വിമരിയാദീകതേന ചേതസാ**തി നിമ്മരിയാദീകതേന ചേതസാ. യഞ്ഹി കിലേസജാതം വാ വട്ടം വാ അപ്പഹീനം ഹോതി, തേന സേഖാനം ചിത്തം സമരിയാദീകതം നാമ. യം പഹീനം, തേന വിമരിയാദീകതം. ഇധ പന സബ്ബസോ കിലേസാനഞ്ചേവ വട്ടസ്സ ച പഹീനത്താ വിമരിയാദീകതേന കിലേസവട്ടമരിയാദം അതിക്കന്തേന ചിത്തേന വിഹരിംസൂതി അത്ഥോ. ഛട്ഠേപി ഏസേവ നയോ. ഛസുപി പനേതേസു സുത്തേസു ചതുസച്ചമേവ കഥിതന്തി വേദിതബ്ബം.

൭-൧൦. പഠമാഭിനന്ദസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൯-൨൨. സത്തമാദീസു ചതൂസു വട്ടവിവട്ടമേവ കഥിതം. അനുപുബ്ബകഥാ പന നേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാതി.

യമകവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

൩. സബ്ബവഗ്ഗോ

൧. സബ്ബസുത്തവണ്ണനാ

൨൩. സബ്ബവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **സബ്ബം വോ, ഭിക്ഖവേ**തി സബ്ബം നാമ ചതുബ്ബിധം - സബ്ബസബ്ബം, ആയതനസബ്ബം, സക്കായസബ്ബം, പദേസസബ്ബന്തി. തത്ഥ -

> ''ന തസ്സ അദ്ദിട്ഠമിധഅത്ഥി കിഞ്ചി,
> അഥോ അവിഞ്ഞാതമജാനിതബ്ബം;
> സബ്ബം അഭിഞ്ഞാസി യദത്ഥി നേയ്യം,
> തഥാഗതോ തേന സമന്തചക്ഖൂ''തി. (മഹാനി॰ ൧൫൬; ചൂളനി॰
> ധോതകമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസോ ൩൨; പടി॰ മ॰ ൧.൧൨൧) -

ഇദം സബ്ബസബ്ബം നാമ. ''സബ്ബം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമി, തം സുണാഥാ''തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൩) ഇദം ആയതനസബ്ബം നാമ. ''സബ്ബധമ്മമൂലപരിയായം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൧) ഇദം സക്കായസബ്ബം നാമ. ''സബ്ബധമ്മേസു വാ പന പഠമസമന്നാഹാരോ ഉപ്പജ്ജതി ചിത്തം മനോ മാനസം...പേ॰... തജ്ജാമനോധാതൂ''തി ഇദം പദേസസബ്ബം നാമ. ഇതി പഞ്ചാരമ്മണമത്തം പദേസസബ്ബം. തേഭൂമകധമ്മാ സക്കായസബ്ബം. ചതുഭൂമകധമ്മാ ആയതനസബ്ബം. യംകിഞ്ചി നേയ്യം സബ്ബസബ്ബം. പദേസസബ്ബം സക്കായസബ്ബം ന പാപുണാതി, സക്കായസബ്ബം ആയതനസബ്ബം ന പാപുണാതി, ആയതനസബ്ബം സബ്ബസബ്ബം ന പാപുണാതി. കസ്മാ? സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ അയം നാമ ധമ്മോ ആരമ്മണം ന ഹോതീതി നത്ഥിതായ. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ആയതനസബ്ബം അധിപ്പേതം.

പച്ചക്ഖായാതി പടിക്ഖിപിത്വാ. **വാചാവത്ഥുകമേവസ്സാ**തി, വാചായ വത്തബ്ബവത്ഥുമത്തകമേവ ഭവേയ്യ. ഇമാനി പന ദ്വാദസായതനാനി അതിക്കമിത്വാ അയം നാമ അഞ്ഞോ സഭാവധമ്മോ അത്ഥീതി ദസ്സേതും ന സക്കുണേയ്യ. **പുട്ഠോ ച ന സമ്പായേയ്യാ**തി, ''കതമം അഞ്ഞം സബ്ബം നാമാ''തി? പുച്ഛിതോ, ''ഇദം നാമാ''തി വചനേന സമ്പാദേതും ന സക്കുണേയ്യ. **വിഘാതം ആപജ്ജേയ്യാ**തി ദുക്ഖം ആപജ്ജേയ്യ. **യഥാ തം, ഭിക്ഖവേ, അവിസയസ്മി**ന്തി ഏത്ഥ **ത**ന്തി നിപാതമത്തം. **യഥാ**തി കാരണവചനം, യസ്മാ അവിസയേ പുട്ഠോതി അത്ഥോ. അവിസയസ്മിഞ്ഹി സത്താനം വിഘാതോവ ഹോതി, കൂടാഗാരമത്തം സിലം സീസേന ഉക്ഖിപിത്വാ ഗമ്ഭീരേ ഉദകേ തരണം അവിസയോ, തഥാ ചന്ദിമസൂരിയാനം ആകഡ്ഢിത്വാ പാതനം, തസ്മിം അവിസയേ വായമന്തോ വിഘാതമേവ ആപജ്ജതി, ഏവം ഇമസ്മിമ്പി അവിസയേ വിഘാതമേവ ആപജ്ജേയ്യാതി അധിപ്പായോ.

൨. പഹാനസുത്തവണ്ണനാ

൨൪. ദുതിയേ **സബ്ബപ്പഹാനായാ**തി സബ്ബസ്സ പഹാനായ. **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജതി വേദയിത**ന്തി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സം മൂലപച്ചയം കത്വാ ഉപ്പന്നാ സമ്പടിച്ഛനസന്തീരണവോട്ഠബ്ബനജവനവേദനാ. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തായ പന വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. സോതദ്വാരാദിവേദനാപച്ചയാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ പന **മനോ**തി ഭവങ്ഗചിത്തം. **ധമ്മാ**തി ആരമ്മണം. **മനോവിഞ്ഞാണ**ന്തി സഹാവജ്ജനകജവനം. **മനോസമ്ഫസ്സോ**തി ഭവങ്ഗസഹജാതോ സമ്ഫസ്സോ. **വേദയിത**ന്തി സഹാവജ്ജനവേദനായ ജവനവേദനാ. ഭവങ്ഗസമ്പയുത്തായ പന വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. ആവജ്ജനം ഭവങ്ഗതോ അമോചേത്വാ **മനോ**തി സഹാവജ്ജനേന ഭവങ്ഗം ദട്ഠബ്ബം. **ധമ്മാ**തി ആരമ്മണം. **മനോവിഞ്ഞാണ**ന്തി ജവനവിഞ്ഞാണം. **മനോസമ്ഫസ്സോ**തി ഭവങ്ഗസഹജാതോ സമ്ഫസ്സോ. **വേദയിത**ന്തി ജവനസഹജാതാ വേദനാ. സഹാവജ്ജനേന ഭവങ്ഗസഹജാതാപി വട്ടതിയേവ. യാ പനേത്ഥ ദേസനാ അനുസിട്ഠിആണാ, അയം പണ്ണത്തി നാമാതി.

൩. അഭിഞ്ഞാപരിഞ്ഞാപഹാനസുത്തവണ്ണനാ

൨൫. തതിയേ **സബ്ബം അഭിഞ്ഞാ പരിഞ്ഞാ പഹാനായാ**തി സബ്ബം അഭിജാനിത്വാ പരിജാനിത്വാ പജഹനത്ഥായ. **അഭിഞ്ഞാ പരിഞ്ഞാ പഹാതബ്ബ**ന്തി അഭിജാനിത്വാ പരിജാനിത്വാ പഹാതബ്ബം. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൪. പഠമഅപരിജാനനസുത്തവണ്ണനാ

൨൬. ചതുത്ഥേ **അനഭിജാനം അപരിജാനം അവിരാജയം അപ്പജഹ**ന്തി അനഭിജാനന്തോ അപരിജാനന്തോ അവിരാജേന്തോ അപ്പജഹന്തോ. എത്ഥ ച **അവിരാജേന്തോ**തി അവിഗച്ഛാപേന്തോ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ തിസ്സോപി പരിഞ്ഞാ കഥിതാ ഹോന്തി. ''അഭിജാന''ന്തി ഹി വചനേന ഞാതപരിഞ്ഞാ കഥിതാ, ''പരിജാന''ന്തി വചനേന തീരണപരിഞ്ഞാ, ''വിരാജയം പജഹ''ന്തി ദ്വീഹി പഹാനപരിഞ്ഞാതി.

൫. ദുതിയഅപരിജാനനസുത്തവണ്ണനാ

൨൭. പഞ്ചമേ **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞാതബ്ബാ ധമ്മാ**തി ഹേട്ഠാ ഗഹിതരൂപമേവ ഗഹേത്വാ ദസ്സേതി. ഹേട്ഠാ വാ ആപാഥഗതം ഗഹിതം, ഇധ അനാപാഥഗതം. ഇദം പനേത്ഥ സന്നിട്ഠാനം - ഹേട്ഠാ ആപാഥഗതമ്പി അനാപാഥഗതമ്പി ഗഹിതമേവ, ഇധ പന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താ തയോ ഖന്ധാ. തേ ഹി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന സഹ വിഞ്ഞാതബ്ബത്താ ''ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞാതബ്ബാ''തി വുത്താ. സേസപദേസുപി എസേവ നയോ.

൬. ആദിത്തസുത്തവണ്ണനാ

൨൮. ഛട്ഠേ **ഗയാസീസേ**തി ഗയാഗാമസ്സ ഹി അവിദൂരേ ഗയാതി എകാ പോക്ഖരണീപി അത്ഥി നദീപി, ഗയാസീസനാമകോ ഹത്ഥികുമ്ഭസദിസോ പിട്ഠിപാസാണോപി, യത്ഥ ഭിക്ഖുസഹസ്സസ്സപി ഓകാസോ പഹോതി, ഭഗവാ തത്ഥ വിഹരതി. തേന വുത്തം ''ഗയാസീസേ''തി. **ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീ**തി തേസം സപ്പായധമ്മദേസനം വിചിനിത്വാ തം ദേസേസ്സാമീതി ആമന്തേസി.

തത്രായം അനുപുബ്ബികഥാ - ഇതോ കിര ദ്വാനവുതികപ്പേ മഹിന്ദോ നാമ രാജാ അഹോസി. തസ്സ ജേട്ഠപുത്തോ ഫുസ്സോ നാമ. സോ പൂരിതപാരമീ പച്ഛിമഭവികസത്തോ, പരിപാകഗതേ ഞാണേ ബോധിമണ്ഡം ആരുയ്ഹ സബ്ബഞ്ഞുതം പടിവിജ്ഝി . രഞ്ഞോ കനിട്ഠപുത്തോ തസ്സ അഗ്ഗസാവകോ അഹോസി, പുരോഹിതപുത്തോ ദുതിയസാവകോ. രാജാ ചിന്തേസി - ''മയ്ഹം ജേട്ഠപുത്തോ നിക്ഖമിത്വാ ബുദ്ധോ ജാതോ, കനിട്ഠപുത്തോ അഗ്ഗസാവകോ, പുരോഹിതപുത്തോ ദുതിയസാവകോ''തി. സോ ''അമ്ഹാകംയേവ ബുദ്ധോ, അമ്ഹാകം ധമ്മോ, അമ്ഹാകം സങ്ഘോ''തി വിഹാരം കാരേത്വാ വിഹാരദ്വാരകോട്ഠകതോ യാവ അത്തനോ ഘരദ്വാരാ ഉഭതോ വേളുഭിത്തികുടികാഹി പരിക്ഖിപിത്വാ മത്ഥകേ സുവണ്ണതാരകഖചിതസമോസരിതഗന്ധദാമമാലാദാമവിതാനം ബന്ധാപേത്വാ ഹേട്ഠാ രജതവണ്ണം വാലുകം സന്ഥരിത്വാ പുപ്ഫാനി വികിരാപേത്വാ തേന മഗ്ഗേന ഭഗവതോ ആഗമനം കാരേസി.

സത്ഥാ വിഹാരസ്മിംയേവ ഠിതോ ചീവരം പാരുപിത്വാ അന്തോസാണിയാവ സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന രാജഗേഹം ആഗച്ഛതി, കതഭത്തകിച്ചോ അന്തോസാണിയാവ ഗച്ഛതി. കോചി കടച്ഛുഭിക്ഖാമത്തമ്പി ദാതും ന ലഭതി. തതോ നാഗരാ ഉജ്ഝായിംസു, ''ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ, ന ച മയം പുഞ്ഞാനി കാതും ലഭാമ. യഥാ ഹി ചന്ദിമസൂരിയാ സബ്ബേസം ആലോകം കരോന്തി, എവം ബുദ്ധാ നാമ സബ്ബേസം ഹിതത്ഥായ ഉപ്പജ്ജന്തി, അയം പന രാജാ സബ്ബേസം പുഞ്ഞചേതനം അത്തനോയേവ അന്തോ പവേസേതീ''തി.

തസ്സ ച രഞ്ഞോ അഞ്ഞേ തയോ പുത്താ അത്ഥി. നാഗരാ തേഹി സദ്ധിം എകതോ ഹുത്വാ സമ്മന്തയിംസു, ''രാജകുലേഹി സദ്ധിം അട്ടോ നാമ നത്ഥി, എകം ഉപായം കരോമാ''തി. തേ പച്ചന്തേ ചോരേ ഉട്ഠാപേത്വാ, ''കതിപയാ ഗാമാ പഹടാ''തി സാസനം ആഹരാപേത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചയിംസു. രാജാ പുത്തേ പക്കോസാപേത്വാ''താതാ, അഹം മഹല്ലകോ, ഗച്ഛഥ ചോരേ വൂപസമേഥാ''തി പേസേസി. പയുത്തചോരാ ഇതോ ചിതോ ച അവിപ്പകിരിത്വാ തേസം സന്തികമേവ ആഗച്ഛിംസു. തേ അനാവാസേ ഗാമേ വാസേത്വാ ''വൂപസമിതാ ചോരാ''തി ആഗന്ത്വാ രാജാനം വന്ദിത്വാ അട്ഠംസു.

രാജാ തുട്ഠോ "താതാ, വരം വോ ദേമീ"തി ആഹ. തേ അധിവാസേത്വാ ഗന്ത്വാ നാഗരേഹി സദ്ധിം മന്തയിംസു, "രഞ്ഞാ അമ്ഹാകം വരോ ദിന്നോ. കിം ഗണ്ഹാമാ"തി? അയ്യപുത്താ, തുമ്ഹാകം ഹത്ഥിഅസ്സാദയോ ന ദുല്ലഭാ , ബുദ്ധരതനം പന ദുല്ലഭം, ന സബ്ബകാലം ഉപ്പജ്ജതി, തുമ്ഹാകം ജേട്ഠഭാതികസ്സ ഫുസ്സബുദ്ധസ്സ പടിജഗ്ഗനവരം ഗണ്ഹഥാതി. തേ "ഏവം കരിസ്സാമാ"തി നാഗരാനം പടിസ്സുണിത്വാ കതമസ്സുകമ്മാ സുന്ഹാതാ സുവിലിത്താ രഞ്ഞോ സന്തികം ഗന്ത്വാ, "ദേവ, നോ വരം ദേഥാ"തി യാചിംസു. കിം ഗണ്ഹിസ്സഥ താതാതി? ദേവ, അമ്ഹാകം ഹത്ഥിഅസ്സാദീഹി അത്ഥോ നത്ഥി, ജേട്ഠഭാതികസ്സ നോ ഫുസ്സബുദ്ധസ്സ പടിജഗ്ഗനവരം ദേഥാതി. "അയം വരോ ന സക്കാ മയാ ജീവമാനേന ദാതു"ന്തി ദ്വേ കണ്ണേ പിദഹി. "ദേവ, ന തുമ്ഹേ അമ്ഹേഹി ബലക്കാരേന വരം ദാപിതാ, തുമ്ഹേഹി അത്തനോ രുചിയാ തുട്ഠേഹി ദിന്നോ. കിം, ദേവ, രാജകുലസ്സ ദ്വേ കഥാ വട്ടന്തീ"തി? സച്ചവാദിതായ ഭണിംസു.

രാജാ വിനിവത്തിതും അലഭന്തോ - "താതാ, സത്ത സംവച്ഛരേ സത്ത മാസേ സത്ത ച ദിവസേ ഉപട്ഠഹിത്വാ തുമ്ഹാകം ദസ്സാമീ"തി ആഹ. "സുന്ദരം, ദേവ, പാടിഭോഗം ദേഥാ"തി. "കിസ്സ പാടിഭോഗം താതാ"തി? "ഏത്തകം കാലം അമരണപാടിഭോഗം ദേവാ"തി. "താതാ, അയുത്തം പാടിഭോഗം ദാപേഥ, ന സക്കാ ഏവം പാടിഭോഗം ദാതും, തിണഗ്ഗേ ഉസ്സാവബിന്ദുസദിസം സത്താനം ജീവിത"ന്തി. "നോ ചേ, ദേവ, പാടിഭോഗം ദേഥ, മയം അന്തരാ മതാ കിം കുസലം കരിസ്സാമാ"തി? "തേന ഹി, താതാ, ഛ സംവച്ഛരാനി ദേഥാ"തി. "ന സക്കാ, ദേവാ"തി. "തേന ഹി പഞ്ച, ചത്താരി, തീണി, ദ്വേ, ഏകം സംവച്ഛരം ദേഥ". "സത്ത, ഛ മാസേ ദേഥ...പേ॰... മാസഡ്ഢമത്തം ദേഥാ"തി. "ന സക്കാ, ദേവാ"തി. "തേന ഹി സത്തദിവസമത്തം ദേഥാ"തി. "സാധു, ദേവാതി സത്ത ദിവസേ സമ്പടിച്ഛിംസു". രാജാ സത്ത സംവച്ഛരേ സത്ത മാസേ സത്ത ദിവസേ കത്തബ്ബസക്കാരം സത്തസുയേവ ദിവസേസു അകാസി.

തതോ പുത്താനം വസനട്ഠാനം സത്ഥാരം പേസേതും അട്ഠഉസഭവിത്ഥതം മഗ്ഗം അലങ്കാരാപേസി, മജ്ഝട്ഠാനേ ചതുഉസഭപ്പമാണം പദേസം ഹത്ഥീഹി മദ്ദാപേത്വാ കസിണമണ്ഡലസദിസം കത്വാ വാലുകായ സന്ഥരാപേത്വാ പുപ്ഫാഭികിണ്ണമകാസി, തത്ഥ തത്ഥ കദലിയോ ച പുണ്ണഘടേ ച ഠപാപേത്വാ ധജപടാകാ ഉക്ഖിപാപേസി. ഉസഭേ ഉസഭേ പോക്ഖരണിം ഖണാപേസി, അപരഭാഗേ ദ്വീസു പസ്സേസു ഗന്ധമാലാപുപ്ഫാപണേ പസാരാപേസി. മജ്ഝട്ഠാനേ ചതുഉസഭവിത്ഥാരസ്സ അലങ്കതമഗ്ഗസ്സ ഉഭോസു പസ്സേസു ദ്വേ ദ്വേ ഉസഭവിത്ഥാരേ മഗ്ഗേ ഖാണുകണ്ടകേ ഹരാപേത്വാ ദണ്ഡദീപികായോ കാരാപേസി. രാജപുത്താപി അത്തനോ ആണാപവത്തിട്ഠാനേ സോളസഉസഭമഗ്ഗം തഥേവ അലങ്കാരാപേസും.

രാജാ അത്തനോ ആണാപവത്തിട്ഠാനസ്സ കേദാരസീമം ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ പരിദേവമാനോ, "താതാ, മയ്ഹം ദക്ഖിണക്ഖിം ഉപ്പാടേത്വാ ഗണ്ഹന്താ വിയ ഗച്ഛഥ, ഏവം ഗണ്ഹിത്വാ ഗതാ പന ബുദ്ധാനം അനുച്ഛവികം കരേയ്യാഥ. മാ സുരാസോണ്ഡാ വിയ പമത്താ വിചരിത്ഥാ"തി ആഹ. തേ "ജാനിസ്സാമ മയം, ദേവാ"തി സത്ഥാരം ഗഹേത്വാ ഗതാ, വിഹാരം കാരേത്വാ സത്ഥു നിയ്യാതേത്വാ തത്ഥ സത്ഥാരം പടിജഗ്ഗന്താ കാലേന ഥേരാസനേ, കാലേന മജ്ഝിമാസനേ, കാലേന സങ്ഘനവകാസനേ തിട്ഠന്തി. ദാനം ഉപപരിക്ഖമാനാനം തിണ്ണമ്പി ജനാനം ഏകസദിസമേവ അഹോസി. തേ ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ ചിന്തയിംസു - "കഥം നു ഖോ സത്ഥു അജ്ഝാസയം ഗണ്ഹേയ്യാമാ"തി? അഥ നേസം ഏതദഹോസി - "ബുദ്ധാ നാമ ധമ്മഗരുനോ, ന ആമിസഗരുനോ, സീലേ പതിട്ഠമാനാ മയം സത്ഥു അജ്ഝാസയം ഗഹേതും സക്ഖിസ്സാമാ"തി ദാനസംവിധായകേ മനുസ്സേ പക്കോസാപേത്വാ, "താതാ, ഇമിനാവ നീഹാരേന യാഗുഭത്തഖാദനീയാദീനി സമ്പാദേന്താ ദാനം പവത്തേഥാ"തി വത്വാ ദാനസംവിദഹനപലിബോധം ഛിന്ദിംസു.

അഥ നേസം ജേട്ഠഭാതാ പഞ്ചസതേ പുരിസേ ആദായ ദസസു സീലേസു പതിട്ഠായ ദ്വേ കാസായാനി അച്ഛാദേത്വാ കപ്പിയം ഉദകം പരിഭുഞ്ജമാനോ വാസം കപ്പേസി. മജ്ഝിമോ തീഹി, കനിട്ഠോ ദ്വീഹി പുരിസസതേഹി സദ്ധിം തഥേവ പടിപജ്ജി. തേ യാവജീവം സത്ഥാരം ഉപട്ഠഹിംസു. സത്ഥാ തേസംയേവ സന്തികേ പരിനിബ്ബായി.

തേപി കാലം കത്വാ തതോ പട്ഠായ ദ്വാനവുതികപ്പേ മനുസ്സലോകതോ ദേവലോകം, ദേവലോകതോ ച മനുസ്സലോകം സംസരന്താ അമ്ഹാകം സത്ഥുകാലേ ദേവലോകാ ചവിത്വാ മനുസ്സലോകേ നിബ്ബത്തിംസു. തേസം ദാനഗ്ഗേ ബ്യാവടോ മഹാഅമച്ചോ അങ്ഗമഗധാനം രാജാ ബിമ്ബിസാരോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തേ തസ്സേവ രഞ്ഞോ രട്ഠേ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തിംസു. ജേട്ഠഭാതാ ജേട്ഠോവ ജാതോ, മജ്ഝിമകനിട്ഠാ മജ്ഝിമകനിട്ഠായേവ. യേപി തേസം പരിവാരമനുസ്സാ, തേ പരിവാരമനുസ്സാവ ജാതാ. തേ വുഡ്ഢിമന്വായ തയോപി ജനാ തം പുരിസസഹസ്സം ആദായ നിക്ഖമിത്വാ താപസാ ഹുത്വാ ഉരുവേലായം നദീതീരേയേവ വസിംസു. അങ്ഗമഗധവാസിനോ മാസേ മാസേ തേസം മഹാസക്കാരം അഭിഹരന്തി.

അഥ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ കതാഭിനിക്ഖമനോ അനുപുബ്ബേന സബ്ബഞ്ഞുതം പത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ യസാദയോ കുലപുത്തേ വിനേത്വാ സട്ഠി അരഹന്തേ ധമ്മദേസനത്ഥായ ദിസാസു ഉയ്യോജേത്വാ സയം പത്തചീവരമാദായ - ''തേ തയോ ജടിലഭാതികേ ദമേസ്സാമീ''തി ഉരുവേലം ഗന്ത്വാ അനേകേഹി പാടിഹാരിയസതേഹി തേസം ദിട്ഠിം ഭിന്ദിത്വാ തേ പബ്ബാജേസി. സോ തം ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരം സമണസഹസ്സം ആദായ ഗയാസീസം ഗന്ത്വാ തേഹി പരിവാരിതോ നിസീദിത്വാ, - ''കതരാ നു ഖോ ഏതേസം ധമ്മകഥാ സപ്പായാ''തി ചിന്തേന്തോ, ''ഇമേ സായംപാതം അഗ്ഗിം പരിചരന്തി. ഇമേസം ദ്വാദസായതനാനി ആദിത്താനി സമ്പജ്ജലിതാനി വിയ കത്വാ ദേസേസ്സാമി, ഏവം ഇമേ അരഹത്തം പാപുണിതും സക്ഖിസ്സന്തീ''തി സന്നിട്ഠാനമകാസി. അഥ നേസം തഥാ ധമ്മം ദേസേതും ഇമം ആദിത്തപരിയായം അഭാസി. തേന വുത്തം - ''ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീതി തേസം സപ്പായധമ്മദേസനം വിചിനിത്വാ തം ദേസേസ്സാമീതി ആമന്തേസീ''തി. തത്ഥ **ആദിത്ത**ന്തി പദിത്തം സമ്പജ്ജലിതം. സേസം വുത്തനയമേവ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ ദുക്ഖലക്ഖണം കഥിതം.

൭. അദ്ധഭൂതസുത്തവണ്ണനാ

൨൯. സത്തമേ **അദ്ധഭൂത**ന്തി അധിഭൂതം അജ്ഝോത്ഥടം, ഉപദ്ദുതന്തി അത്ഥോ. ഇമസ്മിമ്പി സുത്തേ ദുക്ഖലക്ഖണമേവ കഥിതം.

൮. സമുഗ്ഘാതസാരുപ്പസുത്തവണ്ണനാ

൩൦. അട്ഠമേ **സബ്ബമഞ്ഞിതസമുഗ്ഘാതസാരുപ്പ**ന്തി സബ്ബേസം തണ്ഹാമാനദിട്ഠിമഞ്ഞിതാനം സമുഗ്ഘാതായ അനുച്ഛവികം. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. **ചക്ഖും ന മഞ്ഞതീ**തി ചക്ഖും അഹന്തി വാ മമന്തി വാ പരോതി വാ പരസ്സാതി വാ ന മഞ്ഞതി. **ചക്ഖുസ്മിം ന മഞ്ഞതീ**തി അഹം ചക്ഖുസ്മിം, മമ കിഞ്ചനപലിബോധോ ചക്ഖുസ്മിം പരോ ചക്ഖുസ്മിം, പരസ്സ കിഞ്ചനപലിബോധോ ചക്ഖുസ്മിന്തി ന മഞ്ഞതി. **ചക്ഖുതോ ന മഞ്ഞതീ**തി അഹം ചക്ഖുതോ നിഗ്ഗതോ, മമ കിഞ്ചനപലിബോധോ ചക്ഖുതോ നിഗ്ഗതോ, പരോ ചക്ഖുതോ നിഗ്ഗതോ, പരസ്സ കിഞ്ചനപലിബോധോ ചക്ഖുതോ നിഗ്ഗതോതി ഏവമ്പി ന മഞ്ഞതി, തണ്ഹാമാനദിട്ഠിമഞ്ഞനാനം ഏകമ്പി ന ഉപ്പാദേതീതി അത്ഥോ. **ചക്ഖും മേതി ന മഞ്ഞതീ**തി മമ ചക്ഖൂതി ന മഞ്ഞതി, മമത്തഭൂതം തണ്ഹാമഞ്ഞനം ന ഉപ്പാദേതീതി അത്ഥോ. സേസം ഉത്താനമേവാതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ ചതുചത്താലീസായ ഠാനേസു അരഹത്തം പാപേത്വാ വിപസ്സനാ കഥിതാ.

൯. പഠമസമുഗ്ഘാതസപ്പായസുത്തവണ്ണനാ

൩൧. നവമേ **സമുഗ്ഘാതസപ്പായാ**തി സമുഗ്ഘാതസ്സ ഉപകാരഭൂതാ. **തതോ തം ഹോതി അഞ്ഞഥാ**തി തതോ തം അഞ്ഞേനാകാരേന ഹോതി. **അഞ്ഞഥാഭാവീ ഭവസത്തോ ലോകോ ഭവമേവാഭിനന്ദതീ**തി അഞ്ഞഥാഭാവം വിപരിണാമം ഉപഗമനേന അഞ്ഞഥാഭാവീ ഹുത്വാപി ഭവേസു സത്തോ ലഗ്ഗോ ലഗിതോ പലിബുദ്ധോ അയം ലോകോ ഭവംയേവ അഭിനന്ദതി. **യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ഖന്ധധാതുആയതന**ന്തി, ഭിക്ഖവേ, യത്തകം ഇദം ഖന്ധാ ച ധാതുയോ ച ആയതനാനി ചാതി ഖന്ധധാതുആയതനം. **തമ്പി ന മഞ്ഞതീ**തി സബ്ബമ്പി ന

മഞ്ഞതീതി ഹേട്ഠാ ഗഹിതമേവ സംകഡ്ഢിത്വാ പുന ദസ്സേതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ അട്ഠചത്താലീസായ ഠാനേസു അരഹത്തം പാപേത്വാ വിപസ്സനാ കഥിതാ.

൧൦. ദുതിയസമുഗ്ഘാതസപ്പായസുത്തവണ്ണനാ

൩൨. ദസമേ **ഏതം മമാ**തിആദീഹി തീഹി തീഹി പദേഹി തണ്ഹാമാനദിട്ഠിഗാഹേ ദസ്സേത്വാ തിപരിവട്ടനയേന ദേസനാ കതാ. പടിപാടിയാ പന തീസുപി ഇമേസു സുത്തേസു സഹ വിപസ്സനായ ചത്താരോപി മഗ്ഗാ കഥിതാതി.

സബ്ബവഗ്ഗോ തതിയോ.

൪. ജാതിധമ്മവഗ്ഗവണ്ണനാ

൩൩-൪൨. ജാതിധമ്മവഗ്ഗേ **ജാതിധമ്മ**ന്തി ജായനധമ്മം നിബ്ബത്തനസഭാവം. **ജരാധമ്മ**ന്തി ജീരണസഭാവം. **ബ്യാധിധമ്മ**ന്തി ബ്യാധിനോ ഉപ്പത്തിപച്ചയഭാവേന ബ്യാധിസഭാവം. **മരണധമ്മ**ന്തി മരണസഭാവം . **സോകധമ്മ**ന്തി സോകസ്സ ഉപ്പത്തിപച്ചയഭാവേന സോകസഭാവം. **സംകിലേസികധമ്മ**ന്തി സംകിലേസികസഭാവം. **ഖയധമ്മ**ന്തി ഖയഗമനസഭാവം. **വയധമ്മാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോതി.

ജാതിധമ്മവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

൫. സബ്ബഅനിച്ചവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൩-൫൨. അനിച്ചവഗ്ഗേ **അഭിഞ്ഞേയ്യ**ന്തി പദേ ഞാതപരിഞ്ഞാ ആഗതാ, ഇതരാ പന ദ്വേ ഗഹിതായേവാതി വേദിതബ്ബാ. **പരിഞ്ഞേയ്യപഹാതബ്ബ**പദേസുപി തീരണപഹാനപരിഞ്ഞാവ ആഗതാ, ഇതരാപി പന ദ്വേ ഗഹിതായേവാതി വേദിതബ്ബാ. **സച്ഛികാതബ്ബ**ന്തി പച്ചക്ഖം കാതബ്ബം. **അഭിഞ്ഞാപരിഞ്ഞേയ്യ**ന്തി ഇധാപി പഹാനപരിഞ്ഞാ അവുത്താപി ഗഹിതായേവാതി വേദിതബ്ബാ. **ഉപദ്ദുത**ന്തി അനേകഗ്ഗട്ഠേന. **ഉപസ്സട്ഠ**ന്തി ഉപഹതട്ഠേന. സേസം ഉത്താനമേവാതി.

സബ്ബഅനിച്ചവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

പഠമോ പണ്ണാസകോ.

൬. അവിജ്ജാവഗ്ഗവണ്ണനാ

൫൩-൬൨. അവിജ്ജാവഗ്ഗേ **അവിജ്ജാ**തി ചതൂസു സച്ചേസു അഞ്ഞാണം. **വിജ്ജാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗവിജ്ജാ. **അനിച്ചതോ ജാനതോ പസ്സതോ**തി ദുക്ഖാനത്തവസേനാപി ജാനതോ പസ്സതോ പഹീയതിയേവ, ഇദം പന അനിച്ചവസേന കഥിതേ ബുജ്ഝനകപുഗ്ഗലസ്സ അജ്ഝാസയേന വുത്തം. ഏസേവ നയോ സബ്ബത്ഥ. അപി ചേത്ഥ **സംയോജനാ**തി ദസ സംയോജനാനി. **ആസവാ**തി ചത്താരോ ആസവാ. **അനുസയാ**തി സത്ത അനുസയാ. **സബ്ബുപാദാനപരിഞ്ഞായാ**തി സബ്ബേസം ചതുന്നമ്പി ഉപാദാനാനം തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനനത്ഥായ. **പരിയാദാനായാ**തി ഖേപനത്ഥായ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

അവിജ്ജാവഗ്ഗോ ഛട്ഠോ.

൭. മിഗജാലവഗ്ഗോ

൧. പഠമമിഗജാലസുത്തവണ്ണനാ

൬൩. മിഗജാലവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന പസ്സിതബ്ബാ. **സോതവിഞ്ഞേയ്യാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഇട്ഠാ**തി പരിയിട്ഠാ വാ ഹോന്തു മാ വാ, ഇട്ഠാരമ്മണഭൂതാതി അത്ഥോ. **കന്താ**തി കമനീയാ. **മനാപാ**തി മനവഡ്ഢനകാ. **പിയരൂപാ**തി പിയജാതികാ. **കാമൂപസംഹിതാ**തി ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പജ്ജമാനേന

കാമേന ഉപസംഹിതാ **രജനീയാ**തി രഞ്ജനീയാ, രാഗുപ്പത്തികാരണഭൂതാതി അത്ഥോ. **നന്ദീ**തി തണ്ഹാനന്ദീ. **സംയോഗോ**തി സംയോജനം. **നന്ദിസംയോജനസംയുത്തോ**തി നന്ദിബന്ധനേന ബദ്ധോ. **അരഞ്ഞവനപത്ഥാനീ**തി അരഞ്ഞാനി ച വനപത്ഥാനി ച. തത്ഥ കിഞ്ചാപി അഭിധമ്മേ നിപ്പരിയായേന "നിക്ഖമിത്വാ ബഹി ഇന്ദഖീലാ സബ്ബമേതം അരഞ്ഞ"ന്തി (വിഭ॰ ൫൨൯) വുത്തം, തഥാപി യം തം "പഞ്ചധനുസതികം പച്ഛിമ"ന്തി (പാരാ॰ ൬൫൪) അരഞ്ഞകങ്ഗനിപ്ഫാദകം സേനാസനം വുത്തം, തദേവ അധിപ്പേതന്തി വേദിതബ്ബം. **വനപത്ഥ**ന്തി ഗാമന്തം അതിക്കമിത്വാ മനുസ്സാനം അനുപചാരട്ഠാനം, യത്ഥ ന കസീയതി ന വപീയതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> "വനപത്ഥന്തി ദൂരാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചനം. വനപത്ഥന്തി വനസണ്ഡാനമേതം, വനപത്ഥന്തി ഭിംസനകാനമേതം, വനപത്ഥന്തി സലോമഹംസാനമേതം, വനപത്ഥന്തി പരിയന്താനമേതം, വനപത്ഥന്തി അമനുസ്സൂപചാരാനം സേനാസനാനമേതം അധിവചന"ന്തി (വിഭ॰ ൫൩൧).

ഏത്ഥ ച പരിയന്താനന്തി ഇമം ഏകം പരിയായം ഠപേത്വാ സേസപരിയായേഹി വനപത്ഥാനി വേദിതബ്ബാനി. **പന്താനീ**തി പരിയന്താനി അതിദൂരാനി. **അപ്പസദ്ദാനീ**തി ഉദുക്ഖലമുസലദാരകസദ്ദാദീനം അഭാവേന അപ്പസദ്ദാനി. **അപ്പനിഗ്ഘോസാനീ**തി തേസം തേസം നിന്നാദമഹാനിഗ്ഘോസസ്സ അഭാവേന അപ്പനിഗ്ഘോസാനി. **വിജനവാതാനീ**തി സഞ്ചരണജനസ്സ സരീരവാതവിരഹിതാനി. **മനുസ്സരാഹസ്സേയ്യകാനീ**തി മനുസ്സാനം രഹോകമ്മസ്സ അനുച്ഛവികാനി. **പടിസല്ലാനസാരുപ്പാനീ**തി നിലീയനസാരുപ്പാനി.

൨. ദുതിയമിഗജാലസുത്തവണ്ണനാ

൬൪. ദുതിയേ **നന്ദിനിരോധാ ദുക്ഖനിരോധോ**തി തണ്ഹാനന്ദിയാ നിരോധേന വട്ടദുക്ഖസ്സ നിരോധോ.

൩-൫. പഠമസമിദ്ധിമാരപഞ്ഹാസുത്താദിവണ്ണനാ

൬൫-൬൭. തതിയേ **സമിദ്ധീ**തി അത്തഭാവസ്സ സമിദ്ധതായ ഏവം ലദ്ധനാമോ. തസ്സ കിര ഥേരസ്സ അത്തഭാവോ അഭിരൂപോ അഹോസി പാസാദികോ, ഉക്ഖിത്തമാലാപുടോ വിയ അലങ്കതമാലാഗബ്ഭോ വിയ ച സബ്ബാകാരപാരിപൂരിയാ സമിദ്ധോ. തസ്മാ സമിദ്ധിത്വേവ സങ്ഖം ഗതോ. **മാരോ**തി മരണം പുച്ഛതി. **മാരപഞ്ഞത്തീ**തി മാരോതി പഞ്ഞത്തി നാമം നാമധേയ്യം. **അത്ഥി തത്ഥ മാരോ വാ മാരപഞ്ഞത്തി വാ**തി തത്ഥ മരണം വാ മരണന്തി ഇദം നാമം വാ അത്ഥീതി ദസ്സേതി. ചതുത്ഥം ഉത്താനമേവ, തഥാ പഞ്ചമം.

൬. സമിദ്ധിലോകപഞ്ഹാസുത്തവണ്ണനാ

൬൮. ഛട്ഠേ **ലോകോ**തി ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന ലോകോ. ഇതി മിഗജാലത്ഥേരസ്സ ആയാചനസുത്തതോ പട്ഠായ പഞ്ചസുപി സുത്തേസു വട്ടവിവട്ടമേവ കഥിതം.

൭. ഉപസേനആസീവിസസുത്തവണ്ണനാ

൬൯. സത്തമേ **സീതവനേ**തി ഏവംനാമകേ സുസാനവനേ. **സപ്പസോണ്ഡികപബ്ഭാരേ**തി സപ്പഫണസദിസതായ ഏവംലദ്ധനാമേ പബ്ഭാരേ. **ഉപസേനസ്സാ**തി ധമ്മസേനാപതിനോ കനിട്ഠഭാതികഉപസേനത്ഥേരസ്സ. **ആസീവിസോ പതിതോ ഹോതീ**തി ഥേരോ കിര കതഭത്തകിച്ചോ മഹാചീവരം ഗഹേത്വാ ലേണച്ഛായായ മന്ദമന്ദേന വാതപാനവാതേന ബീജിയമാനോ നിസീദിത്വാ ദുപട്ടനിവാസനേ സൂചികമ്മം കരോതി. തസ്മിം ഖണേ ലേണച്ഛദനേ ദ്വേ ആസീവിസപോതകാ കീളന്തി. തേസു ഏകോ പതിത്വാ ഥേരസ്സ അംസകൂടേ അവത്ഥാസി. സോ ച ഫുട്ഠവിസോ ഹോതി. തസ്മാ പതിതട്ഠാനതോ പട്ഠായ ഥേരസ്സ കായേ ദീപസിഖാ വിയ വട്ടിം പരിയാദിയമാനമേവസ്സ വിസം ഓതിണ്ണം. ഥേരോ വിസസ്സ തഥാഗമനം ദിസ്വാ കിഞ്ചാപി തം പതിതമത്തമേവ യഥാപരിച്ഛേദേന ഗതം, അത്തനോ പന ഇദ്ധിബലേന "അയം അത്തഭാവോ ലേണേ മാ വിനസ്സതൂ"തി അധിട്ഠഹിത്വാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി. **പുരായം കായോ ഇധേവ വികിരതീ**തി യാവ ന

വികിരതി, താവ നം ബഹിദ്ധാ നീഹരഥാതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞഥത്ത**ന്തി അഞ്ഞഥാഭാവം. **ഇന്ദ്രിയാനം വാ വിപരിണാമ**ന്തി ചക്ഖുസോതാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം പകതിവിജഹനഭാവം. **തത്ഥേവ വികിരീ**തി ബഹി നീഹരിത്വാ ഠപിതട്ഠാനേ മഞ്ചകസ്മിംയേവ വികിരി.

൭. ഉപവാണസന്ദിട്ഠികസുത്തവണ്ണനാ

൭൦. അട്ഠമേ **രൂപപ്പടിസംവേദീ**തി നീലപീതാദിഭേദം ആരമ്മണം വവത്ഥാപേന്തോ രൂപം പടിസംവിദിതം കരോതി, തസ്മാ രൂപപ്പടിസംവേദീ നാമ ഹോതി. **രൂപരാഗപ്പടിസംവേദീ**തി കിലേസസ്സ അത്ഥിഭാവേനേവ പന രൂപരാഗം പടിസംവിദിതം കരോതി നാമ, തസ്മാ രൂപരാഗപ്പടിസംവേദീതി വുച്ചതി. **സന്ദിട്ഠികോ**തിആദീനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തത്ഥാനേവ. **നോ ച രൂപരാഗപ്പടിസംവേദീ**തി കിലേസസ്സ നത്ഥിഭാവേനേവ ന രൂപരാഗം പടിസംവിദിതം കരോതി നാമ, തസ്മാ ''നോ ച രൂപരാഗപ്പടിസംവേദീ''തി വുച്ചതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ സേഖാസേഖാനം പച്ചവേക്ഖണാ കഥിതാ.

ൻ. പഠമഛഫസ്സായതനസുത്തവണ്ണനാ

൭൧. നവമേ **ഫസ്സായതനാന**ന്തി ഫസ്സാകരാനം. **അവുസിത**ന്തി അവുട്ഠം. **ആരകാ**തി ദൂരേ. **എത്ഥാഹം, ഭന്തേ, അനസ്സസ**ന്തി, ഭന്തേ, അഹം എത്ഥ അനസ്സസിം, നട്ഠോ നാമ അഹന്തി വദതി. ഭഗവാ - ''അയം ഭിക്ഖു 'അഹം നാമ ഇമസ്മിം സാസനേ നട്ഠോ'തി വദതി, കിന്നു ഖ്വസ്സ അഞ്ഞേസു ധാതുകമ്മട്ഠാന-കസിണകമ്മട്ഠാനാദീസു അഭിയോഗോ അത്ഥീ''തി ചിന്തേത്വാ, തമ്പി അപസ്സന്തോ - ''കതരം നു ഖോ കമ്മട്ഠാനം ഇമസ്സ സപ്പായം ഭവിസ്സതീ''തി ചിന്തേസി. തതോ ''ആയതനകമ്മട്ഠാനമേവ സപ്പായ''ന്തി ദിസ്വാ തം കഥേന്തോ **തം കിം മഞ്ഞസി ഭിക്ഖൂ**തിആദിമാഹ. **സാധൂ**തി തസ്സ ബ്യാകരണേ സമ്പഹംസനം. **എസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സാ**തി അയമേവ വട്ടദുക്ഖസ്സന്തോ പരിച്ഛേദോ, നിബ്ബാനന്തി അത്ഥോ.

൧൦. ദുതിയഛഫസ്സായതനസുത്തവണ്ണനാ

൭൨. ദസമേ **അനസ്സസ**ന്തി നസ്സസിം, നട്ഠോ നാമമ്ഹി ഇച്ചേവ അത്ഥോ. **ആയതിം അപുനബ്ഭവായാ**തി എത്ഥ ആയതിം അപുനബ്ഭവോ നാമ നിബ്ബാനം, നിബ്ബാനത്ഥായ പഹീനം ഭവിസ്സതീതി അത്ഥോ.

൧൧. തതിയഛഫസ്സായതനസുത്തവണ്ണനാ

൭൩. ഏകാദസമേ **അനസ്സസ**ന്തി നട്ഠോ, **പനസ്സസ**ന്തി അതിനട്ഠോ. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

മിഗജാലവഗ്ഗോ സത്തമോ.

൮. ഗിലാനവഗ്ഗോ

൧-൫. പഠമഗിലാനസുത്താദിവണ്ണനാ

൭൪-൭൮. ഗിലാനവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **അമുകസ്മി**ന്തി അസുകസ്മിം. അയമേവ വാ പാഠോ. **അപ്പഞ്ഞാതോ**തി അഞ്ഞാതോ അപാകടോ. നവോപി ഹി കോചി പഞ്ഞാതോ ഹോതി രാഹുലത്ഥേരോ വിയ സുമനസാമണേരോ വിയ ച, അയം പന നവോ ചേവ അപഞ്ഞാതോ ച. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവാതി. തഥാ ഇതോ പരേസു ചതൂസു.

൬. പഠമഅവിജ്ജാപഹാനസുത്തവണ്ണനാ

൭൯. ഛട്ഠേ **അനിച്ചതോ ജാനതോ**തി ദുക്ഖാനത്തവസേന ജാനതോപി പഹീയതിയേവ, ഇദം പന അനിച്ചലക്ഖണം ദസ്സേത്വാ വുത്തേ ബുജ്ഝനകസ്സ അജ്ഝാസയേന വുത്തം.

൭. ദുതിയഅവിജ്ജാപഹാനസുത്തവണ്ണനാ

൮൦. സത്തമേ **സബ്ബേ ധമ്മാ**തി സബ്ബേ തേഭൂമകധമ്മാ. **നാലം അഭിനിവേസായാ**തി അഭിനിവേസപരാമാസഗ്ഗാഹേന ഗണ്ഹിതും ന യുത്താ. **സബ്ബനിമിത്താനീ**തി സബ്ബാനി സങ്ഖാരനിമിത്താനി. **അഞ്ഞതോ പസ്സതീ**തി യഥാ അപരിഞ്ഞാതാഭിനിവേസോ ജനോ പസ്സതി, തതോ അഞ്ഞതോ പസ്സതി. അപരിഞ്ഞാതാഭിനിവേസോ ഹി ജനോ സബ്ബനിമിത്താനിപി അത്തതോ പസ്സതി. പരിഞ്ഞാതാഭിനിവേസോ പന അനത്തതോ പസ്സതി, നോ അത്തതോതി ഏവം ഇമസ്മിം സുത്തേ അനത്തലക്ഖണമേവ കഥിതം.

൮. സമ്ബഹുലഭിക്ഖുസുത്തവണ്ണനാ

൮൧. അട്ഠമേ **ഇധ നോ**തി ഏത്ഥ **നോ**-കാരോ നിപാതമത്തമേവ. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ. കേവലം ഇധ ദുക്ഖലക്ഖണം കഥിതന്തി വേദിതബ്ബം.

൯. ലോകപഞ്ഹാസുത്തവണ്ണനാ

൮൨. നവമേ **ലുജ്ജതീ**തി പലുജ്ജതി ഭിജ്ജതി. ഇധ അനിച്ചലക്ഖണം കഥിതം.

൧൦. ഫഗ്ഗുനപഞ്ഹാസുത്തവണ്ണനാ

൮൩. ദസമേ **ഛിന്നപപഞ്ചേ**തി തണ്ഹാപപഞ്ചസ്സ ഛിന്നത്താ ഛിന്നപപഞ്ചേ. **ഛിന്നവടുമേ**തി തണ്ഹാവടുമസ്സേവ ഛിന്നത്താ ഛിന്നവടുമേ. കിം പുച്ഛാമീതി പുച്ഛതി? അതിക്കന്തബുദ്ധേഹി പരിഹരിതാനി ചക്ഖുസോതാദീനി പുച്ഛാമീതി പുച്ഛതി. അഥ വാ സചേ മഗ്ഗേ ഭാവിതേപി അനാഗതേ ചക്ഖുസോതാദിവട്ടം വഡ്ഢേയ്യ, തം പുച്ഛാമീതി പുച്ഛതീതി.

ഗിലാനവഗ്ഗോ അട്ഠമോ.

൯. ഛന്നവഗ്ഗോ

൧. പലോകധമ്മസുത്തവണ്ണനാ

൮൪. ഛന്നവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **പലോകധമ്മ**ന്തി ഭിജ്ജനകസഭാവം. ഏവമേത്ഥ അനിച്ചലക്ഖണമേവ കഥിതം.

൨. സുഞ്ഞതലോകസുത്തവണ്ണനാ

൮൫. ദുതിയേ **അത്തനിയേനാ**തി അത്തനോ സന്തകേന പരിക്ഖാരേന. ഏവമേത്ഥ അനത്തലക്ഖണമേവ കഥിതം.

൩. സംഖിത്തധമ്മസുത്തവണ്ണനാ

൮൬. തതിയം ഖന്ധിയവഗ്ഗേ ആനന്ദോവാദേ (സം॰ നി॰ ൩.൮൩) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൪. ഛന്നസുത്തവണ്ണനാ

൮൭. ചതുത്ഥേ **ഛന്നോ**തി ഏവംനാമകോ ഥേരോ, ന അഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖന്തഥേരോ. **പടിസല്ലാനാ**തി ഫലസമാപത്തിതോ. **ഗിലാനപുച്ഛകാ**തി ഗിലാനുപട്ഠാകാ. ഗിലാനുപട്ഠാനം നാമ ബുദ്ധപസത്ഥം ബുദ്ധവണ്ണിതം, തസ്മാ ഏവമാഹ. **സീസവേഠം ദദേയ്യാ**തി സീസേ വേഠനം സീസവേഠം, തഞ്ച ദദേയ്യ. **സത്ഥ**ന്തി ജീവിതഹാരകസത്ഥം. **നാവകങ്ഖാമീ**തി ന ഇച്ഛാമി. **പരിചിണ്ണോ**തി പരിചരിതോ. **മനാപേനാ**തി മനവഡ്ഢനകേന കായകമ്മാദിനാ. ഏത്ഥ ച സത്ത സേഖാ പരിചരന്തി നാമ, അരഹാ പരിചാരീ നാമ, ഭഗവാ പരിചിണ്ണോ നാമ.

ഏതഞ്ഹി, ആവുസോ, സാവകസ്സ പതിരൂപന്തി, ആവുസോ, സാവകസ്സ നാമ ഏതം അനുച്ഛവികം. **അനുപവജ്ജന്തി** അപ്പവത്തികം അപ്പടിസന്ധികം. **പുച്ഛാവുസോ സാരിപുത്ത, സുത്വാ വേദിസ്സാമാതി** അയം സാവകപവാരണാ നാമ. **ഏതം മമാതി**ആദീനി തണ്ഹാമാനദിട്ഠിഗ്ഗാഹവസേന വുത്താനി. **നിരോധം ദിസ്വാതി** ഖയവയം ഞത്വാ. **നേതം മമ, നേസോഹമസ്മി, ന മേസോ അത്താതി സമനുപസ്സാമീ**തി അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി സമനുപസ്സാമി. ഏത്തകേസു ഠാനേസു ഛന്നത്ഥേരോ സാരിപുത്തത്ഥേരേന പുച്ഛിതം പഞ്ഹം അരഹത്തേ പക്ഖിപിത്വാ കഥേസി. സാരിപുത്തത്ഥേരോ പന തസ്സ പുഥുജ്ജനഭാവം ഞത്വാപി തം "പുഥുജ്ജനോ"തി വാ "ഖീണാസവോ"തി വാ അവത്വാ തുണ്ഹീയേവ അഹോസി. ചുന്ദത്ഥേരോ പനസ്സ പുഥുജ്ജനഭാവം സഞ്ഞാപേസ്സാമീതി ചിന്തേത്വാ ഓവാദം അദാസി.

തത്ഥ **തസ്മാതി** യസ്മാ മാരണന്തികം വേദനം അധിവാസേതും അസക്കോന്തോ സത്ഥം ആഹരാമീതി വദതി, തസ്മാ പുഥുജ്ജനോ ആയസ്മാ, തേന ഇദമ്പി മനസികരോഹീതി ദീപേതി. യസ്മാ വാ ഛന്നം ആയതനാനം നിരോധം ദിസ്വാ ചക്ഖാദീനി തിണ്ണം ഗാഹാനം വസേന ന സമനുപസ്സാമീതി വദസി. തസ്മാ ഇദമ്പി തസ്സ ഭഗവതോ സാസനം ആയസ്മതാ മനസികാതബ്ബന്തിപി പുഥുജ്ജനഭാവമേവ ദീപേന്തോ വദതി. **നിച്ചകപ്പന്തി** നിച്ചകാലം. **നിസ്സിതസ്സാതി** തണ്ഹാമാനദിട്ഠീഹി നിസ്സിതസ്സ. **ചലിതന്തി** വിപ്ഫന്ദിതം ഹോതി. യഥയിദം ആയസ്മതോ ഉപ്പന്നം വേദനം അധിവാസേതും അസക്കോന്തസ്സ "അഹം വേദയാമി, മമ വേദനാ"തി അപ്പഹീനഗ്ഗാഹസ്സ ഇദാനി വിപ്ഫന്ദിതം ഹോതി, ഇമിനാപി നം "പുഥുജ്ജനോവ ത്വ"ന്തി വദതി.

പസ്സദ്ധീതി കായചിത്തപസ്സദ്ധി, കിലേസപസ്സദ്ധി നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. **നതിയാതി** തണ്ഹാനതിയാ. **അസതീതി** ഭവത്ഥായ ആലയനികന്തിപരിയുട്ഠാനേ അസതി. **ആഗതിഗതി ന ഹോതീതി** പടിസന്ധിവസേന ആഗതി നാമ, ചുതിവസേന ഗമനം നാമ ന ഹോതി. **ചുതൂപപാതോതി** ചവനവസേന ചുതി, ഉപപജ്ജനവസേന ഉപപാതോ. **നേവിധ ന ഹുരം ന ഉഭയമന്തരേനാതി** ന ഇധലോകേ ന പരലോകേ ന ഉഭയത്ഥ ഹോതി. **ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സാതി** വട്ടദുക്ഖകിലേസദുക്ഖസ്സ അയമേവ അന്തോ അയം പരിച്ഛേദോ പരിവടുമഭാവോ ഹോതി. അയമേവ ഹി ഏത്ഥ അത്ഥോ. യേ പന "ഉഭയമന്തരേനാ"തി വചനം ഗഹേത്വാ അന്തരാഭവം ഇച്ഛന്തി, തേസം വചനം നിരത്ഥകം. അന്തരാഭവസ്സ ഹി ഭാവോ അഭിധമ്മേ പടിക്ഖിത്തോയേവ. "അന്തരേനാ"തി വചനം പന വികപ്പന്തരദീപനം. തസ്മാ അയമേത്ഥ അത്ഥോ - നേവ ഇധ ന ഹുരം, അപരോ വികപ്പോ ന ഉഭയന്തി.

സത്ഥം ആഹരേസീതി ജീവിതഹാരകസത്ഥം ആഹരി, ആഹരിത്വാ കണ്ഠനാളം ഛിന്ദി. അഥസ്സ തസ്മിം ഖണേ മരണഭയം ഓക്കമി, ഗതിനിമിത്തം ഉപട്ഠാസി. സോ അത്തനോ പുഥുജ്ജനഭാവം ഞത്വാ, സംവിഗ്ഗചിത്തോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ, സങ്ഖാരേ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ അരഹത്തം പത്വാ, സമസീസീ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബുതോ. **സമ്മുഖായേവ അനുപവജ്ജതാ ബ്യാകതാതി** കിഞ്ചാപി ഇദം ഥേരസ്സ പുഥുജ്ജനകാലേ ബ്യാകരണം ഹോതി; ഏതേന പന ബ്യാകരണേന അനന്തരായമസ്സ പരിനിബ്ബാനം അഹോസി. തസ്മാ ഭഗവാ തദേവ ബ്യാകരണം ഗഹേത്വാ കഥേസി.

ഉപവജ്ജകുലാനീതി ഉപസങ്കമിതബ്ബകുലാനി. ഇമിനാ ഥേരോ, "ഭന്തേ, ഏവം ഉപട്ഠാകേസു ച ഉപട്ഠായികാസു ച വിജ്ജമാനാസു സോ ഭിക്ഖു തുമ്ഹാകം സാസനേ പരിനിബ്ബായിസ്സതീ"തി പുബ്ബഭാഗപടിപത്തിയം കുലസംസഗ്ഗദോസം ദസ്സേന്തോ പുച്ഛതി. അഥസ്സ ഭഗവാ കുലേസു സംസഗ്ഗാഭാവം ദീപേന്തോ **ഹോന്തി ഹേതേ സാരിപുത്താതി**ആദിമാഹ. ഇമസ്മിം കിര ഠാനേ ഥേരസ്സ കുലേസു അസംസട്ഠഭാവോ പാകടോ അഹോസി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവ.

൫-൬. പുണ്ണസുത്താദിവണ്ണനാ

൮൮-൮൯. പഞ്ചമേ **തഞ്ചേതി** തം ചക്ഖുഞ്ചേവ രൂപഞ്ച. **നന്ദിസമുദയാ ദുക്ഖസമുദയോതി** തണ്ഹായ സമോധാനേന പഞ്ചക്ഖന്ധദുക്ഖസ്സ സമോധാനം ഹോതി. ഇതി ഛസു ദ്വാരേസു "നന്ദിസമുദയാ ദുക്ഖസമുദയോ"തി ഇമിനാ ദ്വിന്നം സച്ചാനം

വസേന വട്ടം മത്ഥകം പാപേത്വാ ദസ്സേസി. ദുതിയനയേ **നിരോധോ മഗ്ഗോ**തി ദ്വിന്നം സച്ചാനം വസേന വിവട്ടം മത്ഥകം പാപേത്വാ ദസ്സേസി. **ഇമിനാ ത്വം പുണ്ണാ**തി പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. ഏവം താവ വട്ടവിവട്ടവസേന ദേസനം അരഹത്തേ പക്ഖിപിത്വാ ഇദാനി പുണ്ണത്ഥേരം സത്തസു ഠാനേസു സീഹനാദം നദാപേതും **ഇമിനാ ത്വ**ന്തിആദിമാഹ.

ചണ്ഡാതി ദുട്ഠാ കിബ്ബിസാ. **ഫരുസാ**തി കക്ഖളാ **അക്കോസിസ്സന്തീ**തി ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസിസ്സന്തി. **പരിഭാസിസ്സന്തീ**തി ''കിം സമണോ നാമ ത്വം, ഇദഞ്ചിദഞ്ച തേ കരിസ്സാമാ''തി തജ്ജേസ്സന്തി. **ഏവമേത്ഥാ**തി ഏവം മയ്ഹം ഏത്ഥ ഭവിസ്സതി. **ദണ്ഡേനാ**തി ചതുഹത്ഥദണ്ഡേന വാ ഖദിരദണ്ഡേന വാ ഘടികമുഗ്ഗരേന വാ. **സത്ഥേനാ**തി ഏകതോധാരാദിനാ സത്ഥേന. **സത്ഥഹാരകം പരിയേസന്തീ**തി ജീവിതഹാരകസത്ഥം പരിയേസന്തി. ഇദം ഥേരോ തതിയപാരാജികവത്ഥുസ്മിം അസുഭകഥം സുത്വാ അത്തഭാവേന ജിഗുച്ഛന്താനം ഭിക്ഖൂനം സത്ഥഹാരകപരിയേസനം സന്ധായാഹ. **ദമൂപസമേനാ**തി ഏത്ഥ **ദമോ**തി ഇന്ദ്രിയസംവരാദീനം ഏതം നാമം.

> ''സച്ചേന ദന്തോ ദമസാ ഉപേതോ,
> വേദന്തഗൂ വുസിതബ്രഹ്മചരിയോ''തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൯൫; സു॰ നി॰ ൪൬൭) -

ഏത്ഥ ഹി ഇന്ദ്രിയസംവരോ ദമോതി വുത്തോ. ''യദി സച്ചാ ദമാ ചാഗാ, ഖന്ത്യാ ഭിയ്യോധ വിജ്ജതീ''തി (സു॰ നി॰ ൧൯൧; സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬) ഏത്ഥ പഞ്ഞാ ദമോതി വുത്താ. ''ദാനേന ദമേന സംയമേന സച്ചവജ്ജേനാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൬൫; മ॰ നി॰ ൨.൨൨൬) ഏത്ഥ ഉപോസഥകമ്മം ദമോതി വുത്തം. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ഖന്തി ദമോതി വേദിതബ്ബോ. **ഉപസമോ**തി തസ്സേവ വേവചനം.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ പുണ്ണോതി കോ പനേസ പുണ്ണോ, കസ്മാ ച പനേത്ഥ ഗന്തുകാമോ അഹോസീതി? സുനാപരന്തവാസികോ ഏവ ഏസ, സാവത്ഥിയം പന അസപ്പായവിഹാരം സല്ലക്ഖേത്വാ തത്ഥ ഗന്തുകാമോ അഹോസി.

തത്രായം അനുപ്പുബ്ബികഥാ - സുനാപരന്തരട്ഠേ കിര ഏകസ്മിം വാണിജഗാമേ ഏതേ ദ്വേ ഭാതരോ. തേസു കദാചി ജേട്ഠോ പഞ്ച സകടസതാനി ഗഹേത്വാ ജനപദം ഗന്ത്വാ ഭണ്ഡം ആഹരതി, കദാചി കനിട്ഠോ. ഇമസ്മിം പന സമയേ കനിട്ഠം ഘരേ ഠപേത്വാ, ജേട്ഠഭാതികോ പഞ്ച സകടസതാനി ഗഹേത്വാ, ജനപദചാരികം ചരന്തോ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം പത്വാ, ജേതവനസ്സ നാതിദൂരേ സകടസത്ഥം നിവേസേത്വാ ഭുത്തപാതരാസോ പരിജനപരിവുതോ ഫാസുകട്ഠാനേ നിസീദി.

തേന ച സമയേന സാവത്ഥിവാസിനോ ഭുത്തപാതരാസാ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ സുദ്ധുത്തരാസങ്ഗാ ഗന്ധപുപ്ഫാദിഹത്ഥാ യേന ബുദ്ധോ, യേന ധമ്മോ, യേന സങ്ഘോ, തന്നിന്നാ തപ്പോണാ തപ്പബ്ഭാരാ ഹുത്വാ, ദക്ഖിണദ്വാരേന നിക്ഖമിത്വാ ജേതവനം ഗച്ഛന്തി. സോ തേ ദിസ്വാ ''കഹം ഇമേ ഗച്ഛന്തീ''തി ഏകം മനുസ്സം പുച്ഛി. കിം ത്വം, അയ്യോ, ന ജാനാസി? ലോകേ ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘരതനാനി നാമ ഉപ്പന്നാനി, ഇച്ചേസോ മഹാജനോ സത്ഥു സന്തികം ധമ്മകഥം സോതും ഗച്ഛതീതി. തസ്സ ''ബുദ്ധോ''തി വചനം ഛവിചമ്മാദീനി ഛിന്ദിത്വാ അട്ഠിമിഞ്ജം ആഹച്ച അട്ഠാസി. സോ അത്തനോ പരിജനപരിവുതോ തായ പരിസായ സദ്ധിം വിഹാരം ഗന്ത്വാ, സത്ഥു മധുരസ്സരേന ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ പരിസപരിയന്തേ ഠിതോ, ധമ്മം സുത്വാ പബ്ബജ്ജായ ചിത്തം ഉപ്പാദേസി. അഥ തഥാഗതേന കാലം വിദിത്വാ പരിസായ ഉയ്യോജിതായ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ, വന്ദിത്വാ, സ്വാതനായ നിമന്തേത്വാ, ദുതിയദിവസേ മണ്ഡപം കാരേത്വാ, ആസനാനി പഞ്ഞാപേത്വാ, ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ മഹാദാനം ദത്വാ, ഭുത്തപാതരാസോ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ ഭണ്ഡാഗാരികം പക്കോസാപേത്വാ, ''ഏത്തകം ധനം വിസ്സജ്ജിതം, ഏത്തകം ധനം ന വിസ്സജ്ജിത''ന്തി സബ്ബം ആചിക്ഖിത്വാ, ''ഇമം സാപതേയ്യം മയ്ഹം കനിട്ഠസ്സ ദേഹീ''തി സബ്ബം നിയ്യാതേത്വാ, സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ, കമ്മട്ഠാനപരായണോ അഹോസി.

അഥസ്സ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തസ്സ കമ്മട്ഠാനം ന ഉപട്ഠാതി. തതോ ചിന്തേസി - “അയം ജനപദോ മയ്ഹം അസപ്പായോ, യംനൂനാഹം സത്ഥു സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സകരട്ഠമേവ ഗച്ഛേയ്യ”ന്തി. അഥ പുബ്ബണ്ഹസമയേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ, സായന്ഹേ പടിസല്ലാനാ വുട്ഠഹിത്വാ, ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ, കമ്മട്ഠാനം കഥാപേത്വാ, സത്ത സീഹനാദേ നദിത്വാ, പക്കാമി. തേന വുത്തം, “അഥ ഖോ ആയസ്മാ പുണ്ണോ...പേ॰... വിഹരതീ”തി.

കത്ഥ പനായം വിഹാസീതി? ചതൂസു ഠാനേസു വിഹാസി. സുനാപരന്തരട്ഠം താവ പവിസിത്വാ ച **അബ്ബുഹത്ഥപബ്ബതം** നാമ പത്വാ വാണിജഗാമം പിണ്ഡായ പാവിസി. അഥ നം കനിട്ഠഭാതാ സഞ്ജാനിത്വാ ഭിക്ഖം ദത്വാ, “ഭന്തേ, അഞ്ഞത്ഥ അഗന്ത്വാ ഇധേവ വസഥാ”തി പടിഞ്ഞം കാരേത്വാ തത്ഥേവ വസാപേസി.

തതോ **സമുദ്ദഗിരിവിഹാരം** നാമ അഗമാസി. തത്ഥ അയകന്തപാസാണേഹി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ കതചങ്കമോ അത്ഥി, കോചി തം ചങ്കമിതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി. തത്ഥ സമുദ്ദവീചിയോ ആഗന്ത്വാ അയകന്തപാസാണേസു പഹരിത്വാ മഹാസദ്ദം കരോന്തി. ഥേരോ “കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്താനം ഫാസുവിഹാരോ ഹോതൂ”തി സമുദ്ദം നിസ്സദ്ദം കത്വാ അധിട്ഠാസി.

തതോ **മാതുലഗിരിം** നാമ അഗമാസി. തത്ഥാപി സകുണസങ്ഘോ ഉസ്സന്നോ രത്തിഞ്ച ദിവാ ച സദ്ദോ ഏകാബദ്ധോവ അഹോസി. ഥേരോ “ഇദം ഠാനം ന ഫാസുക”ന്തി തതോ **മകുലകാരാമവിഹാരം** നാമ ഗതോ. സോ വാണിജഗാമസ്സ നാതിദൂരോ നച്ചാസന്നോ ഗമനാഗമനസമ്പന്നോ വിവിത്തോ അപ്പസദ്ദോ. ഥേരോ “ഇമം ഠാനം ഫാസുക”ന്തി തത്ഥ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനചങ്കമനാദീനി കാരേത്വാ വസ്സം ഉപഗച്ഛി. ഏവം ചതൂസു ഠാനേസു വിഹാസി.

അഥേകദിവസം തസ്മിംയേവ അന്തോവസ്സേ പഞ്ച വാണിജസതാനി “പരസമുദ്ദം ഗച്ഛാമാ”തി നാവായ ഭണ്ഡം പക്ഖിപിംസു. നാവാരോഹനദിവസേ ഥേരസ്സ കനിട്ഠഭാതാ ഥേരം ഭോജേത്വാ, ഥേരസ്സ സന്തികേ സിക്ഖാപദാനി ഗഹേത്വാ, വന്ദിത്വാ, “ഭന്തേ, സമുദ്ദോ നാമ അസദ്ധേയ്യോ അനേകന്തരായോ, അമ്ഹേ ആവജ്ജേയ്യാഥാ”തി വത്വാ നാവം ആരുഹി. നാവാ ഉത്തമജവേന ഗച്ഛമാനാ അഞ്ഞതരം ദീപകം പാപുണി. മനുസ്സാ “പാതരാസം കരിസ്സാമാ”തി ദീപകേ ഉത്തിണ്ണാ. തസ്മിം പന ദീപകേ അഞ്ഞം കിഞ്ചി നത്ഥി, ചന്ദനവനമേവ അഹോസി.

അഥേകോ വാസിയാ രുക്ഖം ആകോടേത്വാ ലോഹിതചന്ദനഭാവം ഞത്വാ ആഹ - “ഭോ, മയം ലാഭത്ഥായ പരസമുദ്ദം ഗച്ഛാമ, ഇതോ ച ഉത്തരി ലാഭോ നാമ നത്ഥി, ചതുരങ്ഗുലമത്താ ഘടികാ സതസഹസ്സം അഗ്ഘതി. ഹാരേതബ്ബയുത്തകം ഭണ്ഡം ഹാരേത്വാ ചന്ദനസ്സ പൂരേസ്സാമാ”തി തേ തഥാ കരിംസു . ചന്ദനവനേ അധിവത്ഥാ അമനുസ്സാ കുജ്ഝിത്വാ, “ഇമേഹി അമ്ഹാകം ചന്ദനവനം നാസിതം ഘാതേസ്സാമ നേ”തി ചിന്തേത്വാ - “ഇധേവ ഘാതിതേസു സബ്ബം ഏകകുണപം ഭവിസ്സതി, സമുദ്ദമജ്ഝേ നേസം നാവം ഓസീദേസ്സാമാ”തി ആഹംസു. അഥ നേസം നാവം ആരുയ്ഹ മുഹുത്തം ഗതകാലേയേവ ഉപ്പാതികം ഉട്ഠപേത്വാ സയമ്പി തേ അമനുസ്സാ ഭയാനകാനി രൂപാനി ദസ്സയിംസു. ഭീതാ മനുസ്സാ അത്തനോ അത്തനോ ദേവതാനം നമസ്സന്തി. ഥേരസ്സ കനിട്ഠോ ചൂളപുണ്ണകുടുമ്ബികോ “മയ്ഹം ഭാതാ അവസ്സയോ ഹോതൂ”തി ഥേരസ്സ നമസ്സമാനോ അട്ഠാസി.

ഥേരോപി കിര തസ്മിംയേവ ഖണേ ആവജ്ജേത്വാ, തേസം ബ്യസനുപ്പത്തിം ഞത്വാ, വേഹാസം ഉപ്പതിത്വാ, അഭിമുഖോ അട്ഠാസി. അമനുസ്സാ ഥേരം ദിസ്വാവ “അയ്യോ പുണ്ണത്ഥേരോ ഏതീ”തി അപക്കമിംസു, ഉപ്പാതികം സന്നിസീദി. ഥേരോ “മാ ഭായഥാ”തി തേ അസ്സാസേത്വാ “കഹം ഗന്തുകാമത്ഥാ”തി പുച്ഛി. ഭന്തേ, അമ്ഹാകം സകട്ഠാനമേവ ഗച്ഛാമാതി. ഥേരോ നാവങ്ഗണേ അക്കമിത്വാ “ഏതേസം ഇച്ഛിതട്ഠാനം ഗച്ഛതൂ”തി അധിട്ഠാസി. വാണിജാ സകട്ഠാനം ഗന്ത്വാ, തം പവത്തിം പുത്തദാരസ്സ ആരോചേത്വാ, “ഏഥ ഥേരം സരണം ഗച്ഛാമാ”തി പഞ്ചസതാപി അത്തനോ പഞ്ചഹി മാതുഗാമസതേഹി

സദ്ധിം തീസു സരണേസു പതിട്ഠായ ഉപാസകത്തം പടിവേദേസും. തതോ നാവായ ഭണ്ഡം ഓതാരേത്വാ ഥേരസ്സ ഏകം കോട്ഠാസം കത്വാ, "അയം, ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം കോട്ഠാസോ"തി ആഹംസു. ഥേരോ മയ്ഹം വിസും കോട്ഠാസകിച്ചം നത്ഥി. സത്ഥാ പന തുമ്ഹേഹി ദിട്ഠപുബ്ബോതി. ന ദിട്ഠപുബ്ബോ, ഭന്തേതി. തേന ഹി ഇമിനാ സത്ഥു മണ്ഡലമാളം കരോഥ. ഏവം സത്ഥാരം പസ്സിസ്സഥാതി. തേ സാധു, ഭന്തേതി. തേന ച കോട്ഠാസേന അത്തനോ ച കോട്ഠാസേഹി മണ്ഡലമാളം കാതും ആരഭിംസു.

സത്ഥാപി കിര തം ആരദ്ധകാലതോ പട്ഠായ പരിഭോഗം അകാസി. ആരക്ഖമനുസ്സാ രത്തിം ഓഭാസം ദിസ്വാ, "മഹേസക്ഖാ ദേവതാ അത്ഥീ"തി സഞ്ഞം കരിംസു. ഉപാസകാ മണ്ഡലമാളഞ്ച ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച സേനാസനാനി നിട്ഠാപേത്വാ ദാനസമ്ഭാരം സജ്ജേത്വാ, "കതം, ഭന്തേ, അമ്ഹേഹി അത്തനോ കിച്ചം, സത്ഥാരം പക്കോസഥാ"തി ഥേരസ്സ ആരോചേസും. ഥേരോ സായന്ഹസമയേ ഇദ്ധിയാ സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ, "ഭന്തേ, വാണിജഗാമവാസിനോ തുമ്ഹേ ദട്ഠുകാമാ , തേസം അനുകമ്പം കരോഥാ"തി ഭഗവന്തം യാചി. ഭഗവാ അധിവാസേസി. ഥേരോ സകട്ഠാനമേവ പച്ചാഗതോ.

ഭഗവാപി ആനന്ദത്ഥേരം ആമന്തേസി, "ആനന്ദ, സ്വേ സുനാപരന്തേ വാണിജഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിസ്സാമ, ത്വം ഏകൂനപഞ്ചസതാനം ഭിക്ഖൂനം സലാകം ദേഹീ"തി. ഥേരോ "സാധു, ഭന്തേ"തി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ തമത്ഥം ആരോചേത്വാ, "ആകാസചാരീ ഭിക്ഖൂ സലാകം ഗണ്ഹന്തൂ"തി ആഹ. തംദിവസം കുണ്ഡധാനത്ഥേരോ പഠമം സലാകം അഗ്ഗഹേസി. വാണിജഗാമവാസിനോപി "സ്വേ കിര സത്ഥാ ആഗമിസ്സതീ"തി ഗാമമജ്ഝേ മണ്ഡപം കത്വാ ദാനഗ്ഗം സജ്ജയിംസു. ഭഗവാ പാതോവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ, ഗന്ധകുടിം പവിസിത്വാ, ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ, നിസീദി. സക്കസ്സ പണ്ഡുകമ്ബലസിലാസനം ഉണ്ഹം അഹോസി. സോ "കിം ഇദ"ന്തി ആവജ്ജേത്വാ സത്ഥു സുനാപരന്തഗമനം ദിസ്വാ, വിസ്സകമ്മം ആമന്തേസി, "താത, അജ്ജ ഭഗവാ തിംസമത്താനി യോജനസതാനി പിണ്ഡചാരം ഗമിസ്സതി. പഞ്ച കൂടാഗാരസതാനി മാപേത്വാ ജേതവനദ്വാരകോട്ഠകമത്ഥകേ ഗമനസജ്ജാനി കത്വാ ഠപേഹീ"തി. സോ തഥാ അകാസി. ഭഗവതോ കൂടാഗാരം ചതുമുഖം അഹോസി, ദ്വിന്നം അഗ്ഗസാവകാനം ദ്വിമുഖാനി, സേസാനി ഏകമുഖാനി, സത്ഥാ ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമിത്വാ പടിപാടിയാ ഠപിതകൂടാഗാരേസു ധുരകൂടാഗാരം പാവിസി. ദ്വേ അഗ്ഗസാവകേ ആദിം കത്വാ ഏകൂനപഞ്ചഭിക്ഖുസതാനിപി കൂടാഗാരഗതാനി അഹേസും. ഏകം തുച്ഛം കൂടാഗാരം അഹോസി, പഞ്ചപി കൂടാഗാരസതാനി ആകാസേ ഉപ്പത്തിംസു.

സത്ഥാ **സച്ചബന്ധപബ്ബതം** നാമ പത്വാ കൂടാഗാരം ആകാസേ ഠപേസി. തസ്മിം പബ്ബതേ സച്ചബന്ധോ നാമ മിച്ഛാദിട്ഠികതാപസോ മഹാജനം മിച്ഛാദിട്ഠിം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേന്തോ ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്തോ ഹുത്വാ വസതി, അബ്ഭന്തരേ ചസ്സ അന്തോചാടിയം പദീപോ വിയ അരഹത്തഫലസ്സ ഉപനിസ്സയോ ജലതി. തം ദിസ്വാ "ധമ്മമസ്സ കഥേസ്സാമീ"തി ഗന്ത്വാ ധമ്മം ദേസേസി. താപസോ ദേസനാപരിയോസാനേ അരഹത്തം പാപുണി. മഗ്ഗേനേവസ്സ അഭിഞ്ഞാ ആഗതാ. സോ ഏഹിഭിക്ഖു ഹുത്വാ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരോ തുച്ഛകൂടാഗാരം പാവിസി.

ഭഗവാ കൂടാഗാരഗതേഹി പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം വാണിജഗാമം ഗന്ത്വാ, കൂടാഗാരാനി അദിസ്സമാനകാനി കത്വാ, വാണിജഗാമം പാവിസി. വാണിജാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ മഹാദാനം ദത്വാ സത്ഥാരം മകുലകാരാമം നയിംസു. സത്ഥാ മണ്ഡലമാളം പാവിസി. മഹാജനോ യാവ സത്ഥാ ഭത്തദരഥം പടിപ്പസ്സമ്ഭേതി, താവ പാതരാസം കത്വാ ഉപോസഥങ്ഗാനി സമാദായ ബഹും ഗന്ധഞ്ച പുപ്ഫഞ്ച ആദായ ധമ്മസ്സവനത്ഥായ ആരാമം പച്ചാഗമാസി. സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേസി. മഹാജനസ്സ ബന്ധനമോക്ഖോ ജാതോ, മഹന്തം ബുദ്ധകോലാഹലം അഹോസി.

സത്ഥാ മഹാജനസ്സ സങ്ഗഹത്ഥായ സത്താഹം തത്ഥേവ വസി, അരുണം പന മഹാഗന്ധകുടിയംയേവ ഉട്ഠപേസി. സത്താഹമ്പി ധമ്മദേസനാപരിയോസാനേ ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തത്ഥ സത്താഹം വസിത്വാ, വാണിജഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ, "ത്വം ഇധേവ വസാഹീ"തി പുണ്ണത്ഥേരം

നിവത്തേത്വാ അന്തരേ **നമ്മദാനദീ** നാമ അത്ഥി, തസ്സാ തീരം അഗമാസി. നമ്മദാ നാഗരാജാ സത്ഥു പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ, നാഗഭവനം പവേസേത്വാ, തിണ്ണം രതനാനം സക്കാരം അകാസി. സത്ഥാ തസ്സ ധമ്മം കഥേത്വാ നാഗഭവനാ നിക്ഖമി. സോ "മയ്ഹം, ഭന്തേ, പരിചരിതബ്ബം ദേഥാ"തി യാചി. ഭഗവാ നമ്മദാനദീതീരേ പദചേതിയം ദസ്സേസി. തം വീചീസു ആഗതാസു പിധീയതി, ഗതാസു വിവരീയതി. മഹാസക്കാരപത്തം അഹോസി. സത്ഥാ തതോ നിക്ഖമിത്വാ സച്ചബന്ധപബ്ബതം ഗന്ത്വാ സച്ചബന്ധം ആഹ - "തയാ മഹാജനോ അപായമഗ്ഗേ ഓതാരിതോ. ത്വം ഇധേവ വസിത്വാ, ഏതേസം ലദ്ധിം വിസ്സജ്ജാപേത്വാ, നിബ്ബാനമഗ്ഗേ പതിട്ഠാപേഹീ"തി. സോപി പരിചരിതബ്ബം യാചി. സത്ഥാ ഘനപിട്ഠിപാസാണേ അല്ലമത്തികപിണ്ഡമ്ഹി ലഞ്ഛനം വിയ പദചേതിയം ദസ്സേസി. തതോ ജേതവനമേവ ഗതോ. ഏതമത്ഥം സന്ധായ **തേനേവ അന്തരവസ്സേനാ**തിആദി വുത്തം.

പരിനിബ്ബായീതി അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി. മഹാജനോ ഥേരസ്സ സത്ത ദിവസാനി സരീരപൂജം കത്വാ, ബഹൂനി ഗന്ധകട്ഠാനി സമോധാനേത്വാ, സരീരം ഝാപേത്വാ ധാതുയോ ആദായ ചേതിയം അകാസി. **സമ്ബഹുലാ ഭിക്ഖൂ**തി ഥേരസ്സ ആളാഹനട്ഠാനേ ഠിതഭിക്ഖൂ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഛട്ഠം ഉത്താനമേവ.

൭-൮. പഠമഏജാസുത്താദിവണ്ണനാ

൯൦-൯൧. സത്തമേ **ഏജാ**തി തണ്ഹാ. സാ ഹി ചലനട്ഠേന ഏജാതി വുച്ചതി. സാവ ആബാധനട്ഠേന **രോഗോ,** അന്തോ ദുസ്സനട്ഠേന **ഗണ്ഡോ,** നികന്തനട്ഠേന **സല്ലം. തസ്മാ**തി യസ്മാ ഏജാ രോഗോ ചേവ ഗണ്ഡോ ച സല്ലഞ്ച, തസ്മാ. **ചക്ഖും ന മഞ്ഞേയ്യാ**തിആദി വുത്തനയമേവ, ഇധാപി സബ്ബം ഹേട്ഠാ ഗഹിതമേവ സംകഡ്ഢിത്വാ ദസ്സിതം. അട്ഠമം വുത്തനയമേവ.

൯-൧൦. പഠമദ്വയസുത്താദിവണ്ണനാ

൯൨-൯൩. നവമേ ദ്വയന്തി ദ്വേ ദ്വേ കോട്ഠാസേ. ദസമേ **ഇത്ഥേതം ദ്വയ**ന്തി ഏവമേതം ദ്വയം. **ചലഞ്ചേവ ബ്യഥഞ്ചാ**തി അത്തനോ സഭാവേന അസണ്ഠഹനതോ ചലതി ചേവ ബ്യഥതി ച. **യോപി ഹേതു യോപി പച്ചയോ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ വത്ഥാരമ്മണം ഹേതു ചേവ പച്ചയോ ച. **കുതോ നിച്ചം ഭവിസ്സതീ**തി കേന കാരണേന നിച്ചം ഭവിസ്സതി. യഥാ പന ദാസസ്സ ദാസിയാ കുച്ഛിസ്മിം ജാതോ പുത്തോ പരോവ ദാസോ ഹോതി, ഏവം അനിച്ചമേവ ഹോതീതി അത്ഥോ. **സങ്ഗതീ**തി സഹഗതി. **സന്നിപാതോ**തി ഏകതോ സന്നിപതനം. **സമവായോ**തി ഏകതോ സമാഗമോ. **അയം വുച്ചതി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ**തി ഇമിനാ സങ്ഗതിസന്നിപാതസമവായസങ്ഖാതേന പച്ചയേന ഉപ്പന്നത്താ പച്ചയനാമേനേവ സങ്ഗതി സന്നിപാതോ സമവായോതി അയം വുച്ചതി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ.

സോപി ഹേതൂതി ഫസ്സസ്സ വത്ഥു ആരമ്മണം സഹജാതാ തയോ ഖന്ധാതി അയം ഹേതു. **ഫുട്ഠോ**തി ഉപയോഗത്ഥേ പച്ചത്തം, ഫസ്സേന ഫുട്ഠമേവ ഗോചരം വേദനാ വേദേതി, ചേതനാ ചേതേതി, സഞ്ഞാ സഞ്ജാനാതീതി അത്ഥോ. ഫുട്ഠോതി വാ ഫസ്സസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ , ഫസ്സേന ഫുട്ഠാരമ്മണമേവ വേദനാദീഹി വേദേതി ചേതേതി സഞ്ജാനാതീതിപി വുത്തം ഹോതി. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ സമതിംസക്ഖന്ധാ കഥിതാ ഹോന്തി. കഥം? ചക്ഖുദ്വാരേ താവ വത്ഥു ചേവ ആരമ്മണഞ്ച രൂപക്ഖന്ധോ, ഫുട്ഠോ വേദേതീതി വേദനാക്ഖന്ധോ, ചേതേതീതി സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, സഞ്ജാനാതീതി സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, വിജാനാതീതി വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോതി. സേസദ്വാരേസുപി ഏസേവ നയോ. മനോദ്വാരേപി ഹി വത്ഥുരൂപം ഏകന്തതോ രൂപക്ഖന്ധോ, രൂപേ പന ആരമ്മണേ സതി ആരമ്മണമ്പി രൂപക്ഖന്ധോതി ഛ പഞ്ചകാതിംസ ഹോന്തി. സങ്ഖേപേന പനേതേ ഛസുപി ദ്വാരേസു പഞ്ചേവ ഖന്ധാതി സപച്ചയേ പഞ്ചക്ഖന്ധേ അനിച്ചാതി വിത്ഥാരേത്വാ വുച്ചമാനേ ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയേന ഇദം സുത്തം ദേസിതന്തി.

ഛന്നവഗ്ഗോ നവമോ.

൧൦. സളവഗ്ഗോ

൧. അദന്തഅഗുത്തവണ്ണനാ

൯൪. സളവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **അദന്താ**തി അദമിതാ. **അഗുത്താ**തി അഗോപിതാ. **അരക്ഖിതാ**തി ന രക്ഖിതാ. **അസംവുതാ**തി അപിഹിതാ. **ദുക്ഖാധിവാഹാ ഹോന്തീ**തി നേരയികാദിഭേദം അധികദുക്ഖം ആവഹനകാ ഹോന്തി. **സുഖാധിവാഹാ ഹോന്തീ**തി ഝാനമഗ്ഗഫലപ്പഭേദം അധികസുഖം ആവഹനകാ ഹോന്തി. അധിവഹാതിപി പാഠോ, ഏസേവത്ഥോ.

സളേവാതി ഛ ഏവ. **അസംവുതോ യത്ഥ ദുക്ഖം നിഗച്ഛതീ**തി യേസു ആയതനേസു സംവരവിരഹിതോ ദുക്ഖം പാപുണാതി. **തേസഞ്ച യേ സംവരണം അവേദിസു**ന്തി യേ തേസം ആയതനാനം സംവരം വിന്ദിംസു പടിലഭിംസു. **വിഹരന്താനവസ്സുതാ**തി വിഹരന്തി അനവസ്സുതാ അതിന്താ.

അസാദിതഞ്ച സാദുന്തി അസ്സാദവന്തഞ്ച മധുരഞ്ച. **ഫസ്സദ്വയം സുഖദുക്ഖേ ഉപേക്ഖേ**തി സുഖഫസ്സഞ്ച ദുക്ഖഫസ്സഞ്ചാതി ഇദം ഫസ്സദ്വയം ഉപേക്ഖേ, ഉപേക്ഖാമേവേത്ഥ ഉപ്പാദേയ്യാതി അത്ഥോ. ഫസ്സദ്വയം സുഖദുക്ഖം ഉപേക്ഖോതി വാ പാഠോ, ഫസ്സഹേതുകം സുഖദുക്ഖം ഉപേക്ഖോ, സുഖേ അനുരോധം ദുക്ഖേ ച വിരോധം അനുപ്പാദേന്തോ ഉപേക്ഖകോ ഭവേയ്യാതിപി അത്ഥോ. **അനാനുരുദ്ധോ അവിരുദ്ധോ കേനചീ**തി കേനചി സദ്ധിം നേവ അനുരുദ്ധോ ന വിരുദ്ധോ ഭവേയ്യ.

പപഞ്ചസഞ്ഞാതി കിലേസസഞ്ഞായ പപഞ്ചസഞ്ഞാ നാമ ഹുത്വാ. **ഇതരീതരാ നരാ**തി ലാമകസത്താ **പപഞ്ചയന്താ ഉപയന്തീ**തി പപഞ്ചയമാനാ വട്ടം ഉപഗച്ഛന്തി. **സഞ്ഞിനോ**തി സസഞ്ഞാ സത്താ. **മനോമയം ഗേഹസിതഞ്ച സബ്ബ**ന്തി സബ്ബമേവ പഞ്ചകാമഗുണഗേഹനിസ്സിതം മനോമയം വിതക്കം. **പനുജ്ജാ**തി പനുദിത്വാ നീഹരിത്വാ. **നേക്ഖമ്മസിതം ഇരീയതീ**തി ദബ്ബജാതികോ ഭിക്ഖു നേക്ഖമ്മസിതം ഇരിയേന ഇരീയതി.

ഛസ്സു യദാ സുഭാവിതോതി ഛസു ആരമ്മണേസു യദാ സുട്ഠു ഭാവിതോ. **ഫുട്ഠസ്സ ചിത്തം ന വികമ്പതേ ക്വചീ**തി സുഖഫസ്സേന വാ ദുക്ഖഫസ്സേന വാ ഫുട്ഠസ്സ കിസ്മിഞ്ചി ചിത്തം ന കമ്പതി ന വേധതി. **ഭവത്ഥ ജാതിമരണസ്സ പാരഗാ**തി ജാതിമരണാനം പാരം നിബ്ബാനം ഗമകാ ഹോഥ.

൨. മാലുക്യപുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൯൫. ദുതിയേ **മാലുക്യപുത്തോ**തി മാലുക്യബ്രാഹ്മണിയാ പുത്തോ. **ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം തവ ഓവാദായാചനേ. ഇമിനാ ഥേരം അപസാദേതിപി ഉസ്സാദേതിപി. കഥം? അയം കിര ദഹരകാലേ രൂപാദീസു പമജ്ജിത്വാ പച്ഛാ മഹല്ലകകാലേ അരഞ്ഞവാസം പത്ഥേന്തോ കമ്മട്ഠാനം യാചതി. അഥ ഭഗവാ "ഏത്ഥ ദഹരേ കിം വക്ഖാമ? മാലുക്യപുത്തോ വിയ തുമ്ഹേപി തരുണകാലേ പമജ്ജിത്വാ മഹല്ലകകാലേ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ സമണധമ്മം കരേയ്യാഥാ"തി ഇമിനാ അധിപ്പായേന ഭണന്തോ ഥേരം അപസാദേതി നാമ.

യസ്മാ പന ഥേരോ മഹല്ലകകാലേപി അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ സമണധമ്മം കാതുകാമോ, തസ്മാ ഭഗവാ "ഏത്ഥ ദഹരേ കിം വക്ഖാമ? അയം അമ്ഹാകം മാലുക്യപുത്തോ മഹല്ലകകാലേപി അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ സമണധമ്മം കത്തുകാമോ കമ്മട്ഠാനം യാചതി, തുമ്ഹേ നാമ തരുണകാലേപി വീരിയം ന കരോഥാ"തി ഇമിനാ അധിപ്പായേന ഭണന്തോ ഥേരം ഉസ്സാദേതി നാമ.

യത്ര ഹി നാമാതി യോ നാമ. **കിഞ്ചാപാഹ**ന്തി കിഞ്ചാപി "അഹം മഹല്ലകോ"തി ഞാതം. യദി അഹം മഹല്ലകോ, മഹല്ലകോ സമാനോപി സക്ഖിസ്സാമി സമണധമ്മം കാതും, ദേസേതു മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാതി അധിപ്പായേന മഹല്ലകഭാവം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ ഓവാദഞ്ച പസംസന്തോ ഏവമാഹ.

അദിട്ഠാ അദിട്ഠപുബ്ബാതി ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ അദിട്ഠാ അതീതേപി അദിട്ഠപുബ്ബാ. **ന ച പസ്സസീ**തി ഏതരഹിപി ന പസ്സസി. **ന ച തേ ഹോതി പസ്സേയ്യ**ന്തി ഏവം സമന്നാഹാരോപി തേ യത്ഥ നത്ഥി, അപി നു തേ തത്ഥ ഛന്ദാദയോ ഉപ്പജ്ജേയ്യുന്തി പുച്ഛതി.

ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്തന്തി രൂപായതനേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്തം ഭവിസ്സതി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണഞ്ഹി രൂപേ രൂപമത്തമേവ പസ്സതി, ന നിച്ചാദിസഭാവം, ഇതി സേസവിഞ്ഞാണേഹിപി മേ ഏത്ഥ ദിട്ഠമത്തമേവ ചിത്തം ഭവിസ്സതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ ദിട്ഠേ ദിട്ഠം നാമ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം, രൂപേ രൂപവിജാനനന്തി അത്ഥോ. **മത്താ**തി പമാണം, ദിട്ഠം മത്താ അസ്സാതി ദിട്ഠമത്തം, ചിത്തം, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണമത്തമേവ മേ ചിത്തം ഭവിസ്സതീതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ ആപാഥഗതരൂപേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ന രജ്ജതി ന ദുസ്സതി ന മുയ്ഹതി, ഏവം രാഗാദിവിരഹേന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണമത്തമേവ ജവനം ഭവിസ്സതി, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണപമാണേനേവ ജവനം ഠപേസ്സാമീതി. അഥ വാ ദിട്ഠം നാമ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ദിട്ഠരൂപം, ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്തം നാമ തത്ഥേവ ഉപ്പന്നം സമ്പടിച്ഛനസന്തീരണവോട്ഠബ്ബനസങ്ഖാതം ചിത്തത്തയം. യഥാ തം ന രജ്ജതി, ന ദുസ്സതി, ന മുയ്ഹതി, ഏവം ആപാഥഗതേ രൂപേ തേനേവ സമ്പടിച്ഛനാദിപ്പമാണേന ജവനം ഉപ്പാദേസ്സാമി, നാഹം തം പമാണം അതിക്കമിത്വാ രജ്ജനാദിവസേന ഉപ്പജ്ജിതും ദസ്സാമീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. ഏസേവ നയോ **സുതമുതേസു**.

വിഞ്ഞാതേ വിഞ്ഞാതമത്തന്തി ഏത്ഥ പന വിഞ്ഞാതം നാമ മനോദ്വാരാവജ്ജനേന വിഞ്ഞാതാരമ്മണം, തസ്മിം വിഞ്ഞാതേ വിഞ്ഞാതമത്തന്തി ആവജ്ജനപമാണം. യഥാ ആവജ്ജനേന ന രജ്ജതി ന ദുസ്സതി ന മുയ്ഹതി, ഏവം രജ്ജനാദിവസേന ഉപ്പജ്ജിതും അദത്വാ ആവജ്ജനപമാണേനേവ ചിത്തം ഠപേസ്സാമീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

യതോതി യദാ. **തതോ**തി തദാ. **ന തേനാ**തി തേന രാഗേന വാ രത്തോ, ദോസേന വാ ദുട്ഠോ, മോഹേന വാ മൂള്ഹോ ന ഭവിസ്സതി. **തതോ ത്വം മാലുക്യപുത്ത ന തത്ഥാ**തി യദാ ത്വം തേന രാഗേന വാ ദോസമോഹേഹി വാ രത്തോ വാ ദുട്ഠോ വാ മൂള്ഹോ വാ ന ഭവിസ്സസി, തദാ ത്വം ന തത്ഥ തസ്മിം ദിട്ഠേ വാ സുതമുതവിഞ്ഞാതേ വാ പടിബദ്ധോ അല്ലീനോ പതിട്ഠിതോ നാമ ഭവിസ്സസി. **നേവിധാ**തിആദി വുത്തത്ഥമേവ.

സതി മുട്ഠാതി സതി നട്ഠാ. **തഞ്ച അജ്ഝോസാ**തി തം ആരമ്മണം ഗിലിത്വാ. **അഭിജ്ഝാ ച വിഹേസാ ചാ**തി അഭിജ്ഝായ ച വിഹിംസായ ച. അഥ വാ “തസ്സ വഡ്ഢന്തീ”തി പദേനാപി സദ്ധിം യോജേതബ്ബം, അഭിജ്ഝാ ച വിഹേസാ ചാതി ഇമേപി ദ്വേ ധമ്മാ തസ്സ വഡ്ഢന്തീതി അത്ഥോ.

ചിത്തമസ്സൂപഹഞ്ഞതീതി അഭിജ്ഝാവിഹേസാഹി അസ്സ ചിത്തം ഉപഹഞ്ഞതി. **ആചിനതോ**തി ആചിനന്തസ്സ. **ആരാ നിബ്ബാന വുച്ചതീ**തി ഏവരൂപസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നിബ്ബാനം നാമ ദൂരേ പവുച്ചതി. **ഘത്വാ**തി ഘായിത്വാ. **ഭോത്വാ**തി ഭുത്വാ സായിത്വാ ലേഹിത്വാ. **ഫുസ്സാ**തി ഫുസിത്വാ. **പടിസ്സതോ**തി പടിസ്സതിസങ്ഖാതായ സതിയാ യുത്തോ. **സേവതോ ചാപി വേദന**ന്തി ചതുമഗ്ഗസമ്പയുത്തം നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരവേദനം സേവന്തസ്സ. **ഖീയതീ**തി ഖയം ഗച്ഛതി. കിം തം? ദുക്ഖമ്പി കിലേസജാതമ്പി. **അഞ്ഞതരോ**തി അസീതിയാ മഹാസാവകാനം അബ്ഭന്തരോ ഏകോ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ ഗാഥാഹിപി വട്ടവിവട്ടമേവ കഥിതം.

൯. പരിഹാനധമ്മസുത്തവണ്ണനാ

൯൩. നവമേ **പരിഹാനധമ്മ**ന്തി പരിഹാനസഭാവം. **അഭിഭായതനാനീ**തി അഭിഭവിതാനി ആയതനാനി. **സരസങ്കപ്പാ**തി ഏത്ഥ സരന്തീതി സരാ, ധാവന്തീതി അത്ഥോ. സരാ ച തേ സങ്കപ്പാ ച **സരസങ്കപ്പാ. സംയോജനിയാ**തി ബന്ധനിയാ ബന്ധനസ്സ പച്ചയഭൂതാ. **തഞ്ചേ ഭിക്ഖൂ**തി തം ഏവം ഉപ്പന്നം കിലേസജാതം, തം വാ ആരമ്മണം. **അധിവാസേതീ**തി ചിത്തേ ആരോപേത്വാ വാസേതി. **നപ്പജഹതീ**തി ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന ന

പജഹതി. ഏവം സബ്ബപദേഹി യോജേതബ്ബം. **അഭിഭായതനഞ്ഹേതം വുത്തം ഭഗവതാ**തി ഏതം ബുദ്ധേന ഭഗവതാ അഭിഭവിതം ആയതനന്തി കഥിതം. ഇധ ധമ്മം പുച്ഛിത്വാ വിഭജന്തേന പുഗ്ഗലേന ധമ്മോ ദസ്സിതോ.

४. പമാദവിഹാരീസുത്തവണ്ണനാ

൯൭. ചതുത്ഥേ **അസംവുതസ്സാ**തി അപിഹിതസ്സ ന പിദഹിത്വാ സഞ്ഛാദിത്വാ ഠപിതസ്സ. **ബ്യാസിഞ്ചതീ**തി വിആസിഞ്ചതി, കിലേസതിന്തം ഹുത്വാ വത്തതി. **പാമോജ്ജ**ന്തി ദുബ്ബലപീതി. **പീതീ**തി ബലവപീതി. **പസ്സദ്ധീ**തി ദരഥപസ്സദ്ധി. **ധമ്മാ ന പാതുഭവന്തീ**തി സമഥവിപസ്സനാധമ്മാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി. ഇമസ്മിം സുത്തേ പുഗ്ഗലം പുച്ഛിത്വാ വിഭജന്തേന ധമ്മേന പുഗ്ഗലോ ദസ്സിതോ.

൫. സംവരസുത്തവണ്ണനാ

൯൮. പഞ്ചമേ **കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, അസംവരോ**തി ഇദം മഗ്ഗകുസലസ്സ വാമം മുഞ്ചിത്വാ ദക്ഖിണം ഗണ്ഹേയ്യാസീതി പഠമം പഹാതബ്ബമഗ്ഗക്ഖാനം വിയ ഉദ്ദേസക്കമേന അവത്വാ ദേസനാകുസലതായ പഠമം പഹാതബ്ബധമ്മക്ഖാനവസേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഇധ ധമ്മം പുച്ഛിത്വാ ധമ്മോവ വിഭത്തോ.

൬. സമാധിസുത്തവണ്ണനാ

൯൯. ഛട്ഠേ **സമാധി**ന്തി ചിത്തേകഗ്ഗതം. ഇദഞ്ഹി സുത്തം ചിത്തേകഗ്ഗതായ പരിഹായമാനേ ദിസ്വാ, ''ഇമേസം ചിത്തേകഗ്ഗതം ലഭന്താനം കമ്മട്ഠാനം ഫാതിം ഗമിസ്സതീ''തി ഞത്വാ കഥിതം.

൭. പടിസല്ലാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൦. സത്തമേ **പടിസല്ലാന**ന്തി കായവിവേകം. ഇദഞ്ഹി സുത്തം കായവിവേകേന പരിഹായമാനേ ദിസ്വാ, ''ഇമേസം കായവിവേകം ലഭന്താനം കമ്മട്ഠാനം ഫാതിം ഗമിസ്സതീ''തി ഞത്വാ കഥിതം.

൮-൯. പഠമനതുമ്ഹാകംസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൦൧-൧൦൨. അട്ഠമം ഉപമായ പരിവാരേത്വാ കഥിതേ ബുജ്ഝനകാനം, നവമം സുദ്ധികവസേനേവ ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയവസേന വുത്തം. അത്ഥോ പന ഉഭയത്ഥാപി ഖന്ധിയവഗ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൧൦. ഉദകസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൩. ദസമേ **ഉദകോ സുദ**ന്തി ഏത്ഥ **സുദ**ന്തി നിപാതമത്തം. **ഉദകോ**തി തസ്സ നാമം. **ഇദം ജാതു വേദഗൂ**തി ഏത്ഥ **ഇദ**ന്തി നിപാതമത്തം. അഥ വാ ഇദം മമ വചനം സുണാഥാതി ദീപേന്തോ ഏവമാഹ. **ജാതു വേദഗൂ**തി അഹം ഏകംസേനേവ വേദഗൂ, വേദസങ്ഖാതേന ഞാണേന നേയ്യേസു ഗതോ, വേദം വാ ഗതോ അധിഗതോ, പണ്ഡിതോഹമസ്മീതി അത്ഥോ. **സബ്ബജീ**തി ഏകംസേന സബ്ബവട്ടം ജിനിത്വാ അഭിഭവിത്വാ ഠിതോസ്മീതി വദതി. **അപലിഖതം ഗണ്ഡമൂല**ന്തി അപലിഖതം ദുക്ഖമൂലം. **പലിഖണി**ന്തി പലിഖതം മയാ, ഖനിത്വാ ഠിതോസ്മീതി ദീപേതി.

മാതാപേത്തികസമ്ഭവസ്സാതി മാതിതോ ച പിതിതോ ച നിബ്ബത്തേന മാതാപേത്തികേന സുക്കസോണിതേന സമ്ഭൂതസ്സ. **ഓദനകുമ്മാസൂപചയസ്സാ**തി ഓദനേന ചേവ കുമ്മാസേന ച ഉപചിതസ്സ വഡ്ഢിതസ്സ. **അനിച്ചുച്ഛാദനപരിമദ്ദനഭേദനവിദ്ധംസനധമ്മസ്സാ**തി ഏത്ഥ അയം കായോ ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന അനിച്ചധമ്മോ , ദുഗ്ഗന്ധവിഘാതത്ഥായ തനുവിലേപനേന ഉച്ഛാദനധമ്മോ, അങ്ഗപച്ചങ്ഗാബാധവിനോദനത്ഥായ ഖുദ്ദകസമ്ബാഹനേന പരിമദ്ദനധമ്മോ, ദഹരകാലേ വാ ഊരൂസു സയാപേത്വാ ഗബ്ഭവാസേന ദുസ്സണ്ഠിതാനം തേസം തേസം അങ്ഗാനം സണ്ഠാനസമ്പാദനത്ഥം

അഞ്ഛനപീളനാദീനം വസേന പരിമദ്ദനധമ്മോ, ഏവം പരിഹരിതോപി ച ഭേദനവിദ്ധംസനധമ്മോ ഭിജ്ജതി ചേവ വികിരതി ച, ഏവം സഭാവോതി അത്ഥോ.

തത്ഥ മാതാപേത്തികസമ്ഭവഓദനകുമ്മാസൂപചയപരിമദ്ദനപദേഹി വഡ്ഢി കഥിതാ, അനിച്ചഭേദനവിദ്ധംസനപദേഹി പരിഹാനി. പുരിമേഹി വാ തീഹി സമുദയോ, പച്ഛിമേഹി അത്ഥങ്ഗമോതി. ഏവം ചാതുമഹാഭൂതികസ്സ കായസ്സ വഡ്ഢിപരിഹാനിനിബ്ബത്തിഭേദാ ദസ്സിതാ. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സളവഗ്ഗോ ദസമോ.

ദുതിയോ പണ്ണാസകോ.

൧൧. യോഗക്ഖേമിവഗ്ഗോ

൧. യോഗക്ഖേമിസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൪. യോഗക്ഖേമിവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **യോഗക്ഖേമിപരിയായ**ന്തി ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമിനോ കാരണഭൂതം. **ധമ്മപരിയായ**ന്തി ധമ്മകാരണം. **അക്ഖാസി യോഗ**ന്തി യുത്തിം കഥേസി. **തസ്മാ**തി കസ്മാ? കിം അക്ഖാതത്താ, ഉദാഹു പഹീനത്താതി? പഹീനത്താ. ന ഹി അക്ഖാനേന യോഗക്ഖേമി നാമ ഹോതി.

൨-൯. ഉപാദായസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൦൫-൧൧൨. ദുതിയേ വേദനാസുഖദുക്ഖം കഥിതം, തം പന വിപാകസുഖദുക്ഖം വട്ടതി. തതിയേ **ദുക്ഖസ്സാ**തി വട്ടദുക്ഖസ്സ. ചതുത്ഥേ **ലോകസ്സാ**തി സങ്ഖാരലോകസ്സ. പഞ്ചമാദീസു യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം ഖന്ധിയവഗ്ഗേ വുത്തനയമേവ.

യോഗക്ഖേമിവഗ്ഗോ ഏകാദസമോ.

൧൨. ലോകകാമഗുണവഗ്ഗോ

൧-൨. പഠമമാരപാസസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൧൪-൧൧൫. ലോകകാമഗുണവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ആവാസഗതോ**തി വസനട്ഠാനം ഗതോ. **മാരസ്സ വസം ഗതോ**തി തിവിധസ്സാപി മാരസ്സ വസം ഗതോ. **പടിമുക്ക'സ്സ മാരപാസോ**തി അസ്സ ഗീവായ മാരപാസോ പടിമുക്കോ പവേസിതോ. ദുതിയം ഉത്താനമേവ.

൩. ലോകന്തഗമനസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൬. തതിയേ **ലോകസ്സാ**തി ചക്കവാളലോകസ്സ. **ലോകസ്സ അന്ത**ന്തി സങ്ഖാരലോകസ്സ അന്തം. **വിഹാരം പാവിസീ**തി "മയി വിഹാരം പവിട്ഠേ ഇമേ ഭിക്ഖൂ, ഇമം ഉദ്ദേസം ആനന്ദം പുച്ഛിസ്സന്തി, സോ ച തേസം മമ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സംസന്ദിത്വാ കഥേസ്സതി. തതോ നം ഥോമേസ്സാമി, മമ ഥോമനം സുത്വാ ഭിക്ഖൂ ആനന്ദം ഉപസങ്കമിതബ്ബം, വചനഞ്ചസ്സ സോതബ്ബം സദ്ധാതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സന്തി, തം നേസം ഭവിസ്സതി ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായാ"തി ചിന്തേത്വാ സംഖിത്തേന ഭാസിതസ്സ വിത്ഥാരേന അത്ഥം അവിഭജിത്വാവ നിസിന്നാസനേ അന്തരഹിതോ ഗന്ധകുടിയം പാതുരഹോസി. തേന വുത്തം "ഉട്ഠായാസനാ വിഹാരം പാവിസീ"തി.

സത്ഥു ചേവ സംവണ്ണിതോതി സത്ഥാരാ ച പസത്ഥോ. **വിഞ്ഞൂന**ന്തി ഇദമ്പി കരണത്ഥേ സാമിവചനം, പണ്ഡിതേഹി സബ്രഹ്മചാരീഹി ച സമ്ഭാവിതോതി അത്ഥോ. **പഹോതീ**തി സക്കോതി. **അതിക്കമ്മേവ മൂലം അതിക്കമ്മേവ ഖന്ധ**ന്തി സാരോ നാമ മൂലേ വാ ഖന്ധേ വാ ഭവേയ്യ, തമ്പി അതിക്കമിത്വാതി അത്ഥോ. **ഏവംസമ്പദമിദ**ന്തി ഏവംസമ്പത്തികം, ഈദിസന്തി അത്ഥോ. **അതിസിത്വാ**തി അതിക്കമിത്വാ. **ജാനം ജാനാതീ**തി ജാനിതബ്ബമേവ ജാനാതി. **പസ്സം പസ്സതീ**തി പസ്സിതബ്ബമേവ പസ്സതി. യഥാ വാ ഏകച്ചോ വിപരീതം

ഗണ്ഹന്തോ ജാനന്തോപി ന ജാനാതി, പസ്സന്തോപി ന പസ്സതി, ന ഏവം ഭഗവാ. ഭഗവാ പന ജാനന്തോ ജാനാതി, പസ്സന്തോ പസ്സതിയേവ. സ്വായം ദസ്സനപരിണായകട്ഠേന **ചക്ഖുഭൂതോ**. വിദിതകരണട്ഠേന **ഞാണഭൂതോ** . അവിപരീതസഭാവട്ഠേന പരിയത്തിധമ്മപവത്തനതോ വാ ഹദയേന ചിന്തേത്വാ വാചായ നിച്ഛാരിതധമ്മമയോതി **ധമ്മഭൂതോ**. സേട്ഠട്ഠേന **ബ്രഹ്മഭൂതോ**. അഥ വാ ചക്ഖു വിയ ഭൂതോതി ചക്ഖുഭൂതോ. ഏവമേതേസു പദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സ്വായം ധമ്മസ്സ വത്തനതോ **വത്താ**. പവത്തനതോ **പവത്താ**. അത്ഥം നീഹരിത്വാ നീഹരിത്വാ ദസ്സനസമത്ഥതായ **അത്ഥസ്സ നിന്നേതാ**. അമതാധിഗമായ പടിപത്തിം ദേസേതീതി **അമതസ്സ ദാതാ**.

അഗരും കരിത്വാതി പുനപ്പുനം യാചാപേന്തോപി ഹി ഗരും കരോതി നാമ. അത്തനോ സേക്ഖപടിസമ്ഭിദാഞാണേ ഠത്വാ സിനേരുപാദതോ വാലികം ഉദ്ധരമാനോ വിയ ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യം കത്വാ കഥേന്തോപി ഗരും കരോതിയേവ നാമ. ഏവം അകത്വാ അമ്ഹേ പുനപ്പുനം അയാചാപേത്വാ സുവിഞ്ഞേയ്യമ്പി നോ കത്വാ കഥേഹീതി വുത്തം ഹോതി.

യം ഖോ വോതി യം ഖോ തുമ്ഹാകം. **ചക്ഖുനാ ഖോ, ആവുസോ, ലോകസ്മിം ലോകസഞ്ഞീ ഹോതി ലോകമാനീ**തി ചക്ഖുഞ്ഹി ലോകേ അപ്പഹീനദിട്ഠി പുഥുജ്ജനോ സത്തലോകവസേന ലോകോതി സഞ്ജാനാതി ചേവ മഞ്ഞതി ച, തഥാ ചക്കവാളലോകവസേന. ന ഹി അഞ്ഞത്ര ചക്ഖാദീഹി ദ്വാദസായതനേഹി തസ്സ സാ സഞ്ഞാ വാ മാനോ വാ ഉപ്പജ്ജതി. തേന വുത്തം, ‘‘ചക്ഖുനാ ഖോ, ആവുസോ, ലോകസ്മിം ലോകസഞ്ഞീ ഹോതി ലോകമാനീ’’തി. ഇമസ്സ ച ലോകസ്സ ഗമനേന അന്തോ നാമ ഞാതും വാ ദട്ഠും വാ പത്തും വാ ന സക്കാ. ലുജ്ജനട്ഠേന പന തസ്സേവ ചക്ഖാദിഭേദസ്സ ലോകസ്സ നിബ്ബാനസങ്ഖാതം അന്തം അപ്പത്വാ വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തകിരിയാ നാമ നത്ഥീതി വേദിതബ്ബാ.

ഏവം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഇദാനി ‘‘സാവകേന പഞ്ഹോ കഥിതോതി മാ നിക്കങ്ഖാ അഹുവത്ഥ, അയം ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണതുലം ഗഹേത്വാ നിസിന്നോ. ഇച്ഛമാനാ തമേവ ഉപസങ്കമിത്വാ നിക്കങ്ഖാ ഹോഥാ’’തി ഉയ്യോജേന്തോ **ആകങ്ഖമാനാ പനാ**തിആദിമാഹ.

ഇമേഹി ആകാരേഹീതി ഇമേഹി കാരണേഹി ചക്കവാളലോകസ്സ അന്താഭാവകാരണേഹി ചേവ സങ്ഖാരലോകസ്സ അന്താപത്തികാരണേഹി ച. **ഇമേഹി പദേഹീ**തി ഇമേഹി അക്ഖരസമ്പിണ്ഡനേഹി. **ബ്യഞ്ജനേഹീ**തി പാടിയേക്കഅക്ഖരേഹി.

പണ്ഡിതോതി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതോ. ചതൂഹി കാരണേഹി പണ്ഡിതോ ധാതുകുസലോ ആയതനകുസലോ പച്ചയാകാരകുസലോ കാരണാകാരണകുസലോതി. **മഹാപഞ്ഞോ**തി മഹന്തേ അത്ഥേ മഹന്തേ ധമ്മേ മഹന്താ നിരുത്തിയോ മഹന്താനി പടിഭാനാനി പടിഗ്ഗണ്ഹനസമത്ഥതായ മഹാപഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ. **യഥാ തം ആനന്ദേനാ**തി യഥാ ആനന്ദേന ബ്യാകതം, തം സന്ധായ വുത്തം. യഥാ ആനന്ദേന തം ബ്യാകതം, അഹമ്പി തം ഏവമേവ ബ്യാകരേയ്യന്തി അത്ഥോ.

൪. കാമഗുണസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൭. ചതുത്ഥേ **യേ മേ**തി യേ മമ. **ചേതസോ സമ്ഫുട്ഠപുബ്ബാ**തി ചിത്തേന അനുഭൂതപുബ്ബാ. **തത്ര മേ ചിത്തം ബഹുലം ഗച്ഛമാനം ഗച്ഛേയ്യാ**തി തേസു പാസാദത്തയതിവിധനാടകാദിഭേദസമ്പത്തിവസേന അനുഭൂതപുബ്ബേസു പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ബഹൂസു വാരേസു ഉപ്പജ്ജമാനം ഉപ്പജ്ജേയ്യാതി ദീപേതി. **പച്ചുപ്പന്നേസു വാ**തി ഇധ പധാനചരിയകാലേ ഛബ്ബസ്സാനി സുപുപ്ഫിതവനസണ്ഡജാതാനം ദിജഗണാദീനം വസേന ദിട്ഠസുതാദിഭേദം മനോരമാരമ്മണം കാമഗുണം കത്വാ ദസ്സേന്തോ ‘‘ഏവരൂപേസു പച്ചുപ്പന്നേസു വാ ബഹുലം ഉപ്പജ്ജേയ്യാ’’തി ദസ്സേതി. **അപ്പം വാ അനാഗതേസൂ**തി അനാഗതേ ‘‘മേത്തേയ്യോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി, സങ്ഖോ നാമ രാജാ, കേതുമതീ നാമ രാജധാനീ’’തിആദിവസേന (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൦൭) പരിത്തകമേവ അനാഗതേസു കാമഗുണേസു ഉപ്പജ്ജേയ്യാതി ദസ്സേതി. **തത്ര മേ അത്തരൂപേനാ**തി തത്ര മയാ അത്തനോ

ഹിതകാമജാതികേന. **അപ്പമാദോ**തി സാതച്ചകിരിയാ പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ചിത്തസ്സ അവോസ്സഗ്ഗോ. **സതീ**തി ആരമ്മണപരിഗ്ഗഹിതസതി. **ആരക്ഖോ**തി അയം അപ്പമാദോ ച സതി ച ചേതസോ ആരക്ഖോ കരണീയോ, ഏവം മേ അഹോസീതി ദസ്സേതി, ആരക്ഖത്ഥായ ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ കാതബ്ബാതി വുത്തം ഹോതി.

തസ്മാതിഹ, ഭിക്ഖവേ, സേ ആയതനേ വേദിതബ്ബേതി യസ്മാ ചേതസോ ആരക്ഖത്ഥായ അപ്പമാദോ ച സതി ച കാതബ്ബാ, യസ്മാ തസ്മിം ആയതനേ വിദിതേ അപ്പമാദേന വാ സതിയാ വാ കാതബ്ബം നത്ഥി, തസ്മാ സേ ആയതനേ വേദിതബ്ബേ, തം കാരണം ജാനിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. **സളായതനനിരോധ**ന്തി സളായതനനിരോധോ വുച്ചതി നിബ്ബാനം, തം സന്ധായ ഭാസിതന്തി അത്ഥോ. നിബ്ബാനസ്മിഞ്ഹി ചക്ഖുആദീനി ചേവ നിരുജ്ഝന്തി രൂപസഞ്ഞാദയോ ച നിരുജ്ഝന്തീതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

൫-൬. സക്കപഞ്ഹസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൧൮-൧൧൯. പഞ്ചമേ **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ. **പരിനിബ്ബായന്തീ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായന്തി. **തന്നിസ്സിതം വിഞ്ഞാണം ഹോതീ**തി തണ്ഹാനിസ്സിതം കമ്മവിഞ്ഞാണം ഹോതി . **തദുപാദാന**ന്തി തംഗഹണം, തണ്ഹാഗഹണേന സഹഗതം വിഞ്ഞാണം ഹോതീതി അത്ഥോ. ഛട്ഠം ഉത്താനമേവ.

൭. സാരിപുത്തസദ്ധിവിഹാരികസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൦. സത്തമേ **സന്താനേസ്സതീ**തി ഘടേസ്സതി, യോഗവിച്ഛേദമസ്സ പാപുണിതും ന ദസ്സതി.

൮. രാഹുലോവാദസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൧. അട്ഠമേ **വിമുത്തിപരിപാചനിയാ**തി വിമുത്തിം പരിപാചേന്തീതി വിമുത്തിപരിപാചനിയാ. **ധമ്മാ**തി പന്നരസ ധമ്മാ, തേ സദ്ധിന്ദ്രിയാദീനം വിസുദ്ധികരണവസേന വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ''അസ്സദ്ധേ പുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജയതോ, സദ്ധേ പുഗ്ഗലേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ, പസാദനീയേ സുത്തന്തേ പച്ചവേക്ഖതോ, ഇമേഹി തീഹാകാരേഹി സദ്ധിന്ദ്രിയം വിസുജ്ഝതി. കുസീതേ പുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജയതോ, ആരദ്ധവീരിയേ പുഗ്ഗലേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ, സമ്മപ്പധാനേ പച്ചവേക്ഖതോ, ഇമേഹി തീഹാകാരേഹി വീരിയിന്ദ്രിയം വിസുജ്ഝതി. മുട്ഠസ്സതീ പുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജയതോ, ഉപട്ഠിതസ്സതീ പുഗ്ഗലേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ , സതിപട്ഠാനേ പച്ചവേക്ഖതോ, ഇമേഹി തീഹാകാരേഹി സതിന്ദ്രിയം വിസുജ്ഝതി. അസമാഹിതേ പുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജയതോ, സമാഹിതേ പുഗ്ഗലേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ, ഝാനവിമോക്ഖേ പച്ചവേക്ഖതോ, ഇമേഹി തീഹാകാരേഹി സമാധിന്ദ്രിയം വിസുജ്ഝതി. ദുപ്പഞ്ഞേ പുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജയതോ, പഞ്ഞവന്തേ പുഗ്ഗലേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ, ഗമ്ഭീരഞാണചരിയം പച്ചവേക്ഖതോ, ഇമേഹി തീഹാകാരേഹി പഞ്ഞിന്ദ്രിയം വിസുജ്ഝതി. ഇതി ഇമേ പഞ്ച പുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജയതോ, പഞ്ച പുഗ്ഗലേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ , പഞ്ച സുത്തന്തേ പച്ചവേക്ഖതോ, ഇമേഹി പന്നരസഹി ആകാരേഹി ഇമാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി വിസുജ്ഝന്തീ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൮൪).

അപരേപി പന്നരസ ധമ്മാ വിമുത്തിപരിപാചനിയാ - സദ്ധാപഞ്ചമാനി ഇന്ദ്രിയാനി, അനിച്ചസഞ്ഞാ, അനിച്ചേ ദുക്ഖസഞ്ഞാ, ദുക്ഖേ അനത്തസഞ്ഞാ, പഹാനസഞ്ഞാ, വിരാഗസഞ്ഞാതി ഇമാ പഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയാ സഞ്ഞാ, മേഘിയത്ഥേരസ്സ കഥിതാ കല്യാണമിത്തതാദയോ പഞ്ച ധമ്മാതി (ഉദാ॰ ൩൧). കായ പന വേലായ ഭഗവതോ ഏതദഹോസീതി? പച്ചൂസസമയേ ലോകം വോലോകേന്തസ്സ.

അനേകാനി ദേവതാസഹസ്സാനീതി ആയസ്മതാ രാഹുലേന പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ പാദമൂലേ പാലിതനാഗരാജകാലേ പത്ഥനം പട്ഠപേന്തേന സദ്ധിം പത്ഥനം

പട്ഠപിതദേവതാസു പന കാചി ഭൂമട്ഠകാ ദേവതാ, കാചി അന്തലിക്ഖട്ഠകാ, കാചി ചാതുമഹാരാജികാ, കാചി ദേവലോകേ, കാചി ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്താ. ഇമസ്മിം പന ദിവസേ സബ്ബാപി താ ഏകട്ഠാനേ അന്ധവനസ്മിംയേവ സന്നിപതിതാ, താ സന്ധായാഹ - ''അനേകാനി ദേവതാസഹസ്സാനീ''തി. **ധമ്മചക്ഖു**ന്തി ഇമസ്മിം സുത്തേ ചത്താരോ ച മഗ്ഗാ ചത്താരി ച ഫലാനി ധമ്മചക്ഖുന്തി വേദിതബ്ബാനി. തത്ഥ ഹി കാചി ദേവതാ സോതാപന്നാ അഹേസും, കാചി സകദാഗാമീ, അനാഗാമീ, ഖീണാസവാ. താസഞ്ച പന ദേവതാനം ഏത്തകാതി ഗണനവസേന പരിച്ഛേദോ നത്ഥി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവ.

൯-൧൦. സംയോജനിയധമ്മസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൨൨-൧൨൩. നവമദസമാനി ഇട്ഠാരമ്മണവസേന കഥിയമാനേ ബുജ്ഝനകാനം വസേന വുത്താനീതി.

ലോകകാമഗുണവഗ്ഗോ ദ്വാദസമോ.

൧൩. ഗഹപതിവഗ്ഗോ

൧-൩. വേസാലീസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൨൪-൧൨൬. ഗഹപതിവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ഉഗ്ഗോ**തി പണീതദായകാനം അഗ്ഗഉഗ്ഗോ, സോ ഭഗവതാ ''ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം പണീതദായകാനം യദിദം ഉഗ്ഗോ ഗഹപതീ''തി ഏവം ഏതദഗ്ഗേ ഠപിതോ. സേസമേതേസു ചേവ ദ്വീസു, തതിയേ ച വുത്തത്ഥമേവ.

൪-൭. ഭാരദ്വാജസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൨൭-൧൩൦. ചതുത്ഥേ പിണ്ഡം ഉലമാനോ പരിയേസമാനോ പബ്ബജിതോതി **പിണ്ഡോലോ**. സോ കിര പരിജിണ്ണഭോഗോ ബ്രാഹ്മണോ അഹോസി. അഥ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ലാഭസക്കാരം ദിസ്വാ പിണ്ഡത്ഥായ നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിതോ. സോ മഹന്തം കപല്ലപത്തം ഗഹേത്വാ ചരതി, തേന കപല്ലപൂരം യാഗും പിവതി, കപല്ലപൂരേ പൂവേ ഖാദതി, കപല്ലപൂരം ഭത്തം ഭുഞ്ജതി. അഥസ്സ മഹഗ്ഘസഭാവം സത്ഥു ആരോചയിംസു. സത്ഥാ തസ്സ പത്തത്ഥവികം നാനുജാനി. ഹേട്ഠാമഞ്ചേ പത്തം നിക്കുജ്ജിത്വാ ഠപേതി. സോ ഠപേന്തോപി ഘംസന്തോവ പണാമേത്വാ ഠപേതി, ഗണ്ഹന്തോപി ഘംസന്തോവ ആകഡ്ഢിത്വാ ഗണ്ഹാതി. തം ഗച്ഛന്തേ കാലേ ഘംസനേന പരിക്ഖീണം നാളികോദനമത്തമേവ ഗണ്ഹനകം ജാതം. തതോ സത്ഥു ആരോചേസും, അഥസ്സ സത്ഥാ പത്തത്ഥവികം അനുജാനി. ഥേരോ അപരേന സമയേന ഇന്ദ്രിയഭാവനം ഭാവേത്വാ അഗ്ഗഫലേ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. ഇതി സോ പിണ്ഡത്ഥായ പബ്ബജിതത്താ പിണ്ഡോലോ, ഗോത്തേന പന ഭാരദ്വാജോതി ഉഭയം ഏകതോ കത്വാ **പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജോ**തി വുച്ചതി.

ഉപസങ്കമീതി ഉഗ്ഗതുഗ്ഗതേഹി മഹാഅമച്ചേഹി പരിവുതോ ഉപസങ്കമി. ഥേരോ കിര ഏകദിവസം സാവത്ഥിയം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കതഭത്തകിച്ചോ നിദാഘസമയേ സീതഠാനേ ദിവാവിഹാരം നിസീദിസ്സാമീതി ആകാസേന ഗന്ത്വാ ഗങ്ഗാതീരേ ഉദേനസ്സ രഞ്ഞോ ഉദപാനം നാമ ഉയ്യാനം അത്ഥി, തത്ഥ പവിസിത്വാ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ ദിവാവിഹാരം നിസീദി സീതേന ഉദകവാതേന ബീജിയമാനോ.

ഉദേനോപി ഖോ നാമ രാജാ സത്താഹം മഹാപാനം പിവിത്വാ സത്തമേ ദിവസേ ഉയ്യാനം പടിജഗ്ഗാപേത്വാ മഹാജനപരിവാരോ ഉയ്യാനം ഗന്ത്വാ മങ്ഗലസിലാപട്ടേ അത്ഥതായ സേയ്യായ നിപജ്ജി. തസ്സ ഏകാ പരിചാരികാ പാദേ സമ്ബാഹമാനാ നിസിന്നാ. രാജാ കമേന നിദ്ദം ഓക്കമി. തസ്മിം നിദ്ദം ഓക്കന്തേ നാടകിത്ഥിയോ ''യസ്സത്ഥായ മയം ഗീതാദീനി പയോജേയ്യാമ, സോ നിദ്ദം ഉപഗതോ, ന ച നിദ്ദാകാലേ മഹാസദ്ദം കാതും വട്ടതീ''തി അത്തനോ അത്തനോ തൂരിയാനി ഠപേത്വാ ഉയ്യാനം പക്കന്താ. താ തത്ഥ തത്ഥ ഫലാഫലാനി ഖാദമാനാ പുപ്ഫാനി പിളന്ധമാനാ വിചരന്തിയോ ഥേരം ദിസ്വാ ''മാ സദ്ദം കരിത്ഥാ''തി അഞ്ഞമഞ്ഞം നിവാരയമാനാ വന്ദിത്വാ നിസീദിംസു. ഥേരോ

“ഇസ്സാ പഹാതബ്ബാ, മച്ഛേരം വിനോദേതബ്ബ”ന്തിആദിനാ നയേന താസം അനുരൂപം ധമ്മകഥം കഥേസി.

സാപി ഖോ രഞ്ഞോ പാദേ സമ്ബാഹമാനാ നിസിന്നാ ഇത്ഥീ പാദേ ചാലേത്വാ രാജാനം പബോധേസി. സോ “കഹം താ ഗതാ”തി പുച്ഛി. കിം താസം തുമ്ഹേഹി? താ ഏകം സമണം പരിവാരേത്വാ നിസിന്നാതി. രാജാ കുദ്ധോ ഉദ്ധനേ പക്ഖിത്തലോണം വിയ തടതടായമാനോ ഉട്ഠഹിത്വാ “തമ്ബകിപില്ലികാഹി നം ഖാദാപേസ്സാമീ”തി ഗച്ഛന്തോ ഏകസ്മിം അസോകരുക്ഖേ തമ്ബകിപില്ലികാനം പുടം ദിസ്വാ ഹത്ഥേനാകഡ്ഢിത്വാ സാഖം ഗണ്ഹിതും നാസക്ഖി. കിപില്ലികപുടോ ഛിജ്ജിത്വാ രഞ്ഞോ സീസേ പതി, സകലസരീരം സാലിഥുസേഹി പരികിണ്ണം വിയ ദണ്ഡദീപികാഹി ഡയ്ഹമാനം വിയ ച അഹോസി. ഥേരോ രഞ്ഞോ പദുട്ഠഭാവം ഞത്വാ ഇദ്ധിയാ ആകാസം പക്ഖന്ദി. താപി ഇത്ഥിയോ ഉട്ഠായ രഞ്ഞോ സന്തികം ഗന്ത്വാ സരീരം പുഞ്ഛന്തിയോ വിയ ഭൂമിയം പതിതപതിതാ കിപില്ലികായോ ഗഹേത്വാ സരീരേ ഖിപമാനാ സബ്ബാ മുഖസത്തീഹി വിജ്ഝിംസു - “കിം നാമേതം, അഞ്ഞേ രാജാനോ പബ്ബജിതേ ദിസ്വാ വന്ദന്തി, പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി, അയം പന രാജാ കിപില്ലികപുടം സീസേ ഭിന്ദിതുകാമോ ജാതോ”തി.

രാജാ അത്തനോ അപരാധം ദിസ്വാ ഉയ്യാനപാലം പക്കോസാപേത്വാ പുച്ഛി - “കിം ഏസ പബ്ബജിതോ? അഞ്ഞേസുപി ദിവസേസു ഇധ ആഗച്ഛതീ”തി? ആമ, ദേവാതി. ഇധ ത്വം ആഗതദിവസേ മയ്ഹം ആരോചേയ്യാസീതി. ഥേരോപി കതിപാഹേനേവ പുന ആഗന്ത്വാ രുക്ഖമൂലേ നിസീദി. ഉയ്യാനപാലോ ദിസ്വാ - “മഹന്തോ മേ അയം പണ്ണാകാരോ”തി വേഗേന ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ ഉട്ഠഹിത്വാ സങ്ഖപണവാദിസദ്ദം നിവാരേത്വാ ഉഗ്ഗതുഗ്ഗതേഹി അമച്ചേഹി സദ്ധിം ഉയ്യാനം അഗമാസി. തേന വുത്തം “ഉപസങ്കമീ”തി.

അനികീളിതാവിനോ കാമേസൂതി യാ കാമേസു കാമകീളാ, തം അകീളിതപുബ്ബാ, അപരിഭുത്തകാമാതി അത്ഥോ. **അദ്ധാനഞ്ച ആപാദേന്തീ**തി പവേണിം പടിപാദേന്തി, ദീഘരത്തം അനുബന്ധാപേന്തി. **മാതുമത്തീസൂ**തി മാതുപമാണാസു. ലോകസ്മിഞ്ഹി മാതാ ഭഗിനീ ധീതാതി ഇദം തിവിധം ഗരുകാരമ്മണം നാമ , ഇതി ഗരുകാരമ്മണേ ഉപനിബന്ധം ചിത്തം വിമോചേതും ന ലഭതീതി ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. അഥസ്സ തേന പഞ്ഹേന ചിത്തം അനോതരന്തം ദിസ്വാ ഭഗവതാ പടികൂലമനസികാരവസേന ചിത്തൂപനിബന്ധനത്ഥം വുത്തം ദ്വത്തിംസാകാരകമ്മട്ഠാനം കഥേസി.

അഭാവിതകായാതി അഭാവിതപഞ്ചദ്വാരികകായാ. **തേസം തം ദുക്കരം ഹോതീ**തി തേസം തം അസുഭകമ്മട്ഠാനം ഭാവേതും ദുക്കരം ഹോതി. ഇതിസ്സ ഇമിനാപി ചിത്തം അനോതരന്തം ദിസ്വാ ഇന്ദ്രിയസംവരസീലം കഥേസി . ഇന്ദ്രിയസംവരസ്മിഞ്ഹി ഉപനിബന്ധചിത്തം വിഹേഠേതും ന ലഭതി. രാജാ തം സുത്വാ തത്ഥ ഓതിണ്ണചിത്തോ **അച്ഛരിയം, ഭോ ഭാരദ്വാജാ**തിആദിമാഹ.

അരക്ഖിതേനേവ കായേനാതിആദീസു ഹത്ഥപാദേ കീളാപേന്തോ ഗീവം പരിവത്തേന്തോ കായം ന രക്ഖതി നാമ, നാനപ്പകാരം ദുട്ഠുല്ലം കഥേന്തോ വചനം ന രക്ഖതി നാമ, കാമവിതക്കാദയോ വിതക്കേന്തോ ചിത്തം ന രക്ഖതി നാമ. **രക്ഖിതേനേവ കായേനാ**തിആദീസു വുത്തവിപരിയായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അതിവിയ മം തസ്മിം സമയേ ലോഭധമ്മാ പരിസഹന്തീതി മം തസ്മിം സമയേ അതിക്കമിത്വാ ലോഭോ അധിഭവതീതി അത്ഥോ. **ഉപട്ഠിതായ സതിയാ**തി കായഗതായ സതിയാ സുപട്ഠിതായ. **ന മം തഥാ തസ്മിം സമയേ**തി തസ്മിം സമയേ മം യഥാ പുബ്ബേ, ന തഥാ ലോഭോ അതിക്കമിത്വാ ഉപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ. **പരിസഹന്തീ**തി പദസ്സ ഉപ്പജ്ജന്തീതിപി അത്ഥോയേവ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ തയോ കായാ കഥിതാ. കഥം ? “ഇമമേവ കായ”ന്തി ഏത്ഥ ഹി കരജകായോ കഥിതോ, “ഭാവിതകായോ”തി ഏത്ഥ പഞ്ചദ്വാരികകായോ, “രക്ഖിതേനേവ കായേനാ”തി ഏത്ഥ ചോപനകായോ, കായവിഞ്ഞത്തീതി അത്ഥോ. പഞ്ചമം ഉത്താനമേവ.

൬. ഘോസിതസുത്തവണ്ണനാ

൮൬. ഛട്ഠേ **രൂപാ ച മനാപാ**തി രൂപാ ച മനാപാ സംവിജ്ജന്തി. **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണഞ്ചാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണഞ്ച സംവിജ്ജതി. **സുഖവേദനിയം ഫസ്സ**ന്തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തം ഉപനിസ്സയവസേന ജവനകാലേ സുഖവേദനായ പച്ചയഭൂതം ഫസ്സം. **സുഖാ വേദനാ**തി ഏകം ഫസ്സം പടിച്ച ജവനവസേന സുഖവേദനാ ഉപ്പജ്ജതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ തേവീസതി ധാതുയോ കഥിതാ. കഥം? ഏത്ഥ ഹി ചക്ഖുപസാദോ ചക്ഖുധാതു, തസ്സ ആരമ്മണം രൂപധാതു, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണധാതു, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ സഹജാതാ തയോ ഖന്ധാ ധമ്മധാതു, ഏവം പഞ്ചസു ദ്വാരേസു ചതുന്നം ചതുന്നം വസേന വീസതി. മനോദ്വാരേ ''മനോധാതൂ''തി ആവജ്ജനചിത്തം ഗഹിതം, ആരമ്മണഞ്ചേവ ഹദയവത്ഥു ച ധമ്മധാതു, വത്ഥുനിസ്സിതം മനോവിഞ്ഞാണധാതൂതി ഏവം തേവീസതി ഹോന്തി. ഏവം തേവീസതിയാ ധാതൂനം വസേന ധാതുനാനത്തം വുത്തം ഭഗവതാതി ദസ്സേതി.

൭-൮. ഹാലിദ്ദികാനിസുത്താദിവണ്ണനാ

൮൭-൮൮. സത്തമേ **മനാപം ഇത്ഥേതന്തി പജാനാതീ**തി യം അനേന മനാപം രൂപം ദിട്ഠം, തം ഇത്ഥേതന്തി ഏവമേതം മനാപമേവ തന്തി പജാനാതി. **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം സുഖവേദനിയഞ്ച ഫസ്സം പടിച്ചാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണഞ്ചേവ, യോ ച ഉപനിസ്സയകോടിയാ വാ അനന്തരകോടിയാ വാ സമനന്തരകോടിയാ വാ സമ്പയുത്തകോടിയാ വാ സുഖവേദനായ പച്ചയോ ഫസ്സോ, തം സുഖവേദനിയം ഫസ്സഞ്ച പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി സുഖവേദനാതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. ഇതി ഇമേസു ദ്വീസു സുത്തേസു കിരിയാമനോവിഞ്ഞാണധാതു ആവജ്ജനകിച്ചാ, മനോധാതുയേവ വാ സമാനാ മനോധാതുനാമേന വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. അട്ഠമം ഉത്താനമേവ.

൯. ലോഹിച്ചസുത്തവണ്ണനാ

൮൯. നവമേ **മക്കരകതേ**തി ഏവംനാമകേ നഗരേ **അരഞ്ഞകുടികായ**ന്തി അരഞ്ഞേ കതായ പാടിയേക്കായ കുടിയം, ന വിഹാരപച്ചന്തകുടിയം. **മാണവകാ**തി യേപി തത്ഥ മഹല്ലകാ, തേ മഹല്ലകകാലേപി അന്തേവാസികതായ മാണവകാത്വേവ വുത്താ. **തേനുപസങ്കമിംസൂ**തി പാതോ സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സായം ''ആചരിയസ്സ കട്ഠാനി ആഹരിസ്സാമാ''തി അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ വിചരന്താ യേന സാ കുടികാ, തേനുപസങ്കമിംസു. **പരിതോ പരിതോ കുടികായാ**തി തസ്സാ കുടികായ സമന്തതോ സമന്തതോ. **സേലേയ്യകാനീ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ പിട്ഠിം ഗഹേത്വാ ലങ്ഘിത്വാ ഇതോ ചിതോ ചങ്കമനകീളനാനി.

മുണ്ഡകാതിആദീസു മുണ്ഡേ മുണ്ഡാതി, സമണേ ച സമണാതി വത്തും വട്ടേയ്യ, ഇമേ പന ഹീളേന്താ ''മുണ്ഡകാ സമണകാ''തി ആഹംസു. **ഇബ്ഭാ**തി ഗഹപതികാ. **കണ്ഹാ**തി കണ്ഹാ, കാളകാതി അത്ഥോ. **ബന്ധുപാദാപച്ചാ**തി ഏത്ഥ **ബന്ധൂ**തി ബ്രഹ്മാ അധിപ്പേതോ. തഞ്ഹി ബ്രാഹ്മണാ പിതാമഹോതി വോഹരന്തി. പാദാനം അപച്ചാ പാദാപച്ചാ, ബ്രഹ്മുനോ പിട്ഠിപാദതോ ജാതാതി അധിപ്പായോ. തേസം കിര അയം ലദ്ധി ''ബ്രാഹ്മണാ ബ്രഹ്മുനോ മുഖതോ നിക്ഖന്താ, ഖത്തിയാ ഉരതോ, വേസ്സാ നാഭിതോ, സുദ്ദാ ജാണുതോ, സമണാ പിട്ഠിപാദതോ''തി. **ഭരതകാന**ന്തി കുടിമ്ബികാനം. കുടിമ്ബികാ ഹി യസ്മാ രട്ഠം ഭരന്തി, തസ്മാ ഭരതാതി വുച്ചന്തി. ഇമേ പന പരിഭവം കത്വാ വദമാനാ ''ഭരതകാന''ന്തി ആഹംസു.

വിഹാരാ നിക്ഖമിത്വാതി ''രത്തിട്ഠകാപരിച്ഛന്നേ രജതപട്ടസന്നിഭസമവിപ്പകിണ്ണവാലികേ രമണീയേ പരിവേണേ കട്ഠകലാപേ ബന്ധിത്വാ ഖിപമാനാ വാലികം ആലുളേത്വാ, ഹത്ഥേന ഹത്ഥം ആദായ പണ്ണകുടിം പരിയായന്താ 'ഇമേ ഇമേസം ഭരതകാനം സക്കതാ, ഇമേ ഇമേസം ഭരതകാനം സക്കതാ'തി പുനപ്പുനം വിരവന്താ അതിവിയ ഇമേ മാണവകാ

കീളം കരോന്തി, വിഹാരേ ഭിക്ഖൂനം അത്ഥിഭാവമ്പി ന ജാനന്തി, ദസ്സേസ്സാമി നേസം ഭിക്ഖൂനം അത്ഥിഭാവ”ന്തി ചിന്തേത്വാ പണ്ണകുടിതോ നിക്ഖമി.

സീലുത്തമാ പുബ്ബതരാ അഹേസുന്തി ഗുണവന്താനം ഗുണേ കഥിതേ നിഗ്ഗുണാനം ഗുണാഭാവോ പാകടോവ ഭവിസ്സതീതി പോരാണകബ്രാഹ്മണാനം ഗുണേ കഥേന്തോ ഏവമാഹ. തത്ഥ **സീലുത്തമാ**തി സീലജേട്ഠകാ. സീലഞ്ഹി തേസം ഉത്തമം, ന ജാതിഗോത്തം. **യേ പുരാണം സരന്തീ**തി യേ പോരാണകം ബ്രാഹ്മണധമ്മം സരന്തി. **അഭിഭുയ്യ കോധ**ന്തി കോധം അഭിഭവിത്വാ തേസം ദ്വാരാനി സുഗുത്താനി സുരക്ഖിതാനി അഹേസും. **ധമ്മേ ച ഝാനേ ച രതാ**തി ദസവിധേ കുസലകമ്മപഥധമ്മേ അട്ഠസമാപത്തിഝാനേസു ച രതാ.

ഏവം പോരാണാനം ഗുണം കഥേത്വാ അഥേതരഹി ബ്രാഹ്മണാനം മാനം നിമ്മദ്ദേന്തോ **ഇമേ ച വോക്കമ്മ ജപാമസേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വോക്കമ്മാ**തി ഏതേഹി ഗുണേഹി അപക്കമിത്വാ. **ജപാമസേ**തി മയം ജപാമ സജ്ഝായാമാതി ഏത്തകേനേവ ബ്രാഹ്മണമ്ഹാതി മഞ്ഞമാനാ ബ്രാഹ്മണാ മയന്തി ഇമിനാ ഗോത്തേന മത്താ ഹുത്വാ **വിസമം ചരന്തി,** വിസമാനി കായകമ്മാദീനി കരോന്തീതി അത്ഥോ. **പുഥുഅത്തദണ്ഡാ**തി പുഥു അത്താ ദണ്ഡാ ഏതേഹീതി പുഥുഅത്തദണ്ഡാ, ഗഹിതനാനാവിധദണ്ഡാതി അത്ഥോ. **സതണ്ഹാതണ്ഹേസൂ**തി സതണ്ഹനിത്തണ്ഹേസു. **അഗുത്തദ്വാരസ്സ ഭവന്തി മോഘാ**തി അസംവുതദ്വാരസ്സ സബ്ബേപി വതസമാദാനാ മോഘാ ഭവന്തീതി ദീപേതി. യഥാ കിന്തി? **സുപിനേവ ലദ്ധം പുരിസസ്സ വിത്ത**ന്തി യഥാ സുപിനേ പുരിസസ്സ ലദ്ധം മണിമുത്താദിനാനാവിധം വിത്തം മോഘം ഹോതി, പബുജ്ഝിത്വാ കിഞ്ചി ന പസ്സതി, ഏവം മോഘാ ഭവന്തീതി അത്ഥോ.

അനാസകാതി ഏകാഹദ്വീഹാദിവസേന അനാഹാരകാ. **ഥണ്ഡിലസായികാ ചാ**തി ഹരിതകുസസന്ഥതേ ഭൂമിഭാഗേ സയനം, **പാതോ സിനാനഞ്ച തയോ ച വേദാ**തി പാതോവ ഉദകം പവിസിത്വാ ന്ഹാനഞ്ചേവ തയോ ച വേദാ. **ഖരാജിനം ജടാ പങ്കോ**തി ഖരസമ്ഫസ്സം അജിനചമ്മഞ്ചേവ ജടാകലാപോ ച പങ്കോ ച, പങ്കോ നാമ ദന്തമലം. **മന്താ സീലബ്ബതം തപോ**തി മന്താ ച അജസീലഗോസീലസങ്ഖാതം സീലം അജവതഗോവതസങ്ഖാതം വതഞ്ച. അയം ഇദാനി ബ്രാഹ്മണാനം തപോതി വദതി. **കുഹനാ വങ്കദണ്ഡാ ചാ**തി പടിച്ഛന്നകൂപോ വിയ പടിച്ഛന്നദോസം കോഹഞ്ഞഞ്ചേവ വങ്കദണ്ഡോ, ച ഉദുമ്ബരപലാസബേളുവരുക്ഖാനം അഞ്ഞതരതോ ഗഹിതം വങ്കദണ്ഡഞ്ചാതി അത്ഥോ. **ഉദകാചമനാനി ചാ**തി ഉദകേന മുഖപരിമജ്ജനാനി. **വണ്ണാ ഏതേ ബ്രാഹ്മണാന**ന്തി ഏതേ ബ്രാഹ്മണാനം പരിക്ഖാരഭണ്ഡകവണ്ണാതി ദസ്സേതി. **കത കിഞ്ചിക്ഖഭാവനാ**തി കതാ കിഞ്ചിക്ഖഭാവനാ. അയമേവ വാ പാഠോ, ആമിസകിഞ്ചിക്ഖസ്സ വഡ്ഢനത്ഥായ കതന്തി അത്ഥോ.

ഏവം ഏതരഹി ബ്രാഹ്മണാനം മാനം നിമ്മദ്ദിത്വാ പുന പോരാണകബ്രാഹ്മണാനം വണ്ണം കഥേന്തോ **ചിത്തഞ്ച സുസമാഹിത**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുസമാഹിത**ന്തി തേസം ബ്രാഹ്മണാനം ചിത്തം ഉപചാരപ്പനാസമാധീഹി സുസമാഹിതം അഹോസീതി ദസ്സേതി. **അഖില**ന്തി മുദു അഥദ്ധം. **സോ മഗ്ഗോ ബ്രഹ്മപത്തിയാ**തി സോ സേട്ഠപത്തിയാ മഗ്ഗോ, തുമ്ഹേ പന കിം ബ്രാഹ്മണാ നാമാതി ദീപേന്തോ ഏവമാഹ.

ആഗമംസു നു ഖ്വിധാതി ആഗമംസു നു ഖോ ഇധ. **അധിമുച്ചതീ**തി കിലേസവസേന അധിമുത്തോ ഗിദ്ധോ ഹോതി. **ബ്യാപജ്ജതീ**തി ബ്യാപാദവസേന പൂതിചിത്തം ഹോതി. **പരിത്തചേതസോ**തി അനുപട്ഠിതസതിതായ സംകിലേസചിത്തേന പരിത്തചിത്തോ. **ചേതോവിമുത്തി**ന്തി ഫലസമാധിം. **പഞ്ഞാവിമുത്തി**ന്തി ഫലപഞ്ഞം. **അപ്പമാണചേതസോ**തി ഉപട്ഠിതസതിതായ നിക്കിലേസചിത്തേന അപ്പമാണചിത്തോ.

൯. വേരഹച്ചാനിസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൩. ദസമേ **കാമണ്ഡായ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. **യഗ്ഘേ**തി ചോദനത്ഥേ നിപാതോ. സേസം ഉത്താനമേവാതി.

ഗഹപതിവഗ്ഗോ തേരസമോ.

൧൪. ദേവദഹവഗ്ഗോ

൧. ദേവദഹസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൪. ദേവദഹവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ദേവദഹ**ന്തി നപുംസകലിങ്ഗേന ലദ്ധനാമോ നിഗമോ. **മനോരമാ**തി മനം രമയന്താ, മനാപാതി അത്ഥോ. **അമനോരമാ**തി അമനാപാ.

൨. ഖണസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൫. ദുതിയേ **ഛഫസ്സായതനികാ നാമാ**തി വിസും ഛഫസ്സായതനികാ നാമ നിരയാ നത്ഥി. സബ്ബേസുപി ഹി ഏകതിംസമഹാനിരയേസു ഛദ്വാരഫസ്സായതനപഞ്ഞത്തി ഹോതിയേവ. ഇദം പന അവീചിമഹാനിരയം സന്ധായ വുത്തം. **സഗ്ഗാ**തി ഇധാപി താവതിംസപുരമേവ അധിപ്പേതം. കാമാവചരദേവലോകേ പന ഏകസ്മിമ്പി ഛഫസ്സായതനപഞ്ഞത്തിയാ അഭാവോ നാമ നത്ഥി. ഇമിനാ കിം ദീപേതി? നിരയേ ഏകന്തദുക്ഖസമപ്പിതഭാവേന, ദേവലോകേ ച ഏകന്തസുഖസമപ്പിതത്താ ഏകന്തഖിഡ്ഡാരതിവസേന ഉപ്പന്നപമാദേന മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയവാസം വസിതും ന സക്കാ. മനുസ്സലോകോ പന വോകിണ്ണസുഖദുക്ഖോ, ഇധേവ അപായോപി സഗ്ഗോപി പഞ്ഞായതി. അയം മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ കമ്മഭൂമി നാമ, സാ തുമ്ഹേഹി ലദ്ധാ. തസ്മാ യേ വോ ഇമേ മാനുസ്സകാ ഖന്ധാ ലദ്ധാ, തേ വോ ലാഭാ. യഞ്ച വോ ഇദം മനുസ്സത്തം ലദ്ധം, പടിലദ്ധോ വോ ബ്രഹ്മചരിയവാസസ്സ ഖണോ സമയോതി. വുത്തമ്പി ഹേതം പോരാണേഹി -

> ''അയം കമ്മഭൂമി ഇധ മഗ്ഗഭാവനാ,
> ഠാനാനി സംവേജനിയാ ബഹൂ ഇധ;
> സംവേഗസംവേജനിയേസു വത്ഥുസു,
> സംവേഗജാതോവ പയുഞ്ജ യോനിസോ''തി.

൩. പഠമരൂപാരാമസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൬. തതിയേ **രൂപസമ്മുദിതാ**തി രൂപേ സമ്മുദിതാ പമോദിതാ. **ദുക്ഖാ**തി ദുക്ഖിതാ. **സുഖോ**തി നിബ്ബാനസുഖേന സുഖിതോ. **കേവലാ**തി സകലാ. **യാവതത്ഥീതി വുച്ചതീ**തി യത്തകാ അത്ഥീതി വുച്ചതി. **ഏതേ വോ**തി ഏത്ഥ വോ-കാരോ നിപാതമത്തം. **പച്ചനീകമിദം ഹോതി, സബ്ബലോകേന പസ്സത**ന്തി യം ഇദം പസ്സന്താനം പണ്ഡിതാനം ദസ്സനം, തം സബ്ബലോകേന പച്ചനീകം ഹോതി വിരുദ്ധം. ലോകോ ഹി പഞ്ചക്ഖന്ധേ നിച്ചാ സുഖാ അത്താ സുഭാതി മഞ്ഞതി, പണ്ഡിതാ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ അനത്താ അസുഭാതി. **സുഖതോ ആഹൂ**തി സുഖന്തി കഥേന്തി. **സുഖതോ വിദൂ**തി സുഖന്തി ജാനന്തി. സബ്ബമേതം നിബ്ബാനമേവ സന്ധായ വുത്തം.

സമ്മൂള്ഹേത്ഥാതി ഏത്ഥ നിബ്ബാനേ സമ്മൂള്ഹാ. **അവിദ്ദസൂ**തി ബാലാ. സബ്ബേപി ഹി ഛന്നവുതിപാസണ്ഡിനോ ''നിബ്ബാനം പാപുണിസ്സാമാ''തി സഞ്ഞിനോ ഹോന്തി, തേ പന ''നിബ്ബാനം നാമ ഇദ''ന്തിപി ന ജാനന്തി. **നിവുതാന**ന്തി കിലേസനീവരണേന നിവുതാനം പരിയോനദ്ധാനം. **അന്ധകാരോ അപസ്സത**ന്തി അപസ്സന്താനം അന്ധകാരോ ഹോതി. കിം തം ഏവം ഹോതി? നിബ്ബാനം വാ നിബ്ബാനദസ്സനം വാ അപസ്സന്താനഞ്ഹി ബാലാനം നിബ്ബാനമ്പി നിബ്ബാനദസ്സനമ്പി കാളമേഘഅവച്ഛാദിതം വിയ ചന്ദമണ്ഡലം കടാഹേന പടികുജ്ജിതപത്തോ വിയ ച നിച്ചകാലം തമോ ചേവ അന്ധകാരോ ച സമ്പജ്ജതി.

സതഞ്ച വിവടം ഹോതി, ആലോകോ പസ്സതാമിവാതി സതഞ്ച സപ്പുരിസാനം പഞ്ഞാദസ്സനേന പസ്സന്താനം നിബ്ബാനം ആലോകോ വിയ വിവടം ഹോതി. **സന്തികേ ന വിജാനന്തി, മഗാ ധമ്മസ്സ അകോവിദാ**തി യം അത്തനോ സരീരേ കേസേ വാ ലോമാദീസു വാ അഞ്ഞതരകോട്ഠാസം പരിച്ഛിന്ദിത്വാ അനന്തരമേവ അധിഗന്തബ്ബതോ അത്തനോ വാ

ഖന്ധാനം നിരോധമഗ്ഗതോ സന്തികേ നിബ്ബാനം. തം ഏവം സന്തികേ സമാനമ്പി മഗ്ഗഭൂതാ ജനാ മഗ്ഗാമഗ്ഗധമ്മസ്സ ചതുസച്ചധമ്മസ്സ വാ അകോവിദാ ന ജാനന്തി.

മാരധേയ്യാനുപന്നേഹീതി തേഭൂമകവട്ടം മാരസ്സ നിവാസട്ഠാനം അനുപന്നേഹി. **കോ നു അഞ്ഞത്ര അരിയേഭീ**തി ഠപേത്വാ അരിയേ കോ നു അഞ്ഞോ നിബ്ബാനപദം ജാനിതും അരഹതി. **സമ്മദഞ്ഞായ പരിനിബ്ബന്തീ**തി അരഹത്തപഞ്ഞായ സമ്മാ ജാനിത്വാ അനന്തരമേവ അനാസവാ ഹുത്വാ കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബന്തി. അഥ വാ സമ്മദഞ്ഞായ അനാസവാ ഹുത്വാ അന്തേ ഖന്ധപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായന്തി.

൪-൧൨. ദുതിയരൂപാരാമസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൩൭-൧൪൫. ചതുത്ഥം സുദ്ധികം കത്വാ ദേസിയമാനേ ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയേന വുത്തം. പഞ്ചമാദീനി തഥാ തഥാ ബുജ്ഝന്താനം അജ്ഝാസയേന വുത്താനി. അത്ഥോ പന തേസം പാകടോയേവാതി.

ദേവദഹവഗ്ഗോ ചുദ്ദസമോ.

൧൫. നവപുരാണവഗ്ഗോ

൧. കമ്മനിരോധസുത്തവണ്ണനാ

൧൪൬. നവപുരാണവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **നവപുരാണാനീ**തി നവാനി ച പുരാണാനി ച. **ചക്ഖു, ഭിക്ഖവേ, പുരാണകമ്മ**ന്തി ന ചക്ഖു പുരാണം, കമ്മമേവ പുരാണം, കമ്മതോ പന നിബ്ബത്തത്താ പച്ചയനാമേന ഏവം വുത്തം. **അഭിസങ്ഖത**ന്തി പച്ചയേഹി അഭിസമാഗന്ത്വാ കതം. **അഭിസഞ്ചേതയിത**ന്തി ചേതനായ പകപ്പിതം. **വേദനിയം ദട്ഠബ്ബ**ന്തി വേദനായ വത്ഥൂതി പസ്സിതബ്ബം. **നിരോധാ വിമുത്തിം ഫുസതീ**തി ഇമസ്സ തിവിധസ്സ കമ്മസ്സ നിരോധേന വിമുത്തിം ഫുസതി. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം തസ്സാ വിമുത്തിയാ ആരമ്മണഭൂതോ നിരോധോ കമ്മനിരോധോതി വുച്ചതി. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാ കഥിതാ.

൨-൫. അനിച്ചനിബ്ബാനസപ്പായസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൪൭-൧൫൦. ദുതിയേ **നിബ്ബാനസപ്പായ**ന്തി നിബ്ബാനസ്സ സപ്പായം ഉപകാരപടിപദം. തതിയാദീസുപി ഏസേവ നയോ. പടിപാടിയാ പന ചതൂസുപി ഏതേസു സുത്തേസു സഹ വിപസ്സനായ ചത്താരോ മഗ്ഗാ കഥിതാ.

൬-൭. അന്തേവാസികസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൫൧-൧൫൨. ഛട്ഠേ **അനന്തേവാസിക**ന്തി അന്തോ വസനകകിലേസവിരഹിതം. **അനാചരിയക**ന്തി ആചരണകകിലേസവിരഹിതം . **അന്തസ്സ വസന്തീ**തി അന്തോ അസ്സ വസന്തി. **തേ നം സമുദാചരന്തീ**തി തേ ഏതം അധിഭവന്തി അജ്ഝോത്ഥരന്തി സിക്ഖാപേന്തി വാ. ‘‘ഏവം വേജ്ജകമ്മം കരോഹി, ഏവം ദൂതകമ്മ’’ന്തി ഇതി സിക്ഖാപനസങ്ഖാതേന സമുദാചരണത്ഥേനസ്സ തേ ആചരിയാ നാമ ഹോന്തി, തേഹി ആചരിയേഹി സാചരിയകോതി വുച്ചതി. സേസമേത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. സത്തമം ഹേട്ഠാ കഥിതനയമേവ.

൮. അത്ഥിനുഖോപരിയായസുത്തവണ്ണനാ

൧൫൩. അട്ഠമേ **യം പരിയായം ആഗമ്മാ**തി യം കാരണം ആഗമ്മ. **അഞ്ഞത്രേവ സദ്ധായാ**തി വിനാ സദ്ധായ സദ്ധം അപനേത്വാ. ഏത്ഥ ച സദ്ധാതി ന പച്ചക്ഖാ സദ്ധാ. യോ പന പരസ്സ ഏവം കിര ഏവം കിരാതി കഥേന്തസ്സ സുത്വാ ഉപ്പന്നോ സദ്ദഹനാകാരോ, തം സന്ധായേതം വുത്തം. **രുചി**ആദീസുപി രുചാപേത്വാ ഖമാപേത്വാ അത്ഥേതന്തി ഗഹണാകാരോ **രുചി** നാമ, ഏവം കിര ഭവിസ്സതീതി അനുസ്സവനം **അനുസ്സവോ,** നിസീദിത്വാ ഏകം കാരണം ചിന്തേന്തസ്സ കാരണം ഉപട്ഠാതി, ഏവം

ഉപട്ഠിതസ്സ അത്ഥേതന്തി ഗഹണം **ആകാരപരിവിതക്കോ** നാമ, കാരണവിതക്കോതി അത്ഥോ. കാരണം ചിന്തേന്തസ്സ പാപികാ ലദ്ധി ഉപ്പജ്ജതി, തം അത്ഥേസാതി ഗഹണാകാരോ **ദിട്ഠിനിജ്ഝാനക്ഖന്തി** നാമ. **അഞ്ഞം ബ്യാകരേയ്യാ**തി ഇമാനി പഞ്ച ഠാനാനി മുഞ്ചിത്വാ അരഹത്തം ബ്യാകരേയ്യ. ഇമസ്മിം സുത്തേ സേഖാസേഖാനം പച്ചവേക്ഖണാ കഥിതാ.

൯-൧൦. ഇന്ദ്രിയസമ്പന്നസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൫൪-൧൫൫. നവമേ **ഇന്ദ്രിയസമ്പന്നോ**തി പരിപുണ്ണിന്ദ്രിയോ. തത്ഥ യേന ഛ ഇന്ദ്രിയാനി സമ്മസിത്വാ അരഹത്തം പത്തം, സോ തേഹി നിബ്ബിസേവനേഹി ഇന്ദ്രിയേഹി സമന്നാഗതത്താ, ചക്ഖാദീനി വാ ഛ ഇന്ദ്രിയാനി സമ്മസന്തസ്സ ഉപ്പന്നേഹി സദ്ധാദീഹി ഇന്ദ്രിയേഹി സമന്നാഗതത്താ പരിപുണ്ണിന്ദ്രിയോ നാമ ഹോതി, തം സന്ധായ ഭഗവാ **ചക്ഖുന്ദ്രിയേ ചേ**തിആദിനാ നയേന ദേസനം വിത്ഥാരേത്വാ **എത്താവതാ ഖോ ഭിക്ഖു ഇന്ദ്രിയസമ്പന്നോ ഹോതീ**തി ആഹ. ദസമം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവാതി.

നവപുരാണവഗ്ഗോ പഞ്ചദസമോ.

തതിയോ പണ്ണാസകോ.

൧൬. നന്ദിക്ഖയവഗ്ഗോ

൧-൪. അജ്ഝത്തനന്ദിക്ഖയസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൫൬-൧൫൯. നന്ദിക്ഖയവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **നന്ദിക്ഖയാ രാഗക്ഖയോ, രാഗക്ഖയാ നന്ദിക്ഖയോ**തി നന്ദിയാ ച രാഗസ്സ ച അത്ഥതോ ഏകത്താ വുത്തം. **സുവിമുത്ത**ന്തി അരഹത്തഫലവിമുത്തിവസേന സുട്ഠു വിമുത്തം. സേസമേത്ഥ ദുതിയാദീസു ച ഉത്താനമേവ.

൫-൬. ജീവകമ്ബവനസമാധിസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൬൦-൧൬൧. പഞ്ചമം സമാധിവികലാനം, ഛട്ഠം പടിസല്ലാനവികലാനം ചിത്തേകഗ്ഗതഞ്ച കായവിവേകഞ്ച ലഭന്താനം ഏതേസം കമ്മട്ഠാനം ഥാതിം ഗമിസ്സതീതി ഞത്വാ കഥിതം. തത്ഥ **ഓക്ഖായതീ**തി (പച്ചക്ഖായതി) പഞ്ഞായതി പാകടം ഹോതി. ഇതി ദ്വീസുപി ഏതേസു സഹ വിപസ്സനായ ചത്താരോ മഗ്ഗാ കഥിതാ.

൭-൯. കോട്ഠികഅനിച്ചസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൬൨-൧൬൪. സത്തമാദീസു തീസു ഥേരസ്സ വിമുത്തിപരിപാചനിയാ ധമ്മാവ കഥിതാ.

൧൦-൧൨. മിച്ഛാദിട്ഠിപഹാനസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൬൫-൧൬൭. ദസമാദീനി തീണി പാടിയേക്കേന പുഗ്ഗലജ്ഝാസയവസേന വുത്താനി. തേസം അത്ഥോ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോതി.

നന്ദിക്ഖയവഗ്ഗോ സോലസമോ.

൧൭. സട്ഠിപേയ്യാലവഗ്ഗോ

൧-൬൦. അജ്ഝത്തഅനിച്ചഛന്ദസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൬൮-൨൨൭. തദനന്തരോ സട്ഠിപേയ്യാലോ നാമ ഹോതി, സോ ഉത്താനത്ഥോവ. യാനി പനേത്ഥ സട്ഠി സുത്താനി വുത്താനി, താനി ''ഛന്ദോ പഹാതബ്ബോ''തി ഏവം തസ്സ തസ്സേവ പദസ്സ വസേന ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയവസേന വുത്താനി. ഇതി സബ്ബാനി

താനി പാടിയേക്കേന പുഗ്ഗലജ്ഝാസയവസേന കഥിതാനി. ഏകേകസുത്തപരിയോസാനേ ചേത്ഥ സട്ഠി സട്ഠി ഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പത്താതി.

സട്ഠിപേയ്യാലവഗ്ഗോ.

൧൮. സമുദ്ദവഗ്ഗോ

൧. പഠമസമുദ്ദസുത്തവണ്ണനാ

൨൨൮. സമുദ്ദവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ചക്ഖു, ഭിക്ഖവേ, പുരിസസ്സ സമുദ്ദോതി** യദി ദുപ്പൂരണട്ഠേന യദി വാ സമുദ്ദനട്ഠേന സമുദ്ദോ, ചക്ഖുമേവ സമുദ്ദോ. തസ്സ ഹി പഥവിതോ യാവ അകനിട്ഠബ്രഹ്മലോകാ നീലാദിആരമ്മണം സമോസരന്തം പരിപുണ്ണഭാവം കാതും ന സക്കോതി, ഏവം ദുപ്പൂരണട്ഠേനപി സമുദ്ദോ. ചക്ഖു ച തേസു തേസു നീലാദീസു ആരമ്മണേസു സമുദ്ദതി, അസംവുതം ഹുത്വാ ഓസരമാനം കിലേസുപ്പത്തിയാ കാരണഭാവേന സദോസഗമനേന ഗച്ഛതീതി സമുദ്ദനട്ഠേനപി സമുദ്ദോ. **തസ്സ രൂപമയോ വേഗോതി** സമുദ്ദസ്സ അപ്പമാണോ ഊമിമയോ വേഗോ വിയ തസ്സാപി ചക്ഖുസമുദ്ദസ്സ സമോസരന്തസ്സ നീലാദിഭേദസ്സ ആരമ്മണസ്സ വസേന അപ്പമേയ്യോ രൂപമയോ വേഗോ വേദിതബ്ബോ. **യോ തം രൂപമയം വേഗം സഹതീ**തി യോ തം ചക്ഖുസമുദ്ദേ സമോസടം രൂപമയം വേഗം, മനാപേ രൂപേ രാഗം, അമനാപേ ദോസം, അസമപേക്ഖിതേ മോഹന്തി ഏവം രാഗാദികിലേസേ അനുപ്പാദേന്തോ ഉപേക്ഖകഭാവേന സഹതി.

സഊമിന്തിആദീസു കിലേസഊമീഹി **സഊമിം**. കിലേസാവട്ടേഹി **സാവട്ടം**. കിലേസഗാഹേഹി **സഗാഹം** . കിലേസരക്ഖസേഹി **സരക്ഖസം**. കോധൂപായാസസ്സ ച വസേന **സഊമിം**. വുതഞ്ഹേതം ''ഊമിഭയന്തി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, കോധൂപായാസസ്സേതം അധിവചന''ന്തി (ഇതിവു॰ ൧൦൯; മ॰ നി॰ ൨.൧൬൨; അ॰ നി॰ ൪.൧൨൨). കാമഗുണവസേന **സാവട്ടം**. വുതഞ്ഹേതം ''ആവട്ടഗ്ഗാഹോതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചന്നേതം കാമഗുണാനം അധിവചന''ന്തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൪൧). മാതുഗാമവസേന **സഗാഹം സരക്ഖസം**. വുത്തഞ്ഹേതം ''ഗാഹരക്ഖസോതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, മാതുഗാമസ്സേതം അധിവചന''ന്തി (ഇതിവു॰ ൧൦൯). സേസവാരേസുപി ഏസേവ നയോ. **സഭയം ദുത്തരം അച്ചതരീ**തി ഊമിഭയേന സഭയം ദുരതിക്കമം അതിക്കമി. **ലോകന്തഗൂ**തി സങ്ഖാരലോകസ്സ അന്തം ഗതോ. **പാരഗതോതി വുച്ചതീ**തി നിബ്ബാനം ഗതോതി കഥീയതി.

൨-൩. ദുതിയസമുദ്ദസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൨൯-൨൩൦. ദുതിയേ **സമുദ്ദോതി** സമുദ്ദനട്ഠേന സമുദ്ദോ, കിലേദനട്ഠേന തേമനട്ഠേനാതി വുത്തം ഹോതി. **യേഭുയ്യേനാ**തി ഠപേത്വാ അരിയസാവകേ. **സമുന്നാ**തി കിലിന്നാ തിന്താ നിമുഗ്ഗാ. **തന്താകുലകജാതാ**തിആദി ഹേട്ഠാ വിത്ഥാരിതമേവ. **മച്ചുജഹോ**തി തയോ മച്ചൂ ജഹിത്വാ ഠിതോ. **നിരുപധീ**തി തീഹി ഉപധീഹി അനുപധി. **അപുനബ്ഭവായാ**തി നിബ്ബാനത്ഥായ. **അമോഹയീ മച്ചുരാജ**ന്തി യഥാ തസ്സ ഗതിം ന ജാനാതി, ഏവം മച്ചുരാജാനം മോഹേത്വാ ഗതോ. തതിയം വുത്തനയമേവ.

൪-൭. ഖീരരുക്ഖോപമസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൩൧-൨൩൩. ചതുത്ഥേ അപ്പഹീനട്ഠേന **അത്ഥി,** തേനേവാഹ **സോ അപ്പഹീനോ**തി. **പരിത്താ**തി, പബ്ബതമത്തമ്പി രൂപം അനിട്ഠം അരജനീയം പരിത്തം നാമ ഹോതി, ഏവരൂപാപിസ്സ രൂപാ ചിത്തം പരിയാദിയന്തീതി ദസ്സേതി. **കോ പന വാദോ അധിമത്താന**ന്തി ഇട്ഠാരമ്മണം പനസ്സ രജനീയം വത്ഥു ചിത്തം പരിയാദിയതീതി ഏത്ഥ കാ കഥാ? ഏത്ഥ ച നഖപിട്ഠിപമാണമ്പി മണിമുത്താദി രജനീയം വത്ഥു അധിമത്താരമ്മണമേവാതി വേദിതബ്ബം. **ദഹരോ**തിആദീനി തീണിപി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനേവ. **ആഭിന്ദേയ്യാ**തി പഹരേയ്യ പദാലേയ്യ വാ. പഞ്ചമേ **തദുഭയ**ന്തി തം ഉഭയം. ഛട്ഠം ഉത്താനമേവ.

൭. ഉദായീസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൪. സത്തമേ **അനേകപരിയായേന**ാതി അനേകേഹി കാരണേഹി. **ഇതിപായ**ന്തി ഇതിപി അയം. ഇമസ്മിം സുത്തേ അനിച്ചേന അനത്തലക്ഖണം കഥിതം.

൮. ആദിത്തപരിയായസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൫. അട്ഠമേ **അനുബ്യഞ്ജനസോ നിമിത്തഗ്ഗാഹോ**തി "ഹത്ഥാ സോഭനാ പാദാ സോഭനാ"തി ഏവം അനുബ്യഞ്ജനവസേന നിമിത്തഗ്ഗാഹോ. നിമിത്തഗ്ഗാഹോതി ഹി സംസന്ദേത്വാ ഗഹണം, അനുബ്യഞ്ജനഗ്ഗാഹോതി വിഭത്തിഗഹണം. നിമിത്തഗ്ഗാഹോ കുമ്ഭീലസദിസോ സബ്ബമേവ ഗണ്ഹാതി, അനുബ്യഞ്ജനഗ്ഗാഹോ രത്തപാസദിസോ വിഭജിത്വാ ഹത്ഥപാദാദീസു തം തം കോട്ഠാസം. ഇമേ പന ദ്വേ ഗാഹാ ഏകജവനവാരേപി ലബ്ഭന്തി, നാനാജവനവാരേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി.

നിമിത്തസ്സാദഗഥിതന്തി നിമിത്തസ്സാദേന ഗന്ഥിതം ബദ്ധം. **വിഞ്ഞാണ**ന്തി കമ്മവിഞ്ഞാണം. **തസ്മിം ചേ സമയേ കാലം കരേയ്യാ**തി ന കോചി സംകിലിട്ഠേന ചിത്തേന കാലം കരോന്തോ നാമ അത്ഥി. സബ്ബസത്താനഞ്ഹി ഭവങ്ഗേനേവ കാലകിരിയാ ഹോതി. കിലേസഭയം പന ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. സമയവസേന വാ ഏവം വുത്തം. ചക്ഖുദ്വാരസ്മിഞ്ഹി ആപാഥഗതേ ആരമ്മണേ രത്തചിത്തം വാ ദുട്ഠചിത്തം വാ മൂള്ഹചിത്തം വാ ആരമ്മണരസം അനുഭവിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതരതി, ഭവങ്ഗേ ഠത്വാ കാലകിരിയം കരോതി. തസ്മിം സമയേ കാലം കരോന്തസ്സ ദ്വേവ ഗതിയോ പാടികങ്ഖാ, ഇമസ്സ സമയസ്സ വസേനേതം വുത്തം.

ഇമം ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, ആദീനവന്തി ഇമം അനേകാനി വസ്സസതസഹസ്സാനി നിരയേ അനുഭവിതബ്ബം ദുക്ഖം സമ്പസ്സമാനോ ഏവം വദാമി തത്തായ അയോസലാകായ അക്ഖീനി അഞ്ജാപേതുകാമോതി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അയോസങ്കുനാ**തി അയസൂലേന. **സമ്പലിമട്ഠ**ന്തി ദ്വേപി കണ്ണച്ഛിദ്ദാനി വിനിവിജ്ഝിത്വാ പഥവിയം ആകോടനവസേന സമ്പലിമട്ഠം.

തതിയവാരേ **സമ്പലിമട്ഠ**ന്തി നഖച്ഛേദനം പവേസേത്വാ ഉക്ഖിപിത്വാ സഹധുനട്ഠേന ഛിന്ദിത്വാ പാതനവസേന സമ്പലിമട്ഠം. ചതുത്ഥവാരേ **സമ്പലിമട്ഠ**ന്തി ബന്ധനമൂലം ഛേത്വാ പാതനവസേന സമ്പലിമട്ഠം. പഞ്ചമവാരേ **സമ്പലിമട്ഠ**ന്തി തിഖിണായ സത്തിയാ കായപസാദം ഉപ്പാടേത്വാ പതനവസേന സമ്പലിമട്ഠം. **സത്തിയാ**തി ഏത്ഥ മഹതീ ദണ്ഡകവാസി വേദിതബ്ബാ. **സോത്ത**ന്തി നിപജ്ജിത്വാ നിദ്ദോക്കമനം. **യഥാരൂപാനം വിതക്കാനം വസം ഗതോ സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യാ**തി ഇമിനാ വിതക്കാനം യാവ സങ്ഘഭേദാ പാപകമ്മാവഹനതാ ദസ്സിതാ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

൯-൧൦. പഠമഹത്ഥപാദോപമസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൩൬-൨൩൭. നവമേ **ഹത്ഥേസു, ഭിക്ഖവേ, സതീ**തി ഹത്ഥേസു വിജ്ജമാനേസു. ദസമേ **ന ഹോതീ**തി വുച്ചമാനേ ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയവസേന വുത്തം. ദ്വീസുപി ചേതേസു വിപാകസുഖദുക്ഖമേവ ദസ്സേത്വാ വട്ടവിവട്ടം കഥിതന്തി.

സമുദ്ദവഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

൧൯. ആസീവിസവഗ്ഗോ

൧. ആസീവിസോപമസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൮. ആസീവിസവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീ**തി ഏകചാരികദ്വിചാരികതിചാരികചതുചാരികപഞ്ചചാരികേ സഭാഗവുത്തിനോ കാരകേ യുത്തപയുത്തേ സബ്ബേപി ദുക്ഖലക്ഖണകമ്മട്ഠാനികേ പരിവാരേത്വാ നിസിന്നേ യോഗാവചരേ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി. ഇദഞ്ഹി സുത്തം പുഗ്ഗലജ്ഝാസയേന വുത്തം.

പുഗ്ഗലേസുപി വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂനം ദിസാവാസികാനം ദുക്ഖലക്ഖണകമ്മട്ഠാനികാനം ഉപട്ഠാനവേലായ ആഗന്ത്വാ സത്ഥാരം പരിവാരേത്വാ നിസിന്നാനം വസേന വുത്തം. ഏവം സന്തേപി ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂആദീനം ചതുന്നമ്പി പുഗ്ഗലാനം പച്ചയഭൂതമേവേതം. ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ പുഗ്ഗലോ ഹി ഇമസ്സ സുത്തസ്സ മാതികാനിക്ഖേപേനേവ അരഹത്തം പാപുണിസ്സതി, വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ മാതികായ വിത്ഥാരഭാജനേന, നേയ്യപുഗ്ഗലോ ഇമമേവ സുത്തം സജ്ഝായന്തോ പരിപുച്ഛന്തോ യോനിസോ മനസികരോന്തോ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തോ ഭജന്തോ പയിരുപാസന്തോ അരഹത്തം പാപുണിസ്സതി. പദപരമസ്സേതം സുത്തം അനാഗതേ വാസനാ ഭവിസ്സതീതി ഏവം സബ്ബേസമ്പി ഉപകാരഭാവം ഞത്വാ ഭഗവാ സിനേരും ഉക്ഖിപന്തോ വിയ ആകാസം വിത്ഥാരേന്തോ വിയ ചക്കവാളപബ്ബതം കമ്പേന്തോ വിയ ച മഹന്തേന ഉസ്സാഹേന **സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ**തി ഇമം ആസീവിസോപമസുത്തം ആരഭി.

തത്ഥ **ചത്താരോ ആസീവിസാ**തി കട്ഠമുഖോ, പൂതിമുഖോ, അഗ്ഗിമുഖോ, സത്ഥമുഖോതി ഇമേ ചത്താരോ. തേസു കട്ഠമുഖേന ദട്ഠസ്സ സകലസരീരം സുക്ഖകട്ഠം വിയ ഥദ്ധം ഹോതി, സന്ധിപബ്ബേസു അധിമത്തം അയസൂലസമപ്പിതം വിയ തിട്ഠതി. പൂതിമുഖേന ദട്ഠസ്സ പക്കപൂതിപനസം വിയ വിപുബ്ബകഭാവം ആപജ്ജിത്വാ പഗ്ഘരതി , ചങ്ഗവാരേ പക്ഖിത്തഉദകം വിയ ഹോതി. അഗ്ഗിമുഖേന ദട്ഠസ്സ സകലസരീരം ഝായിത്വാ ഭസ്മമുട്ഠി വിയ ഥുസമുട്ഠി വിയ ച വിപ്പകിരീയതി. സത്ഥമുഖേന ദട്ഠസ്സ സകലസരീരം ഭിജ്ജതി, അസനിപാതട്ഠാനം വിയ മഹാനിഖാദനേന ഖതസന്ധിമുഖം വിയ ച ഹോതി. ഏവം വിസവസേന വിഭത്താ ചത്താരോ ആസീവിസാ.

വിസവേഗവികാരേന പനേതേ സോളസ ഹോന്തി. കട്ഠമുഖോ ഹി ദട്ഠവിസോ, ദിട്ഠവിസോ, ഫുട്ഠവിസോ, വാതവിസോതി ചതുബ്ബിധോ ഹോതി. തേന ഹി ദട്ഠമ്പി ദിട്ഠമ്പി ഫുട്ഠമ്പി തസ്സ വാതേന പഹടമ്പി സരീരം വുത്തപ്പകാരേന ഥദ്ധം ഹോതി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോതി. ഏവം വിസവേഗവികാരവസേന സോളസ ഹോന്തി.

പുന പുഗ്ഗലപണ്ണത്തിവസേന ചതുസട്ഠി ഹോന്തി. കഥം? കട്ഠമുഖേസു താവ ദട്ഠവിസോ ച ആഗതവിസോ നോ ഘോരവിസോ, ഘോരവിസോ നോ ആഗതവിസോ, ആഗതവിസോ ചേവ ഘോരവിസോ ച, നേവാഗതവിസോ ന ഘോരവിസോതി ചതുബ്ബിധോ ഹോതി. തത്ഥ യസ്സ വിസം സമ്പജ്ജലിതതിണുക്കായ അഗ്ഗി വിയ സീഘം അഭിരുഹിത്വാ അക്ഖീനി ഗഹേത്വാ ഖന്ധം ഗഹേത്വാ സീസം ഗഹേത്വാ ഠിതന്തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി മണിസപ്പാദീനം വിസം വിയ, മന്തം പന പരിവത്തേത്വാ കണ്ണവാതം ദത്വാ ദണ്ഡകേന പഹടമത്തേ ഓതരിത്വാ ദട്ഠട്ഠാനേയേവ തിട്ഠതി, അയം ആഗതവിസോ നോ ഘോരവിസോ നാമ. യസ്സ പന വിസം സണികം അഭിരുഹതി, ആരുള്ഹാരുള്ഹട്ഠാനേ പന അയം സീതഉദകം വിയ ഹോതി ഉദകസപ്പാദീനം വിസം വിയ, ദ്വാദസവസ്സച്ചയേനാപി കണ്ണപിട്ഠിഖന്ധപിട്ഠികാദീസു ഗണ്ഡപിളകാദിവസേന പഞ്ഞായതി, മന്തപരിവത്തനാദീസു ച കയിരമാനാസു സീഘം ന ഓതരതി, അയം ഘോരവിസോ നോ ആഗതവിസോ നാമ. യസ്സ പന വിസം സീഘം അഭിരുഹതി, ന സീഘം ഓതരതി അനേളകസപ്പാദീനം വിസം വിയ, അയം ആഗതവിസോ ചേവ ഘോരവിസോ ച. യസ്സ പന വിസം മന്ദം ഹോതി, ഓതാരിയമാനമ്പി സുഖേനേവ ഓതരതി നീലസപ്പധമ്മനിസപ്പാദീനം വിസം വിയ, അയം നേവാഗതവിസോ ന ഘോരവിസോ നാമ. ഇമിനാ ഉപായേന കട്ഠമുഖേ ദട്ഠവിസാദയോ പൂതിമുഖാദീസു ച ദട്ഠവിസാദയോ വേദിതബ്ബാതി. ഏവം പുഗ്ഗലപണ്ണത്തിവസേന ചതുസട്ഠി.

തേസു ''അണ്ഡജാ നാഗാ''തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൩.൩൪൨-൩൪൩) യോനിവസേന ഏകേകം ചതുധാ വിഭജിത്വാ ഛപണ്ണാസാധികാനി ദ്വേ സതാനി ഹോന്തി. തേ ജലജാഥലജാതി ദ്വിഗുണിതാ ദ്വാദസാധികാനി പഞ്ചസതാനി ഹോന്തി, തേ കാമരൂപഅകാമരൂപാനം വസേന ദ്വിഗുണിതാ ചതുവീസാധികസഹസ്സസങ്ഖാ ഹോന്തി. പുന ഗതമഗ്ഗസ്സ പടിലോമതോ സംഖിപ്പമാനാ കട്ഠമുഖാദിവസേന ചത്താരോവ ഹോന്തീതി. തേ സന്ധായ ഭഗവാ ''സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരോ ആസീവിസാ''തി ആഹ. കുലവസേന ഹി ഏതേ ഗഹിതാ.

തത്ഥ **ആസീവിസാ**തി ആസിത്തവിസാതിപി ആസീവിസാ, അസിതവിസാതിപി ആസീവിസാ, അസിസദിസവിസാതിപി ആസീവിസാ. **ആസിത്തവിസാ**തി സകലകായേ ആസിഞ്ചിത്വാ വിയ ഠപിതവിസാ, പരസ്സ ച അത്തനോ സരീരേ ച ആസിഞ്ചനവിസാതി അത്ഥോ. **അസിതവിസാ**തി യം യം ഏതേഹി അസിതം ഹോതി പരിഭുത്തം, തം തം വിസമേവ സമ്പജ്ജതി, തസ്മാ അസിതം വിസം ഹോതി ഏതേസന്തി ആസീവിസാ. **അസിസദിസവിസാ**തി അസിവിയ തിഖിണം പരമമ്മച്ഛേദനസമത്ഥം വിസം ഏതേസന്തി ആസീവിസാതി ഏവമേത്ഥ വചനത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഉഗ്ഗതേജാ**തി ഉഗ്ഗതതേജാ ബലവതേജാ. **ഘോരവിസാ**തി ദുന്നിമ്മദ്ദനവിസാ.

ഏവം വദേയ്യുന്തി പടിജഗ്ഗാപനത്ഥം ഏവം വദേയ്യും. രാജാനോ ഹി ആസീവിസേ ഗാഹാപേത്വാ - "തഥാരൂപേ ചോരേ വാ ഏതേഹി ഡംസാപേത്വാ മാരേസ്സാമ, നഗരൂപരോധകാലേ പരസേനായ വാ തം ഖിപിസ്സാമ, പരബലം നിമ്മദ്ദേതും അസക്കോന്താ സുഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ വരസയനം ആരുയ്ഹ ഏതേഹി അത്താനം ഡംസാപേത്വാ സത്തൂനം വസം അനാഗച്ഛന്താ അത്തനോ രുചിയാ മരിസ്സാമാ"തി ആസീവിസേ ജഗ്ഗാപേന്തി. തേ യം ചോരം സഹസാവ മാരേതും ന ഇച്ഛന്തി, "ഏവമേതേ ദീഘരത്തം ദുക്ഖപ്പത്തോ ഹുത്വാ മരിസ്സന്തീ"തി ഇച്ഛന്താ തം പുരിസം ഏവം വദന്തി **ഇമേ തേ അമ്ഭോ പുരിസ ചത്താരോ ആസീവിസാ**തി.

തത്ഥ **കാലേന കാല**ന്തി കാലേ കാലേ. **സംവേസേതബ്ബാ**തി നിപജ്ജാപേതബ്ബാ. **അഞ്ഞതരോ വാ അഞ്ഞതരോ വാ**തി കട്ഠമുഖാദീസു യോ കോചി. **യം തേ അമ്ഭോ പുരിസ കരണീയം, തം കരോഹീ**തി ഇദം അത്ഥചരകസ്സ വചനം വേദിതബ്ബം. തസ്സ കിര പുരിസസ്സ ഏവം ആസീവിസേ പടിപാദേത്വാ 'അയം വോ ഉപട്ഠാകോ'തി ചതൂസു പേളാസു ഠപിതാനം ആസീവിസാനം ആരോചേന്തി. അഥേകോ നിക്ഖമിത്വാ ആഗമ്മ തസ്സ പുരിസസ്സ ദക്ഖിണപാദാനുസാരേന അഭിരുഹിത്വാ ദക്ഖിണഹത്ഥം മണിബന്ധതോ പട്ഠായ വേഠേത്വാ ദക്ഖിണകണ്ണസോതമൂലേ ഫണം കത്വാ സുസൂതി കരോന്തോ നിപജ്ജി. അപരോ വാമപാദാനുസാരേന അഭിരുഹിത്വാ തഥേവ വാമഹത്ഥം വേഠേത്വാ വാമകണ്ണസോതമൂലേ ഫണം കത്വാ സുസൂതി കരോന്തോ നിപജ്ജി, തതിയോ നിക്ഖമിത്വാ അഭിമുഖം അഭിരുഹിത്വാ കുച്ഛിം വേഠേത്വാ ഗലവാടകമൂലേ ഫണം കത്വാ സുസൂതി കരോന്തോ നിപജ്ജി, ചതുത്ഥോ പിട്ഠിഭാഗേന അഭിരുഹിത്വാ ഗീവം വേഠേത്വാ ഉപരിമുദ്ധനി ഫണം ഠപേത്വാ സുസൂതി കരോന്തോ നിപജ്ജി.

ഏവം ചതൂസു ആസീവിസേസു സരീരട്ഠകേസുയേവ ജാതേസു ഏകോ തസ്സ പുരിസസ്സ അത്ഥചരകപുരിസോ തം ദിസ്വാ "കിം തേ, ഭോ പുരിസ, ലദ്ധ"ന്തി, പുച്ഛി. തതോ തേന "ഇമേ മേ, ഭോ, ഹത്ഥേസു ഹത്ഥകടകം വിയ ബാഹാസു കേയൂരം വിയ കുച്ഛിമ്ഹി കുച്ഛിവേഠനസാടകോ വിയ കണ്ണേസു കണ്ണചൂളികാ വിയ ഗലേ മുത്താവലിയോ വിയ സീസേ സീസപസാധനം വിയ കേചി അലങ്കാരവിസേസാ രഞ്ഞാ ദിന്നാ"തി വുത്തേ സോ ആഹ - "ഭോ അന്ധബാല, മാ ഏവം മഞ്ഞിത്ഥ 'രഞ്ഞാ മേ തുട്ഠേനേതം പസാധനം ദിന്ന'ന്തി. ത്വം രഞ്ഞോ ആഗുചാരീ ചോരോ, ഇമേ ച ചത്താരോ ആസീവിസാ ദുരുപട്ഠാഹാ ദുപ്പടിജഗ്ഗിയാ, ഏകസ്മിം ഉട്ഠാതുകാമേ ഏകോ ന്ഹായിതുകാമോ ഹോതി, ഏകസ്മിം ന്ഹായിതുകാമേ ഏകോ ഭുഞ്ജിതുകാമോ, ഏകസ്മിം ഭുഞ്ജിതുകാമേ ഏകോ നിപജ്ജിതുകാമോ. തേസു യസ്സേവ ഇച്ഛാ ന പൂരതി, സോ തത്ഥേവ ഡംസിത്വാ മാരേതീ"തി. അത്ഥി പന, ഭോ, ഏവം സന്തേ കോചി സോത്ഥിമഗ്ഗോതി? ആമ, രാജപുരിസാനം വിക്ഖിത്തഭാവം ഞത്വാ പലായനം സോത്ഥിഭാവോതി വത്വാ "യം തേ കരണീയം, തം കരോഹീ"തി വദേയ്യ.

തം സുത്വാ ഇതരോ ചതുന്നം ആസീവിസാനം പമാദക്ഖണം രാജപുരിസേഹി ച പവിവിത്തം ദിസ്വാ, വാമഹത്ഥേന ദക്ഖിണഹത്ഥം വേഠേത്വാ, ദക്ഖിണകണ്ണചൂളികായ ഫണം ഠപേത്വാ, സയിതാസീവിസസ്സ സരീരം പരിമജ്ജന്തോ വിയ സണികം തം അപനേത്വാ, ഏതേനേവ ഉപായേന സേസേപി അപനേത്വാ തേസം ഭീതോ പലായേയ്യ. അഥ നം തേ ആസീവിസാ "അയം അമ്ഹാകം രഞ്ഞാ ഉപട്ഠാകോ ദിന്നോ"തി അനുബന്ധമാനാ ആഗച്ഛേയ്യും. ഇദം സന്ധായ **അഥ ഖോ സോ, ഭിക്ഖവേ, പുരിസോ ഭീതോ ചതുന്നം ആസീവിസാനം...പേ... പലായേഥാ**തി വുത്തം.

തസ്മിം പന പുരിസേ ഏവം ആഗതമഗ്ഗം ഓലോകേത്വാ ഓലോകേത്വാ പലായന്തേ രാജാ "പലാതോ സോ പുരിസോ"തി സുത്വാ "കോ നു ഖോ തം അനുബന്ധിത്വാ ഘാതേതും സക്ഖിസ്സതീ"തി വിചിനന്തോ തസ്സേവ പച്ചത്ഥികേ പഞ്ച ജനേ ലഭിത്വാ "ഗച്ഛഥ നം അനുബന്ധിത്വാ ഘാതേഥാ"തി പേസേയ്യ. അഥസ്സ അത്ഥചരാ പുരിസാ തം പവത്തിം ഞത്വാ ആരോചേയ്യും. സോ ഭിയ്യോസോമത്തായ ഭീതോ പലായേഥ. ഇമമത്ഥം സന്ധായ **തമേനം ഏവം വദേയ്യു**ന്തിആദി വുത്തം.

ഛട്ഠോ അന്തരചരോ വധകോതി "പഠമം ആസീവിസേഹി അനുബദ്ധോ ഇതോ ചിതോ ച തേ വഞ്ചേന്തോ പലായി, ഇദാനി പഞ്ചഹി പച്ചത്ഥികേഹി അനുബദ്ധോ സുട്ഠുതരം പലായതി, ന സക്കാ സോ ഏവം ഗഹേതും, ഉപലാളനായ പന സക്കാ, തസ്മാ ദഹരകാലതോ പട്ഠായ ഏകതോ ഖാദിത്വാ ച പിവിത്വാ ച സമ്ഭവം അന്തരചരം വധകമസ്സ പേസേഥാ"തി അമച്ചേഹി വുത്തേന രഞ്ഞാ പരിയേസിത്വാ പേസിതോ അന്തരചരോ വധകോ.

സോ പസ്സേയ്യ സുഞ്ഞം ഗാമന്തി നിവത്തിത്വാ ഓലോകേന്തോ പദം ഘായിത്വാ ഘായിത്വാ വേഗേനാഗച്ഛന്തേ ചത്താരോ ആസീവിസേ പഞ്ച വധകേ പച്ചത്ഥികേ ഛട്ഠഞ്ച അന്തരചരം വധകം "നിവത്ത ഭോ, മാ പലായി, പുത്തദാരേന സദ്ധിം കാമേ പരിഭുഞ്ജന്തോ സുഖം വസിസ്സസീ"തി വത്വാ ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ, ഭിയ്യോസോമത്തായ യേന വാ തേന വാ പലായന്തോ പച്ചന്തരട്ഠേ അഭിമുഖഗതം ഏകം ഛകുടികം സുഞ്ഞം ഗാമം പസ്സേയ്യ. **രിത്തകഞ്ഞേവ പവിസേയ്യാ**തി ധനധഞ്ഞമഞ്ചപീഠാദീഹി വിരഹിതത്താ രിത്തകഞ്ഞേവ പവിസേയ്യ. **തുച്ഛകം സുഞ്ഞക**ന്തി ഏതസ്സേവ വേവചനം. **പരിമസേയ്യാ**തി "സചേ പാനീയം ഭവിസ്സതി, പിവിസ്സാമി, സചേ ഭത്തം ഭവിസ്സതി, ഭുഞ്ജിസ്സാമീ"തി ഭാജനം വിവരിത്വാ ഹത്ഥം അന്തോ പവേസേത്വാ പരിമസേയ്യ.

തമേനം ഏവം വദേയ്യുന്തി ഛന്നം ഘരാനം ഏകഘരേപി കിഞ്ചി അലഭിത്വാ ഗാമമജ്ഝേ ഏകോ സന്ദച്ഛായോ രുക്ഖോ അത്ഥി, തത്ഥ വങ്കഫലകം അത്ഥതം ദിസ്വാ, "ഇധ താവ നിസീദിസ്സാമീ"തി ഗന്ത്വാ, തത്ഥ നിസിന്നം മന്ദമന്ദേന വാതേന ബീജിയമാനം തത്തകമത്തമ്പി സുഖം സന്തതോ അസ്സാദയമാനം, തമേനം പുരിസം കേചിദേവ അത്ഥചരകാ ബഹി പവത്തിം ഞത്വാ ആഗതാ ഏവം വദേയ്യും. **ഇദാനി അമ്ഭോ പുരിസാ**തി അമ്ഭോ, പുരിസ, ഇദാനി. **ചോരാ ഗാമഘാതകാ**തി "യദേവേത്ഥ ലഭിസ്സാമ, തം ഗണ്ഹിസ്സാമ വാ ഘാതേസ്സാമ വാ"തി ആഗതാ ഛ ഗാമഘാതകചോരാ.

ഉദകണ്ണവന്തി ഗമ്ഭീരം പുഥുലം ഉദകം. ഗമ്ഭീരമ്പി ഹി അപുഥുലം, പുഥുലം വാ അഗമ്ഭീരം, ന അണ്ണവോതി വുച്ചതി, യമ്പന ഗമ്ഭീരഞ്ച പുഥുലഞ്ച, തസ്സേവേതം നാമം. **സാസങ്കം സപ്പടിഭയ**ന്തി ചതുന്നം ആസീവിസാനം പഞ്ചന്നം വധകാനം ഛട്ഠസ്സ അന്തരചരസ്സ ഛന്നഞ്ച ഗാമഘാതകചോരാനം വസേന സാസങ്കം സപ്പടിഭയം. **ഖേമം അപ്പടിഭയ**ന്തി തേസംയേവ ആസീവിസാദീനം അഭാവേന ഖേമഞ്ച നിബ്ഭയഞ്ച വിചിത്രഉയ്യാനവരം ബഹന്നപാനം ദേവനഗരസദിസം. **ന ചസ്സ നാവാ സന്താരണീ**തി "ഇമായ നാവായ ഓരിമതീരതോ പരതീരം ഗമിസ്സന്തീ"തി ഏവം ഠപിതാ ച സന്താരണീ നാവാ ന ഭവേയ്യ. **ഉത്തരസേതു വാ**തി രുക്ഖസേതു-ജങ്ഘസേതു-സകടസേതൂനം അഞ്ഞതരോ ഉത്തരസേതു വാ ന ഭവേയ്യ. **തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോ**തി ന ഖോ ഏസ ബ്രാഹ്മണോ. കസ്മാ നം ബ്രാഹ്മണോതി ആഹ? ഏത്തകാനം പച്ചത്ഥികാനം ബാഹിതത്താ, ദേസനം വാ വിനിവത്തേന്തോ ഏകം ഖീണാസവബ്രാഹ്മണം ദസ്സേതുമ്പി ഏവമാഹ.

തസ്മിം പന ഏവം ഉത്തിണ്ണേ ചത്താരോ ആസീവിസാ "ന ലദ്ധോ വതാസി അമ്ഹേഹി, അജ്ജ തേ മുരുമുരായ ജീവിതം ഖാദിത്വാ ഛഡ്ഡേയ്യാമ". പഞ്ച പച്ചത്ഥികാ "ന ലദ്ധോ വതാസി അമ്ഹേഹി, അജ്ജ തേ പരിവാരേത്വാ അങ്ഗമങ്ഗാനി ഛിന്ദിത്വാ രഞ്ഞോ സന്തികം ഗതാ സതം വാ സഹസ്സം വാ ലഭേയ്യാമ". ഛട്ഠോ അന്തരചരോ "ന ലദ്ധോ വതാസി മയാ, അജ്ജ തേ ഫലികവണ്ണേന അസിനാ സീസം ഛിന്ദിത്വാ, സേനാപതിട്ഠാനം ലഭിത്വാ സമ്പത്തിം അനുഭവേയ്യം". ഛ ചോരാ "ന ലദ്ധോ വതാസി അമ്ഹേഹി, അജ്ജ തേ വിവിധാനി കമ്മകാരണാനി കാരേത്വാ ബഹുധനം

ആഹരാപേസ്സാമാ"തി ചിന്തേത്വാ, ഉദകണ്ണവം ഓതരിതും അസക്കോന്താ രഞ്ഞോ ആണായ കോപിതത്താ പരതോ ഗന്തുമ്പി അവിസഹന്താ തത്ഥേവ സുസ്സിത്വാ മരേയ്യും.

ഉപമാ ഖോ മ്യായന്തി എത്ഥ ഏവം ആദിതോ പട്ഠായ ഓപമ്മസംസന്ദനം വേദിതബ്ബം - രാജാ വിയ ഹി കമ്മം ദട്ഠബ്ബം, രാജാപരാധികപുരിസോ വിയ വട്ടനിസ്സിതോ പുഥുജ്ജനോ. ചത്താരോ ആസീവിസാ വിയ ചത്താരി മഹാഭൂതാനി, രഞ്ഞോ തസ്സ ചത്താരോ ആസീവിസേ പടിച്ഛാപിതകാലോ വിയ കമ്മുനാ പുഥുജ്ജനസ്സ പടിസന്ധിക്ഖണേയേവ ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം ദിന്നകാലോ. "ഇമേസം ആസീവിസാനം പമാദക്ഖണേ രാജപുരിസാനഞ്ച വിവിത്തക്ഖണേ നിക്ഖമിത്വാ യം തേ അമ്ഭോ, പുരിസ, കരണീയം, തം കരോഹീ"തി വചനേന "പലായസ്സൂ"തി വുത്തകാലോ വിയ സത്ഥാരാ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ മഹാഭൂതകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ "ഇമേസു ചതൂസു മഹാഭൂതേസു നിബ്ബിന്ദ വിരജ്ജ, ഏവം വട്ടതോ പരിമുച്ചിസ്സസീ"തി കഥിതകാലോ, തസ്സ പുരിസസ്സ അത്ഥചരകവചനം സുത്വാ ചതുന്നം ആസീവിസാനം പമാദക്ഖണേ രാജപുരിസാനഞ്ച വിവിത്തക്ഖണേ നിക്ഖമിത്വാ യേന വാ തേന വാ പലായനം വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ സത്ഥു സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ലഭിത്വാ മഹാഭൂതാസീവിസേഹി പരിമുച്ചനത്ഥായ ഞാണപലായനേന പലായനം.

ഇദാനി **ചതുന്നേതം മഹാഭൂതാനം അധിവചനം പഥവീധാതുയാ ആപോധാതുയാ**തിആദീസു ചതുമഹാഭൂതകഥാ ച പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധകഥാ ച ആയതനകഥാ ച വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. എത്ഥ ച കട്ഠമുഖആസീവിസോ വിയ പഥവീധാതു ദട്ഠബ്ബാ, പൂതിമുഖഅഗ്ഗിമുഖസത്ഥമുഖാ വിയ സേസധാതുയോ. യഥേവ ഹി കട്ഠമുഖേന ദട്ഠസ്സ സകലകായോ ഥദ്ധോ ഹോതി, ഏവം പഥവീധാതുപകോപേനാപി. യഥാ ച പൂതിമുഖാദീഹി ദട്ഠസ്സ പഗ്ഘരതി ചേവ ഝായതി ച ഛിജ്ജതി ച, ഏവം ആപോധാതുതേജോധാതുവായോധാതുപകോപേനാപീതി. തേനാഹു അട്ഠകഥാചരിയാ -

> "പത്ഥദ്ധോ ഭവതീ കായോ, ദട്ഠോ കട്ഠമുഖേന വാ;
> പഥവീധാതുപകോപേന, ഹോതി കട്ഠമുഖേവ സോ.
>
> "പൂതികോ ഭവതീ കായോ, ദട്ഠോ പൂതിമുഖേന വാ;
> ആപോധാതുപകോപേന, ഹോതി പൂതിമുഖേവ സോ.
>
> "സന്തത്തോ ഭവതീ കായോ, ദട്ഠോ അഗ്ഗിമുഖേന വാ;
> തേജോധാതുപകോപേന, ഹോതി അഗ്ഗിമുഖേവ സോ.
>
> "സഞ്ഛിന്നോ ഭവതീ കായോ, ദട്ഠോ സത്ഥമുഖേന വാ;
> വായോധാതുപകോപേന, ഹോതി സത്ഥമുഖേവ സോ"തി. -

ഏവം താവേത്ഥ വിസേസതോ സദിസഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

അവിസേസതോ പന ആസയതോ വിസവേഗവികാരതോ അനത്ഥഗ്ഗഹണതോ ദുരുപട്ഠാനതോ ദുരാസദതോ അകതഞ്ഞുതതോ അവിസേസകാരിതോ അനന്തദോസൂപദ്ദവതോതി ഇമേഹി കാരണേഹി ഏതേസം ആസീവിസസദിസതാ വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ **ആസയതോ**തി ആസീവിസാനഞ്ഹി വമ്മികോ ആസയോ, തത്ഥേവ തേ വസന്തി. മഹാഭൂതാനമ്പി കായവമ്മികോ ആസയോ . ആസീവിസാനഞ്ച രുക്ഖസുസിരതിണപണ്ണഗഹനസങ്കാരട്ഠാനാനിപി ആസയോ. ഏതേസുപി ഹി തേ വസന്തി. മഹാഭൂതാനമ്പി കായസുസിരം കായഗഹനം കായസങ്കാരട്ഠാനം ആസയോതി. ഏവം താവ ആസയതോ സദിസതാ വേദിതബ്ബാ.

വിസവേഗവികാരതോതി ആസീവിസാ ഹി കുലവസേന കട്ഠമുഖാദിഭേദതോ ചത്താരോ. തത്ഥ ഏകേകോ വിസവികാരതോ വിഭജ്ജമാനോ ദട്ഠവിസാദിവസേന ചതുബ്ബിധോ ഹോതി. മഹാഭൂതാനിപി പച്ചത്തലക്ഖണവസേന പഥവീആദിഭേദതോ

ചത്താരി. ഏത്ഥ ഏകേകം കമ്മസമുട്ഠാനാദിവസേന ചതുബ്ബിധം ഹോതി. ഏവം വിസവേഗവികാരതോ സദിസതാ വേദിതബ്ബാ.

അനത്ഥഗ്ഗഹണതോതി ആസീവിസേ ഗണ്ഹന്താ പഞ്ച അനത്ഥേ ഗണ്ഹന്തി - ദുഗ്ഗന്ധം ഗണ്ഹന്തി, അസുചിം ഗണ്ഹന്തി, ബ്യാധിം ഗണ്ഹന്തി, വിസം ഗണ്ഹന്തി, മരണം ഗണ്ഹന്തി. മഹാഭൂതാനിപി ഗണ്ഹന്താ പഞ്ച അനത്ഥേ ഗണ്ഹന്തി - ദുഗ്ഗന്ധം ഗണ്ഹന്തി, അസുചിം ഗണ്ഹന്തി, ബ്യാധിം ഗണ്ഹന്തി, ജരം ഗണ്ഹന്തി, മരണം ഗണ്ഹന്തി. തേനാഹു പോരാണാ -

> "യേകേചി സപ്പം ഗണ്ഹന്തി, മീള്ഹലിത്തം മഹാവിസം;
> പഞ്ച ഗണ്ഹന്തുനത്ഥാനി, ലോകേ സപ്പാഭിനന്ദിനോ.
>
> "ദുഗ്ഗന്ധം അസുചിം ബ്യാധിം, വിസം മരണപഞ്ചമം;
> അനത്ഥാ ഹോന്തി പഞ്ചേതേ, മീള്ഹലിത്തേ ഭുജങ്ഗമേ.
>
> "ഏവമേവം അകുസലാ, അന്ധബാലപുഥുജ്ജനാ;
> പഞ്ച ഗണ്ഹന്തുനത്ഥാനി, ഭവേ ജാതാഭിനന്ദിനോ.
>
> "ദുഗ്ഗന്ധം അസുചിം ബ്യാധിം, ജരം മരണപഞ്ചമം;
> അനത്ഥാ ഹോന്തി പഞ്ചേതേ, മീള്ഹലിത്തേവ പന്നഗേ"തി. -

ഏവം അനത്ഥഗ്ഗഹണതോ സദിസതാ വേദിതബ്ബാ.

ദുരുപട്ഠാനതോതി തേ ആസീവിസാ ദുരുപട്ഠാനാ, ഏകസ്മിം ഉട്ഠാതുകാമേ ഏകോ ന്ഹായിതുകാമോ ഹോതി , തസ്മിം ന്ഹായിതുകാമേ അപരോ ഭുഞ്ജിതുകാമോ, തസ്മിം ഭുഞ്ജിതുകാമേ അഞ്ഞോ നിപജ്ജിതുകാമോ ഹോതി. തേസു യസ്സ യസ്സേവ അജ്ഝാസയോ ന പൂരതി, സോ തത്ഥേവ ഡംസിത്വാ മാരേതി. ഇമേഹി പന ആസീവിസേഹി ഭൂതാനേവ ദുരുപട്ഠാനതരാനി. പഥവീധാതുയാ ഹി ഭേസജ്ജേ കയിരമാനേ ആപോധാതു കുപ്പതി, തസ്സേവ ഭേസജ്ജം കരോന്തസ്സ തേജോധാതൂതി ഏവം ഏകിസ്സാ ഭേസജ്ജേ കയിരമാനേ അപരാ കുപ്പന്തീതി. ഏവം ദുരുപട്ഠാനതോ സദിസതാ വേദിതബ്ബാ.

ദുരാസദതോതി ദുരാസദാ ഹി ആസീവിസാ, ഗേഹസ്സ പുരിമഭാഗേ ആസീവിസം ദിസ്വാ പച്ഛിമഭാഗേന പലായന്തി, പച്ഛിമഭാഗേ ദിസ്വാ പുരിമഭാഗേന, ഗേഹമജ്ഝേ ദിസ്വാ ഗബ്ഭം പവിസന്തി, ഗബ്ഭേ ദിസ്വാ മഞ്ചപീഠം അഭിരുഹന്തി. മഹാഭൂതാനി തതോപി ദുരാസദതരാനി. തഥാരൂപേന ഹി കുട്ഠരോഗേന ഫുട്ഠസ്സ കണ്ണനാസാദീനി ഛിന്ദിത്വാ പതന്തി, സരീരം സമ്ഫുടതി നീലമക്ഖികാ പരിവാരേന്തി, സരീരഗന്ധോ ദൂരതോവ ഉബ്ബാഹതി. തം പുരിസം അക്കോസമാനമ്പി പരിദേവമാനമ്പി നേവ രോസവസേന, ന കാരുഞ്ഞേന, ഉപസങ്കമിതും സക്കോന്തി, നാസികം പിദഹിത്വാ ഖേളം പാതേന്താ ദൂരതോവ നം വിവജ്ജേന്തി. ഏവം അഞ്ഞേസമ്പി ഭഗന്ദരകുച്ഛിരോഗവാതരോഗാദീനം ബീഭച്ഛജേഗുച്ഛഭാവകരാനഞ്ച രോഗാനം വസേന അയമേവത്ഥോ വിഭാവേതബ്ബോതി. ഏവം ദുരാസദതോ സദിസതാ വേദിതബ്ബാ.

അകതഞ്ഞുതതോതി ആസീവിസാ ഹി അകതഞ്ഞുനോ ഹോന്തി, ന്ഹാപിയമാനാപി ഭോജിയമാനാപി ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജിയമാനാപി പേളായം പക്ഖിപിത്വാ പരിഹരിയമാനാപി ഓതാരമേവ ഗവേസന്തി. യത്ഥ ഓതാരം ലഭന്തി, തത്ഥേവ നം ഡംസിത്വാ മാരേന്തി. ആസീവിസേഹിപി മഹാഭൂതാനേവ അകതഞ്ഞുതരാനി. ഏതേസഞ്ഹി കതം നാമ നത്ഥി, സീതേന വാ ഉണ്ഹേന വാ നിമ്മലേന ജലേന ന്ഹാപിയമാനാനിപി ഗന്ധമാലാദീഹി സക്കരിയമാനാനിപി മുദുവത്ഥമുദുസയനമുദുയാനാദീഹി പരിഹരിയമാനാനിപി, വരഭോജനം ഭോജിയമാനാനിപി, വരപാനം പായാപിയമാനാനിപി ഓതാരമേവ ഗവേസന്തി. യത്ഥ ഓതാരം ലഭന്തി, തത്ഥേവ കുപ്പിത്വാ അനയബ്യസനം പാപേന്തീതി. ഏവം അകതഞ്ഞുതതോ സദിസതാ വേദിതബ്ബാ.

അവിസേസകാരിതോതി ആസീവിസാ ഹി "അയം ഖത്തിയോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ വേസ്സോ വാ സുദ്ദോ വാ ഗഹട്ഠോ വാ പബ്ബജിതോ വാ"തി വിസേസം ന കരോന്തി, സമ്പത്തസമ്പത്തമേവ ഡംസിത്വാ മാരേന്തി. മഹാഭൂതാനിപി "അയം ഖത്തിയോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ വേസ്സോ വാ സുദ്ദോ വാ ഗഹട്ഠോ വാ പബ്ബജിതോ വാ ദേവോ വാ മനുസ്സോ വാ മാരോ വാ ബ്രഹ്മാ വാ നിഗ്ഗുണോ വാ സഗുണോ വാ"തി വിസേസം ന കരോന്തി . യദി ഹി നേസം "അയം ഗുണവാ"തി ലജ്ജാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, സദേവകേ ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലേ തഥാഗതേ ലജ്ജം ഉപ്പാദേയ്യും. അഥാപി നേസം "അയം മഹാപഞ്ഞോ അയം മഹിദ്ധികോ അയം ധുതവാദോ"തിആദിനാ നയേന ലജ്ജാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരാദീസു ലജ്ജം ഉപ്പാദേയ്യും. അഥാപി നേസം "അയം നിഗ്ഗുണോ ദാരുണോ ഥദ്ധോ"തി ഭയം ഉപ്പജ്ജേയ്യ, സദേവകേ ലോകേ നിഗ്ഗുണഥദ്ധദാരുണാനം അഗ്ഗസ്സ ദേവദത്തസ്സ ഛന്നം വാ സത്ഥാരാനം ഭായേയ്യും, ന ച ലജ്ജന്തി ന ച ഭായന്തി, കുപ്പിത്വാ യംകിഞ്ചി അനയബ്യസനം ആപാദേന്തിയേവ. ഏവം അവിസേസകാരിതോ സദിസതാ വേദിതബ്ബാ.

അനന്തദോസൂപദ്ദവതോതി ആസീവിസേ നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകാനഞ്ഹി ദോസൂപദ്ദവാനം പമാണം നത്ഥി. തഥാ ഹേതേ ഡംസിത്വാ കാണമ്പി കരോന്തി ഖുജ്ജമ്പി പീഠസപ്പിമ്പി ഏകപക്ഖലമ്പീതി ഏവം അപരിമാണം വിപ്പകാരം ദസ്സേന്തി. ഭൂതാനിപി കുപ്പിതാനി ന കാണാദിഭാവേസു ന കിഞ്ചി വിപ്പകാരം ന കരോന്തി, അപ്പമാണോ ഏതേസം ദോസൂപദ്ദവോതി. ഏവം അനന്തദോസൂപദ്ദവതോ സദിസതാ വേദിതബ്ബാ.

ഇദാനേത്ഥ ചതുമഹാഭൂതവസേന യാവ അരഹത്താ കമ്മട്ഠാനം കഥേതബ്ബം സിയാ, തം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ചതുധാതുവവത്ഥാനനിദ്ദേസേ കഥിതമേവ.

പഞ്ച വധകാ പച്ചത്ഥികാതി ഖോ ഭിക്ഖവേ പഞ്ചന്നേതം ഉപാദാനക്ഖന്ധാനം അധിവചനന്തി ഏത്ഥ ദ്വീഹി ആകാരേഹി ഖന്ധാനം വധകപച്ചത്ഥികസദിസതാ വേദിതബ്ബാ. ഖന്ധാ ഹി അഞ്ഞമഞ്ഞഞ്ച വധേന്തി, തേസു ച സന്തേസു വധോ നാമ പഞ്ഞായതി. കഥം? രൂപം താവ രൂപമ്പി വധേതി അരൂപമ്പി, തഥാ അരൂപം അരൂപമ്പി വധേതി രൂപമ്പി. കഥം? അയഞ്ഹി പഥവീധാതു ഭിജ്ജമാനാ ഇതരാ തിസ്സോ ധാതുയോ ഗഹേത്വാവ ഭിജ്ജതി, ആപോധാതുആദീസുപി ഏസേവ നയോ, ഏവം താവ രൂപം രൂപമേവ വധേതി. രൂപക്ഖന്ധോ പന ഭിജ്ജമാനോ ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധേ ഗഹേത്വാവ ഭിജ്ജതി, ഏവം രൂപം അരൂപമ്പി വധേതി. വേദനാക്ഖന്ധോപി ഭിജ്ജമാനോ സഞ്ഞാസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണക്ഖന്ധേ ഗഹേത്വാവ ഭിജ്ജതി. സഞ്ഞാക്ഖന്ധാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവം അരൂപം അരൂപമേവ വധേതി. ചുതിക്ഖണേ പന ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധാ ഭിജ്ജമാനാ വത്ഥുരൂപമ്പി ഗഹേത്വാവ ഭിജ്ജന്തി, ഏവം അരൂപം രൂപമ്പി വധേതി. ഏവം താവ അഞ്ഞമഞ്ഞം വധേന്തീതി വധകാ. യത്ഥ പന ഖന്ധാ അത്ഥി, തത്ഥ ഛേദനഭേദനവധബന്ധനാദയോ ഹോന്തി, ന അഞ്ഞത്ഥാതി. ഏവം ഖന്ധേസു സന്തേസു വധോ പഞ്ഞായതീതിപി വധകാ.

ഇദാനി പഞ്ചക്ഖന്ധേ രൂപാരൂപവസേന ദ്വേ കോട്ഠാസേ കത്വാ, രൂപവസേന വാ നാമവസേന വാ രൂപപരിഗ്ഗഹം ആദിം കത്വാ, യാവ അരഹത്താ കമ്മട്ഠാനം കഥേതബ്ബം സിയാ തമ്പി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ കഥിതമേവ.

ഛട്ഠോ അന്തരചരോ വധകോ ഉക്ഖിത്താസികോതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, നന്ദീരാഗസ്സേതം അധിവചനന്തി ഏത്ഥ ദ്വീഹാകാരേഹി നന്ദീരാഗസ്സ ഉക്ഖിത്താസികവധകസദിസതാ വേദിതബ്ബാ പഞ്ഞാസിരപാതനതോ ച യോനിസമ്പടിപാദനതോ ച. കഥം? ചക്ഖുദ്വാരസ്മിഞ്ഹി ഇട്ഠാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ തം ആരമ്മണം നിസ്സായ ലോഭോ ഉപ്പജ്ജതി, ഏത്താവതാ പഞ്ഞാസീസം പതിതം നാമ ഹോതി, സോതദ്വാരാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവം താവ പഞ്ഞാസിരപാതനതോ സദിസതാ വേദിതബ്ബാ. നന്ദീരാഗോ പനേസ അണ്ഡജാദിഭേദാ ചതസ്സോ യോനിയോ ഉപനേതി. തസ്സ യോനിഉപഗമനമൂലകാനി പഞ്ചവീസതി മഹാഭയാനി ദ്വത്തിംസ കമ്മകാരണാനി ച ആഗതാനേവ ഹോന്തീതി ഏവം യോനിസമ്പടിപാദനതോപിസ്സ ഉക്ഖിത്താസികവധകസദിസതാ വേദിതബ്ബാ.

ഇതി നന്ദീരാഗവസേനാപി ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ കമ്മട്ഠാനം കഥിതമേവ ഹോതി. കഥം? അയഞ്ഹി നന്ദീരാഗോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, തം സങ്ഖാരക്ഖന്ധോതി വവത്ഥപേത്വാ തംസമ്പയുത്താ വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ചിത്തം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, തേസം വത്ഥാരമ്മണം രൂപക്ഖന്ധോതി, ഏവം പഞ്ചക്ഖന്ധേ വവത്ഥപേതി. ഇദാനി തേ പഞ്ചക്ഖന്ധേ നാമരൂപവസേന വവത്ഥപേത്വാ, തേസം പച്ചയപരിയേസനതോ പട്ഠായ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ, അനുപുബ്ബേന ഏകോ അരഹത്തം പാപുണാതീതി ഏവം നന്ദീരാഗവസേന കമ്മട്ഠാനം കഥിതം ഹോതി.

ഛന്നം അജ്ഝത്തികായതനാനം സുഞ്ഞഗാമേന സദിസതാ പാളിയംയേവ ആഗതാ. അയം പനേത്ഥ കമ്മട്ഠാനനയോ - യഥാ ച തേ ഛ ചോരാ ഛകുടികം സുഞ്ഞം ഗാമം പവിസിത്വാ അപരാപരം വിചരന്താ കിഞ്ചി അലഭിത്വാ ഗാമേന അനത്ഥികാ ഹോന്തി, ഏവമേവം ഭിക്ഖു ഛസു അജ്ഝത്തികായതനേസു അഭിനിവിസിത്വാ വിചിനന്തോ "അഹ"ന്തി വാ "മമ"ന്തി വാ ഗഹേതബ്ബം കിഞ്ചി അദിസ്വാ തേഹി അനത്ഥികോ ഹോതി. സോ "വിപസ്സനം പട്ഠപേസ്സാമീ"തി ഉപാദാരൂപകമ്മട്ഠാനവസേന ചക്ഖുപസാദാദയോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ "അയം രൂപക്ഖന്ധോ"തി വവത്ഥപേതി, മനായതനം "അരൂപക്ഖന്ധോ"തി. ഇതി സബ്ബാനിപേതാനി നാമഞ്ചേവ രൂപഞ്ചാതി നാമരൂപവസേന വവത്ഥപേത്വാ, തേസം പച്ചയം പരിയേസിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ , സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ അനുപുബ്ബേന അരഹത്തേ പതിട്ഠാതി. ഇദം ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ കമ്മട്ഠാനം കഥിതം ഹോതി.

ഇദാനി ബാഹിരാനം ഗാമഘാതകചോരേഹി സദിസതം ദസ്സേന്തോ **ചോരാ ഗാമഘാതകാതി ഖോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **മനാപാമനാപേസൂ**തി കരണത്ഥേ ഭുമ്മം, മനാപാമനാപേഹീതി അത്ഥോ. തത്ഥ ചോരേസു ഗാമം ഹനന്തേസു പഞ്ച കിച്ചാനി വത്തന്തി - ചോരാ താവ ഗാമം പരിവാരേത്വാ ഠിതാ അഗ്ഗിം ദത്വാ കടകടസദ്ദം ഉട്ഠാപേന്തി, തതോ മനുസ്സാ ഹത്ഥസാരം ഗഹേത്വാ ബഹി നിക്ഖമന്തി. തതോ തേഹി സദ്ധിം ഭണ്ഡകസ്സ കാരണാ ഹത്ഥപരാമാസം കരോന്തി. കേചി പനേത്ഥ പഹാരം പാപുണന്തി, കേചി പഹാരട്ഠാനേ പതന്തി, അവസേസേ പന അരോഗജനേ ബന്ധിത്വാ അത്തനോ വസനട്ഠാനം നേത്വാ രജ്ജുബന്ധനാദീഹി ബന്ധിത്വാ ദാസപരിഭോഗേന പരിഭുഞ്ജന്തി.

തത്ഥ ഗാമഘാതകചോരാനം ഗാമം പരിവാരേത്വാ അഗ്ഗിദാനം വിയ ഛസു ദ്വാരേസു ആരമ്മണേ ആപാഥഗതേ കിലേസപരിളാഹുപ്പത്തി വേദിതബ്ബാ, ഹത്ഥസാരം ആദായ ബഹി നിക്ഖമനം വിയ. തങ്ഖണേ കുസലധമ്മം പഹായ അകുസലസമങ്ഗിതാ, ഭണ്ഡകസ്സ കാരണാ ഹത്ഥപരാമസനാപജ്ജനം വിയ ദുക്കടദുബ്ഭാസിതപാചിത്തിയഥുല്ലച്ചയാനം ആപജ്ജനകാലോ, പഹാരലദ്ധകാലോ വിയ സങ്ഘാദിസേസം ആപജ്ജനകാലോ, പഹാരം ലദ്ധാ പന പഹാരട്ഠാനേ പതിതകാലോ വിയ പാരാജികം ആപജ്ജിത്വാ അസ്സമണകാലോ, അവസേസജനസ്സ ബന്ധിത്വാ വസനട്ഠാനം നേത്വാ ദാസപരിഭോഗേന പരിഭുഞ്ജനകാലോ വിയ തമേവ ആരമ്മണം നിസ്സായ സബ്ബേസം പസ്സന്താനംയേവ ചൂളസീലമജ്ഝിമസീലമഹാസീലാനി ഭിന്ദിത്വാ സിക്ഖം പച്ചക്ഖായ ഗിഹിഭാവം ആപജ്ജനകാലോ. തത്രസ്സ പുത്തദാരം പോസേന്തസ്സ സന്ദിട്ഠികോ ദുക്ഖക്ഖന്ധോ വേദിതബ്ബോ, കാലം കത്വാ അപായേ നിബ്ബത്തസ്സ സമ്പരായികോ.

ഇമാനിപി ബാഹിരായതനാനി ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ കമ്മട്ഠാനവസേനേവ കഥിതാനി. ഏത്ഥ ഹി രൂപാദീനി ചത്താരി ഉപാദാരൂപാനി, ഫോട്ഠബ്ബായതനം തിസ്സോ ധാതുയോ, ധമ്മായതനേ ആപോധാതുയാ സദ്ധിം താ ചതസ്സോതി ഇമാനി ചത്താരി ഭൂതാനി, തേസം പരിച്ഛേദവസേന ആകാസധാതു, ലഹുതാദിവസേന ലഹുതാദയോതി ഏവമിദം സബ്ബമ്പി ഭൂതുപാദായരൂപം രൂപക്ഖന്ധോ, തദാരമ്മണാ വേദനാദയോ ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധാ. തത്ഥ "രൂപക്ഖന്ധോ രൂപം, ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധാ നാമ"ന്തി. നാമരൂപം വവത്ഥപേത്വാ പുരിമനയേനേവ പടിപജ്ജന്തസ്സ യാവ അരഹത്താ കമ്മട്ഠാനം കഥിതം ഹോതി.

ഓഘാനന്തി ഏത്ഥ ദുരുത്തരണട്ഠോ ഓഘട്ഠോ. ഏതേ ഹി "സീലസംവരം പൂരേത്വാ അരഹത്തം പാപുണിസ്സാമീ"തി അജ്ഝാസയം സമുട്ഠാപേത്വാ കല്യാണമിത്തേ നിസ്സായ സമ്മാ വായമന്തേന തരിതബ്ബാ, യേന വാ തേന വാ ദുരുത്തരാ. ഇമിനാ ദുരുത്തരണട്ഠേന ഓഘാതി വുച്ചന്തി. തേപി ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ കമ്മട്ഠാനവസേന കഥിതാ. ചത്താരോപി ഹി ഏതേ ഏകോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ വാതി. സേസം നന്ദീരാഗേ വുത്തനയേനേവ യോജേത്വാ വിത്ഥാരേതബ്ബം.

സക്കായസ്സേതം അധിവചനന്തി, സക്കായോപി ഹി ആസീവിസാദീഹി ഉദകണ്ണവസ്സ ഓരിമതീരം വിയ ചതുമഹാഭൂതാദീഹി സാസങ്കോ സപ്പടിഭയോ, സോപി ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ കമ്മട്ഠാനവസേനേവ കഥിതോ. സക്കായോ ഹി തേഭൂമകപഞ്ചക്ഖന്ധാ, തേ ച സമാസതോ നാമരൂപമേവാതി. ഏവമേത്ഥ നാമരൂപവവത്ഥാനം ആദിം കത്വാ യാവ അരഹത്താ കമ്മട്ഠാനം വിത്ഥാരേതബ്ബന്തി.

നിബ്ബാനസ്സേതം അധിവചനന്തി നിബ്ബാനഞ്ഹി ഉദകണ്ണവസ്സ പാരിമതീരം വിയ ചതുമഹാഭൂതാദീഹി ഖേമം അപ്പടിഭയം. **വീരിയാരമ്ഭസ്സേതം അധിവചനന്തി** ഏത്ഥ ചിത്തകിരിയദസ്സനത്ഥം ഹേട്ഠാ വുത്തവായാമമേവ വീരിയന്തി ഗണ്ഹിത്വാ ദസ്സേതി. **തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോതി** തരിത്വാ പാരം ഗതോ.

തത്ഥ യഥാ സാസങ്കഓരിമതീരേ ഠിതേന ഉദകണ്ണവം തരിതുകാമേന കതിപാഹം വസിത്വാ സണികം നാവം സജ്ജേത്വാ ഉദകകീളം കീളന്തേന വിയ ന നാവാ അഭിരുഹിതബ്ബാ. ഏവം കരോന്തോ ഹി അനാരുള്ഹോവ ബ്യസനം പാപുണാതി. ഏവമേവ കിലേസണ്ണവം തരിതുകാമേന "തരുണോ താവമ്ഹി, മഹല്ലകകാലേ അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗകുല്ലം ബന്ധിസ്സാമീ"തി പപഞ്ചോ ന കാതബ്ബോ . ഏവം കരോന്തോ ഹി മഹല്ലകകാലം അപത്വാപി വിനാസം പാപുണാതി, പത്വാപി കാതും ന സക്കോതി. ഭദ്ദേകരത്താദീനി പന അനുസ്സരിത്വാ വേഗേനേവ അയം അരിയമഗ്ഗകുല്ലോ ബന്ധിതബ്ബോ.

യഥാ ച കുല്ലം ബന്ധന്തസ്സ ഹത്ഥപാദപാരിപൂരി ഇച്ഛിതബ്ബാ. കുണ്ഠപാദോ ഹി ഖഞ്ജപാദോ വാ പതിട്ഠാതും ന സക്കോതി, ഫണഹത്ഥകാദയോ തിണപണ്ണാദീനി ഗഹേതും ന സക്കോന്തി. ഏവമിമമ്പി അരിയമഗ്ഗകുല്ലം ബന്ധന്തസ്സ സീലപാദാനഞ്ചേവ സദ്ധാഹത്ഥസ്സ ച പാരിപൂരി ഇച്ഛിതബ്ബാ. ന ഹി ദുസ്സീലോ അസ്സദ്ധോ സാസനേ അപ്പതിട്ഠിതോ പടിപത്തിം അസ്സദ്ദഹന്തോ അരിയമഗ്ഗകുല്ലം ബന്ധിതും സക്കോതി. യഥാ ച പരിപുണ്ണഹത്ഥപാദോപി ദുബ്ബലോ ബ്യാധിപീളിതോ കുല്ലം ബന്ധിതും ന സക്കോതി, ഥാമസമ്പന്നോവ സക്കോതി, ഏവം സീലവാ സദ്ധോപി അലസോ കുസീതോ ഇമം മഗ്ഗകുല്ലം ബന്ധിതും ന സക്കോതി , ആരദ്ധവീരിയോവ സക്കോതീതി ഇമം ബന്ധിതുകാമേന ആരദ്ധവീരിയേന ഭവിതബ്ബം. യഥാ സോ പുരിസോ കുല്ലം ബന്ധിത്വാ തീരേ ഠത്വാ യോജനവിത്ഥാരം ഉദകണ്ണവം "അയം മയാ പച്ചത്തപുരിസകാരം നിസ്സായ നിത്ഥരിതബ്ബോ"തി മാനസം ബന്ധതി, ഏവം യോഗിനാപി ചങ്കമാ ഓരുയ്ഹ "അജ്ജ മയാ ചതുമഗ്ഗവജ്ഝം കിലേസണ്ണവം തരിത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠാതബ്ബ"ന്തി മാനസം ബന്ധിതബ്ബം.

യഥാ ച സോ പുരിസോ കുല്ലം നിസ്സായ ഉദകണ്ണവം തരന്തോ ഗാവുതമത്തം ഗന്ത്വാ നിവത്തിത്വാ ഓലോകേന്തോ "ഏകകോട്ഠാസം അതിക്കന്തോമ്ഹി, അഞ്ഞേ തയോ സേസാ"തി ജാനാതി, അപരമ്പി ഗാവുതമത്തം ഗന്ത്വാ നിവത്തിത്വാ ഓലോകേന്തോ "ദ്വേ അതിക്കന്തോമ്ഹി, ദ്വേ സേസാ"തി ജാനാതി, അപരമ്പി ഗാവുതമത്തം ഗന്ത്വാ നിവത്തിത്വാ ഓലോകേന്തോ "തയോ അതിക്കന്തോമ്ഹി, ഏകോ സേസോ"തി ജാനാതി, തമ്പി അതിക്കമ്മ നിവത്തിത്വാ ഓലോകേന്തോ "ചത്താരോപി മേ കോട്ഠാസാ അതിക്കന്താ"തി ജാനാതി, തഞ്ച കുല്ലം പാദേന അക്കമിത്വാ സോതാഭിമുഖം ഖിപിത്വാ ഉത്തരിത്വാ തീരേ തിട്ഠതി. ഏവം അയമ്പി ഭിക്ഖു അരിയമഗ്ഗകുല്ലം നിസ്സായ കിലേസണ്ണവം തരന്തോ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഠമമഗ്ഗവജ്ഝേ കിലേസേ തരിത്വാ മഗ്ഗാനന്തരേ ഫലേ ഠിതോ പച്ചവേക്ഖണഞാണേന നിവത്തിത്വാ ഓലോകേന്തോ "ചതുമഗ്ഗവജ്ഝാനം മേ കിലേസാനം ഏകോ കോട്ഠാസോ പഹീനോ , ഇതരേ തയോ സേസാ"തി ജാനാതി. പുന തഥേവ ഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗാനി സമോധാനേത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ സകദാഗാമിമഗ്ഗേന

ദുതിയമഗ്ഗവജ്ഝേ കിലേസേ തരിത്വാ മഗ്ഗാനന്തരേ ഫലേ ഠിതോ പച്ചവേക്ഖണഞാണേന നിവത്തിത്വാ, ഓലോകേന്തോ "ചതുമഗ്ഗവജ്ഝാനം മേ കിലേസാനം ദ്വേ കോട്ഠാസാ പഹീനാ , ഇതരേ ദ്വേ സേസാ"തി ജാനാതി. പുന തഥേവ ഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗാനി സമോധാനേത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ അനാഗാമിമഗ്ഗേന തതിയമഗ്ഗവജ്ഝേ കിലേസേ തരിത്വാ മഗ്ഗാനന്തരേ ഫലേ ഠിതോ പച്ചവേക്ഖണഞാണേന നിവത്തിത്വാ ഓലോകേന്തോ "ചതുമഗ്ഗവജ്ഝാനം മേ കിലേസാനം തയോ കോട്ഠാസാ പഹീനാ, ഏകോ സേസോ"തി ജാനാതി. പുന തഥേവ ഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗാനി സമോധാനേത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ അരഹത്തമഗ്ഗേന ചതുത്ഥമഗ്ഗവജ്ഝേ കിലേസേ തരിത്വാ മഗ്ഗാനന്തരേ ഫലേ ഠിതോ പച്ചവേക്ഖണഞാണേന നിവത്തിത്വാ ഓലോകേന്തോ "സബ്ബകിലേസാ മേ പഹീനാ"തി ജാനാതി.

യഥാ സോ പുരിസോ തം കുല്ലം സോതേ പവാഹേത്വാ ഉത്തരിത്വാ ഥലേ ഠിതോ നഗരം പവിസിത്വാ ഉപരിപാസാദവരഗതോ "ഏത്തകേന വതമ്ഹി അനത്ഥേന മുത്തോ"തി ഏകഗ്ഗചിത്തോ തുട്ഠമാനസോ നിസീദതി, ഏവം തസ്മിംയേവ വാ ആസനേ അഞ്ഞേസു വാ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനാദീസു യത്ഥ കത്ഥചി നിസിന്നോ "ഏത്തകേന വതമ്ഹി അനത്ഥേന മുത്തോ"തി നിബ്ബാനാരമ്മണം ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ ഏകഗ്ഗചിത്തോ തുട്ഠമാനസോ നിസീദതി. ഇദം വാ സന്ധായ വുത്തം **തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോ ഥലേ തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അരഹതോ ഏതം അധിവചന**ന്തി. ഏവം താവേത്ഥ നാനാകമ്മട്ഠാനാനി കഥിതാനി, സമോധാനേത്വാ പന സബ്ബാനിപി ഏകമേവ കത്വാ ദസ്സേതബ്ബാനി. ഏകം കത്വാ ദസ്സേന്തേനാപി പഞ്ചക്ഖന്ധവസേനേവ വിനിവത്തേതബ്ബാനി.

കഥം? ഏത്ഥ ഹി ചത്താരി മഹാഭൂതാനി അജ്ഝത്തികാനി പഞ്ചായതനാനി ബാഹിരാനി പഞ്ചായതനാനി ധമ്മായതനേ പന്നരസ സുഖുമരൂപാനി സക്കായസ്സ ഏകദേസോതി അയം രൂപക്ഖന്ധോ, മനായതനം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ ധമ്മായതനേകദേസോ ചത്താരോ ഓഘാ സക്കായേകദേസോതി ഇമേ ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധാ. തത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ രൂപം, ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധാ നാമന്തി ഇദം നാമരൂപം. തസ്സ നന്ദീരാഗോ കാമോഘോ ഭവോഘോ ധമ്മായതനേകദേസോ സക്കായേകദേസോതി ഇമേ പച്ചയാ. ഇതി സപ്പച്ചയം നാമരൂപം വവത്ഥപേതി നാമ. സപ്പച്ചയം നാമരൂപം വവത്ഥപേത്വാ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ അരഹത്തം പാപുണാതീതി ഇദം ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം.

തത്ഥ ചത്താരോ മഹാഭൂതാ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ അജ്ഝത്തികബാഹിരാനി ഏകാദസായതനാനി ധമ്മായതനേകദേസോ ദിട്ഠോഘോ അവിജ്ജോഘോ സക്കായേകദേസോതി ഇദം ദുക്ഖസച്ചം, നന്ദീരാഗോ ധമ്മായതനേകദേസോ കാമോഘോ ഭവോഘോ സക്കായേകദേസോതി ഇദം സമുദയസച്ചം, പാരിമതീരസങ്ഖാതം നിബ്ബാനം നിരോധസച്ചം, അരിയമഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം. തത്ഥ ദ്വേ സച്ചാനി വട്ടം, ദ്വേ വിവട്ടം, ദ്വേ ലോകിയാനി, ദ്വേ ലോകുത്തരാനീതി ചത്താരി സച്ചാനി സോളസഹാകാരേഹി സട്ഠിനയസഹസ്സേഹി വിഭജിത്വാ ദസ്സേതബ്ബാനീതി. ദേസനാപരിയോസാനേ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിംസു. സുത്തം പന ദുക്ഖലക്ഖണവസേന കഥിതം.

൮. രഥോപമസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൯. ദുതിയേ **സുഖസോമനസ്സബഹുലോ**തി കായികസുഖഞ്ചേവ ചേതസികസോമനസ്സഞ്ച ബഹുലം അസ്സാതി സുഖസോമനസ്സബഹുലോ. **യോനി ചസ്സ ആരദ്ധാ ഹോതീ**തി കാരണഞ്ചസ്സ പരിപുണ്ണം ഹോതി. **ആസവാനം ഖയായാ**തി ഇധ ആസവക്ഖയോതി അരഹത്തമഗ്ഗോ അധിപ്പേതോ, തദത്ഥായാതി അത്ഥോ. **ഓധസ്തപതോദോ**തി രഥമജ്ഝേ തിരിയം ഠപിതപതോദോ. **യേനിച്ഛക**ന്തി യേന ദിസാഭാഗേന ഇച്ഛതി. **യദിച്ഛക**ന്തി യം യം ഗമനം ഇച്ഛതി. **സാരേയ്യാ**തി പേസേയ്യ. **പച്ചാസാരേയ്യാ**തി പടിവിനിവത്തേയ്യ. **ആരക്ഖായാ**തി രക്ഖണത്ഥായ. **സംയമായാ**തി വേഗനിഗ്ഗഹണത്ഥായ. **ദമായാ**തി നിബ്ബിസേവനത്ഥായ. **ഉപസമായാ**തി കിലേസൂപസമത്ഥായ.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ യഥാ അകുസലസ്സ സാരഥിനോ അദന്തേ സിന്ധവേ യോജേത്വാ വിസമമഗ്ഗേന രഥം പേസേന്തസ്സ ചക്കാനിപി ഭിജ്ജന്തി, അക്ഖോപി സിന്ധവാനഞ്ച ഖുരാ, അത്തനാപി അനയബ്യസനം പാപുണാതി, ന ച ഇച്ഛിതിച്ഛിതേന ഗമനേന സാരേതും സക്കോതി ; ഏവം ഖസു ഇന്ദ്രിയേസു അഗുത്തദ്വാരോ ഭിക്ഖു ന ഇച്ഛിതിച്ഛിതം സമണരതിം അനുഭവിതും സക്കോതി. യഥാ പന ഛേകോ സാരഥി ദന്തേ സിന്ധവേ യോജേത്വാ, സമേ ഭൂമിഭാഗേ രഥം ഓതാരേത്വാ രസ്മിയോ ഗഹേത്വാ, സിന്ധവാനം ഖുരേസു സതിം ഠപേത്വാ, പതോദം ആദായ നിബ്ബിസേവനേ കത്വാ, പേസേന്തോ ഇച്ഛിതിച്ഛിതേന ഗമനേന സാരേതി. ഏവമേവ ഖസു ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ ഭിക്ഖു ഇമസ്മിം സാസനേ ഇച്ഛിതിച്ഛിതം സമണരതിം അനുഭോതി, സചേ അനിച്ചാനുപസ്സനാഭിമുഖം ഞാണം പേസേതുകാമോ ഹോതി, തദഭിമുഖം ഞാണം ഗച്ഛതി. ദുക്ഖാനുപസ്സനാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂതി ഭോജനമ്ഹി പമാണഞ്ഞൂ. തത്ഥ ദ്വേ പമാണാനി - പടിഗ്ഗഹണപമാണഞ്ച പരിഭോഗപമാണഞ്ച. തത്ഥ പടിഗ്ഗഹണപമാണേ ദായകസ്സ വസോ വേദിതബ്ബോ, ദേയ്യധമ്മസ്സ വസോ വേദിതബ്ബോ, അത്തനോ ഥാമോ ജാനിതബ്ബോ. ഏവരൂപോ ഹി ഭിക്ഖു സചേ ദേയ്യധമ്മോ ബഹുകോ ഹോതി, ദായകോ അപ്പം ദാതുകാമോ, ദായകസ്സ വസേന അപ്പം ഗണ്ഹാതി. ദേയ്യധമ്മോ അപ്പോ, ദായകോ ബഹും ദാതുകാമോ, ദേയ്യധമ്മസ്സ വസേന അപ്പം ഗണ്ഹാതി. ദേയ്യധമ്മോപി ബഹു, ദായകോപി ബഹും ദാതുകാമോ, അത്തനോ ഥാമം ഞത്വാ പമാണേന ഗണ്ഹാതി. സോ തായ പടിഗ്ഗഹണേ മത്തഞ്ഞുതായ അനുപ്പന്നഞ്ച ലാഭം ഉപ്പാദേതി, ഉപ്പന്നഞ്ച ഥാവരം കരോതി ധമ്മികതിസ്സമഹാരാജകാലേ **സത്തവസ്സികോ സാമണേരോ** വിയ.

രഞ്ഞോ കിര പഞ്ചഹി സകടസതേഹി ഗുളം ആഹരിംസു. രാജാ “മനാപോ പണ്ണാകാരോ, അയ്യേഹി വിനാ ന ഖാദിസ്സാമാ”തി അഡ്ഢതേയ്യാനി സകടസതാനി മഹാവിഹാരം പേസേത്വാ സയമ്പി ഭുത്തപാതരാസോ അഗമാസി. ഭേരിയാ പഹടായ ദ്വാദസ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനി സന്നിപതിംസു. രാജാ ഏകമന്തേ ഠിതോ ആരാമികം പക്കോസാപേത്വാ ആഹ - “രഞ്ഞോ നാമ ദാനേ പത്തപൂരോവ പമാണം, ഗഹിതഭാജനം പൂരേത്വാവ ദേഹി, സചേ കോചി മത്തപടിഗ്ഗഹണേ ഠിതോ ന ഗണ്ഹാതി, മയ്ഹം ആരോചേയ്യാസീ”തി.

അഥേകോ മഹാഥേരോ “മഹാബോധിമഹാചേതിയാനി വന്ദിസ്സാമീ”തി ചേതിയപബ്ബതാ ആഗന്ത്വാ, വിഹാരം പവിസന്തോ മഹാമണ്ഡപട്ഠാനേ ഭിക്ഖൂ ഗുളം ഗണ്ഹന്തേ ദിസ്വാ പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തം സാമണേരം ആഹ, “നത്ഥി തേ ഗുളേന അത്ഥോ”തി. “ആമ, ഭന്തേ, നത്ഥീ”തി. സാമണേര മയം മഗ്ഗകിലന്താ, ഏകേന കപിട്ഠഫലമത്തേന പിണ്ഡകേന അമ്ഹാകം അത്ഥോതി. സാമണേരോ ഥാലകം നീഹരിത്വാ ഥേരസ്സ വസ്സഗ്ഗപടിപാടിയം അട്ഠാസി. ആരാമികോ ഗഹണമാനം പൂരേത്വാ ഉക്ഖിപി, സാമണേരോ അങ്ഗുലിം ചാലേസി. താത സാമണേര, രാജകുലാനം ദാനേ ഭാജനപൂരമേവ പമാണം, ഥാലകപൂരം ഗണ്ഹാഹീതി. ആമ, ഉപാസക, രാജാനോ നാമ മഹജ്ഝാസയാ ഹോന്തി, അമ്ഹാകം പന ഉപജ്ഝായസ്സ ഏത്തകേനേവ അത്ഥോതി.

രാജാ തസ്സ കഥം സുത്വാ, “കിം ഭോ സാമണേരോ ഭണതീ”തി? തസ്സ സന്തികം ഗതോ. ആരാമികോ ആഹ - “സാമി, സാമണേരസ്സ ഭാജനം ഖുദ്ദകം, ബഹും ന ഗണ്ഹാതീ”തി. രാജാ ആഹ, “ആനീതഭാജനം പൂരേത്വാ ഗണ്ഹഥ, ഭന്തേ”തി. മഹാരാജ, രാജാനോ നാമ മഹജ്ഝാസയാ ഹോന്തി , ഉക്ഖിത്തഭാജനം പൂരേത്വാവ ദാതുകാമാ, അമ്ഹാകം പന ഉപജ്ഝായസ്സ ഏത്തകേനേവ അത്ഥോതി. രാജാ ചിന്തേസി - “അയം സത്തവസ്സികദാരകോ, അജ്ജാപിസ്സ മുഖതോ ഖീരഗന്ധോ ന മുച്ചതി, ഗഹേത്വാ കുടേ വാ കുടുമ്ബേ വാ പൂരേത്വാ സ്വേപി പുനദിവസേപി ഖാദിസ്സാമാതി ന വദതി, സക്കാ ബുദ്ധസാസനം പരിഗ്ഗഹേതു”ന്തി പുരിസേ ആണാപേസി, “ഭോ, പസന്നോമ്ഹി സാമണേരസ്സ, ഇതരാനിപി അഡ്ഢതേയ്യാനി സകടസതാനി ആനേത്വാ സങ്ഘസ്സ ദേഥാ”തി.

സോയേവ പന രാജാ ഏകദിവസം തിത്തിരമംസം ഖാദിതുകാമോ ചിന്തേസി - “സചേ അഹം അങ്ഗാരപക്കം തിത്തിരമംസം ഖാദിതുകാമോസ്മീതി അഞ്ഞസ്സ കഥേസ്സാമി,

സമന്താ യോജനട്ഠാനേ തിത്തിരസമുഗ്ഘാതം കരിസ്സന്തീ"തി ഉപ്പന്നം പിപാസം അധിവാസേന്തോ തീണി സംവച്ഛരാനി വീതിനാമേസി. അഥസ്സ കണ്ണേസു പുബ്ബോ സണ്ഠാസി, സോ അധിവാസേതും അസക്കോന്തോ "അത്ഥി നു ഖോ, ഭോ, അമ്ഹാകം കോചി ഉപട്ഠാകുപാസകോ സീലരക്ഖകോ"തി പുച്ഛി . ആമ, ദേവ, അത്ഥി, തിസ്സോ നാമ സോ അഖണ്ഡസീലം രക്ഖതീതി. അഥ നം വീമംസിതുകാമോ പക്കോസാപേസി. സോ ആഗന്ത്വാ രാജാനം വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. തതോ നം ആഹ - "ത്വം, താത, തിസ്സോ നാമാ"തി? "ആമ ദേവാ"തി. തേന ഹി ഗച്ഛാതി. തസ്മിം ഗതേ ഏകം കുക്കുടം ആഹരാപേത്വാ ഏകം പുരിസം ആണാപേസി, "ഗച്ഛ തിസ്സം വദാഹി, ഇമം തീഹി പാകേഹി പചിത്വാ അമ്ഹാകം ഉപട്ഠാപേഹീ"തി. സോ ഗന്ത്വാ തഥാ അവോച. സോ ആഹ - "സചേ, ഭോ, അയം മതകോ അസ്സ, യഥാ ജാനാമി, തഥാ പചിത്വാ ഉപട്ഠഹേയ്യം. പാണാതിപാതം പനാഹം ന കരോമീ"തി. സോ ആഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേസി.

രാജാ പുന "ഏകവാരം ഗച്ഛാ"തി പേസേസി. സോ ഗന്ത്വാ, "ഭോ, രാജുപട്ഠാനം നാമ ഭാരിയം, മാ ഏവം കരി, പുനപി സീലം സക്കാ സമാദാതും, പചേത"ന്തി ആഹ. അഥ നം തിസ്സോ അവോച, "ഭോ, ഏകസ്മിം നാമ അത്തഭാവേ ധുവം ഏകം മരണം, നാഹം പാണാതിപാതം കരിസ്സാമീ"തി. സോ പുനപി രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ തതിയമ്പി പേസേത്വാ അസമ്പടിച്ഛന്തം പക്കോസാപേത്വാ അത്തനാ പുച്ഛി. രഞ്ഞോപി തഥേവ പടിവചനം അദാസി. അഥ രാജാ പുരിസേ ആണാപേസി, "അയം രഞ്ഞോ ആണം കോപേതി, ഗച്ഛഥേതസ്സ ആഘാതനഭണ്ഡികായം ഠപേത്വാ, സീസം ഛിന്ദഥാ"തി. രഹോ ച പന നേസം സഞ്ഞമദാസി - "ഇമം സന്തജ്ജയമാനാ നേത്വാ സീസമസ്സ ആഘാതനഭണ്ഡികായം ഠപേത്വാ ആഗന്ത്വാ മയ്ഹം ആരോചേഥാ"തി.

തേ തം ആഘാതനഭണ്ഡികായം നിപജ്ജാപേത്വാ തമസ്സ കുക്കുടം ഹത്ഥേസു ഠപയിംസു. സോ തം ഹദയേ ഠപേത്വാ "അഹം, താത, മമ ജീവിതം തുയ്ഹം ദേമി, തവ ജീവിതം അഹം ഗണ്ഹാമി, ത്വം നിബ്ഭയോ ഗച്ഛാ"തി വിസ്സജ്ജേസി. കുക്കുടോ പക്ഖേ പപ്ഫോടേത്വാ ആകാസേന ഗന്ത്വാ വടരുക്ഖേ നിലീയി. തസ്സ കുക്കുടസ്സ അഭയദിന്നട്ഠാനം കുക്കുടഗിരി നാമ ജാതം.

രാജാ തം പവത്തിം സുത്വാ അമച്ചപുത്തം പക്കോസാപേത്വാ സബ്ബാഭരണേഹി അലങ്കരിത്വാ ആഹ - "താത, മയാ ത്വം ഏതദത്ഥമേവ വീമംസിതോ, മയ്ഹം തിത്തിരമംസം ഖാദിതുകാമസ്സ തീണി സംവച്ഛരാനി അതിക്കന്താനി, സക്ഖിസ്സസി മേ തികോടിപരിസുദ്ധം കത്വാ ഉപട്ഠാപേതു"ന്തി. "ഏതം നാമ, ദേവ, മയ്ഹം കമ്മ"ന്തി നിക്ഖമിത്വാ ദ്വാരന്തരേ ഠിതോ ഏകം പുരിസം പാതോവ തയോ തിത്തിരേ ഗഹേത്വാ പവിസന്തം ദിസ്വാ, ദ്വേ കഹാപണേ ദത്വാ തിത്തിരേ ആദായ പരിസോധേത്വാ, ജീരകാദീഹി വാസേത്വാ, അങ്ഗാരേസു സുപക്കേ പചിത്വാ രഞ്ഞോ ഉപട്ഠാപേസി. രാജാ മഹാതലേ സിരീപല്ലങ്കേ നിസിന്നോവ ഏകം ഗഹേത്വാ ഥോകം ഛിന്ദിത്വാ മുഖേ പക്ഖിപി, താവദേവസ്സ സത്തരസഹരണീസഹസ്സാനി ഫരിത്വാ അട്ഠാസി.

തസ്മിം സമയേ ഭിക്ഖുസങ്ഘം സരിത്വാ, "മാദിസോ നാമ പഥവിസ്സരോ രാജാ തിത്തിരമംസം ഖാദിതുകാമോ തീണി സംവച്ഛരാനി ന ലഭി, അപച്ചമാനോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ കുതോ ലഭിസ്സതീ"തി? മുഖേ പക്ഖിത്തക്ഖണ്ഡം ഭൂമിയം ഛഡ്ഡേസി. അമച്ചപുത്തോ ജണ്ണുകേഹി പതിത്വാ മുഖേന ഗണ്ഹി. രാജാ "അപേഹി, താത, ജാനാമഹം തവ നിദ്ദോസഭാവം, ഇമിനാ നാമ കാരണേന മയാ ഏതം ഛഡ്ഡിത"ന്തി കഥേത്വാ, "സേസകം തഥേവ സങ്ഗോപേത്വാ ഠപേഹീ"തി ആഹ.

പുനദിവസേ രാജകുലൂപകോ ഥേരോ പിണ്ഡായ പാവിസി. അമച്ചപുത്തോ തം ദിസ്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ രാജഗേഹം പവേസേസി. അഞ്ഞതരോ വുഡ്ഢപബ്ബജിതോപി ഥേരസ്സ പച്ഛാസമണോ വിയ ഹുത്വാ അനുബന്ധന്തോ പാവിസി. ഥേരോ "രഞ്ഞാ പക്കോസാപിതഭിക്ഖു ഭവിസ്സതീ"തി പമജ്ജി. അമച്ചപുത്തോപി "ഥേരസ്സ ഉപട്ഠാകോ ഭവിസ്സതീ"തി പമാദം ആപജ്ജി. തേസം നിസീദാപേത്വാ യാഗും അദംസു. യാഗുയാ പീതായ രാജാ തിത്തിരേ ഉപനേസി. ഥേരോ ഏകം ഗണ്ഹി, ഇതരോപി ഏകം ഗണ്ഹി. രാജാ "അനുഭാഗോ അത്ഥി, അനാപുച്ഛിത്വാ ഖാദിതും ന യുത്ത"ന്തി മഹാഥേരം ആപുച്ഛി.

ഥേരോ ഹത്ഥം പിദഹി, മഹല്ലകത്ഥേരോ സമ്പടിച്ഛി. രാജാ അനത്തമനോ ഹുത്വാ കതഭത്തകിച്ചം ഥേരം പത്തം ആദായ അനുഗച്ഛന്തോ ആഹ - "ഭന്തേ, കുലഗേഹം ആഗച്ഛന്തേഹി ഉഗ്ഗഹിതവത്തം ഭിക്ഖും ഗഹേത്വാ ആഗന്തും വട്ടതീ"തി. ഥേരോ തസ്മിം ഖണേ അഞ്ഞാസി "ന ഏസ രഞ്ഞോ പക്കോസാപിതോ"തി.

പുനദിവസേ ഉപട്ഠാകസാമണേരം ഗഹേത്വാ പാവിസി. രാജാ തദാപി യാഗുയാ പീതായ തിത്തിരേ ഉപനാമേസി. ഥേരോ ഏകം അഗ്ഗഹേസി, സാമണേരോ അങ്ഗുലിം ചാലേത്വാ മജ്ഝേ ഛിന്ദാപേത്വാ ഏകകോട്ഠാസമേവ അഗ്ഗഹേസി. രാജാ തം കോട്ഠാസം മഹാഥേരസ്സ ഉപനാമേസി. മഹാഥേരോ ഹത്ഥം പിദഹി, സാമണേരോപി പിദഹി. രാജാ അവിദൂരേ നിസീദിത്വാ ഖണ്ഡാഖണ്ഡം ഛിന്ദിത്വാ ഖാദന്തോ "ഉഗ്ഗഹിതവത്തേ നിസ്സായ ദിയഡ്ഢതിത്തിരേ ഖാദിതും ലഭിമ്ഹാ"തി ആഹ. തസ്സ മംസേ ഖാദിതമത്തേവ കണ്ണേഹി പുബ്ബോ നിക്ഖമി. തതോ മുഖം വിക്ഖാലേത്വാ സാമണേരം ഉപസങ്കമിത്വാ, "പസന്നോസ്മി, താത, അട്ഠ തേ ധുവഭത്താനി ദേമീ"തി ആഹ. അഹം, മഹാരാജ, ഉപജ്ഝായസ്സ ദമ്മീതി. അപരാനി അട്ഠ ദേമീതി. താനി അമ്ഹാകം ആചരിയസ്സ ദമ്മീതി. അപരാനിപി അട്ഠ ദേമീതി. താനി സമാനുപജ്ഝായാനം ദമ്മീതി. അപരാനിപി അട്ഠ ദേമീതി. താനി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദമ്മീതി. അപരാനിപി അട്ഠ ദേമീതി. സാമണേരോ അധിവാസേസി. ഏവം പടിഗ്ഗഹണമത്തം ജാനന്തോ അനുപ്പന്നഞ്ചേവ ലാഭം ഉപ്പാദേതി, ഉപ്പന്നഞ്ച ഥാവരം കരോതി. ഇദം പടിഗ്ഗഹണപമാണം നാമ. തത്ഥ പരിഭോഗപമാണം പച്ചവേക്ഖണപയോജനം, "ഇദമത്ഥിയം ഭോജനം ഭുഞ്ജാമീ"തി പന പച്ചവേക്ഖിതപരിഭോഗസ്സേവ പയോജനത്താ പരിഭോഗപമാണംയേവ നാമ, തം ഇധ അധിപ്പേതം. തേനേവ **പടിസങ്ഖാ യോനിസോ**തിആദിമാഹ, ഇതരമ്പി പന വട്ടതിയേവ.

സീഹസേയ്യന്തി ഏത്ഥ കാമഭോഗിസേയ്യാ, പേതസേയ്യാ, സീഹസേയ്യാ, തഥാഗതസേയ്യാതി ചതസ്സോ സേയ്യാ. തത്ഥ "യേഭുയ്യേന, ഭിക്ഖവേ, കാമഭോഗീ വാമേന പസ്സേന സേന്തീ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൨൪൬) അയം **കാമഭോഗിസേയ്യാ**. തേസഞ്ഹി യേഭുയ്യേന ദക്ഖിണപസ്സേന സയാനോ നാമ നത്ഥി.

"യേഭുയ്യേന , ഭിക്ഖവേ, പേതാ ഉത്താനാ സേന്തീ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൨൪൬) അയം **പേതസേയ്യാ**. പേതാ ഹി അപ്പമംസലോഹിതത്താ അട്ഠിസങ്ഘാടജടിതാ ഏകേന പസ്സേന സയിതും ന സക്കോന്തി, ഉത്താനാവ സയന്തി.

"യേഭുയ്യേന, ഭിക്ഖവേ, സീഹോ മിഗരാജാ നങ്ഗുട്ഠം അന്തരസത്ഥിമ്ഹി അനുപക്ഖിപിത്വാ ദക്ഖിണേന പസ്സേന സയതീ"തി അയം **സീഹസേയ്യാ**. തേജുസ്സദത്താ ഹി സീഹോ മിഗരാജാ ദ്വേ പുരിമപാദേ ഏകസ്മിം, പച്ഛിമപാദേ ഏകസ്മിം ഠാനേ ഠപേത്വാ നങ്ഗുട്ഠം അന്തരസത്ഥിമ്ഹി പക്ഖിപിത്വാ പുരിമപാദപച്ഛിമപാദനങ്ഗുട്ഠാനം ഠിതോകാസം സല്ലക്ഖേത്വാ ദ്വിന്നം പുരിമപാദാനം മത്ഥകേ സീസം ഠപേത്വാ സയതി , ദിവസമ്പി സയിത്വാ പബുജ്ഝമാനോ ന ഉത്രസന്തോ പബുജ്ഝതി, സീസം പന ഉക്ഖിപിത്വാ പുരിമപാദാദീനം ഠിതോകാസം സല്ലക്ഖേതി. സചേ കിഞ്ചി ഠാനം വിജഹിത്വാ ഠിതം ഹോതി, "നയിദം തുയ്ഹം ജാതിയാ സൂരഭാവസ്സ ച അനുരൂപ"ന്തി അനത്തമനോ ഹുത്വാ തത്ഥേവ സയതി, ന ഗോചരായ പക്കമതി. അവിജഹിത്വാ ഠിതേ പന "തുയ്ഹം ജാതിയാ ച സൂരഭാവസ്സ ച അനുരൂപമിദ"ന്തി ഹട്ഠതുട്ഠോ ഉട്ഠായ സീഹവിജമ്ഭിതം വിജമ്ഭിത്വാ കേസരഭാരം വിധുനിത്വാ തിക്ഖത്തും സീഹനാദം നദിത്വാ ഗോചരായ പക്കമതി.

ചതുത്ഥജ്ഝാനസേയ്യാ പന **തഥാഗതസേയ്യാ**തി വുച്ചതി. താസു ഇധ സീഹസേയ്യാ ആഗതാ. അയഞ്ഹി തേജുസ്സദഇരിയാപഥത്താ ഉത്തമസേയ്യാ നാമ.

പാദേ പാദന്തി ദക്ഖിണപാദേ വാമപാദം. **അച്ചാധായാ**തി അതിആധായ, ഈസകം അതിക്കമ്മ ഠപേത്വാ. ഗോപ്ഫകേന ഹി ഗോപ്ഫകേ, ജാണുനാ വാ ജാണുമ്ഹി സങ്ഘട്ടിയമാനേ അഭിണ്ഹം വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ന ഹോതി, സേയ്യാ അഫാസുകാ ഹോതി. യഥാ പന ന സങ്ഘട്ടേതി, ഏവം അതിക്കമ്മ ഠപിതേ വേദനാ

നുപ്പജ്ജതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, സേയ്യാ ഫാസുകാ ഹോതി. തസ്മാ ഏവം സേയ്യം കപ്പേതി.

സതോ സമ്പജാനോതി സതിയാ ചേവ സമ്പജഞ്ഞേന ച സമന്നാഗതോ. കഥം നിദ്ദായന്തോ സതോ സമ്പജാനോ ഹോതീതി? സതിസമ്പജഞ്ഞസ്സ അപ്പഹാനേന. അയഞ്ഹി ദിവസഞ്ചേവ സകലയാമഞ്ച ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹി ചിത്തം പരിസോധേത്വാ പഠമയാമാവസാനേ ചങ്കമാ ഓരുയ്ഹ പാദേ ധോവന്തോപി മൂലകമ്മട്ഠാനം അവിജഹന്തോവ ധോവതി, തം അവിജഹന്തോവ ദ്വാരം വിവരതി, മഞ്ചേ നിസീദതി, അവിജഹന്തോവ നിദ്ദം ഓക്കമതി. പബുജ്ഝന്തോ പന മൂലകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാവ പബുജ്ഝതി. ഏവം നിദ്ദം ഓക്കമന്തോപി സതോ സമ്പജാനോ ഹോതി. ഏവം പന ഞാണധാതുകന്തി ന രോചയിംസു.

വുത്തനയേന പനേസ ചിത്തം പരിസോധേത്വാ പഠമയാമാവസാനേ ''ഉപാദിന്നകം സരീരം നിദ്ദായ സമസ്സാസേസ്സാമീ''തി ചങ്കമാ ഓരുയ്ഹ മൂലകമ്മട്ഠാനം അവിജഹന്തോവ പാദേ ധോവതി, ദ്വാരം വിവരതി, മഞ്ചേ പന നിസീദിത്വാ മൂലകമ്മട്ഠാനം പഹായ, ''ഖന്ധാവ ഖന്ധേസു, ധാതുയോവ ധാതൂസു പടിഹഞ്ഞന്തീ''തി സേനാസനം പച്ചവേക്ഖന്തോ കമേന നിദ്ദം ഓക്കമതി, പബുജ്ഝന്തോ പന മൂലകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാവ പബുജ്ഝതി. ഏവം നിദ്ദം ഓക്കമന്തോപി സതോ സമ്പജാനോ നാമ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ.

ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ തിവങ്ഗികാ പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാവ കഥിതാ. ഏത്തകേനേവ പന വോസാനം അനാപജ്ജിത്വാ താനേവ ഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗാനി സമോധാനേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ഭിക്ഖു അരഹത്തം പാപുണാതീതി. ഏവം യാവ അരഹത്താ ദേസനാ കഥേതബ്ബാ.

൯. കുമ്മോപമസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൦. തതിയേ **കുമ്മോ**തി അട്ഠികുമ്മോ. **കച്ഛപോ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **അനുനദീതീരേ**തി നദിയാ അനുതീരേ. **ഗോചരപസുതോ**തി ''സചേ കിഞ്ചി ഫലാഫലം ലഭിസ്സാമി, ഖാദിസ്സാമീ''തി ഗോചരത്ഥായ പസുതോ ഉസ്സുക്കോ തന്നിബന്ധോ. **സമോദഹിത്വാ**തി സമുഗ്ഗേ വിയ പക്ഖിപിത്വാ. **സങ്കസായതീ**തി അച്ഛതി. **സമോദഹ**ന്തി സമോദഹന്തോ ഠപേന്തോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ കുമ്മോ അങ്ഗാനി സകേ കപാലേ സമോദഹന്തോ സിങ്ഗാലസ്സ ഓതാരം ന ദേതി, ന ച നം സിങ്ഗാലോ പസഹതി, ഏവം ഭിക്ഖു അത്തനോ മനോവിതക്കേ സകേ ആരമ്മണകപാലേ സമോദഹന്തോ കിലേസമാരസ്സ ഓതാരം ന ദേതി, ന ച നം മാരോ പസഹതി.

അനിസ്സിതോതി തണ്ഹാദിട്ഠിനിസ്സയേഹി അനിസ്സിതോ. **അഞ്ഞമഹേഠയാനോ**തി അഞ്ഞം കഞ്ചി പുഗ്ഗലം അവിഹേഠേന്തോ. **പരിനിബ്ബുതോ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതോ. **നൂപവദേയ്യ കഞ്ചീ**തി അഞ്ഞം കഞ്ചി പുഗ്ഗലം സീലവിപത്തിയാ വാ ആചാരവിപത്തിയാ വാ അത്താനം ഉക്കംസേതുകാമതായ വാ പരം വമ്ഭേതുകാമതായ വാ ന ഉപവദേയ്യ, അഞ്ഞദത്ഥു പഞ്ച ധമ്മേ അജ്ഝത്തം ഉപട്ഠപേത്വാ, ''കാലേന വക്ഖാമി, നോ അകാലേന, ഭൂതേന വക്ഖാമി , നോ അഭൂതേന, സണ്ഹേന വക്ഖാമി, നോ ഫരുസേന, അത്ഥസംഹിതേന വക്ഖാമി, നോ അനത്ഥസംഹിതേന, മേത്തചിത്തോ വക്ഖാമി, നോ ദോസന്തരോ''തി ഏവം ഉല്ലുമ്പനസഭാവസണ്ഠിതേനേവ ചിത്തേന വിഹരതി.

൰. പഠമദാരുക്ഖന്ധോപമസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൧. ചതുത്ഥേ **അദ്ദസാ**തി ഗങ്ഗാതീരേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നോ അദ്ദസ. **വുയ്ഹമാന**ന്തി ചതുരസ്സം തച്ഛേത്വാ പബ്ബതന്തരേ ഠപിതം വാതാതപേന സുപരിസുക്ഖം പാവുസ്സകേ മേഘേ വസ്സന്തേ ഉദകേന ഉപ്ലവിത്വാ അനുപുബ്ബേന ഗങ്ഗായ നദിയാ സോതേ പതിതം തേന സോതേന വുയ്ഹമാനം. **ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീ**തി ''ഇമിനാ ദാരുക്ഖന്ധേന സദിസം കത്വാ മമ സാസനേ സദ്ധാപബ്ബജിതം കുലപുത്തം ദസ്സേസ്സാമീ''തി ധമ്മം

ദേസേതുകാമതായ ആമന്തേസി. **അമും മഹന്തം ദാരുക്ഖന്ധം ഗങ്ഗായ നദിയാ സോതേന വുയ്ഹമാന**ന്തി ഇദം പന അട്ഠദോസവിമുത്തത്താ സോതപടിപന്നസ്സ ദാരുക്ഖന്ധസ്സ അപരേ സമുദ്ദപത്തിയാ അന്തരായകരേ അട്ഠ ദോസേ ദസ്സേതും ആരഭി.

തത്രസ്സ ഏവം അട്ഠദോസവിമുത്തതാ വേദിതബ്ബാ - ഏകോ ഹി ഗങ്ഗായ നദിയാ അവിദൂരേ പബ്ബതതലേ ജാതോ നാനാവല്ലീഹി പലിവേഠിതോ പണ്ഡുപലാസതം ആപജ്ജിത്വാ ഉപചികാദീഹി ഖജ്ജമാനോ തസ്മിംയേവ ഠാനേ അപണ്ണത്തികഭാവം ഗച്ഛതി, അയം ദാരുക്ഖന്ധോ ഗങ്ഗം ഓതരിത്വാ വങ്കട്ഠാനേസു വിലാസമാനോ സാഗരം പത്വാ മണിവണ്ണേ ഊമിപിട്ഠേ സോഭിതും ന ലഭതി.

അപരോ ഗങ്ഗാതീരേ ബഹിമൂലോ അന്തോസാഖോ ഹുത്വാ ജാതോ, അയം കിഞ്ചാപി കാലേന കാലം ഓലമ്ബിനീഹി സാഖാഹി ഉദകം ഫുസതി, ബഹിമൂലത്താ പന ഗങ്ഗം ഓതരിത്വാ വങ്കട്ഠാനേസു വിലാസമാനോ സാഗരം പത്വാ മണിവണ്ണേ ഊമിപിട്ഠേ സോഭിതും ന ലഭതി.

അപരോ മജ്ഝേ ഗങ്ഗായ ജാതോ, ദള്ഹമൂലേന പന സുപ്പതിട്ഠിതോ, ബഹി ചസ്സ ഗതാ വങ്കസാഖാ നാനാവല്ലീഹി ആബദ്ധാ, അയമ്പി ദള്ഹമൂലത്താ ബഹിദ്ധാ വല്ലീഹി ആബദ്ധത്താ ച ഗങ്ഗം ഓതരിത്വാ...പേ॰... സോഭിതും ന ലഭതി.

അപരോ പതിതട്ഠാനേയേവ വാലികായ ഓത്ഥടോ പൂതിഭാവം ആപജ്ജതി, അയമ്പി ഗങ്ഗം ഓതരിത്വാ...പേ॰... ന ലഭതി.

അപരോ ദ്വിന്നം പാസാണാനം അന്തരേ ജാതത്താ, സുനിഖാതോ വിയ നിച്ചലോ ഠിതോ, ആഗതാഗതം ഉദകം ദ്വിധാ ഫാലേതി, അയം പാസാണന്തരേ സുട്ഠു പതിട്ഠിതത്താ ഗങ്ഗം ഓതരിത്വാ...പേ॰... ന ലഭതി.

അപരോ അബ്ഭോകാസട്ഠാനേ നഭം പൂരേത്വാ വല്ലീഹി ആബദ്ധോ ഠിതോ. ഏകം ദ്വേ സംവച്ഛരേ അതിക്കമിത്വാ ആഗതേ മഹോഘേ സകിം വാ ദ്വിക്ഖത്തും വാ തേമേതി, അയമ്പി നഭം പൂരേത്വാ ഠിതതായ ചേവ ഏകസ്സ വാ ദ്വിന്നം വാ സംവച്ഛരാനം അച്ചയേന സകിം വാ ദ്വിക്ഖത്തും വാ തേമനതായ ച ഗങ്ഗം ഓതരിത്വാ...പേ॰... ന ലഭതി.

അപരോപി മജ്ഝേ ഗങ്ഗായ ദീപകേ ജാതോ മുദുക്ഖന്ധസാഖോ ഓഘേ ആഗതേ അനുസോതം നിപജ്ജിത്വാ, ഉദകേ ഗതേ സീസം ഉക്ഖിപിത്വാ, നച്ചന്തോ വിയ തിട്ഠതി. യസ്സത്ഥായ സാഗരോ ഗങ്ഗം ഏവം വിയ വദതി, "ഭോതി ഗങ്ഗേ ത്വം മയ്ഹം ചന്ദനസാരസലളസാരാദീനി നാനാദാരൂനി ആഹരസി, ദാരുക്ഖന്ധം പന നാഹരസീ"തി. സുലഭോ ഏസ, ദേവ, പുനവാരേ ജാനിസ്സാമീതി. പുനവാരേ തമ്ബവണ്ണേന ഉദകേന ആലിങ്ഗമാനാ വിയ ആഗച്ഛതി. സോപി തഥേവ അനുസോതം നിപജ്ജിത്വാ, ഉദകേ ഗതേ സീസം ഉക്ഖിപിത്വാ, നച്ചന്തോ വിയ തിട്ഠതി. അയം അത്തനോ മുദുതായ ഗങ്ഗം ഓതരിത്വാ...പേ॰... ന ലഭതി.

അപരോ ഗങ്ഗായ നദിയാ തിരിയം പതിതോ വാലികായ ഓത്ഥരിതോ അന്തരസേതു വിയ ബഹൂനം പച്ചയോ ജാതോ, ഉഭോസു തീരേസു വേളുനളകരഞ്ജകകുധാദയോ ഉപ്ലവിത്വാ തത്ഥേവ ലഗ്ഗന്തി. തഥാ നാനാവിധാ ഗച്ഛാ വുയ്ഹമാനാ ഭിന്നമുസലഭിന്നസുപ്പഅഹികുക്കുരഹത്ഥിഅസ്സാദികുണപാനിപി തത്ഥേവ ലഗ്ഗന്തി. മഹാഗങ്ഗാപി നം ആസജ്ജ ഭിജ്ജിത്വാ ദ്വിധാ ഗച്ഛതി, മച്ഛകച്ഛപകുമ്ഭീലമകരാദയോപി തത്ഥേവ വാസം കപ്പേന്തി. അയമ്പി തിരിയം പതിത്വാ മഹാജനസ്സ പച്ചയത്തകതഭാവേന ഗങ്ഗം ഓതരിത്വാ വങ്കട്ഠാനേസു വിലാസമാനോ സാഗരം പത്വാ മണിവണ്ണേ ഊമിപിട്ഠേ സോഭിതും ന ലഭതി.

ഇതി ഭഗവാ ഇമേഹി അട്ഠഹി ദോസേഹി വിമുത്തത്താ സോതപടിപന്നസ്സ ദാരുക്ഖന്ധസ്സ അപരേ സമുദ്ദപത്തിയാ അന്തരായകരേ അട്ഠ ദോസേ ദസ്സേതും **അമും മഹന്തം ദാരുക്ഖന്ധം ഗങ്ഗായ നദിയാ സോതേന വുയ്ഹമാന**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ന ഥലേ**

ഉസ്സീദിസ്സതീതി ഫലം നാഭിരുഹിസ്സതി. **ന മനുസ്സഗ്ഗാഹോ ഗഹേസ്സതീ**തി "മഹാ വതായം ദാരുക്ഖന്ധോ"തി ദിസ്വാ, ഉളുമ്പേന തരമാനാ ഗന്ത്വാ, ഗോപാനസീആദീനം അത്ഥായ മനുസ്സാ ന ഗണ്ഹിസ്സന്തി. **ന അമനുസ്സഗ്ഗാഹോ ഗഹേസ്സതീ**തി "മഹഗ്ഘോ അയം ചന്ദനസാരോ, വിമാനദ്വാരേ നം ഠപേസ്സാമാ"തി മഞ്ഞമാനാ ന അമനുസ്സാ ഗണ്ഹിസ്സന്തി.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ സദ്ധിം ബാഹിരേഹി അട്ഠഹി ദോസേഹി ഏവം ഓപമ്മസംസന്ദനം വേദിതബ്ബം - ഗങ്ഗായ അവിദൂരേ പബ്ബതതലേ ജാതോ തത്ഥേവ ഉപചികാദീഹി ഖജ്ജമാനോ അപണ്ണത്തികഭാവം ഗതദാരുക്ഖന്ധോ വിയ ഹി "നത്ഥി ദിന്ന"ന്തിആദികായ മിച്ഛാദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ വേദിതബ്ബോ. അയഞ്ഹി സാസനസ്സ ദൂരീഭൂതത്താ അരിയമഗ്ഗം ഓരുയ്ഹ സമാധികുല്ലേ നിസിന്നോ നിബ്ബാനസാഗരം പാപുണിതും ന സക്കോതി.

ഗങ്ഗാതീരേ ബഹിമൂലോ അന്തോസാഖോ ഹുത്വാ ജാതോ വിയ അച്ഛിന്നഗിഹിബന്ധനോ സമണകുടിമ്ബികപുഗ്ഗലോ ദട്ഠബ്ബോ. അയഞ്ഹി "ചിത്തം നാമേതം അനിബദ്ധം, 'സമണോമ്ഹീ'തി വദന്തോവ ഗിഹീ ഹോതി, 'ഗിഹീമ്ഹീ'തി വദന്തോവ സമണോ ഹോതി. കോ ജാനിസ്സതി, കിം ഭവിസ്സതീ"തി? മഹല്ലകകാലേ പബ്ബജന്തോപി ഗിഹിബന്ധനം ന വിസ്സജ്ജേതി. മഹല്ലകപബ്ബജിതാനഞ്ച സമ്പത്തി നാമ നത്ഥി. തസ്സ സചേ ചീവരം പാപുണാതി, അന്തച്ഛിന്നകം വാ ജിണ്ണദുബ്ബണ്ണം വാ പാപുണാതി. സേനാസനമ്പി വിഹാരപച്ചന്തേ പണ്ണസാലാ വാ മണ്ഡപോ വാ പാപുണാതി. പിണ്ഡായ ചരന്തേനാപി പുത്തനത്തകാനം ദാരകാനം പച്ഛതോ ചരിതബ്ബം ഹോതി, പരിയന്തേ നിസീദിതബ്ബം ഹോതി. തേന സോ ദുക്ഖീ ദുമ്മനോ അസ്സൂനി മുഞ്ചന്തോ, "അത്ഥി മേ കുലസന്തകം ധനം, കപ്പതി നു ഖോ തം ഖാദന്തേന ജീവിതു"ന്തി ചിന്തേത്വാ ഏകം വിനയധരം പുച്ഛതി - "കിം, ഭന്തേ ആചരിയ, അത്തനോ സന്തകം വിചാരേത്വാ ഖാദിതും കപ്പതി, നോ കപ്പതീ"തി? "നത്ഥേത്ഥ ദോസോ, കപ്പതേത"ന്തി. സോ അത്തനോ ഭജമാനകേ കതിപയേ ദുബ്ബചേ ദുരാചാരേ ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ, സായന്ഹസമയേ അന്തോഗാമം ഗന്ത്വാ, ഗാമമജ്ഝേ ഠിതോ ഗാമികേ പക്കോസാപേത്വാ, "അമ്ഹാകം പയോഗതോ ഉട്ഠിതം ആയം കസ്സ ദേഥാ"തി ആഹ. ഭന്തേ, തുമ്ഹേ പബ്ബജിതാ, മയം കസ്സ ദസ്സാമാതി? കിം പബ്ബജിതാനം അത്തനോ സന്തകം ന വട്ടതീതി? കുദ്ദാല-പിടകം ഗഹേത്വാ, ഖേത്തമരിയാദബന്ധനാദീനി കരോന്തോ നാനാപ്പകാരം പുബ്ബണ്ണാപരണ്ണഞ്ചേവ ഫലാഫലേ ച സങ്ഗണ്ഹിത്വാ, ഹേമന്തഗിമ്ഹവസ്സാനേസു യം യം ഇച്ഛതി, തം തം പചാപേത്വാ ഖാദന്തോ സമണകുടുമ്ബികോ ഹുത്വാ ജീവതി. കേവലമസ്സ പഞ്ചചൂളകേന ദാരകേന സദ്ധിം പാദപരിചാരികാവ ഏകാ നത്ഥി. അയം പുഗ്ഗലോ കിഞ്ചാപി ഓലമ്ബിനീഹി സാഖാഹി ഉദകം ഫുസമാനോ അന്തോസാഖോ രുക്ഖോ വിയ ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണാദീസു ഭിക്ഖൂനം കായസാമഗ്ഗിം ദേതി, ഗിഹിബന്ധനസ്സ പന അച്ഛിന്നതായ ബഹിമൂലത്താ അരിയമഗ്ഗം ഓതരിത്വാ സമാധികുല്ലേ നിസിന്നോ നിബ്ബാനസാഗരം പാപുണിതും ന സക്കോതി.

ഗങ്ഗായ മജ്ഝേ ജാതോ ബഹിദ്ധാ വല്ലീഹി ആബദ്ധവങ്കസാഖാ വിയ സങ്ഘസന്തകം നിസ്സായ ജീവമാനോ ഭിന്നാജീവപുഗ്ഗലോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏകച്ചോ ഗിഹിബന്ധനം പഹായ പബ്ബജന്തോപി സാരുപ്പട്ഠാനേ പബ്ബജ്ജം ന ലഭതി. പബ്ബജ്ജാ ഹി നാമേസാ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണസദിസാ. യഥാ മനുസ്സാ യത്ഥ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹന്തി, തേസംയേവ കുലാനം ആചാരം സിക്ഖന്തി, ഏവം ഭിക്ഖൂപി യേസം സന്തികേ പബ്ബജന്തി, തേസംയേവ ആചാരം ഗണ്ഹന്തി. തസ്മാ ഏകച്ചോ അസാരുപ്പട്ഠാനേ പബ്ബജിത്വാ ഓവാദാനുസാസനീഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാദീഹി പരിബാഹിരോ ഹുത്വാ പാതോവ മുണ്ഡഘടം ഗഹേത്വാ ഉദകതിത്ഥം ഗച്ഛതി, ആചരിയുപജ്ഝായാനം ഭത്തത്ഥായ ഖന്ധേ പത്തം കത്വാ ഭത്തസാലം ഗച്ഛതി, ദുബ്ബചസാമണേരേഹി സദ്ധിം നാനാകീളം കീളതി, ആരാമികദാരകേഹി സംസട്ഠോ വിഹരതി.

സോ ദഹരഭിക്ഖുകാലേ അത്തനോ അനുരൂപേഹി ദഹരഭിക്ഖൂഹി ചേവ ആരാമികേഹി ച സദ്ധിം സങ്ഘഭോഗം ഗന്ത്വാ, "അയം ഖീണാസവേഹി അസുകരഞ്ഞോ സന്തികാ പടിഗ്ഗഹിതസങ്ഘഭോഗോ, തുമ്ഹേ സങ്ഘസ്സ ഇദഞ്ചിദഞ്ച ന ദേഥ, ന ഹി തുമ്ഹാകം പവത്തിം സുത്വാ രാജാ വാ രാജമഹാമത്താ വാ അത്തമനാ ഭവിസ്സന്തി, ഏഥ

ദാനി ഇദഞ്ചിദഞ്ച കരോഥാ"തി കുദ്ദാല-പിടകാനി ഗാഹാപേത്വാ ഹേട്ഠാ തളാകമാതികാസു കത്തബ്ബകിച്ചാനി കാരാപേത്വാ ബഹും പുബ്ബണ്ണാപരണ്ണം വിഹാരം പവേസേത്വാ ആരാമികേഹി അത്തനോ ഉപകാരഭാവം സങ്ഘസ്സ ആരോചാപേതി. സങ്ഘോ "അയം ദഹരോ ബഹൂപകാരോ, ഇമസ്സ സതം വാ ദ്വിസതം വാ ദേഥാ"തി ദാപേതി. ഇതി സോ ഇതോ ചിതോ ച സങ്ഘസന്തകേനേവ വഡ്ഢന്തോ ബഹിദ്ധാ ഏകവീസതിവിധാഹി അനേസനാഹി ബദ്ധോ അരിയമഗ്ഗം ഓതരിത്വാ സമാധികുല്ലേ നിസിന്നോ നിബ്ബാനസാഗരം പാപുണിതും ന സക്കോതി.

പതിതട്ഠാനേയേവ വാലികായ ഓത്ഥരിത്വാ പൂതിഭാവം ആപാദിതരുക്ഖോ വിയ ആലസിയമഹഗ്ഘസോ വേദിതബ്ബോ. ഏവരൂപഞ്ഹി പുഗ്ഗലം ആമിസചക്ഖും പച്ചയലോലം വിസ്സട്ഠആചരിയുപജ്ഝായവത്തം ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛായോനിസോമനസികാരവജ്ജിതം സന്ധായ പഞ്ച നീവരണാനി അത്ഥതോ ഏവം വദന്തി - "ഭോ, കസ്സ സന്തികം ഗച്ഛാമാ"തി? അഥ ഥിനമിദ്ധം ഉട്ഠായ ഏവമാഹ - "കിം ന പസ്സഥ? ഏസോ അസുകവിഹാരവാസീ കുസീതപുഗ്ഗലോ അസുകം നാമ ഗാമം ഗന്ത്വാ യാഗുമത്ഥകേ യാഗും, പൂവമത്ഥകേ പൂവം, ഭത്തമത്ഥകേ ഭത്തം അജ്ഝോഹരിത്വാ വിഹാരം ആഗമ്മ വിസ്സട്ഠസബ്ബവത്തോ ഉദ്ദേസാദിവിരഹിതോ മഞ്ചം ഉപഗച്ഛന്തോ മയ്ഹം ഓകാസം കരോതീ"തി.

തതോ കാമച്ഛന്ദനീവരണം ഉട്ഠായാഹ - "ഭോ, തവ ഓകാസേ കതേ മയ്ഹം കതോവ ഹോതി, ഇദാനേവ സോ നിദ്ദായിത്വാ കിലേസാനുരഞ്ജിതോവ പബുജ്ഝിത്വാ കാമവിതക്കം വിതക്കേസ്സതീ"തി. തതോ ബ്യാപാദനീവരണം ഉട്ഠായാഹ - "തുമ്ഹാകം ഓകാസേ കതേ മയ്ഹം കതോവ ഹോതി. ഇദാനേവ നിദ്ദായിത്വാ വുട്ഠിതോ 'വത്തപടിവത്തം കരോഹീ'തി വുച്ചമാനോ, 'ഭോ, ഇമേ അത്തനോ കമ്മം അകത്വാ അമ്ഹേസു ബ്യാവടാ'തി നാനപ്പകാരം ഫരുസവചനം വദന്തോ അക്ഖീനി നീഹരിത്വാ വിചരിസ്സതീ"തി. തതോ ഉദ്ധച്ചനീവരണം ഉട്ഠായാഹ - "തുമ്ഹാകം ഓകാസേ കതേ മയ്ഹം കതോവ ഹോതി, കുസീതോ നാമ വാതാഹതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ വിയ ഉദ്ധതോ ഹോതീ"തി. അഥ കുകുച്ചനീവരണം ഉട്ഠായാഹ - "തുമ്ഹാകം ഓകാസേ കതേ മയ്ഹം കതോവ ഹോതി, കുസീതോ നാമ കുക്കുച്ചപകതോവ ഹോതി, അകപ്പിയേ കപ്പിയസഞ്ഞം കപ്പിയേ ച അകപ്പിയസഞ്ഞം ഉപ്പാദേതീ"തി. അഥ വിചികിച്ഛാനീവരണം ഉട്ഠായാഹ - "തുമ്ഹാകം ഓകാസേ കതേ മയ്ഹം കതോവ ഹോതി. ഏവരൂപോ ഹി അട്ഠസു ഠാനേസു മഹാവിചികിച്ഛം ഉപ്പാദേസീ"തി. ഏവം ആലസിയമഹഗ്ഘസം പഞ്ച നീവരണാനി ചണ്ഡസുനഖാദയോ വിയ സിങ്ഗച്ഛിന്നം ജരഗ്ഗവം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഗണ്ഹന്തി. സോപി അരിയമഗ്ഗസോതം ഓതരിത്വാ സമാധികുല്ലേ നിസിന്നോ നിബ്ബാനസാഗരം പാപുണിതും ന സക്കോതി.

ദ്വിന്നം പാസാണാനം അന്തരേ നിഖാതമൂലാകാരേന ഠിതരുക്ഖോ വിയ ദിട്ഠിം ഉപ്പാദേത്വാ ഠിതോ ദിട്ഠിഗതികോ വേദിതബ്ബോ. സോ ഹി "അരൂപഭവേ രൂപം അത്ഥി, അസഞ്ഞീഭവേ ചിത്തം പവത്തതി, ബഹുചിത്തക്ഖണികോ ലോകുത്തരമഗ്ഗോ, അനുസയോ ചിത്തവിപ്പയുത്തോ, തേ ച സത്താ സന്ധാവന്തി സംസരന്തീ"തി വദന്തോ അരിട്ഠോ വിയ കണ്ടകസാമണേരോ വിയ ച വിചരതി. പിസുണവാചോ പന ഹോതി, ഉപജ്ഝായാദയോ സദ്ധിവിഹാരികാദീഹി ഭിന്ദന്തോ വിചരതി. സോപി അരിയമഗ്ഗസോതം ഓതരിത്വാ സമാധികുല്ലേ നിസിന്നോ നിബ്ബാനസാഗരം പാപുണിതും ന സക്കോതി.

അബ്ഭോകാസേ നഭം പൂരേത്വാ വല്ലീഹി ആബദ്ധോ ഠിതോ ഏകം ദ്വേ സംവച്ഛരേ അതിക്കമിത്വാ ആഗതേ മഹോഘേ സകിം വാ ദ്വിക്ഖത്തും വാ തേമനരുക്ഖോ വിയ മഹല്ലകകാലേ പബ്ബജിത്വാ പച്ചന്തേ വസമാനോ ദുല്ലഭസങ്ഘദസ്സനോ ചേവ ദുല്ലഭധമ്മസ്സവനോ ച പുഗ്ഗലോ വേദിതബ്ബോ. ഏകച്ചോ ഹി വുഡ്ഢകാലേ പബ്ബജിതോ കതിപാഹേന ഉപസമ്പദം ലഭിത്വാ പഞ്ചവസ്സകാലേ പാതിമോക്ഖം പഗുണം കത്വാ ദസവസ്സകാലേ വിനയധരത്ഥേരസ്സ സന്തികേ വിനയകഥാകാലേ മരിചം വാ ഹരീതകഖണ്ഡം വാ മുഖേ ഠപേത്വാ ബീജനേന മുഖം പിധായ നിദ്ദായന്തോ നിസീദിത്വാ ലേസകപ്പേന കതവിനയോ നാമ ഹുത്വാ പത്തചീവരം ആദായ പച്ചന്തം ഗച്ഛതി. തത്ര നം മനുസ്സാ

സക്കരിത്വാ ഭിക്ഖുദസ്സനസ്സ ദുല്ലഭതായ "ഇധേവ, ഭന്തേ, വസഥാ"തി വിഹാരം കാരേത്വാ പുപ്ഫൂപഗഫലൂപഗരുക്ഖേ രോപേത്വാ തത്ഥ വാസേന്തി.

അഥ മഹാവിഹാരസദിസവിഹാരാ ബഹുസ്സുതാ ഭിക്ഖൂ, "ജനപദേ ചീവരരജനാദീനി കത്വാ ആഗമിസ്സാമാ"തി തത്ഥ ഗച്ഛന്തി. സോ തേ ദിസ്വാ, ഹട്ഠതുട്ഠോ വത്തപടിവത്തം കത്വാ, പുനദിവസേ ആദായ ഭിക്ഖാചാരഗാമം പവിസിത്വാ, "അസുകോ ഥേരോ സുത്തന്തികോ, അസുകോ അഭിധമ്മികോ, അസുകോ വിനയധരോ, അസുകോ തേപിടകോ, ഏവരൂപേ ഥേരേ കദാ ലഭിസ്സഥ, ധമ്മസവനം കാരേഥാ"തി വദതി. ഉപാസകാ "ധമ്മസ്സവനം കാരേസ്സാമാ"തി വിഹാരമഗ്ഗം സോധേത്വാ, സപ്പിതേലാദീനി ആദായ, മഹാഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ, "ഭന്തേ, ധമ്മസ്സവനം കാരേസ്സാമ, ധമ്മകഥികാനം വിചാരേഥാ"തി വത്വാ പുനദിവസേ ആഗന്ത്വാ ധമ്മം സുണന്തി.

നേവാസികത്ഥേരോ ആഗന്തുകാനം പത്തചീവരാനി പടിസാമേന്തോ അന്തോഗബ്ഭേയേവ ദിവസഭാഗം വീതിനാമേതി. ദിവാകഥികോ ഉട്ഠിതോ സരഭാണകോ ഘടേന ഉദകം വമേന്തോ വിയ സരഭാണം ഭണിത്വാ ഉട്ഠിതോ, തമ്പി സോ ന ജാനാതി. രത്തികഥികോ സാഗരം ഖോഭേന്തോ വിയ രത്തിം കഥേത്വാ ഉട്ഠിതോ, തമ്പി സോ ന ജാനാതി. പച്ചൂസകഥികോ കഥേത്വാ ഉട്ഠാസി, തമ്പി സോ ന ജാനാതി. പാതോവ പന ഉട്ഠായ മുഖം ധോവിത്വാ, ഥേരാനം പത്തചീവരാനി ഉപനാമേത്വാ, ഭിക്ഖാചാരം ഉപഗച്ഛന്തോ മഹാഥേരം ആഹ - "ഭന്തേ, ദിവാകഥികോ കതരം ജാതകം നാമ കഥേസി, സരഭാണകോ കതരം സുത്തം നാമ ഭണി, രത്തികഥികോ കതരം ധമ്മകഥം നാമ കഥേസി, പച്ചൂസകഥികോ കതരം ജാതകം നാമ കഥേസി, ഖന്ധാ നാമ കതി, ധാതുയോ നാമ കതി, ആയതനാ നാമ കതീ"തി. ഏവരൂപോ ഏകം ദ്വേ സംവച്ഛരാനി അതിക്കമിത്വാ ഭിക്ഖുദസ്സനഞ്ചേവ ധമ്മസ്സവനഞ്ച ലഭന്തോപി ഓഘേ ആഗതേ ഉദകേന സകിം വാ ദ്വിക്ഖത്തും വാ തേമിതരുക്ഖസദിസോ ഹോതി. സോ ഏവം സങ്ഘദസ്സനതോ ച ധമ്മസ്സവനതോ ച പടിക്കമ്മ ദൂരേ വസന്തോ അരിയമഗ്ഗം ഓതരിത്വാ സമാധികുല്ലേ നിസിന്നോ നിബ്ബാനസാഗരം പാപുണിതും ന സക്കോതി.

മജ്ഝേ ഗങ്ഗായ ദീപകേ ജാതോ മുദുരുക്ഖോ വിയ മധുരസ്സരഭാണകപുഗ്ഗലോ വേദിതബ്ബോ. സോ ഹി അഭിഞ്ഞാതാനി അഭിഞ്ഞാതാനി വേസ്സന്തരാദീനി ജാതകാനി ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ, ദുല്ലഭഭിക്ഖുദസ്സനം പച്ചന്തം ഗന്ത്വാ, തത്ഥ ധമ്മകഥായ പസാദിതഹദയേന ജനേന ഉപട്ഠിയമാനോ അത്താനം ഉദ്ദിസ്സ കതേ സമ്പന്നപുപ്ഫഫലരുക്ഖേ നന്ദനവനാഭിരാമേ വിഹാരേ വസതി. അഥസ്സ ഭാരഹാരഭിക്ഖൂ തം പവത്തിം സുത്വാ, "അസുകോ കിര ഏവം ഉപട്ഠാകേസു പടിബദ്ധചിത്തോ വിഹരതി. പണ്ഡിതോ ഭിക്ഖു പടിബലോ ബുദ്ധവചനം വാ ഉഗ്ഗണ്ഹിതും, കമ്മട്ഠാനം വാ മനസികാതും, ആനേത്വാ തേന സദ്ധിം അസുകത്ഥേരസ്സ സന്തികേ ധമ്മം ഉഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമ, അസുകത്ഥേരസ്സ സന്തികേ കമ്മട്ഠാന"ന്തി തത്ഥ ഗച്ഛന്തി.

സോ തേസം വത്തം കത്വാ സായന്ഹസമയം വിഹാരചാരികം നിക്ഖന്തേഹി തേഹി "ഇമം, ആവുസോ, ചേതിയം തയാ കാരിത"ന്തി പുട്ഠോ, "ആമ, ഭന്തേ"തി വദതി. "അയം ബോധി, അയം മണ്ഡപോ, ഇദം ഉപോസഥാഗാരം, ഏസാ അഗ്ഗിസാലാ, അയം ചങ്കമോ തയാ കാരിതോ. ഇമേ രുക്ഖേ രോപാപേത്വാ തയാ നന്ദനവനാഭിരാമോ വിഹാരോ കാരിതോ"തി. "ആമ, ഭന്തേ"തി, വദതി.

സോ സായം ഥേരുപട്ഠാനം ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ പുച്ഛതി - "കസ്മാ, ഭന്തേ, ആഗതത്ഥാ"തി? "ആവുസോ, തം ആദായ ഗന്ത്വാ, അസുകത്ഥേരസ്സ സന്തികേ ധമ്മം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ, അസുകത്ഥേരസ്സ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം, അസുകസ്മിം നാമ അരഞ്ഞേ സമഗ്ഗാ സമണധമ്മം കരിസ്സാമാതി ഇമിനാ കാരണേന ആഗതമ്ഹാ"തി. സാധു, ഭന്തേ, തുമ്ഹേ നാമ മയ്ഹം അത്ഥായ ആഗതാ, അഹമ്പി ചിരനിവാസേന ഇധ ഉക്കണ്ഠിതോ ഗച്ഛാമി, പത്തചീവരം ഗണ്ഹാമി, ഭന്തേതി. ആവുസോ, സാമണേരദഹരാ മഗ്ഗകിലന്താ, അജ്ജ വസിത്വാ സ്വേ പച്ഛാഭത്തം ഗമിസ്സാമാതി. സാധു, ഭന്തേതി പുനദിവസേ തേഹി സദ്ധിം പിണ്ഡായ പവിസതി. ഗാമവാസിനോ "അമ്ഹാകം അയ്യോ ബഹൂ ആഗന്തുകേ ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ ആഗതോ"തി ആസനാനി പഞ്ഞാപേത്വാ യാഗും പായേത്വാ

സുഖനിസിന്നകഥം സുത്വാ ഭത്തം അദംസു. ഥേരാ "ത്വം, ആവുസോ, അനുമോദനം കത്വാ നിക്ഖമ, മയം ഉദകഫാസുകട്ഠാനേ ഭത്തകിച്ചം കരിസ്സാമാ"തി നിക്ഖന്താ.

ഗാമവാസിനോ അനുമോദനം സുത്വാ പുച്ഛിംസു, "കുതോ, ഭന്തേ, ഥേരാ ആഗതാ"തി? ഏതേ അമ്ഹാകം ആചരിയുപജ്ഝായാ സമാനുപജ്ഝായാ സന്ദിട്ഠാ സമ്ഭത്താതി. കസ്മാ ആഗതാതി? മം ഗഹേത്വാ ഗന്തുകാമതായാതി. തുമ്ഹേ പന ഗന്തുകാമാതി? ആമാവുസോതി. കിം വദേഥ, ഭന്തേ, അമ്ഹേഹി കസ്സ ഉപോസഥാഗാരം കാരിതം, കസ്സ ഭോജനസാലാ, കസ്സ അഗ്ഗിസാലാദയോ കാരിതാ, മയം മങ്ഗലാമങ്ഗലേസു കസ്സ സന്തികം ഗമിസ്സാമാതി? മഹാഉപാസികായോപി തഥേവ നിസീദിത്വാ അസ്സൂനി പവത്തയിംസു. ദഹരോ "തുമ്ഹേസു ഏവം ദുക്ഖിതേസു അഹം ഗന്ത്വാ കിം കരിസ്സാമി? ഥേരേ ഉയ്യോജേസ്സാമീ"തി വിഹാരം ഗതോ.

ഥേരാപി കതഭത്തകിച്ചാ പത്തചീവരാനി ഗഹേത്വാ നിസിന്നാ തം ദിസ്വാവ, "കിം, ആവുസോ, ചിരായസി, ദിവാ ഹോതി, ഗച്ഛാമാ"തി ആഹംസു. ആമ, ഭന്തേ, തുമ്ഹേ സുഖിതാ, അസുകഗേഹസ്സ ഇട്ഠകാമൂലം ഠിതസണ്ഠാനേനേവ ഠിതം, അസുകഗേഹാദീനം ചിത്തകമ്മമൂലാദീനി അത്ഥി, ഗതസ്സാപി മേ ചിത്തവിക്ഖേപോ ഭവിസ്സതി, തുമ്ഹേ പുരതോ ഗന്ത്വാ അസുകവിഹാരേ ചീവരധോവനരജനാദീനി കരോഥ, അഹം തത്ഥ സമ്പാപുണിസ്സാമീതി. തേ തസ്സ ഓസക്കിതുകാമതം ഞത്വാ ത്വം പച്ഛാ ആഗച്ഛേയ്യാസീതി പക്കമിംസു.

സോ ഥേരേ അനുഗന്ത്വാ നിവത്തോ വിഹാരമേവ ആഗന്ത്വാ ഭോജനസാലാദീനി ഓലോകേന്തോ വിഹാരം രാമണേയ്യകം ദിസ്വാ ചിന്തേസി - "സാധു വതമ്ഹി ന ഗതോ. സചേ അഗമിസ്സം, കോചി, ദേവ, ധമ്മകഥികോ ആഗന്ത്വാ , സബ്ബേസം മനം ഭിന്ദിത്വാ, വിഹാരം അത്തനോ നികായസന്തകം കരേയ്യ, അഥ മയാ പച്ഛാ ആഗന്ത്വാ ഏതസ്സ പച്ഛതോ ലദ്ധപിണ്ഡം ഭുഞ്ജന്തേന ചരിതബ്ബം ഭവിസ്സതീ"തി.

സോ അപരേന സമയേന സുണാതി, "തേ കിര ഭിക്ഖൂ ഗതട്ഠാനേ ഏകനികായദ്വേനികായഏകപിടകദ്വേപിടകാദിവസേന ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അട്ഠകഥാചരിയാ ജാതാ വിനയധരാ ജാതാ സതപരിവാരാപി സഹസ്സപരിവാരാപി ചരന്തി. യേ പനേത്ഥ സമണധമ്മം കാതും ഗതാ, തേ ഘടേന്താ വായമന്താ സോതാപന്നാ ജാതാ, സകദാഗാമിനോ അനാഗാമിനോ അരഹന്തോ ജാതാ, മഹാസക്കാരേന പരിനിബ്ബുതാ"തി . സോ ചിന്തേസി - "സചേ അഹമ്പി അഗമിസ്സം, മയ്ഹമ്പേസാ സമ്പത്തി അഭവിസ്സ, ഇമം പന ഠാനം മുഞ്ചിതും അസക്കോന്തോ അതിവിയ പരിഹീനമ്ഹീ"തി. അയം പുഗ്ഗലോ അത്തനോ മുദുതായ തം ഠാനം അമുഞ്ചന്തോ അരിയമഗ്ഗം ഓതരിത്വാ സമാധികുല്ലേ നിസിന്നോ നിബ്ബാനസാഗരം പാപുണിതും ന സക്കോതി.

ഗങ്ഗായ നദിയാ തിരിയം പതിത്വാ, വാലികായ ഓത്ഥടഭാവേന അന്തരസേതു വിയ ഹുത്വാ, ബഹൂനം പച്ചയോ ജാതരുക്ഖോ വിയ രഥവിനീതമഹാഅരിയവംസചന്ദോപമാദിപടിപദാസു അഞ്ഞതരം പടിപദം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഠിതോ ഓലീനവുത്തികോ പുഗ്ഗലോ വേദിതബ്ബോ. സോ ഹി തം പടിപത്തിനിസ്സിതം ധമ്മം ഉഗ്ഗഹേത്വാ പകതിയാ മഞ്ജുസ്സരോ ചിത്തലപബ്ബതാദിസദിസം മഹന്തം ഠാനം ഗന്ത്വാ ചേതിയങ്ഗണവത്താദീനി കരോതി. അഥ നം ധമ്മസ്സവനഗ്ഗം പത്തം ആഗന്തുകാ ദഹരാ "ധമ്മം കഥേഹീ"തി വദന്തി. സോ സമ്മാ ഉഗ്ഗഹിതം ധമ്മം പടിപദം ദീപേത്വാ കഥേതി. അഥസ്സ പംസുകൂലികപിണ്ഡപാതികാദയോ സബ്ബേ ഥേരനവമജ്ഝിമാ ഭിക്ഖൂ "അഹോ സപ്പുരിസോ"തി അത്തമനാ ഭവന്തി.

സോ കസ്സചി നിദാനമത്തം, കസ്സചി ഉപഡ്ഢഗാഥം, കസ്സചി ഗാഥം ഉപട്ഠാപേന്തോ അയപട്ടകേന ആബന്ധന്തോ വിയ ദഹരസാമണേരേ സങ്ഗണ്ഹിത്വാ മഹാഥേരേ ഉപസങ്കമിത്വാ, "ഭന്തേ, അയം പോരാണകവിഹാരോ അത്ഥി, ഏത്ഥ കോചി തത്രുപ്പാദോ"തി?, പുച്ഛതി. ഥേരാ - "കിം വദേസി, ആവുസോ, ചതുവീസതി കരീസസഹസ്സാനി തത്രുപ്പാദോ"തി. ഭന്തേ, തുമ്ഹേ ഏവം വദേഥ, ഉദ്ധനേ പന അഗ്ഗിപി ന ജലതീതി. ആവുസോ, മഹാവിഹാരവാസീഹി ലദ്ധാ നാമ ഏവമേവ നസ്സന്തി, ന കോചി

സണ്ഠപേതീതി. ഭന്തേ, പോരാണകരാജൂഹി ദിന്നം ഖീണാസവേഹി പടിഗ്ഗഹിതം കസ്മാ ഏതേ നാസേന്തീതി? ആവുസോ, താദിസേന ധമ്മകഥികേന സക്കാ ഭവേയ്യ ലദ്ധുന്തി. ഭന്തേ, മാ ഏവം വദേഥ, അമ്ഹേ പടിപത്തിദീപകധമ്മകഥികാ നാമ, തുമ്ഹേ മം "സങ്ഘകുടുമ്ബികോ വിഹാരുപട്ഠാകോ"തി മഞ്ഞമാനാ കാതുകാമാതി. കിം നു ഖോ, ആവുസോ, അകപ്പിയമേതം, തുമ്ഹാദിസേഹി പന കഥിതേ അമ്ഹാകം ഉപ്പജ്ജേയ്യാതി? തേന ഹി, ഭന്തേ, ആരാമികേസു ആഗതേസു അമ്ഹാകം ഭാരം കരോഥ, ഏകം കപ്പിയദ്വാരം കഥേസ്സാമാതി.

സോ പാതോവ ഗന്ത്വാ, സന്നിപാതസാലായം ഠത്വാ, ആരാമികേസു ആഗതേസു "ഉപാസകാ അസുകഭേത്തേ ഭാഗോ കുഹിം, അസുകഭേത്തേ കഹാപണം കുഹി"ന്തിആദീനി വത്വാ, അഞ്ഞസ്സ ഖേത്തം ഗഹേത്വാ, അഞ്ഞസ്സ ദേതി. ഏവം അനുക്കമേന തം തം പടിസേധേന്തോ തസ്സ തസ്സ ദേന്തോ തഥാ അകാസി , യഥാ യാഗുഹത്ഥാ പൂവഹത്ഥാ ഭത്തഹത്ഥാ തേലമധുഫാണിതഘതാദിഹത്ഥാ ച അത്തനോവ സന്തികം ആഗച്ഛന്തി. സകലവിഹാരോ ഏകകോലാഹലോ ഹോതി, പേസലാ ഭിക്ഖൂ നിബ്ബിജ്ജ അപക്കമിംസു.

സോപി ആചരിയുപജ്ഝായേഹി വിസ്സട്ഠകാനം ബഹൂനം ദുബ്ബചപുഗ്ഗലാനം ഉപജ്ഝം ദേന്തോ വിഹാരം പൂരേതി. ആഗന്തുകാ ഭിക്ഖൂ വിഹാരദ്വാരേ ഠത്വാവ "വിഹാരേ കേ വസന്തീ"തി, പുച്ഛിത്വാ, "ഏവരൂപാ നാമ ഭിക്ഖൂ"തി സുത്വാ ബാഹിരേനേവ പക്കമന്തി. അയം പുഗ്ഗലോ സാസനേ തിരിയം നിപന്നതായ മഹാജനസ്സ പച്ചയഭാവം ഉപഗതോ അരിയമഗ്ഗം ഓതരിത്വാ സമാധികുല്ലേ നിസിന്നോ നിബ്ബാനസാഗരം പാപുണിതും ന സക്കോതി.

ഭഗവന്തം ഏതദവോചാതി "നിബ്ബാനപബ്ഭാരാ"തി പദേന ഓസാപിതം ധമ്മദേസനം ഞത്വാ അനുസന്ധികുസലതായ ഏതം "കിം നു ഖോ, ഭന്തേ"തിആദിവചനം അവോച. തഥാഗതോപി ഹി ഇമിസ്സം പരിസതി നിസിന്നോ "അനുസന്ധികുസലോ ഭിക്ഖു അത്ഥി, സോ മം പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സതീ"തി തസ്സേവ ഓകാസകരണത്ഥായ ഇമസ്മിം ഠാനേ ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

ഇദാനി **ഓരിമം തീര**ന്തിആദിനാ നയേന വുത്തേസു അജ്ഝത്തികായതനാദീസു ഏവം ഉപഗമനാനുപഗമനാദീനി വേദിതബ്ബാനി. "മയ്ഹം ചക്ഖു-പസന്നം, അഹം അപ്പമത്തകമ്പി രൂപാരമ്മണം പടിവിജ്ഝിതും സക്കോമീ"തി ഏതം നിസ്സായ ചക്ഖും അസ്സാദേന്തോപി തിമിരകവാതാദീഹി ഉപഹതപസാദോ "അമനാപം മയ്ഹം ചക്ഖു, മഹന്തമ്പി രൂപാരമ്മണം വിഭാവേതും ന സക്കോമീ"തി ദോമനസ്സം ആപജ്ജന്തോപി ചക്ഖായതനം ഉപഗച്ഛതി നാമ. അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി തിണ്ണം ലക്ഖണാനം വസേന വിപസ്സന്തോ പന ന ഉപഗച്ഛതി നാമ. സോതാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

മനായതനേ പന "മനാപം വത മേ മനോ, കിഞ്ചി വാമതോ അഗ്ഗഹേത്വാ സബ്ബം ദക്ഖിണതോവ ഗണ്ഹാതീ"തി വാ "മനേന മേ ചിന്തിതചിന്തിതസ്സ അലാഭോ നാമ നത്ഥീ"തി വാ ഏവം അസ്സാദേന്തോപി, "ദുചിന്തിതചിന്തിതസ്സ മേ മനോ അപ്പദക്ഖിണഗ്ഗാഹീ"തി ഏവം ദോമനസ്സം ഉപ്പാദേന്തോപി മനായതനം ഉപഗച്ഛതി നാമ. ഇട്ഠേ പന രൂപേ രാഗം, അനിട്ഠേ പടിഘം ഉപ്പാദേന്തോ രൂപായതനം ഉപഗച്ഛതി നാമ. സദ്ദായതനാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

നന്ദീരാഗസ്സേതം അധിവചനന്തി യഥാ ഹി മജ്ഝേ സംസീദിത്വാ ഥലം പത്തം ദാരുക്ഖന്ധം സണ്ഹഥൂലവാലികാ പിദഹതി, സോ പുന സീസം ഉക്ഖിപിതും ന സക്കോതി, ഏവം നന്ദീരാഗേന ആബദ്ധോ പുഗ്ഗലോ ചതൂസു മഹാഅപായേസു പതിതോ മഹാദുക്ഖേന പിധീയതി, സോ അനേകേഹിപി വസ്സസഹസ്സേഹി പുന സീസം ഉക്ഖിപിതും ന സക്കോതി. തേന വുത്തം "നന്ദീരാഗസ്സേതം അധിവചന"ന്തി.

അസ്മിമാനസ്സേതം അധിവചനന്തി യഥാ ഹി ഥലേ ആരുള്ഹോ ദാരുക്ഖന്ധോ ഹേട്ഠാ ഗങ്ഗോദകേന ചേവ ഉപരി വസ്സേന ച തേമേന്തോ അനുക്കമേന സേവാലപരിയോനദ്ധോ

‘‘പാസാണോ നു ഖോ ഏസ ഖാണുകോ’’തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി, ഏവമേവ അസ്മിമാനേന ഉന്നതോ പുഗ്ഗലോ പംസുകൂലികട്ഠാനേ പംസുകൂലികോ ഹോതി, ധമ്മകഥികട്ഠാനേ ധമ്മകഥികോ, ഭണ്ഡനകാരകട്ഠാനേ ഭണ്ഡനകാരകോ, വേജ്ജട്ഠാനേ വേജ്ജോ, പിസുണട്ഠാനേ പിസുണോ. സോ നാനപ്പകാരം അനേസനം ആപജ്ജന്തോ താഹി താഹി ആപത്തീഹി പലിവേഠിതോ ‘‘അത്ഥി നു ഖോ അസ്സ അബ്ഭന്തരേ കിഞ്ചി സീലം, ഉദാഹു നത്ഥീ’’തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. തേന വുത്തം ‘‘അസ്മിമാനസ്സേതം അധിവചന’’ന്തി.

പഞ്ചന്നേതം കാമഗുണാനം അധിവചനന്തി യഥാ ഹി ആവട്ടേ പതിതദാരുഖന്ധോ അന്തോയേവ പാസാണാദീസു ആഹതസമബ്ഭാഹതോ ഭിജ്ജിത്വാ ചുണ്ണവിചുണ്ണം ഹോതി, ഏവം പഞ്ചകാമഗുണാവട്ടേ പതിതപുഗ്ഗലോ ചതൂസു അപായേസു കമ്മകാരണഖുപ്പിപാസാദിദുക്ഖേഹി ആഹതസമബ്ഭാഹതോ ദീഘരത്തം ചുണ്ണവിചുണ്ണതം ആപജ്ജതി. തേന വുത്തം ‘‘പഞ്ചന്നേതം കാമഗുണാനം അധിവചന’’ന്തി.

ദുസ്സീലോതി നിസ്സീലോ. **പാപധമ്മോ**തി ലാമകധമ്മോ. **അസുചീ**തി ന സുചി. **സങ്കസ്സരസമാചാരോ**തി ‘‘ഇമസ്സ മഞ്ഞേ ഇമസ്സ മഞ്ഞേ ഇദം കമ്മ’’ന്തി ഏവം പരേഹി സങ്കായ സരിതബ്ബസമാചാരോ. സങ്കായ വാ പരേസം സമാചാരം സരതീതിപി സങ്കസ്സരസമാചാരോ. തസ്സ ഹി ദ്വേ തയോ ജനേ കഥേന്തേ ദിസ്വാ, ‘‘മമ ദോസം മഞ്ഞേ കഥേന്തീ’’തി തേസം സമാചാരം സങ്കസ്സരതി ധാവതീതി സങ്കസ്സരസമാചാരോ.

സമണപടിഞ്ഞോതി സലാകഗ്ഗഹണാദീസു ‘‘കിത്തകാ വിഹാരേ സമണാ’’തി ഗണനായ ആരദ്ധായ ‘‘അഹമ്പി സമണോ, അഹമ്പി സമണോ’’തി പടിഞ്ഞം ദേതി, സലാകഗ്ഗഹണാദീനി കരോതി. **ബ്രഹ്മചാരിപടിഞ്ഞോ**തി ഉപോസഥപവാരണാദീസു ‘‘അഹമ്പി ബ്രഹ്മചാരീ’’തി പടിഞ്ഞായ താനി കമ്മാനി പവിസതി . **അന്തോപൂതീ**തി വക്കഹദയാദീസു അപൂതികസ്സപി ഗുണാനം പൂതിഭാവേന, അന്തോപൂതി. **അവസ്സുതോ**തി രാഗേന തിന്തോ. **കസമ്ബുജാതോ**തി രാഗാദീഹി കിലേസേഹി കചവരജാതോ.

ഏതദവോചാതി ഗോഗണം ഗങ്ഗാതീരാഭിമുഖം കത്വാ പരിസപരിയന്തേ ഠിതോ ആദിതോ പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനാ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ, ‘‘സത്ഥാ ഓരിമതീരാദീനം അനുപഗച്ഛന്താദിവസേന സക്കാ പടിപത്തിം പൂരേതുന്തി വദതി. യദി ഏവം പൂരേതും സക്കാ, അഹം പബ്ബജിത്വാ പൂരേസ്സാമീ’’തി ചിന്തേത്വാ ഏതം ‘‘അഹം ഖോ, ഭന്തേ’’തിആദിവചനം അവോച.

വച്ഛഗിദ്ധിനിയോതി വച്ഛേസു സസ്നേഹാ ഥനേഹി ഖീരം പഗ്ഘരന്തേഹി വച്ഛകസ്നേഹേന സയമേവ ഗമിസ്സന്തീതി. **നിയ്യാതേഹേവാ**തി നിയ്യാതേഹിയേവ. ഗാവീസു ഹി അനിയ്യാതിതാസു ഗോസാമികാ ആഗന്ത്വാ, ‘‘ഏകാ ഗാവീ ന ദിസ്സതി, ഏകോ ഗോണോ, ഏകോ വച്ഛകോ ന ദിസ്സതീ’’തി തുയ്ഹം പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ വിചരിസ്സന്തി, ഇതി തേ അഫാസുകം ഭവിസ്സതി. പബ്ബജ്ജാ ച നാമേസാ സഇണസ്സ ന രുഹതി, അണണാ പബ്ബജ്ജാ ച ബുദ്ധാദീഹി സംവണ്ണിതാതി ദസ്സനത്ഥം ഏവമാഹ. **നിയ്യാതാ**തി നിയ്യാതിതാ. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടവിവട്ടം കഥിതം.

൯. ദുതിയദാരുക്ഖന്ധോപമസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൨. പഞ്ചമേ **കിമിലായ**ന്തി കിമിലാനാമകേ നഗരേ. **സംകിലിട്ഠ**ന്തി പടിച്ഛന്നകാലതോ പട്ഠായ അസംകിലിട്ഠാ നാമ ആപത്തി നത്ഥി, ഏവരൂപം സംകിലിട്ഠം ആപത്തിം. **ന വുട്ഠാനം പഞ്ഞായതീ**തി പരിവാസമാനത്തഅബ്ഭാനേഹി വുട്ഠാനം ന ദിസ്സതി.

൰. അവസ്സുതപരിയായസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൩. ഛട്ഠേ **നവം സന്ഥാഗാര**ന്തി അധുനാ കാരിതം സന്ഥാഗാരം, ഏകാ മഹാസാലാതി അത്ഥോ. ഉയ്യോഗകാലാദീസു ഹി രാജാനോ തത്ഥ ഠത്വാ, ‘‘ഏത്തകാ പുരതോ ഗച്ഛന്തു, ഏത്തകാ പച്ഛാ, ഏത്തകാ ഉഭോഹി പസ്സേഹി, ഏത്തകാ ഹത്ഥീ

അഭിരുഹന്തു, എത്തകാ അസ്സേ, എത്തകാ രഥേസു തിട്ഠന്തൂ"തി എവം സന്ഥം കരോന്തി, മരിയാദം ബന്ധന്തി, തസ്മാ തം ഠാനം **സന്ഥാഗാരന്**തി വുച്ചതി. ഉയ്യോഗട്ഠാനതോ ച ആഗന്ത്വാ യാവ ഗേഹേസു അല്ലഗോമയപരിഭണ്ഡാദീനി കാരേന്തി, താവ ദ്വേ തീണി ദിവസാനി തേ രാജാനോ തത്ഥ സന്ഥരന്തീതിപി സന്ഥാഗാരം. തേസം രാജൂനം സഹ അത്ഥാനുസാസനം അഗാരന്തിപി സന്ഥാഗാരം. ഗണരാജാനോ ഹി തേ, തസ്മാ ഉപ്പന്നം കിച്ചം ഏകസ്സ വസേന ന ഛിജ്ജതി, സബ്ബേസം ഛന്ദോപി ലദ്ധും വട്ടതി, തസ്മാ സബ്ബേ തത്ഥ സന്നിപതിത്വാ അനുസാസന്തി. തേന വുത്തം "സഹ അത്ഥാനുസാസനം അഗാരന്തിപി സന്ഥാഗാര"ന്തി. യസ്മാ പന തേ തത്ഥ സന്നിപതിത്വാ, "ഇമസ്മിം കാലേ കസിതും വട്ടതി, ഇമസ്മിം കാലേ വപിതു"ന്തി എവമാദിനാ നയേന ഘരാവാസകിച്ചാനി സമ്മന്തയന്തി, തസ്മാ ഛിദ്ദാവഛിദ്ദം ഘരാവാസം തത്ഥ സന്ഥരന്തീതിപി, സന്ഥാഗാരം. **അചിരകാരിതം ഹോതീ**തി ഇട്ഠകകമ്മസുധാകമ്മചിത്തകമ്മാദിവസേന സുസജ്ജിതം ദേവവിമാനം വിയ അധുനാ നിട്ഠാപിതം. **സമണേന വാ**തി എത്ഥ യസ്മാ ഘരവത്ഥുപരിഗ്ഗഹണകാലേയേവ ദേവതാ അത്തനോ വസനട്ഠാനം ഗണ്ഹന്തി, തസ്മാ "ദേവേന വാ"തി അവത്വാ, "സമണേന വാ ബ്രാഹ്മണേന വാ കേനചി വാ മനുസ്സഭൂതേനാ"തി വുത്തം.

യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസൂതി സന്ഥാഗാരം നിട്ഠിതന്തി സുത്വാ "ഗച്ഛാമ നം പസ്സിസ്സാമാ"തി ഗന്ത്വാ ദ്വാരകോട്ഠകതോ പട്ഠായ സബ്ബം ഓലോകേത്വാ "ഇദം സന്ഥാഗാരം അതിവിയ മനോരമം സസ്സിരികം. കേന പഠമം പരിഭുത്തം അമ്ഹാകം ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ അസ്സാ"തി ചിന്തേത്വാ - "അമ്ഹാകം ഞാതിസേട്ഠസ്സ പഠമം ദിയ്യമാനേപി സത്ഥുനോവ അനുച്ഛവികം, ദക്ഖിണേയ്യവസേന ദിയ്യമാനേപി സത്ഥുനോവ അനുച്ഛവികം, തസ്മാ സത്ഥാരം പഠമം പരിഭുഞ്ജാപേസ്സാമ, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച ആഗമനം കരിസ്സാമ, ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ആഗതേ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ആഗതമേവ ഭവിസ്സതി, സത്ഥാരം തിയാമരത്തിം അമ്ഹാകം ധമ്മകഥം കഥാപേസ്സാമ, ഇതി തീഹി രതനേഹി പരിഭുത്തം പച്ഛാ മയം പരിഭുഞ്ജിസ്സാമ, എവം നോ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഭവിസ്സതീ"തി സന്നിട്ഠാനം കത്വാ ഉപസങ്കമിംസു.

യേന നവം സന്ഥാഗാരം തേനുപസങ്കമിംസൂതി തംദിവസം കിര സന്ഥാഗാരം കിഞ്ചാപി രാജകുലാനം ദസ്സനത്ഥായ ദേവവിമാനം വിയ സുസജ്ജിതം ഹോതി സുപടിജഗ്ഗിതം, ബുദ്ധാരഹം പന കത്വാ അപഞ്ഞത്തം. ബുദ്ധാ ഹി നാമ അരഞ്ഞജ്ഝാസയാ അരഞ്ഞാരാമാ അന്തോഗാമേ വസേയ്യും വാ നോ വാ, തസ്മാ "ഭഗവതോ മനം ജാനിത്വാവ, പഞ്ഞാപേസ്സാമാ"തി ചിന്തേത്വാ, തേ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിംസു, ഇദാനി പന മനം ലഭിത്വാ പഞ്ഞാപേതുകാമാ യേന സന്ഥാഗാരം തേനുപസങ്കമിംസു.

സബ്ബസന്ഥരിം സന്ഥാഗാരം സന്ഥരിത്വാതി യഥാ സബ്ബമേവ സന്ഥതം ഹോതി, എവം തം സന്ഥരാപേത്വാ. സബ്ബപഠമം താവ "ഗോമയം നാമ സബ്ബമങ്ഗലേസു വട്ടതീ"തി സുധാപരികമ്മകതമ്പി ഭൂമിം അല്ലഗോമയേന ഓപുഞ്ജാപേത്വാ, പരിസുക്ഖഭാവം ഞത്വാ, യഥാ അക്കന്തട്ഠാനേ പദം പഞ്ഞായതി, എവം ചതുജ്ജാതിയഗന്ധേഹി ലിമ്പാപേത്വാ ഉപരി നാനാവണ്ണകടസാരകേ സന്ഥരിത്വാ തേസം ഉപരി മഹാപിട്ഠികകോജവേ ആദിം കത്വാ
ഹത്ഥത്ഥരഅസ്സത്ഥരസീഹത്ഥരബ്യഗ്ഘത്ഥരചന്ദത്ഥരകസൂരിയത്ഥരകചിത്തത്ഥരകാദീഹി നാനാവണ്ണേഹി അത്ഥരകേഹി സന്ഥരിതബ്ബയുത്തകം സബ്ബോകാസം സന്ഥരാപേസും. തേന വുത്തം "സബ്ബസന്ഥരിം സന്ഥാഗാരം സന്ഥരിത്വാ"തി.

ആസനാനി പഞ്ഞാപേത്വാതി മജ്ഝട്ഠാനേ താവ മങ്ഗലഥമ്ഭം നിസ്സായ മഹാരഹം ബുദ്ധാസനം പഞ്ഞാപേത്വാ, തത്ഥ തത്ഥ യം യം മുദുകഞ്ച മനോരമഞ്ച പച്ചത്ഥരണം , തം തം പച്ചത്ഥരിത്വാ ഉഭതോലോഹിതകം മനുഞ്ഞദസ്സനം ഉപധാനം ഉപദഹിത്വാ ഉപരി സുവണ്ണരജതതാരകവിചിത്തവിതാനം ബന്ധിത്വാ ഗന്ധദാമപുപ്ഫദാമപത്തദാമാദീഹി അലങ്കരിത്വാ സമന്താ ദ്വാദസഹത്ഥേ ഠാനേ പുപ്ഫജാലം കാരേത്വാ, തിംസഹത്ഥമത്തം ഠാനം പടസാണിയാ പരിക്ഖിപാപേത്വാ പച്ഛിമഭിത്തിം നിസ്സായ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പല്ലങ്കപീഠഅപസ്സയപീഠമുണ്ഡപീഠാനി പഞ്ഞാപേത്വാ ഉപരി സേതപച്ചത്ഥരണേഹി പച്ചത്ഥരാപേത്വാ പാചീനഭിത്തിം നിസ്സായ അത്തനോ അത്തനോ മഹാപിട്ഠികകോജവേ പഞ്ഞാപേത്വാ മനോരമാനി ഹംസലോമാദിപൂരിതാനി ഉപധാനാനി ഠപാപേസും "എവം

അകിലമമാനാ സബ്ബരത്തിം ധമ്മം സുണിസ്സാമാ"തി. ഇദം സന്ധായ വുത്തം "ആസനാനി പഞ്ഞാപേത്വാ"തി.

ഉദകമണികം പതിട്ഠാപേത്വാതി മഹാകുച്ഛികം ഉദകചാടിം പതിട്ഠാപേത്വാ "ഏവം ഭഗവാ ച ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ച യഥാരുചിയാ ഹത്ഥേ വാ ധോവിസ്സന്തി പാദേ വാ, മുഖം വാ വിക്ഖാലേസ്സന്തീ"തി തേസു തേസു ഠാനേസു മണിവണ്ണസ്സ ഉദകസ്സ പൂരാപേത്വാ വാസത്ഥായ നാനാപുപ്ഫാനി ചേവ ഉദകവാസചുണ്ണാനി ച പക്ഖിപിത്വാ കദലിപണ്ണേഹി പിദഹിത്വാ പതിട്ഠാപേസും. ഇദം സന്ധായ വുത്തം "ഉദകമണികം പതിട്ഠാപേത്വാ"തി.

തേലപ്പദീപം ആരോപേത്വാതി രജതസുവണ്ണാദിമയദണ്ഡദീപികാസു യോനകരൂപകിരാതരൂപകാദീനം ഹത്ഥേ ഠപിതസുവണ്ണരജതാദിമയകപല്ലികാസു ച തേലപ്പദീപം ജാലാപേത്വാതി അത്ഥോ. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസൂ**തി ഏത്ഥ പന തേ സക്യരാജാനോ ന കേവലം സന്ഥാഗാരമേവ, അഥ ഖോ യോജനാവട്ടേ കപിലവത്ഥുസ്മിം നഗരവീഥിയോപി സമ്മജ്ജാപേത്വാ ധജേ ഉസ്സാപേത്വാ ഗേഹദ്വാരേസു പുണ്ണഘടേ ച കദലിയോ ച ഠപാപേത്വാ സകലനഗരം ദീപമാലാദീഹി വിപ്പകിണ്ണതാരകം വിയ കത്വാ "ഖീരൂപഗേ ദാരകേ ഖീരം പായേഥ, ദഹരേ കുമാരേ ലഹും ലഹും ഭോജേത്വാ സയാപേഥ, ഉച്ചാസദ്ദം മാ കരിത്ഥ, അജ്ജ ഏകരത്തിം സത്ഥാ അന്തോഗാമേ വസിസ്സതി, ബുദ്ധാ നാമ അപ്പസദ്ദകാമാ ഹോന്തീ"തി ഭേരിം ചരാപേത്വാ സയം ദണ്ഡദീപികാ ആദായ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസു.

അഥ ഖോ ഭഗവാ നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന യേന നവം സന്ഥാഗാരം തേനുപസങ്കമീതി "യസ്സ ദാനി, ഭന്തേ, ഭഗവാ കാലം മഞ്ഞതീ"തി ഏവം കിര കാലേ ആരോചിതേ ഭഗവാ ലാഖാരസതിന്തരത്തകോവിളാരപുപ്ഫവണ്ണം രത്തദുപട്ടം കത്തരിയാ പദുമം കന്തേന്തോ വിയ, സംവിധായ തിമണ്ഡലം പടിച്ഛാദേന്തോ നിവാസേത്വാ സുവണ്ണപാമങ്ഗേന പദുമകലാപം പരിക്ഖിപന്തോ വിയ, വിജ്ജുലതാസസ്സിരികം കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ രത്തകമ്ബലേന ഗജകുമ്ഭം പരിയോനന്ധന്തോ വിയ, രതനസതുബ്ബേധേ സുവണ്ണഗ്ഘികേ പവാളജാലം ഖിപമാനോ വിയ സുവണ്ണചേതിയേ രത്തകമ്ബലകഞ്ചുകം പടിമുഞ്ചന്തോ വിയ, ഗച്ഛന്തം പുണ്ണചന്ദം രത്തവണ്ണവലാഹകേന പടിച്ഛാദയമാനോ വിയ, കഞ്ചനപബ്ബതമത്ഥകേ സുപക്കലാഖാരസം പരിസിഞ്ചന്തോ വിയ, ചിത്തകൂടപബ്ബതമത്ഥകം വിജ്ജുലതായ പരിക്ഖിപന്തോ വിയ ച സചക്കവാളസിനേരുയുഗന്ധരം മഹാപഥവിം സഞ്ചാലേത്വാ ഗഹിതം നിഗ്രോധപല്ലവസമാനവണ്ണം രത്തവരപംസുകൂലം പാരുപിത്വാ, ഗന്ധകുടിദ്വാരതോ നിക്ഖമി കഞ്ചനഗുഹതോ സീഹോ വിയ ഉദയപബ്ബതകൂടതോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ ച. നിക്ഖമിത്വാ പന ഗന്ധകുടിപമുഖേ അട്ഠാസി.

അഥസ്സ കായതോ മേഘമുഖേഹി വിജ്ജുകലാപാ വിയ രസ്മിയോ നിക്ഖമിത്വാ സുവണ്ണരസധാരാപരിസേകപിഞ്ജരപത്തപുപ്ഫഫലവിടപേ വിയ ആരാമരുക്ഖേ കരിംസു. താവദേവ ച അത്തനോ അത്തനോ പത്തചീവരമാദായ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഭഗവന്തം പരിവാരേസി. തേ പന പരിവാരേത്വാ ഠിതാ ഭിക്ഖൂ ഏവരൂപാ അഹേസും - അപ്പിച്ഛാ സന്തുട്ഠാ പവിവിത്താ അസംസട്ഠാ ആരദ്ധവീരിയാ വത്താരോ വചനക്ഖമാ ചോദകാ പാപഗരഹിനോ സീലസമ്പന്നാ സമാധിസമ്പന്നാ പഞ്ഞാവിമുത്തിവിമുത്തിഞാണദസ്സനസമ്പന്നാ. തേഹി പരിവാരിതോ ഭഗവാ രത്തകമ്ബലപരിക്ഖിത്തോ വിയ സുവണ്ണക്ഖന്ധോ, രത്തപദുമസണ്ഡമജ്ഝഗതാ വിയ സുവണ്ണനാവാ, പവാളവേദികാപരിക്ഖിത്തോ വിയ സുവണ്ണപാസാദോ വിരോചിത്ഥ. സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാദയോ മഹാഥേരാപി നം മേഘവണ്ണം പംസുകൂലം പാരുപിത്വാ മണിവമ്മവമ്മികാ വിയ മഹാനാഗാ പരിവാരയിംസു വന്തരാഗാ ഭിന്നകിലേസാ വിജടിതജടാ ഛിന്നബന്ധനാ കുലേ വാ ഗണേ വാ അലഗ്ഗാ.

ഇതി ഭഗവാ സയം വീതരാഗോ വീതരാഗേഹി, വീതദോസോ വീതദോസേഹി, വീതമോഹോ വീതമോഹേഹി , നിത്തണ്ഹോ നിത്തണ്ഹേഹി, നിക്കിലേസോ നിക്കിലേസേഹി, സയം ബുദ്ധോ ബഹുസ്സുതബുദ്ധേഹി പരിവാരിതോ പത്തപരിവാരിതം

വിയ കേസരം, കേസരപരിവാരിതാ വിയ കണ്ണികാ, അട്ഠനാഗസഹസ്സപരിവാരിതോ വിയ ഛദ്ദന്തോ നാഗരാജാ, നവുതിഹംസസഹസ്സപരിവാരിതോ വിയ ധതരട്ഠോ ഹംസരാജാ, സേനങ്ഗപരിവാരിതോ വിയ ചക്കവത്തിരാജാ, മരുഗണപരിവാരിതോ വിയ സക്കോ ദേവരാജാ, ബ്രഹ്മഗണപരിവാരിതോ വിയ ഹാരിതമഹാബ്രഹ്മാ, താരാഗണപരിവാരിതോ വിയ പുണ്ണചന്ദോ അസമേന ബുദ്ധവേസേന അപരിമാണേന ബുദ്ധവിലാസേന കപിലവത്ഥുഗാമിമഗ്ഗം പടിപജ്ജി.

അഥസ്സ പുരത്ഥിമകായതോ സുവണ്ണവണ്ണാ രസ്മി ഉട്ഠഹിത്വാ അസീതിഹത്ഥട്ഠാനം അഗ്ഗഹേസി പച്ഛിമ-കായതോ, ദക്ഖിണഹത്ഥതോ, വാമഹത്ഥതോ സുവണ്ണവണ്ണാ രസ്മി ഉട്ഠഹിത്വാ അസീതിഹത്ഥട്ഠാനം അഗ്ഗഹേസി. ഉപരി കേസന്തതോ പട്ഠായ സബ്ബകേസാവട്ടേഹി മോരഗീവവണ്ണാ രസ്മി ഉട്ഠഹിത്വാ ഗഗനതലേ അസീതിഹത്ഥട്ഠാനം അഗ്ഗഹേസി. ഹേട്ഠാ പാദതലേഹി പവാളവണ്ണാ രസ്മി ഉട്ഠഹിത്വാ ഘനപഥവിം അസീതിഹത്ഥട്ഠാനം അഗ്ഗഹേസി. ഏവം സമന്താ അസീതിഹത്ഥട്ഠാനം ഛബ്ബണ്ണാ ബുദ്ധരസ്മിയോ വിജ്ജോതമാനാ വിപ്ഫന്ദമാനാ കഞ്ചനദണ്ഡദീപികാഹി നിച്ഛരിത്വാ ആകാസം പക്ഖന്ദജാലാ വിയ ചാതുദ്ദീപികമഹാമേഘതോ നിക്ഖന്തവിജ്ജുലതാ വിയ വിധാവിംസു. സബ്ബദിസാഭാഗാ സുവണ്ണചമ്പകപുപ്ഫേഹി വികിരിയമാനാ വിയ, സുവണ്ണഘടതോ നിക്ഖന്തസുവണ്ണരസധാരാഹി സിഞ്ചമാനാ വിയ, പസാരിതസുവണ്ണപടപരിക്ഖിത്താ വിയ, വേരമ്ഭവാതസമുട്ഠിതകിംസുകകണികാരപുപ്ഫചുണ്ണസമോകിണ്ണാ വിയ വിപ്പഭാസിംസു.

ഭഗവതോപി അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനബ്യാമപ്പഭാദ്വത്തിംസവരലക്ഖണസമുജ്ജലസരീരം സമുഗ്ഗതതാരകം വിയ ഗഗനതലം, വികസിതമിവ പദുമവനം, സബ്ബപാലിഫുല്ലോ വിയ യോജനസതികോ പാരിച്ഛത്തകോ, പടിപാടിയാ ഠപിതാനം ദ്വത്തിംസചന്ദാനം ദ്വത്തിംസസൂരിയാനം ദ്വത്തിംസചക്കവത്തീനം ദ്വത്തിംസദേവരാജാനം ദ്വത്തിംസമഹാബ്രഹ്മാനം സിരിയാ സിരിം അഭിഭവമാനം വിയ വിരോചിത്ഥ, യഥാ തം ദസഹി പാരമീഹി ദസഹി ഉപപാരമീഹി ദസഹി പരമത്ഥപാരമീഹി സമ്മദേവ പൂരിതാഹി സമതിംസപാരമിതാഹി അലങ്കതം. കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ദിന്നദാനം രക്ഖിതസീലം കതകല്യാണകമ്മം ഏകസ്മിം അത്തഭാവേ ഓതരിത്വാ വിപാകം ദാതും ഠാനം അലഭമാനം സമ്ബാധപത്തം വിയ അഹോസി. നാവാസഹസ്സഭണ്ഡം ഏകനാവം ആരോപനകാലോ വിയ, സകടസഹസ്സഭണ്ഡം ഏകസകടം ആരോപനകാലോ വിയ, പഞ്ചവീസതിയാ ഗങ്ഗാനം ഓഘസ്സ സമ്ഭിജ്ജ മുഖദ്വാരേ ഏകതോ രാസിഭൂതകാലോ വിയ അഹോസി.

ഇമായ ബുദ്ധസിരിയാ ഓഭാസമാനസ്സാപി ച ഭഗവതോ പുരതോ അനേകാനി ദണ്ഡദീപികാസഹസ്സാനി ഉക്ഖിപിംസു, തഥാ പച്ഛതോ, വാമപസ്സേ, ദക്ഖിണപസ്സേ. ജാതിസുമനചമ്പകവനമല്ലികാരത്തുപ്പല-നീലുപ്പല-ബകുലസിന്ദുവാരപുപ്ഫാനി ചേവ നീലപീതാദിവണ്ണസുഗന്ധഗന്ധചുണ്ണാനി ച ചാതുദ്ദീപികമേഘവിസ്സട്ഠാ ഉദകവുട്ഠിയോ വിയ വിപ്പകിരിയിംസു. പഞ്ചങ്ഗികതൂരിയനിഗ്ഘോസാ ചേവ ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘഗുണപടിസംയുത്താ ഥുതിഘോസാ ച സബ്ബാ ദിസാ പൂരയിംസു. ദേവമനുസ്സനാഗസുപണ്ണഗന്ധബ്ബയക്ഖാദീനം അക്ഖീനി അമതപാനം വിയ ലഭിംസു. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ഠത്വാ **പദസഹസ്സേന** ഗമനവണ്ണം വത്തും വട്ടതി. തത്രിദം മുഖമത്തം -

“ഏവം സബ്ബങ്ഗസമ്പന്നോ, കമ്പയന്തോ വസുന്ധരം;
അഹേഠയന്തോ പാണാനി, യാതി ലോകവിനായകോ.

“ദക്ഖിണം പഠമം പാദം, ഉദ്ധരന്തോ നരാസഭോ
ഗച്ഛന്തോ സിരിസമ്പന്നോ, സോഭതേ ദ്വിപദുത്തമോ.

“ഗച്ഛതോ ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ, ഹേട്ഠാപാദതലം മുദു;
സമം സമ്ഫുസതേ ഭൂമിം, രജസാ നുപലിപ്പതി.

"നിന്നട്ഠാനം ഉന്നമതി, ഗച്ഛന്തേ ലോകനായകേ;
ഉന്നതഞ്ച സമം ഹോതി, പഥവീ ച അചേതനാ.

"പാസാണാ സക്ഖരാ ചേവ, കഥലാ ഖാണുകണ്ടകാ;
സബ്ബേ മഗ്ഗാ വിവജ്ജന്തി, ഗച്ഛന്തേ ലോകനായകേ.

"നാതിദൂരേ ഉദ്ധരതി, നച്ചാസന്നേ ച നിക്ഖിപം;
അഘട്ടയന്തോ നിയ്യാതി, ഉഭോ ജാണൂ ച ഗോപ്ഫകേ.

"നാതിസീഘം പക്കമതി, സമ്പന്നചരണോ മുനി;
ന ചാപി സണികം യാതി, ഗച്ഛമാനോ സമാഹിതോ.

"ഉദ്ധം അധോ ച തിരിയഞ്ച, ദിസഞ്ച വിദിസം തഥാ;
ന പേക്ഖമാനോ സോ യാതി, യുഗമത്തഞ്ഹി പേക്ഖതി.

"നാഗവിക്കന്തചാരോ സോ, ഗമനേ സോഭതേ ജിനോ;
ചാരും ഗച്ഛതി ലോകഗ്ഗോ, ഹാസയന്തോ സദേവകേ.

"ഉളുരാജാവ സോഭന്തോ, ചതുചാരീവ കേസരീ;
തോസയന്തോ ബഹൂ സത്തേ, പുരം സേട്ഠം ഉപാഗമീ"തി.

വണ്ണകാലോ നാമ കിരേസ, ഏവംവിധേസു കാലേസു ബുദ്ധസ്സ സരീരവണ്ണേ വാ ഗുണവണ്ണേ വാ ധമ്മകഥികസ്സ ഥാമോയേവ പമാണം. ചുണ്ണിയപദേഹി വാ ഗാഥാബന്ധേന വാ യത്തകം സക്കോതി, തത്തകം വത്തബ്ബം. ദുക്കഥിതന്തി ന വത്തബ്ബം. അപ്പമാണവണ്ണാ ഹി ബുദ്ധാ. തേസം ബുദ്ധാപി അനവസേസതോ വണ്ണം വത്തും അസമത്ഥാ, പഗേവ ഇതരാ പജാതി. ഇമിനാ സിരിവിലാസേന അലങ്കതപടിയത്തം സക്യരാജകുലം പവിസിത്വാ ഭഗവാ പസന്നചിത്തേന ജനേന ഗന്ധധൂമവാസചുണ്ണാദീഹി പൂജിയമാനോ സന്ഥാഗാരം പാവിസി. തേന വുത്തം "അഥ ഖോ ഭഗവാ നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന യേന നവം സന്ഥാഗാരം തേനുപസങ്കമീ"തി.

ഭഗവന്തംയേവ പുരക്ഖത്വാതി ഭഗവന്തം പുരതോ കത്വാ. തത്ഥ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനഞ്ചേവ ഉപാസകാനഞ്ച മജ്ഝേ നിസിന്നോ ഗന്ധോദകേന ന്ഹാപേത്വാ ദുകൂലചുമ്ബടകേന വോദകം കത്വാ ജാതിഹിങ്ഗുലകേന മജ്ജിത്വാ രത്തകമ്ബലപലിവേഠിതേ പീഠേ ഠപിതരത്തസുവണ്ണഘനപടിമാ വിയ അതിവിരോചിത്ഥ. അയം പനേത്ഥ പോരാണാനം വണ്ണഭണനമഗ്ഗോ -

"ഗന്ത്വാന മണ്ഡലമാളം, നാഗവിക്കന്തചാരണോ;
ഓഭാസയന്തോ ലോകഗ്ഗോ, നിസീദി വരമാസനേ.

"തഹിം നിസിന്നോ നരദമ്മസാരഥി,
ദേവാതിദേവോ സതപുഞ്ഞലക്ഖണോ;
ബുദ്ധാസനേ മജ്ഝഗതോ വിരോചതി,
സുവണ്ണനേക്ഖം വിയ പണ്ഡുകമ്ബലേ.

"നേക്ഖം ജമ്ബോനദസ്സേവ, നിക്ഖിത്തം പണ്ഡുകമ്ബലേ;
വിരോചതി വീതമലോ, മണിവേരോചനോ യഥാ.

"മഹാസാലോവ സമ്ഫുല്ലോ, നേരുരാജാവ'ലങ്കതോ;
സുവണ്ണയൂപസങ്കാസോ, പദുമോ കോകനദോ യഥാ.

"ജലന്തോ ദീപരുക്ഖോവ, പബ്ബതഗ്ഗേ യഥാ സിഖീ;
ദേവാനം പാരിച്ഛത്തോവ, സബ്ബഫുല്ലോ വിരോചതീ"തി.

കാപിലവത്ഥവേ സക്യേ ബഹുദേവ രത്തിം ധമ്മിയാ കഥായാതി എത്ഥ ധമ്മകഥാ നാമ സന്ഥാഗാരാനുമോദനാപടിസംയുത്താ പകിണ്ണകകഥാ വേദിതബ്ബാ. തദാ ഹി ഭഗവാ ആകാസഗങ്ഗം ഓതാരേന്തോ വിയ പഥവോജം ആകഡ്ഢന്തോ വിയ മഹാജമ്ബും മത്ഥകേ ഗഹേത്വാ ചാലേന്തോ വിയ യോജനികം മധുഭണ്ഡം ചക്കയന്തേന പീളേത്വാ മധുപാനം പായമാനോ വിയ കപിലവത്ഥുവാസീനം സക്യാനം ഹിതസുഖാവഹം പകിണ്ണകകഥം കഥേസി. "ആവാസദാനം നാമേതം, മഹാരാജ, മഹന്തം, തുമ്ഹാകം ആവാസോ മയാ പരിഭുത്തോ, ഭിക്ഖുസങ്ഘേന ച പരിഭുത്തോ , മയാ ച ഭിക്ഖുസങ്ഘേന ച പരിഭുത്തോ പന ധമ്മരതനേന പരിഭുത്തോയേവാതി തീഹി രതനേഹി പരിഭുത്തോ നാമ ഹോതി. ആവാസദാനസ്മിഞ്ഹി ദിന്നേ സബ്ബദാനം ദിന്നമേവ ഹോതി. ഭുമ്മട്ഠകപണ്ണസാലായ വാ സാഖാമണ്ഡപസ്സ വാപി ആനിസംസോ നാമ പരിച്ഛിന്ദിതും ന സക്കാ. ആവാസദാനാനുഭാവേന ഹി ഭവേ ഭവേ നിബ്ബത്തസ്സാപി സമ്ബാധിതഗബ്ഭവാസോ ന ഹോതി, ദ്വാദസഹത്ഥോ ഓവരകോ വിയ മാതുകുച്ഛി അസമ്ബാധോവ ഹോതീ"തി. ഏവം നാനാനയവിചിത്തം ബഹും ധമ്മിം കഥം കഥേത്വാ -

> "സീതം ഉണ്ഹം പടിഹന്തി, തതോ വാളമിഗാനി ച;
> സിരീസപേ ച മകസേ, സിസിരേ ചാപി വുട്ഠിയോ.
>
> "തതോ വാതാതപോ ഘോരോ, സഞ്ജാതോ പടിഹഞ്ഞതി;
> ലേണത്ഥഞ്ച സുഖത്ഥഞ്ച, ഝായിതുഞ്ച വിപസ്സിതും.
>
> "വിഹാരദാനം സങ്ഘസ്സ, അഗ്ഗം ബുദ്ധേന വണ്ണിതം;
> തസ്മാ ഹി പണ്ഡിതോ പോസോ, സമ്പസ്സം അത്ഥമത്തനോ.
>
> "വിഹാരേ കാരയേ രമ്മേ, വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേ;
> തേസം അന്നഞ്ച പാനഞ്ച, വത്ഥസേനാസനാനി ച.
>
> "ദദേയ്യ ഉജുഭൂതേസു, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ;
> തേ തസ്സ ധമ്മം ദേസേന്തി, സബ്ബദുക്ഖാപനൂദനം;
> യം സോ ധമ്മം ഇധഞ്ഞായ, പരിനിബ്ബാതി അനാസവോ"തി. (ചൂളവ॰ ൨൯൫) -

ഏവം "അയമ്പി ആവാസേ ആനിസംസോ, അയമ്പി ആവാസേ ആനിസംസോ"തി ബഹുദേവ രത്തിം അതിരേകതരം ദിയഡ്ഢയാമം ആവാസാനിസംസകഥം കഥേസി. തത്ഥ ഇമാ താവ ഗാഥാവ സങ്ഗഹം ആരുള്ഹാ, പകിണ്ണകധമ്മദേസനാ പന സങ്ഗഹം നാരോഹതി. **സന്ദസ്സേത്വാതി**ആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ.

അഭിക്കന്തോതി അതിക്കന്തോ ദ്വേ യാമാ ഗതാ. **യസ്സ ദാനി കാലം മഞ്ഞഥാതി** യസ്സ തുമ്ഹേ ഗമനസ്സ കാലം മഞ്ഞഥ, ഗമനകാലോ തുമ്ഹാകം, ഗച്ഛഥാതി വുത്തം ഹോതി. കസ്മാ പന ഭഗവാ തേ ഉയ്യോജേസീതി? അനുകമ്പായ. സുഖുമാലാ ഹി തേ, തിയാമരത്തിം നിസീദിത്വാ വീതിനാമേന്താനം സരീരേ ആബാധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ. ഭിക്ഖുസങ്ഘോപി മഹാ, തസ്സ ഠാനനിസജ്ജാനം ഓകാസോ ലദ്ധും വട്ടതീതി ഉഭയാനുകമ്പായ ഉയ്യോജേസി.

വിഗതഥിനമിദ്ധോതി തത്ര കിര ഭിക്ഖൂ യാമദ്വയം ഠിതാപി നിസിന്നാപി അചാലയിംസു, പച്ഛിമയാമേ പന ആഹാരോ പരിണമതി, തസ്സ പരിണതത്താ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ വിഗതഥിനമിദ്ധോ ജാതോതി അകാരണമേതം. ബുദ്ധാനഞ്ഹി കഥം സുണന്തസ്സ കായികചേതസികദരഥാ ന ഹോന്തി, കായചിത്തലഹുതാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി, തേന തേസം ദ്വേ യാമേ ഠിതാനമ്പി നിസിന്നാനമ്പി ധമ്മം സുണന്താനം ഥിനമിദ്ധം വിഗതം, പച്ഛിമയാമേപി സമ്പത്തേ തഥാ വിഗതമേവ ജാതം. തേനാഹ "വിഗതഥിനമിദ്ധോ"തി.

പിട്ഠി മേ ആഗിലായതീതി കസ്മാ ആഗിലായതി? ഭഗവതോ ഹി ഛബ്ബസ്സാനി മഹാപധാനം പദഹന്തസ്സ മഹന്തം കായദുക്ഖം അഹോസി, അഥസ്സ അപരഭാഗേ മഹല്ലകകാലേ പിട്ഠിവാതോ ഉപ്പജ്ജീതി. അകാരണം വാ ഏതം. പഹോതി ഹി ഭഗവാ ഉപ്പന്നം വേദനം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ ഏകമ്പി ദ്വേപി സത്താഹാനി ഏകപല്ലങ്കേന നിസീദിതും.

സന്ഥാഗാരസാലം പന ചതൂഹി ഇരിയാപഥേഹി പരിഭുഞ്ജിതുകാമോ അഹോസി. തത്ഥ പാദധോവനട്ഠാനതോ യാവ ധമ്മാസനാ അഗമാസി, എത്തകേ ഠാനേ ഗമനം നിപ്ഫന്നം. ധമ്മാസനം പത്തം ഥോകം ഠത്വാ നിസീദി, എത്തകേ ഠാനേ ഠാനം നിപ്ഫന്നം. ദ്വേയാമം ധമ്മാസനേ നിസീദി, എത്തകേ ഠാനേ നിസജ്ജാ നിപ്ഫന്നാ. ഇദാനി ദക്ഖിണേന പസ്സേന ഥോകം നിപന്നേ സയനം നിപ്ഫജ്ജിസ്സതീതി എവം ചതൂഹി ഇരിയാപഥേഹി പരിഭുഞ്ജിതുകാമോ അഹോസി. ഉപാദിന്നകസരീരഞ്ച നാമ ''നോ ആഗിലായതീ''തി ന വത്തബ്ബം, തസ്മാ ചിരനിസജ്ജായ സഞ്ജാതം അപ്പകമ്പി ആഗിലായനം ഗഹേത്വാ എവമാഹ.

സങ്ഘാടിം പഞ്ഞാപേത്വാതി സന്ഥാഗാരസ്സ കിര എകപസ്സേ തേ രാജാനോ പടസാണിം പരിക്ഖിപാപേത്വാ കപ്പിയമഞ്ചകം പഞ്ഞാപേത്വാ കപ്പിയപച്ചത്ഥരണേന അത്ഥരിത്വാ ഉപരി സുവണ്ണതാരകഗന്ധമാലാദിദാമപടിമണ്ഡിതം വിതാനം ബന്ധിത്വാ ഗന്ധതേലപ്പദീപം ആരോപയിംസു, ''അപ്പേവ നാമ സത്ഥാ ധമ്മാസനതോ വുട്ഠായ ഥോകം വിസ്സമന്തോ ഇധ നിപജ്ജേയ്യ, എവം നോ ഇമം സന്ഥാഗാരം ഭഗവതാ ചതൂഹി ഇരിയാപഥേഹി പരിഭുത്തം ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഭവിസ്സതീ''തി. സത്ഥാപി തദേവ സന്ധായ തത്ഥ സങ്ഘാടിം പഞ്ഞാപേത്വാ നിപജ്ജി. **ഉട്ഠാനസഞ്ഞം മനസി കരിത്വാ**തി ''എത്തകം കാലം അതിക്കമിത്വാ വുട്ഠഹിസ്സാമീ''തി വുട്ഠാനസഞ്ഞം ചിത്തേ ഠപേത്വാ, തഞ്ച ഖോ അനിദ്ദായന്തോവ ഥേരസ്സ ധമ്മകഥം സുണമാനോ.

അവസ്സുതപരിയായന്തി അവസ്സുതസ്സ പരിയായം, അവസ്സുതസ്സ കാരണന്തി അത്ഥോ. **അധിമുച്ചതീ**തി കിലേസാധിമുച്ചനേന അധിമുച്ചതി, ഗിദ്ധോ ഹോതി. **ബ്യാപജ്ജതീ**തി ബ്യാപാദവസേന പൂതിചിത്തോ ഹോതി. **ചക്ഖുതോ**തി ചക്ഖുഭാവേന. **മാരോ**തി കിലേസമാരോപി ദേവപുത്തമാരോപി. **ഓതാര**ന്തി വിവരം. **ആരമ്മണ**ന്തി പച്ചയം. നളാഗാരതിണാഗാരം വിയ ഹി സവിസേവനാനി ആയതനാനി, തിണുക്കാ വിയ കിലേസുപ്പത്തിരഹം ആരമ്മണം, തിണുക്കായ ഠപിതഠപിതട്ഠാനേ അങ്ഗാരസ്സുജ്ജലനം വിയ ആരമ്മണേ ആപാഥമാഗതേ കിലേസാനം ഉപ്പത്തി. തേന വുത്തം **ലഭേഥ മാരോ ഓതാര**ന്തി.

സുക്കപക്ഖേ ബഹലമത്തികപിണ്ഡാവലേപനം കൂടാഗാരം വിയ നിബ്ബിസേവനാനി ആയതനാനി, തിണുക്കാ വിയ വുത്തപകാരാരമ്മണം, തിണുക്കായ ഠപിതഠപിതട്ഠാനേ നിബ്ബാപനം വിയ നിബ്ബിസേവനാനം ആയതനാനം ആരമ്മണേ ആപാഥമാഗതേ കിലേസപരിളാഹസ്സ അനുപ്പത്തി. തേന വുത്തം **നേവ ലഭേഥ മാരോ ഓതാര**ന്തി.

൭. ദുക്ഖധമ്മസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൪. സത്തമേ **ദുക്ഖധമ്മാന**ന്തി ദുക്ഖസമ്ഭവധമ്മാനം. പഞ്ചസു ഹി ഖന്ധേസു സതി ഛേദനവധബന്ധനാദിഭേദം ദുക്ഖം സമ്ഭവതി, തസ്മാ തേ ദുക്ഖസമ്ഭവധമ്മത്താ ദുക്ഖധമ്മാതി വുച്ചന്തി. **തഥാ ഖോ പനസ്സാ**തി തേനാകാരേനസ്സ. **യഥാസ്സ കാമേ പസ്സതോ**തി യേനാകാരേനസ്സ കാമേ പസ്സന്തസ്സ. **യഥാ ചരന്ത**ന്തി യേനാകാരേന ചാരഞ്ച വിഹാരഞ്ച അനുബന്ധിത്വാ ചരന്തം. **അങ്ഗാരകാസൂപമാ കാമാ ദിട്ഠാ ഹോന്തീ**തി പരിയേട്ഠിമൂലകസ്സ ചേവ പടിസന്ധിമൂലകസ്സ ച ദുക്ഖസ്സ വസേന അങ്ഗാരകാസു വിയ മഹാപരിളാഹാതി ദിട്ഠാ ഹോന്തി. കാമേ പരിയേസന്താനഞ്ഹി നാവായ മഹാസമുദ്ദോഗാഹനഅജപഥസങ്കുപഥപടിപജ്ജനഉഭതോബ്യൂള്ഹസങ്ഗാമപക്ഖന്ദനാദിവസേന പരിയേട്ഠിമൂലകമ്പി, കാമേ പരിഭുഞ്ജന്താനം കാമപരിഭോഗചേതനായ ചതൂസു അപായേസു ദിന്നപടിസന്ധിമൂലകമ്പി മഹാപരിളാഹദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി. എവമേതസ്സ ദുവിധസ്സാപി ദുക്ഖസ്സ വസേന അങ്ഗാരകാസു വിയ മഹാപരിളാഹാതി ദിട്ഠാ ഹോന്തി.

ദായന്തി അടവിം. **പുരതോപി കണ്ടകോ**തി പുരിമപസ്സേ വിജ്ഝിതുകാമോ വിയ ആസന്നട്ഠാനേയേവ ഠിതകണ്ടകോ. **പച്ഛതോ**തിആദീസുപി എസേവ നയോ. ഹേട്ഠാ പന പാദേഹി അക്കന്തട്ഠാനസ്സ സന്തികേ, ന അക്കന്തട്ഠാനേയേവ. എവം സോ കണ്ടകഗബ്ഭം പവിട്ഠോ വിയ ഭവേയ്യ. **മാ മം കണ്ടകോ**തി മാ മം കണ്ടകോ വിജ്ഝീതി കണ്ടകവേധം രക്ഖമാനോ.

ദന്ധോ, ഭിക്ഖവേ, സതുപ്പാദോതി സതിയാ ഉപ്പാദോയേവ ദന്ധോ, ഉപ്പന്നമത്തായ പന തായ കാചി കിലേസാ നിഗ്ഗഹിതാവ ഹോന്തി, ന സണ്ഠാതും സക്കോന്തി. ചക്ഖുദ്വാരസ്മിഞ്ഹി രാഗാദീസു ഉപ്പന്നേസു ദുതിയജവനവാരേന "കിലേസാ മേ ഉപ്പന്നാ"തി ഞത്വാ തതിയേ ജവനവാരേ സംവരജവനംയേവ ജവതി. അനച്ഛരിയഞ്ചേതം, യം വിപസ്സകോ തതിയജവനവാരേ കിലേസേ നിഗ്ഗണ്ഹേയ്യ. ചക്ഖുദ്വാരേ പന ഇട്ഠാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ ഭവങ്ഗം ആവട്ടേത്വാ ആവജ്ജനാദീസു ഉപ്പന്നേസു വോട്ഠബ്ബനാനന്തരം സമ്പത്തകിലേസജവനവാരം നിവത്തേത്വാ കുസലമേവ ഉപ്പാദേതി. ആരദ്ധവിപസ്സകാനഞ്ഹി അയമാനിസംസോ ഭാവനാപടിസങ്ഖാനേ പതിട്ഠിതഭാവസ്സ.

അഭിഹട്ഠും പവാരേയ്യുന്തി സുദിന്നത്ഥേരസ്സ വിയ രട്ഠപാലകുലപുത്തസ്സ വിയ ച കായേന വാ സത്ത രതനാനി അഭിഹരിത്വാ വാചായ വാ "അമ്ഹാകം ധനതോ യത്തകം ഇച്ഛസി, തത്തകം ഗണ്ഹാ"തി വദന്താ പവാരേയ്യും. **അനുദഹന്തീ**തി സരീരേ പലിവേഠിതത്താ ഉണ്ഹപരിളാഹം ജനേത്വാ അനുദഹന്തി. സഞ്ജാതസേദേ വാ സരീരേ ലഗ്ഗന്താ അനുസേന്തീതിപി അത്ഥോ. **യഞ്ഹി തം, ഭിക്ഖവേ, ചിത്ത**ന്തി ഇദം യസ്മാ ചിത്തേ അനാവട്ടന്തേ പുഗ്ഗലസ്സ ആവട്ടനം നാമ നത്ഥി. ഏവരൂപഞ്ഹി ചിത്തം അനാവട്ടന്തി, തസ്മാ വുത്തം. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ വിപസ്സനാബലമേവ ദീപിതം.

൮. കിംസുകോപമസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൫. അട്ഠമേ **ദസ്സന**ന്തി പഠമമഗ്ഗസ്സേതം അധിവചനം. പഠമമഗ്ഗോ ഹി കിലേസപഹാനകിച്ചം സാധേന്തോ പഠമം നിബ്ബാനം പസ്സതി, തസ്മാ ദസ്സനന്തി വുച്ചതി. ഗോത്രഭുഞാണം പന കിഞ്ചാപി മഗ്ഗതോ പഠമതരം പസ്സതി, പസ്സിത്വാ പന കത്തബ്ബകിച്ചസ്സ കിലേസപഹാനസ്സ അഭാവേന ന ദസ്സനന്തി വുച്ചതി. അപിച ചത്താരോപി മഗ്ഗാ ദസ്സനമേവ. കസ്മാ? സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ ദസ്സനം വിസുജ്ഝതി, ഫലക്ഖണേ വിസുദ്ധം. സകദാഗാമിഅനാഗാമിഅരഹത്തമഗ്ഗക്ഖണേ വിസുജ്ഝതി, ഫലക്ഖണേ വിസുദ്ധന്തി ഏവം കഥേന്താനം ഭിക്ഖൂനം സുത്വാ സോ ഭിക്ഖു "അഹമ്പി ദസ്സനം വിസോധേത്വാ അരഹത്തഫലേ പതിട്ഠിതോ ദസ്സനവിസുദ്ധികം നിബ്ബാനം സച്ഛികത്വാ വിഹരിസ്സാമീ"തി തം ഭിക്ഖും ഉപസങ്കമിത്വാ ഏവം പുച്ഛി. സോ ഫസ്സായതനകമ്മട്ഠാനികോ ഛന്നം ഫസ്സായതനാനം വസേന രൂപാരൂപധമ്മേ പരിഗ്ഗഹേത്വാ അരഹത്തം പത്തോ. ഏത്ഥ ഹി പുരിമാനി പഞ്ച ആയതനാനി രൂപം, മനായതനം അരൂപം. ഇതി സോ അത്തനാ അധിഗതമഗ്ഗമേവ കഥേസി.

അസന്തുട്ഠോതി പദേസസങ്ഖാരേസു ഠത്വാ കഥിതത്താ അസന്തുട്ഠോ. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "അയം പദേസസങ്ഖാരേസു ഠത്വാ കഥേസി. സക്കാ നു ഖോ പദേസസങ്ഖാരേസു ഠത്വാ ദസ്സനവിസുദ്ധികം നിബ്ബാനം പാപുണിതു"ന്തി? തതോ നം പുച്ഛി - "ആവുസോ, ത്വംയേവ നു ഖോ ഇദം ദസ്സനവിസുദ്ധികം നിബ്ബാനം ജാനാസി, ഉദാഹു അഞ്ഞേപി ജാനന്താ അത്ഥീ"തി. അത്ഥാവുസോ, അസുകവിഹാരേ അസുകത്ഥേരോ നാമാതി. സോ തമ്പി ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി. ഏതേനുപായേന അഞ്ഞമ്പി അഞ്ഞമ്പീതി.

ഏത്ഥ ച ദുതിയോ പഞ്ചക്ഖന്ധകമ്മട്ഠാനികോ രൂപക്ഖന്ധവസേന രൂപം, സേസക്ഖന്ധവസേന നാമന്തി നാമരൂപം വവത്ഥപേത്വാ അനുക്കമേന അരഹത്തം പത്തോ. തസ്മാ സോപി അത്തനാ അധിഗതമഗ്ഗമേവ കഥേസി. അയം പന "ഇമേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം ന സമേതി, പഠമേന സപ്പദേസസങ്ഖാരേസു ഠത്വാവ കഥിതം, ഇമിനാ നിപ്പദേസേസൂ"തി അസന്തുട്ഠോ ഹുത്വാ തഥേവ തം പുച്ഛിത്വാ പക്കാമി.

തതിയോ മഹാഭൂതകമ്മട്ഠാനികോ ചത്താരി മഹാഭൂതാനി സങ്ഖേപതോ ച വിത്ഥാരതോ ച പരിഗ്ഗഹേത്വാ അരഹത്തം പത്തോ, തസ്മാ അയമ്പി അത്തനാ അധിഗതമഗ്ഗമേവ കഥേസി. അയം പന "ഇമേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം ന സമേതി, പഠമേന സപ്പദേസസങ്ഖാരേസു ഠത്വാ കഥിതം, ദുതിയേന നിപ്പദേസേസു, തതിയേന അതിസപ്പദേസേസൂ"തി അസന്തുട്ഠോ ഹുത്വാ തഥേവ തം പുച്ഛിത്വാ പക്കാമി.

ചതുത്ഥോ തേഭൂമകകമ്മട്ഠാനികോ. തസ്സ കിര സമപ്പവത്താ ധാതുയോ അഹേസും, കല്ലസരീരം ബലപത്തം, കമ്മട്ഠാനാനിപിസ്സ സബ്ബാനേവ സപ്പായാനി, അതീതാ വാ സങ്ഖാരാ ഹോന്തു അനാഗതാ വാ പച്ചുപ്പന്നാ വാ കാമാവചരാ വാ രൂപാവചരാ വാ അരൂപാവചരാ വാ, സബ്ബേപി സപ്പായാവ. അസപ്പായകമ്മട്ഠാനം നാമ നത്ഥി. കാലേസുപി പുരേഭത്തം വാ ഹോതു പച്ഛാഭത്തം വാ പഠമയാമാദയോ വാ, അസപ്പായോ കാലോ നാമ നത്ഥി. യഥാ നാമ ചാരിഭൂമിം ഓതിണ്ണോ മഹാഹത്ഥീ ഹത്ഥേന ഗഹേതബ്ബം ഹത്ഥേനേവ ലുഞ്ചിത്വാ ഗണ്ഹാതി, പാദേഹി പഹരിത്വാ ഗഹേതബ്ബം പാദേഹി പഹരിത്വാ ഗണ്ഹാതി, ഏവമേവ സകലേ തേഭൂമകധമ്മേ കലാപഗ്ഗാഹേന ഗഹേത്വാ സമ്മസന്തോ അരഹത്തം പത്തോ, തസ്മാ ഏസോപി അത്തനാ അധിഗതമഗ്ഗമേവ കഥേസി. അയം പന "ഇമേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം ന സമേതി. പഠമേന സപ്പദേസസങ്ഖാരേസു ഠത്വാ കഥിതം, ദുതിയേന നിപ്പദേസേസു, പുന തതിയേന സപ്പദേസേസു, ചതുത്ഥേന നിപ്പദേസേസുയേവാ"തി അസന്തുട്ഠോ ഹുത്വാ തം പുച്ഛി - "കിം നു ഖോ, ആവുസോ, ഇദം ദസ്സനവിസുദ്ധികം നിബ്ബാനം തുമ്ഹേഹി അത്തനോവ ധമ്മതായ ഞാതം, ഉദാഹു കേനചി വോ അക്ഖാത"ന്തി? ആവുസോ, മയം കിം ജാനാമ? അത്ഥി പന സദേവകേ ലോകേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, തം നിസ്സായേതം അമ്ഹേഹി ഞാതന്തി. സോ ചിന്തേസി - "ഇമേ ഭിക്ഖൂ മയ്ഹം അജ്ഝാസയം ഗഹേത്വാ കഥേതും ന സക്കോന്തി, അഹം സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധമേവ പുച്ഛിത്വാ നിക്കങ്ഖോ ഭവിസ്സാമീ"തി യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി.

ഭഗവാ തസ്സ വചനം സുത്വാ "യേഹി തേ പഞ്ഹോ കഥിതോ, തേ ചത്താരോപി ഖീണാസവാ, സുകഥിതം തേഹി, ത്വം പന അത്തനോ അന്ധബാലതായ തം ന സല്ലക്ഖേസീ"തി ന ഏവം വിഹേസേസി. കാരകഭാവം പനസ്സ ഞത്വാ "അത്ഥഗവേസകോ ഏസ, ധമ്മദേസനായ ഏവ നം ബുജ്ഝാപേസ്സാമീ"തി കിംസുകോപമം ആഹരി. തത്ഥ ഭൂതം വത്ഥും കത്വാ ഏവമത്ഥോ വിഭാവേതബ്ബോ - ഏകസ്മിം കിര മഹാനഗരേ ഏകോ സബ്ബഗന്ഥധരോ ബ്രാഹ്മണവേജ്ജോ പണ്ഡിതോ പടിവസതി. അഥേകോ നഗരസ്സ പാചീനദ്വാരഗാമവാസീ പണ്ഡുരോഗപുരിസോ തസ്സ സന്തികം ആഗന്ത്വാ തം വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. വേജ്ജപണ്ഡിതോ തേന സദ്ധിം സമ്മോദിത്വാ "കേനത്ഥേന ആഗതോസി ഭദ്രമുഖാ"തി, പുച്ഛി. രോഗേനമ്ഹി, അയ്യ, ഉപദ്ദുതോ, ഭേസജ്ജം മേ കഥേഹീതി. തേന ഹി, ഭോ, ഗച്ഛ, കിംസുകരുക്ഖം ഛിന്ദിത്വാ, സോസേത്വാ ഝാപേത്വാ, തസ്സ ഖാരോദകം ഗഹേത്വാ ഇമിനാ ചിമിനാ ച ഭേസജ്ജേന യോജേത്വാ, അരിട്ഠം കത്വാ പിവ, തേന തേ ഫാസുകം ഭവിസ്സതീതി. സോ തഥാ കത്വാ നിരോഗോ ബലവാ പാസാദികോ ജാതോ.

അഥഞ്ഞോ ദക്ഖിണദ്വാരഗാമവാസീ പുരിസോ തേനേവ രോഗേന ആതുരോ "അസുകോ കിര ഭേസജ്ജം കത്വാ അരോഗോ ജാതോ"തി സുത്വാ തം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി - "കേന തേ, സമ്മ, ഫാസുകം ജാത"ന്തി. കിംസുകാരിട്ഠേന നാമ, ഗച്ഛ ത്വമ്പി കരോഹീതി. സോപി തഥാ കത്വാ താദിസോവ ജാതോ.

അഥഞ്ഞോ പച്ഛിമദ്വാരഗാമവാസീ...പേ॰... ഉത്തരദ്വാരഗാമവാസീ പുരിസോ തേനേവ രോഗേന ആതുരോ "അസുകോ കിര ഭേസജ്ജം കത്വാ അരോഗോ ജാതോ"തി തം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി "കേന തേ, സമ്മ, ഫാസുകം ജാത"ന്തി? കിംസുകാരിട്ഠേന നാമ, ഗച്ഛ ത്വമ്പി കരോഹീതി. സോപി തഥാ കത്വാ താദിസോവ ജാതോ.

അഥഞ്ഞോ പച്ചന്തവാസീ അദിട്ഠപുബ്ബകിംസുകോ ഏകോ പുരിസോ തേനേവ രോഗേന ആതുരോ ചിരം താനി താനി ഭേസജ്ജാനി കത്വാ രോഗേ അവൂപസമമാനേ "അസുകോ കിര നഗരസ്സ പാചീനദ്വാരഗാമവാസീ പുരിസോ ഭേസജ്ജം കത്വാ അരോഗോ ജാതോ"തി സുത്വാ "ഗച്ഛാമഹമ്പി, തേന കതഭേസജ്ജം കരിസ്സാമീ"തി ദണ്ഡമോലുബ്ഭ അനുപുബ്ബേന തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ, "കേന തേ, സമ്മ, ഫാസുകം ജാത"ന്തി പുച്ഛി. കിംസുകാരിട്ഠേന സമ്മാതി. കീദിസോ പന സോ കിംസുകോതി. ഝാപിതഗാമേ ഠിതഝാമഥൂണോ വിയാതി. ഇതി സോ പുരിസോ അത്തനാ ദിട്ഠാകാരേനേവ കിംസുകം ആചിക്ഖി. തേന ഹി ദിട്ഠകാലേ കിംസുകോ പതിതപത്തോ ഖാണുകകാലേ ദിട്ഠത്താ താദിസോവ ഹോതി.

സോ പന പുരിസോ സുതമങ്ഗലികത്താ “അയം ‘ഝാപിതഗാമേ ഝാമഥൂണോ വിയാ’തി ആഹ, അമങ്ഗലമേതം . ഏതസ്മിഞ്ഹി മേ ഭേസജ്ജേ കതേപി രോഗോ ന വൂപസമിസ്സതീ”തി തസ്സ വേയ്യാകരണേന അസന്തുട്ഠോ തം പുച്ഛി - “കിം നു ഖോ, ഭോ, ത്വഞ്ഞേവ കിംസുകം ജാനാസി, ഉദാഹു അഞ്ഞോപി അത്ഥീ”തി. അത്ഥി, ഭോ, ദക്ഖിണദ്വാരഗാമേ അസുകോ നാമാതി. സോ തം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി, സ്വാസ്സ പുപ്ഫിതകാലേ ദിട്ഠത്താ അത്തനോ ദസ്സനാനുരൂപേന “ലോഹിതകോ കിംസുകോ”തി ആഹ. സോ “അയം പുരിമേന വിരുദ്ധം ആഹ, കാളകോ ലോഹിതകതോ സുവിദൂരദൂരേ”തി തസ്സപി വേയ്യാകരണേന അസന്തുട്ഠോ “അത്ഥി പന, ഭോ, അഞ്ഞോപി കോചി കിംസുകദസ്സാവീ, യേന കിംസുകോ ദിട്ഠപുബ്ബോ”തി? പുച്ഛിത്വാ, “അത്ഥി പച്ഛിമദ്വാരഗാമേ അസുകോ നാമാ”തി വുത്തേ തമ്പി ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി. സ്വാസ്സ ഫലിതകാലേ ദിട്ഠത്താ അത്തനോ ദസ്സനാനുരൂപേന “ഓചിരകജാതോ ആദിന്നസിപാടികോ”തി ആഹ. ഫലിതകാലസ്മിഞ്ഹി കിംസുകോ ഓലമ്ബമാനചീരകോ വിയ അധോമുഖം കത്വാ ഗഹിതഅസികോസോ വിയ ച സിരീസരുക്ഖോ വിയ ച ലമ്ബമാനഫലോ ഹോതി. സോ “അയം പുരിമേഹി വിരുദ്ധം ആഹ, ന സക്കാ ഇമസ്സ വചനം ഗഹേതു”ന്തി തസ്സപി വേയ്യാകരണേന അസന്തുട്ഠോ “അത്ഥി പന, ഭോ, അഞ്ഞോപി കോചി കിംസുകദസ്സാവീ, യേന കിംസുകോ ദിട്ഠപുബ്ബോ”തി? പുച്ഛിത്വാ, “അത്ഥി ഉത്തരദ്വാരഗാമേ അസുകോ നാമാ”തി വുത്തേ തമ്പി ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി. സോ അസ്സ സഞ്ഛന്നപത്തകാലേ ദിട്ഠത്താ അത്തനോ ദസ്സനാനുരൂപേന “ബഹലപത്തപലാസോ സന്ദച്ഛായോ”തി ആഹ. **സന്ദച്ഛായോ** നാമ സംസന്ദിത്വാ ഠിതച്ഛായോ.

സോ “അയമ്പി പുരിമേഹി വിരുദ്ധം ആഹ, ന സക്കാ ഇമസ്സ വചനം ഗഹേതു”ന്തി തസ്സപി വേയ്യാകരണേന അസന്തുട്ഠോ തം ആഹ, “കിം നു ഖോ, ഭോ, തുമ്ഹേ അത്തനോവ ധമ്മതായ കിംസുകം ജാനാഥ, ഉദാഹു കേനചി വോ അക്ഖാതോ”തി? കിം, ഭോ, മയം ജാനാമ? അത്ഥി പന മഹാനഗരസ്സ മജ്ഝേ അമ്ഹാകം ആചരിയോ വേജ്ജപണ്ഡിതോ, തം നിസ്സായ അമ്ഹേഹി ഞാതന്തി. “തേന ഹി അഹമ്പി ആചരിയമേവ ഉപസങ്കമിത്വാ നിക്കങ്ഖോ ഭവിസ്സാമീ”തി തസ്സ സന്തികം ഉപസങ്കമിത്വാ തം വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. വേജ്ജപണ്ഡിതോ തേന സദ്ധിം സമ്മോദിത്വാ, “കേനത്ഥേന ആഗതോസി ഭദ്രമുഖാ”തി പുച്ഛി. രോഗേനമ്ഹി, അയ്യ, ഉപദ്ദുതോ, ഭേസജ്ജം മേ കഥേഥാതി. തേന ഹി, ഭോ, ഗച്ഛ, കിംസുകരുക്ഖം ഛിന്ദിത്വാ സോസേത്വാ ഝാപേത്വാ തസ്സ ഖാരോദകം ഗഹേത്വാ ഇമിനാ ചിമിനാ ച ഭേസജ്ജേന യോജേത്വാ അരിട്ഠം കത്വാ പിവ, ഏത്തേന തേ ഫാസുകം ഭവിസ്സതീതി. സോ തഥാ കത്വാ നിരോഗോ ബലവാ പാസാദികോ ജാതോ.

തത്ഥ മഹാനഗരം വിയ നിബ്ബാനനഗരം ദട്ഠബ്ബം. വേജ്ജപണ്ഡിതോ വിയ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ. വുത്തമ്പി ചേ തം “ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോതി ഖോ, സുനക്ഖത്ത, തഥാഗതസ്സേതം അധിവചനം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൬൫) ചതൂസു ദ്വാരഗാമേസു ചത്താരോ വേജ്ജന്തേവാസികാ വിയ ചത്താരോ ദസ്സനവിസുദ്ധിപത്താ ഖീണാസവാ. പച്ചന്തവാസീ പഠമപുരിസോ വിയ പഞ്ഹപുച്ഛകോ ഭിക്ഖു. പച്ചന്തവാസിനോ ചതുന്നം വേജ്ജന്തേവാസികാനം കഥായ അസന്തുട്ഠസ്സ ആചരിയമേവ ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛനകാലോ വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ചതുന്നം ദസ്സനവിസുദ്ധിപത്താനം ഖീണാസവാനം കഥായ അസന്തുട്ഠസ്സ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛനകാലോ.

യഥാ യഥാ അധിമുത്താനന്തി യേന യേനാകാരേന അധിമുത്താനം. **ദസ്സനം സുവിസുദ്ധന്തി** നിബ്ബാനദസ്സനം സുട്ഠു വിസുദ്ധം. **തഥാ തഥാ ഖോ തേഹി സപ്പുരിസേഹി ബ്യാകതന്തി** തേന തേനേവാകാരേന തുയ്ഹം തേഹി സപ്പുരിസേഹി കഥിതം. യഥാ ഹി “കാളകോ കിംസുകോ”തി കഥേന്തോ ന അഞ്ഞം കഥേസി, അത്തനാ ദിട്ഠനയേന കിംസുകമേവ കഥേസി, ഏവമേവ ഛഫസ്സായതനാനം വസേന ദസ്സനവിസുദ്ധിപത്തഖീണാസവോപി ഇമം പഞ്ഹം കഥേന്തോ ന അഞ്ഞം കഥേസി, അത്തനാ അധിഗതമഗ്ഗേന ദസ്സനവിസുദ്ധികം നിബ്ബാനമേവ കഥേസി.

യഥാ ച “ലോഹിതകോ ഓചിരകജാതോ ബഹലപത്തപലാസോ കിംസുകോ”തി കഥേന്തോപി ന അഞ്ഞം കഥേസി, അത്തനാ ദിട്ഠനയേന കിംസുകമേവ കഥേസി, ഏവമേവ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധവസേന ചതുമഹാഭൂതവസേന തേഭൂമകധമ്മവസേന

ദസ്സനവിസുദ്ധിപത്തഖീണാസവോപി ഇമം പഞ്ഹം കഥേന്തോ ന അഞ്ഞം കഥേസി, അത്തനാ അധിഗതമഗ്ഗേന ദസ്സനവിസുദ്ധികം നിബ്ബാനമേവ കഥേസി.

തത്ഥ യഥാ കാളകകാലേ കിംസുകദസ്സാവിനോപി തം ദസ്സനം ഭൂതം തച്ഛം ന തേന അഞ്ഞം ദിട്ഠം, കിംസുകോവ ദിട്ഠോ, ഏവമേവ ഛഫസ്സായതനവസേന ദസ്സനവിസുദ്ധിപത്തസ്സാപി ഖീണാസവസ്സ ദസ്സനം ഭൂതം തച്ഛം, ന തേന അഞ്ഞം കഥിതം, അത്തനാ അധിഗതമഗ്ഗേന ദസ്സനവിസുദ്ധികം നിബ്ബാനമേവ കഥിതം. യഥാ ച ലോഹിതകാലേ ഓചിരകജാതകാലേ ബഹലപത്തപലാസകാലേ കിംസുകദസ്സാവിനോപി തം ദസ്സനം ഭൂതം തച്ഛം, ന തേന അഞ്ഞം ദിട്ഠം, കിംസുകോവ ദിട്ഠോ, ഏവമേവ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധവസേന ചതുമഹാഭൂതവസേന തേഭൂമകധമ്മവസേന ദസ്സനവിസുദ്ധിപത്തസ്സാപി ഖീണാസവസ്സ ദസ്സനം ഭൂതം തച്ഛം, ന തേന അഞ്ഞം കഥിതം, അത്തനാ അധിഗതമഗ്ഗേന ദസ്സനവിസുദ്ധികം നിബ്ബാനമേവ കഥിതം.

സേയ്യഥാപി , ഭിക്ഖു രഞ്ഞോ പച്ചന്തിമം നഗരന്തി ഇദം കസ്മാ ആരദ്ധം? സചേ തേന ഭിക്ഖുനാ തം സല്ലക്ഖിതം, അഥസ്സ ധമ്മദേസനത്ഥം ആരദ്ധം. സചേ ന സല്ലക്ഖിതം, അഥസ്സ ഇമിനാ നഗരോപമേന തസ്സേവത്ഥസ്സ ദീപനത്ഥായ ആവിഭാവനത്ഥായ ആരദ്ധം. തത്ഥ യസ്മാ മജ്ഝിമപദേസേ നഗരസ്സ പാകാരാദീനി ഥിരാനി വാ ഹോന്തു ദുബ്ബലാനി വാ, സബ്ബസോ വാ മാ ഹോന്തു, ചോരാസങ്കാ ന ഹോന്തി, തസ്മാ തം അഗ്ഗഹേത്വാ "പച്ചന്തിമം നഗര"ന്തി ആഹ. **ദള്ഹുദ്ധാപന്**തി ഥിരപാകാരം. **ദള്ഹപാകാരതോരണന്**തി ഥിരപാകാരഞ്ചേവ ഥിരതോരണഞ്ച. തോരണാനി നാമ ഹി പുരിസുബ്ബേധാനി നഗരസ്സ അലങ്കാരത്ഥം കരീയന്തി, ചോരനിവാരണത്ഥാനിപി ഹോന്തിയേവ. അഥ വാ തോരണന്തി പിട്ഠസങ്ഘാടസ്സേതം നാമം, ഥിരപിട്ഠസങ്ഘാടന്തിപി അത്ഥോ. **ഛദ്വാരന്**തി നഗരദ്വാരം നാമ ഏകമ്പി ഹോതി ദ്വേപി സതമ്പി സഹസ്സമ്പി, ഇധ പന സത്ഥാ ഛദ്വാരികനഗരം ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. **പണ്ഡിതോ**തി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതോ. **ബ്യത്തോ**തി വേയ്യത്തിയേന സമന്നാഗതോ വിസദഞാണോ. **മേധാവീ**തി ഠാനുപ്പത്തികപഞ്ഞാസങ്ഖാതായ മേധായ സമന്നാഗതോ.

പുരത്ഥിമായ ദിസായാതിആദിമ്ഹി ഭൂതമത്ഥം കത്വാ ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ - സമിദ്ധേ കിര മഹാനഗരേ സത്തരതനസമ്പന്നോ രാജാ ചക്കവത്തി രജ്ജം അനുസാസതി, തസ്സേതം പച്ചന്തനഗരം രാജായുത്തവിരഹിതം , അഥ പുരിസാ ആഗന്ത്വാ "അമ്ഹാകം, ദേവ, നഗരേ ആയുത്തകോ നത്ഥി, ദേഹി നോ കിഞ്ചി ആയുത്തക"ന്തി ആഹംസു. രാജാ ഏകം പുത്തം ദത്വാ "ഗച്ഛഥ, ഏതം ആദായ തത്ഥ അഭിസിഞ്ചിത്വാ വിനിച്ഛയട്ഠാനാദീനി കത്വാ വസഥാ"തി. തേ തഥാ അകംസു. രാജപുത്തോ പാപമിത്തസംസഗ്ഗേന കതിപാഹേയേവ സുരാസോണ്ഡോ ഹുത്വാ, സബ്ബാനി വിനിച്ഛയട്ഠാനാദീനി ഹാരേത്വാ, നഗരമജ്ഝേ ധുത്തേഹി പരിവാരിതോ സുരം പിവന്തോ നച്ചഗീതാദിരതിയാ വീതിനാമേതി. അഥ രഞ്ഞോ ആഗന്ത്വാ ആരോചയിംസു.

രാജാ ഏകം പണ്ഡിതം അമച്ചം ആണാപേസി - "ഗച്ഛ കുമാരം ഓവദിത്വാ, വിനിച്ഛയട്ഠാനാദീനി കാരേത്വാ, പുന അഭിസേകം കത്വാ, ഏഹീ"തി. ന സക്കാ, ദേവ, കുമാരം ഓവദിതും, ചണ്ഡോ കുമാരോ ഘാതേയ്യാപി മന്തി. അഥേകം ബലസമ്പന്നം യോധം ആണാപേസി - "ത്വം ഇമിനാ സദ്ധിം ഗന്ത്വാ സചേ സോ ഓവാദേ ന തിട്ഠതി, സീസമസ്സ ഛിന്ദാഹീ"തി. ഇതി സോ അമച്ചോ യോധോ ചാതി ഇദം സീഘം ദൂതയുഗം തത്ഥ ഗന്ത്വാ ദോവാരികം പുച്ഛി - "കഹം, ഭോ, നഗരസ്സ സാമി കുമാരോ"തി. ഏസ മജ്ഝേസിങ്ഘാടകേ സുരം പിവന്തോ ധുത്തപരിവാരിതോ ഗീതാദിരതിം അനുഭോന്തോ നിസിന്നോതി. അഥ തം ദൂതയുഗം ഗന്ത്വാ അമച്ചോ താവേത്ഥ, "സാമി, വിനിച്ഛയട്ഠാനാദീനി കിര കാരേത്വാ സാധുകം രജ്ജം അനുസാസാ"തി ആഹ. കുമാരോ അസുണന്തോ വിയ നിസീദി. അഥ നം യോധോ സീസേ ഗഹേത്വാ, "സചേ രഞ്ഞോ ആണം കരോസി, കര, നോ ചേ, ഏത്ഥേവ തേ സീസം പാതേസ്സാമീ"തി ഖഗ്ഗം അബ്ബാഹി. പരിചാരകാ ധുത്താ താവദേവ ദിസാസു പലായിംസു. കുമാരോ ഭീതോ സാസനം സമ്പടിച്ഛി. അഥസ്സ തേ തത്ഥേവ അഭിസേകം കത്വാ സേതച്ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ "സമ്മാ രജ്ജം അനുസാസാഹീ"തി രഞ്ഞോ വുത്തം യഥാഭൂതവചനം നിയ്യാതേത്വാ യഥാഗതമഗ്ഗമേവ പടിപജ്ജിംസു. ഇമമത്ഥം ആവികരോന്തോ ഭഗവാ "പുരത്ഥിമായ ദിസായാ"തി ആഹ.

തത്രിദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - സമിദ്ധമഹാനഗരം വിയ ഹി നിബ്ബാനനഗരം ദട്ഠബ്ബം, സത്തരതനസമന്നാഗതോ രാജാ ചക്കവത്തി വിയ സത്തബോജ്ഝങ്ഗരതനസമന്നാഗതോ ധമ്മരാജാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, പച്ചന്തിമനഗരം വിയ സക്കായനഗരം, തസ്മിം നഗരേ കൂടരാജപുത്തോ വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ കൂടചിത്തുപ്പാദോ, കൂടരാജപുത്തസ്സ ധുത്തേഹി പരിവാരിതകാലോ വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ പഞ്ചഹി നീവരണേഹി സമങ്ഗികാലോ, ദ്വേ സീഘദൂതാ വിയ സമഥകമ്മട്ഠാനഞ്ച വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനഞ്ച, മഹായോധേന സീസേ ഗഹിതകാലോ വിയ ഉപ്പന്നപഠമജ്ഝാനസമാധിനാ നിച്ചലം കത്വാ ചിത്തഗ്ഗഹിതകാലോ, യോധേന സീസേ ഗഹിതമത്തേ ധുത്താനം ദിസാസു പലായിത്വാ ദൂരീഭാവോ വിയ പഠമജ്ഝാനമ്ഹി ഉപ്പന്നമത്തേ നീവരണാനം ദൂരീഭാവോ, "കരിസ്സാമി രഞ്ഞോ സാസന"ന്തി സമ്പടിച്ഛിതമത്തേ വിസ്സട്ഠകാലോ വിയ ഝാനതോ വുട്ഠിതകാലോ, അമച്ചേന രഞ്ഞോ സാസനം ആരോചിതകാലോ വിയ സമാധിനാ ചിത്തം കമ്മനിയം കത്വാ വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനസ്സ വഡ്ഢിതകാലോ, തഥേവസ്സ തേഹി ദ്വീഹി ദൂതേഹി കതാഭിസേകസ്സ സേതച്ഛത്തഉസ്സാപനം വിയ സമഥവിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനം നിസ്സായ അരഹത്തപ്പത്തസ്സ വിമുത്തിസേതച്ഛത്തുസ്സാപനം വേദിതബ്ബം.

നഗരന്തി ഖോ ഭിക്ഖു ഇമസ്സേതം ചാതുമഹാഭൂതികസ്സ കായസ്സ അധിവചനന്തിആദീസു പന **ചാതുമഹാഭൂതികസ്സാ**തിആദീനം പദാനം അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വിത്ഥാരിതോവ. കേവലം പന വിഞ്ഞാണരാജപുത്തസ്സ നിവാസട്ഠാനത്താ എത്ഥ കായോ "നഗര"ന്തി വുത്തോ, തസ്സേവ ദ്വാരഭൂതത്താ ഛ ആയതനാനി "ദ്വാരാനീ"തി, തേസു ദ്വാരേസു നിച്ചം സുപ്പതിട്ഠിതത്താ സതി "ദോവാരികോ"തി, കമ്മട്ഠാനം ആചിക്ഖന്തേന ധമ്മരാജേന പേസിതത്താ സമഥവിപസ്സനാ "സീഘം ദൂതയുഗ"ന്തി. എത്ഥ മഹായോധോ വിയ സമഥോ, പണ്ഡിതാമച്ചോ വിയ വിപസ്സനാ വേദിതബ്ബാ.

മജ്ഝേ സിങ്ഘാടകോതി നഗരമജ്ഝേ സിങ്ഘാടകോ. **മഹാഭൂതാന**ന്തി ഹദയവത്ഥുസ്സ നിസ്സയഭൂതാനം മഹാഭൂതാനം . വത്ഥുരൂപസ്സ ഹി പച്ചയദസ്സനത്ഥമേവേതം ചതുമഹാഭൂതഗ്ഗഹണം കതം. നഗരമജ്ഝേ പന സോ രാജകുമാരോ വിയ സരീരമജ്ഝേ ഹദയരൂപസിങ്ഘാടകേ നിസിന്നോ സമഥവിപസ്സനാദൂതേഹി അരഹത്താഭിസേകേന അഭിസിഞ്ചിതബ്ബോ വിപസ്സനാവിഞ്ഞാണരാജപുത്തോ ദട്ഠബ്ബോ. നിബ്ബാനം പന യഥാഭൂതസഭാവം അകുപ്പം അധികാരീതി കത്വാ **യഥാഭൂതം വചന**ന്തി വുത്തം. അരിയമഗ്ഗോ പന യാദിസോവ പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാമഗ്ഗോ, അയമ്പി അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതത്താ താദിസോയേവാതി കത്വാ **യഥാഗതമഗ്ഗോ**തി വുത്തോ. ഇദം താവേത്ഥ ധമ്മദേസനത്ഥം ആഭതായ ഉപമായ സംസന്ദനം.

തസ്സേവത്ഥസ്സ പാകടീകരണത്ഥം ആഭതപക്ഖേ പന ഇദം സംസന്ദനം - എത്ഥ ഹി ഛദ്വാരൂപമാ ഛഫസ്സായതനവസേന ദസ്സനവിസുദ്ധിപത്തം ഖീണാസവം ദസ്സേതും ആഭതാ, നഗരസാമിഉപമാ പഞ്ചക്ഖന്ധവസേന, സിങ്ഘാടകൂപമാ ചതുമഹാഭൂതവസേന, നഗരൂപമാ തേഭൂമകധമ്മവസേന ദസ്സനവിസുദ്ധിപത്തം ഖീണാസവം ദസ്സേതും ആഭതാ. സങ്ഖേപതോ പനിമസ്മിം സുത്തേ ചതുസച്ചമേവ കഥിതം. സകലേനപി ഹി നഗരസമ്ഭാരേന ദുക്ഖസച്ചമേവ കഥിതം, യഥാഭൂതവചനേന നിരോധസച്ചം, യഥാഗതമഗ്ഗേന മഗ്ഗസച്ചം, ദുക്ഖസ്സ പന പഭാവികാ തണ്ഹാ സമുദയസച്ചം. ദേസനാപരിയോസാനേ പഞ്ഹപുച്ഛകോ ഭിക്ഖു സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠിതോതി.

൯. വീണോപമസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൬. നവമേ **യസ്സ കസ്സചി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുസ്സ വാ ഭിക്ഖുനിയാ വാ**തി ഇദം സത്ഥാ യഥാ നാമ മഹാകുടുമ്ബികോ മഹന്തം കസികമ്മം കത്വാ, നിപ്ഫന്നസസ്സോ ഘരദ്വാരേ മണ്ഡപം കത്വാ, ഉഭതോസങ്ഘസ്സ ദാനം പവത്തേയ്യ. കിഞ്ചാപി തേന ഉഭതോസങ്ഘസ്സ ദാനം പട്ഠപിതം, ദ്വീസു പന പരിസാസു സന്തപ്പിതാസു സേസജനമ്പി സന്തപ്പേതിയേവ, എവമേവ ഭഗവാ സമധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി പാരമിയോ പൂരേത്വാ ബോധിമണ്ഡേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം അധിഗന്ത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ ജേതവനമഹാവിഹാരേ നിസിന്നോ ഭിക്ഖുപരിസായ ചേവ ഭിക്ഖുനിപരിസായ ച മഹാധമ്മയാഗം യജന്തോ വീണോപമസുത്തം ആരഭി. തം പനേതം കിഞ്ചാപി ദ്വേ

പരിസാ സന്ധായ ആരദ്ധം, ചതുന്നമ്പി പന പരിസാനം അവാരിതം. തസ്മാ സബ്ബേഹിപി സോതബ്ബഞ്ചേവ സദ്ധാതബ്ബഞ്ച, പരിയോഗാഹിത്വാ ചസ്സ അത്ഥരസോ വിന്ദിതബ്ബോതി.

തത്ഥ **ഛന്ദോ**തിആദീസു **ഛന്ദോ** നാമ പുബ്ബുപ്പത്തികാ ദുബ്ബലതണ്ഹാ, സോ രഞ്ജേതും ന സക്കോതി . അപരാപരം ഉപ്പജ്ജമാനാ പന ബലവതണ്ഹാ **രാഗോ** നാമ, സോ രഞ്ജേതും സക്കോതി. ദണ്ഡാദാനാദീനി കാതും അസമത്ഥോ പുബ്ബുപ്പത്തികോ ദുബ്ബലകോധോ **ദോസോ** നാമ. താനി കാതും സമത്ഥോ അപരാപരുപ്പത്തികോ ബലവകോധോ **പടിഘം** നാമ. **മോഹോ** പന മോഹനസമ്മോഹനവസേന ഉപ്പന്നം അഞ്ഞാണം. ഏവമേത്ഥ പഞ്ചഹിപി പദേഹി തീണി അകുസലമൂലാനി ഗഹിതാനി. തേസു ഗഹിതേസു സബ്ബേപി തമ്മൂലകാ കിലേസാ ഗഹിതാവ ഹോന്തി. ''ഛന്ദോ രാഗോ''തി വാ പദദ്വയേന അട്ഠലോഭസഹഗതചിത്തുപ്പാദാ, ''ദോസോ പടിഘ''ന്തി പദദ്വയേന ദ്വേ ദോമനസ്സസഹഗതചിത്തുപ്പാദാ, മോഹപദേന ലോഭദോസരഹിതാ ദ്വേ ഉദ്ധച്ചവിചികിച്ഛാസഹഗതചിത്തുപ്പാദാ ഗഹിതാതി. ഏവം സബ്ബേപി ദ്വാദസ ചിത്തുപ്പാദാ ദസ്സിതാവ ഹോന്തി.

സഭയോതി കിലേസചോരാനം നിവാസട്ഠാനത്താ സഭയോ. **സപ്പടിഭയോ**തി വധബന്ധനാദീനം കാരണത്താ സപ്പടിഭയോ. **സകണ്ടകോ**തി രാഗാദീഹി കണ്ടകേഹി സകണ്ടകോ. **സഗഹനോ**തി രാഗഗഹനാദീഹി സഗഹനോ. **ഉമ്മഗ്ഗോ**തി ദേവലോകം വാ മനുസ്സലോകം വാ നിബ്ബാനം വാ ഗച്ഛന്തസ്സ അമഗ്ഗോ. **കുമ്മഗ്ഗോ**തി കുച്ഛിതജേഗുച്ഛിഭൂതട്ഠാനഗമനഏകപദികമഗ്ഗോ വിയ അപായസമ്പാപകത്താ കുമ്മഗ്ഗോ. **ദുഹിതികോ**തി ഏത്ഥ ഇഹിതീതി ഇരിയനാ, ദുക്ഖാ ഇഹിതി ഏത്ഥാതി, **ദുഹിതികോ**. യസ്മിഞ്ഹി മഗ്ഗേ മൂലഫലാദിഖാദനീയം വാ സായനീയം വാ നത്ഥി, തസ്മിം ഇരിയനാ ദുക്ഖാ ഹോതി, ന സക്കാ തം പടിപജ്ജിത്വാ ഇച്ഛിതട്ഠാനം ഗന്തും. കിലേസമഗ്ഗമ്പി പടിപജ്ജിത്വാ ന സക്കാ സമ്പത്തിഭവം ഗന്തുന്തി കിലേസമഗ്ഗോ ദുഹിതികോതി വുത്തോ. ദ്വീഹിതികോതിപി പാഠോ, ഏസേവത്ഥോ. **അസപ്പുരിസസേവിതോ**തി കോകാലികാദീഹി അസപ്പുരിസേഹി സേവിതോ.

തതോ ചിത്തം നിവാരയേതി തേഹി ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യേഹി രൂപേഹി തം ഛന്ദാദിവസേന പവത്തചിത്തം അസുഭാവജ്ജനാദീഹി ഉപായേഹി നിവാരയേ. ചക്ഖുദ്വാരസ്മിഞ്ഹി ഇട്ഠാരമ്മണേ രാഗേ ഉപ്പന്നേ അസുഭതോ ആവജ്ജന്തസ്സ ചിത്തം നിവത്തതി, അനിട്ഠാരമ്മണേ ദോസേ ഉപ്പന്നേ മേത്തതോ ആവജ്ജന്തസ്സ ചിത്തം നിവത്തതി, മജ്ഝത്താരമ്മണേ മോഹേ ഉപ്പന്നേ ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛം ഗരുവാസം ആവജ്ജന്തസ്സ ചിത്തം നിവത്തതി. ഏവം അസക്കോന്തേന പന സത്ഥുമഹത്തതം ധമ്മസ്സ സ്വാക്ഖാതതാ സങ്ഘസ്സ സുപ്പടിപത്തി ച ആവജ്ജിതബ്ബാ. സത്ഥുമഹത്തതം പച്ചവേക്ഖതോപി ഹി ധമ്മസ്സ സ്വാക്ഖാതതം സങ്ഘസ്സ സുപ്പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖതോപി ചിത്തം നിവത്തതി. തേന വുത്തം ''അസുഭാവജ്ജനാദീഹി ഉപായേഹി നിവാരയേ''തി.

കിട്ഠന്തി കിട്ഠട്ഠാനേ ഉപ്പന്നസസ്സം. **സമ്പന്ന**ന്തി പരിപുണ്ണം സുനിപ്ഫന്നം. **കിട്ഠാദോ**തി സസ്സഖാദകോ . **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏത്ഥ സമ്പന്നകിട്ഠം വിയ പഞ്ച കാമഗുണാ ദട്ഠബ്ബാ, കിട്ഠാദോ ഗോണോ വിയ കൂടചിത്തം, കിട്ഠാരക്ഖസ്സ പമാദകാലോ വിയ ഭിക്ഖുനോ ഛസു ദ്വാരേസു സതിം പഹായ വിചരണകാലോ, കിട്ഠാരക്ഖസ്സ പമാദമാഗമ്മ ഗോണേന ഗഹിതഗബ്ഭസ്സ കിട്ഠസ്സ ഖാദിതത്താ സസ്സസാമിനോ സസ്സഫലാനധിഗമോ വിയ ഛദ്വാരരക്ഖികായ സതിയാ വിപ്പവാസമാഗമ്മ പഞ്ചകാമഗുണം അസ്സാദേന്തേന ചിത്തേന കുസലപക്ഖസ്സ നാസിതത്താ ഭിക്ഖുനോ സാമഞ്ഞഫലാധിഗമാഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

ഉപരിഘടായന്തി ദ്വിന്നം സിങ്ഗാനം അന്തരേ. **സുനിഗ്ഗഹിതം നിഗ്ഗണ്ഹേയ്യാ**തി ഘടായം പതിട്ഠിതേ നാസാരജ്ജുകേ സുട്ഠു നിഗ്ഗഹിതം കത്വാ നിഗ്ഗണ്ഹേയ്യ. **ദണ്ഡേനാ**തി മുഗ്ഗരസദിസേന ഥൂലദണ്ഡകേന. **ഏവഞ്ഹി സോ ഭിക്ഖവേ ഗോണോ**തി ഏവം സോ കിട്ഠാരക്ഖസ്സ പമാദമന്വായ യസ്മിം യസ്മിം ഖണേ കിട്ഠം ഓതരിതുകാമോ ഹോതി, തസ്മിം തസ്മിം ഖണേ ഏവം നിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ താളേത്വാ ഓസജ്ജനേന നിബ്ബിസേവനഭാവം ഉപനീതോ ഗോണോ.

ഏവമേവ ഖോതി ഇധാപി സമ്പന്നകിട്ഠമിവ പഞ്ച കാമഗുണാ ദട്ഠബ്ബാ, കിട്ഠാദോ വിയ കൂടചിത്തം, കിട്ഠാരക്ഖസ്സ അപ്പമാദോ വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഛസു ദ്വാരേസു സതിയാ അവിസ്സജ്ജനം, ദണ്ഡോ വിയ സുത്തന്തോ, ഗോണസ്സ കിട്ഠാഭിമുഖകാലേ ദണ്ഡേന താളനം വിയ ചിത്തസ്സ ബഹിദ്ധാ പുഥുത്താരമ്മണാഭിമുഖകാലേ അനമതഗ്ഗിയദേവദൂതആദിത്തആസീവിസൂപമഅനാഗതഭയാദീസു തം തം സുത്തം ആവജ്ജേത്വാ ചിത്തുപ്പാദസ്സ പുഥുത്താരമ്മണതോ നിവാരേത്വാ മൂലകമ്മട്ഠാനേ ഓതാരണം വേദിതബ്ബം. തേനാഹു പോരാണാ -

"സുഭാസിതം സുത്വാ മനോ പസീദതി,
ദമേതി നം പീതിസുഖഞ്ച വിന്ദതി;
തദസ്സ ആരമ്മണേ തിട്ഠതേ മനോ,
ഗോണോവ കിട്ഠാദകോ ദണ്ഡതജ്ജിതോ"തി.

ഉദുജിതന്തി തജ്ജിതം. **സുദുജിത**ന്തി സുതജ്ജിതം, സുജിതന്തിപി അത്ഥോ. ഉദു, സുദൂതി ഇദം പന നിപാതമത്തമേവ. **അജ്ഝത്ത**ന്തി ഗോചരജ്ഝത്തം. **സന്തിട്ഠതീ**തിആദീസു പഠമജ്ഝാനവസേന സന്തിട്ഠതി, ദുതിയജ്ഝാനവസേന സന്നിസീദതി, തതിയജ്ഝാനവസേന ഏകോദി ഹോതി, ചതുത്ഥജ്ഝാനവസേന സമാധിയതി. സബ്ബമ്പി വാ ഏതം പഠമജ്ഝാനവസേന വേദിതബ്ബം. ഏത്താവതാ ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന സമഥാനുരക്ഖണഇന്ദ്രിയസംവരസീലം നാമ കഥിതം.

രഞ്ഞോ വാതി കസ്സചിദേവ പച്ചന്തരഞ്ഞോ വാ. **സദ്ദം സുണേയ്യാ**തി പച്ചൂസകാലേ പബുദ്ധോ കുസലേന വീണാവാദകേന വാദിയമാനായ മധുരസദ്ദം സുണേയ്യ. **രജനീയോ**തിആദീസു ചിത്തം രഞ്ജേതീതി **രജനീയോ**. കാമേതബ്ബതായ **കമനീയോ**. ചിത്തം മദയതീതി **മദനീയോ**. ചിത്തം മുച്ഛിതം വിയ കരണതോ മുച്ഛിയതീതി **മുച്ഛനീയോ**. ആബന്ധിത്വാ വിയ ഗഹണതോ ബന്ധതീതി **ബന്ധനീയോ. അലം മേ, ഭോ**തി വീണായ സണ്ഠാനം ദിസ്വാ തം അനിച്ഛന്തോ ഏവമാഹ. **ഉപധാരണേ**തി വേട്ഠകേ. **കോണ**ന്തി ചതുരസ്സം സാരദണ്ഡകം.

സോ തം വീണന്തി സോ രാജാ "ആഹരഥ നം വീണം, അഹമസ്സാ സദ്ദം പസിസ്സാമീ"തി തം വീണം ഗഹേത്വാ. **ദസധാ വാ**തിആദീസു പഠമം താവ ദസധാ ഫാലേയ്യ, അഥസ്സാ സദ്ദം അപസ്സന്തോ സതധാ ഫാലേയ്യ, തഥാപി അപസ്സന്തോ സകലികം സകലികം കരേയ്യ, തഥാപി അപസ്സന്തോ "സകലികാ ഝായിസ്സന്തി, സദ്ദോ പന നിക്ഖമിത്വാ പലായിസ്സതി, തദാ നം പസ്സിസ്സാമീ"തി അഗ്ഗിനാ ഡഹേയ്യ. തഥാപി അപസ്സന്തോ "സല്ലഹുകാനി മസിചുണ്ണാനി വാതേന ഭസ്സിസ്സന്തി, സദ്ദോ സാരധഞ്ഞം വിയ പാദമൂലേ പതിസ്സതി, തദാ നം പസ്സിസ്സാമീ"തി മഹാവാതേ വാ ഓഫുനേയ്യ. തഥാപി അപസ്സന്തോ "മസിചുണ്ണാനി യഥോദകം ഗമിസ്സന്തി, സദ്ദോ പന പാരം ഗച്ഛന്തോ പുരിസോ വിയ നിക്ഖമിത്വാ തരിസ്സതി, തദാ നം പസ്സിസ്സാമീ"തി നദിയാ വാ സീഘസോതായ പവാഹേയ്യ.

ഏവം വദേയ്യാതി സബ്ബേഹിപിമേഹി ഉപായേഹി അപസ്സന്തോ തേ മനുസ്സേ ഏവം വദേയ്യ. **അസതീ കിരായ**ന്തി അസതീ കിര അയം വീണാ, ലാമികാതി അത്ഥോ. അസതീതി ലാമകാധിവചനമേതം. യഥാഹ -

"അസാ ലോകിത്ഥിയോ നാമ, വേലാ താസം ന വിജ്ജതി;
സാരത്താ ച പഗബ്ഭാ ച, സിഖീ സബ്ബഘസോ യഥാ"തി. (ജാ॰ ൧.൧.൬൧);

യഥേവം യംകിഞ്ചി വീണാ നാമാതി ന കേവലഞ്ച വീണായേവ ലാമികാ, യഥേവ പന അയം വീണാ നാമ, ഏവം യംകിഞ്ചി അഞ്ഞമ്പി തന്തിബദ്ധം, സബ്ബം തം ലാമകമേവാതി അത്ഥോ. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏത്ഥ വീണാ വിയ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദട്ഠബ്ബാ, രാജാ വിയ യോഗാവചരോ. യഥാ സോ രാജാ തം വീണം ദസധാ ഫാലനതോ പട്ഠായ വിചിനന്തോ സദ്ദം അദിസ്വാ വീണായ അനത്ഥികോ ഹോതി, ഏവം യോഗാവചരോ പഞ്ചക്ഖന്ധേ സമ്മസന്തോ അഹന്തി വാ മമന്തി വാ ഗഹേതബ്ബം അപസ്സന്തോ ഖന്ധേഹി അനത്ഥികോ

ഹോതി. തേനസ്സ തം ഖന്ധസമ്മസനം ദസ്സേന്തോ **രൂപം സമന്വേസതി യാവതാ രൂപസ്സ ഗതീ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **സമന്വേസതീ**തി പരിയേസതി. **യാവതാ രൂപസ്സ ഗതീ**തി യത്തകാ രൂപസ്സ ഗതി. തത്ഥ **ഗതീ**തി ഗതിഗതി, സഞ്ജാതിഗതി, സലക്ഖണഗതി, വിഭവഗതി, ഭേദഗതീതി പഞ്ചവിധാ ഹോന്തി. തത്ഥ ഇദം രൂപം നാമ ഹേട്ഠാ അവീചിപരിയന്തം കത്വാ ഉപരി അകനിട്ഠബ്രഹ്മലോകം അന്തോ കത്വാ എത്ഥന്തരേ സംസരതി വത്തതി, അയമസ്സ **ഗതിഗതി** നാമ.

അയം പന കായോ നേവ പദുമഗബ്ഭേ, ന പുണ്ഡരീകനീലുപ്പലാദീസു സഞ്ജായതി, ആമാസയപക്കാസയാനം പന അന്തരേ ബഹലന്ധകാരേ ദുഗ്ഗന്ധപവനവിചരിതേ പരമജേഗുച്ഛേ ഓകാസേ പൂതിമച്ഛാദീസു കിമി വിയ സഞ്ജായതി , അയം രൂപസ്സ **സഞ്ജാതിഗതി** നാമ.

ദുവിധം പന രൂപസ്സ ലക്ഖണം, ''രുപ്പതീതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തസ്മാ രൂപ''ന്തി (സം॰ നി॰ ൩.൭൯) എവം വുത്ത രുപ്പനസങ്ഖാതം പച്ചത്തലക്ഖണഞ്ച അനിച്ചാദിഭേദം സാമഞ്ഞലക്ഖണഞ്ച, അയമസ്സ **സലക്ഖണഗതി** നാമ.

> ''ഗതി മിഗാനം പവനം, ആകാസോ പക്ഖിനം ഗതി;
> വിഭവോ ഗതി ധമ്മാനം, നിബ്ബാനം അരഹതോ ഗതീ''തി. (പരി॰ ൩൩൯) -

എവം വുത്തോ രൂപസ്സ അഭാവോ **വിഭവഗതി** നാമ. യോ പനസ്സ ഭേദോ, അയം **ഭേദഗതി** നാമ. വേദനാദീസുപി എസേവ നയോ. കേവലഞ്ഹേത്ഥ ഉപരി യാവ ഭവഗ്ഗാ തേസം സഞ്ജാതിഗതി, സലക്ഖണഗതിയഞ്ച വേദയിതസഞ്ജാനനഅഭിസങ്ഖരണവിജാനനവസേന പച്ചത്തലക്ഖണം വേദിതബ്ബം.

തമ്പി തസ്സ ന ഹോതീതി യദേതം രൂപാദീസു അഹന്തി വാ മമന്തി വാ അസ്മീതി വാ എവം നിദ്ദിട്ഠം ദിട്ഠിതണ്ഹാമാനഗ്ഗാഹത്തയം, തമ്പി തസ്സ ഖീണാസവസ്സ ന ഹോതീതി യഥാനുസന്ധിനാവ സുത്താഗതം. തേന വുത്തം മഹാഅട്ഠകഥായം -

> ''ആദിമ്ഹി സീലം കഥിതം, മജ്ഝേ സമാധിഭാവനാ;
> പരിയോസാനേ ച നിബ്ബാനം, എസാ വീണോപമാ കഥാ''തി.

൧൦. ഛപ്പാണകോപമസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൭. ദസമേ **അരുഗത്തോ**തി വണസരീരോ. തേസംയേവ അരൂനം പക്കത്താ **പക്കഗത്തോ. സരവന**ന്തി കണ്ഡവനം. **എവമേവ ഖോ**തി അരുഗത്തോ പുരിസോ വിയ ദുസ്സീലപുഗ്ഗലോ വേദിതബ്ബോ. തസ്സ കുസകണ്ടകേഹി വിദ്ധസ്സ സരപത്തേഹി ച അസിധാരൂപമേഹി വിലിഖിതഗത്തസ്സ ഭിയ്യോസോമത്തായ ദുക്ഖദോമനസ്സം വിയ തത്ഥ തത്ഥ സബ്രഹ്മചാരീഹി ''അയം സോ ഇമേസഞ്ച ഇമേസഞ്ച കമ്മാനം കാരകോ''തി വുച്ചമാനസ്സ ഉപ്പജ്ജനദുക്ഖം വേദിതബ്ബം.

ലഭതി വത്താരന്തി ലഭതി ചോദകം. **എവംകാരീ**തി എവരൂപാനം വേജ്ജകമ്മദൂതകമ്മാദീനം കാരകോ. **എവംസമാചാരോ**തി വിധവാ ഗോചരാദിവസേന എവരൂപഗോചരോ. **അസുചിഗാമകണ്ടകോ**തി അസുദ്ധട്ഠേന അസുചി, ഗാമവാസീനം വിജ്ഝനട്ഠേന കണ്ടകോതി ഗാമകണ്ടകോ.

പക്ഖിന്തി ഹത്ഥിസോണ്ഡസകുണം. **ഓസ്സജ്ജേയ്യാ**തി വിസ്സജ്ജേയ്യ. **ആവിഞ്ഛേയ്യു**ന്തി ആകഡ്ഢേയ്യും. **പവേക്ഖാമീ**തി പവിസിസ്സാമി. **ആകാസം ഡേസ്സാമീ**തി ആകാസം ഉപ്പതിസ്സാമി.

എതേസു പന അഹി ''ഭോഗേഹി മണ്ഡലം ബന്ധിത്വാ സുപിസ്സാമീ''തി വമ്മികം പവിസിതുകാമോ ഹോതി. സുസുമാരോ ''ദൂരേ ബിലം പവിസിത്വാ നിപജ്ജിസ്സാമീ''തി

ഉദകം പവിസിതുകാമോ ഹോതി. പക്ഖീ "അജടാകാസേ സുഖം വിചരിസ്സാമീ"തി ആകാസം ഡേതുകാമോ ഹോതി. കുക്കുരോ "ഉദ്ധനട്ഠാനേ ഛാരികം ബ്യൂഹിത്വാ ഉസുമം ഗണ്ഹന്തോ നിപജ്ജിസ്സാമീ"തി ഗാമം പവിസിതുകാമോ ഹോതി. സിങ്ഗാലോ "മനുസ്സമംസം ഖാദിത്വാ പിട്ഠിം പസാരേത്വാ സയിസ്സാമീ"തി ആമകസുസാനം പവിസിതുകാമോ ഹോതി. മക്കടോ "ഉച്ചേ രുക്ഖേ അഭിരുഹിത്വാ ദിസാദിസം പക്ഖന്ദിസ്സാമീ"തി വനം പവിസിതുകാമോ ഹോതി.

അനുവിധായേയ്യുന്തി അനുഗച്ഛേയ്യും, അനുവിധിയേയ്യുന്തിപി പാഠോ, അനുവിധാനം ആപജ്ജേയ്യുന്തി അത്ഥോ. യഥ സോ യാതി, തഥേവ ഗച്ഛേയ്യുന്തി വുത്തം ഹോതി. **ഏവമേവാ**തി ഏത്ഥ ഛ പാണകാ വിയ ഛായതനാനി ദട്ഠബ്ബാനി, ദള്ഹരജ്ജു വിയ തണ്ഹാ, മജ്ഝേ ഗണ്ഠി വിയ അവിജ്ജാ. യസ്മിം യസ്മിം ദ്വാരേ ആരമ്മണം ബലവം ഹോതി, തം തം ആയതനം തസ്മിം തസ്മിം ആരമ്മണേ ആവിഞ്ഛതി.

ഇമം പന ഉപമം ഭഗവാ സരിക്ഖകേന വാ ആഹരേയ്യ ആയതനാനം വാ നാനത്തദസ്സനവസേന. തഥ **സരിക്ഖകേന** താവ വിസും അപ്പനാകിച്ചം നത്ഥി, പാളിയംയേവ അപ്പിതാ. **ആയതനാനം നാനത്തദസ്സനേന** പന അയം അപ്പനാ - അഹി നാമേസ ബഹി സിത്തസമ്മട്ഠേ ഠാനേ നാഭിരമതി, സങ്കാരട്ഠാനതിണപണ്ണഗഹനവമ്മികാനിയേവ പന പവിസിത്വാ നിപന്നകാലേ അഭിരമതി, ഏകഗ്ഗതം ആപജ്ജതി. ഏവമേവ ചക്ഖുപേതം വിസമജ്ഝാസയം, മട്ഠാസു സുവണ്ണഭിത്തിആദീസു നാഭിരമതി, ഓലോകേതുമ്പി ന ഇച്ഛതി, രൂപചിത്തപുപ്ഫലതാദിവിചിത്തേസുയേവ പന അഭിരമതി. താദിസേസു ഹി ഠാനേസു ചക്ഖുമ്ഹി അപ്പഹോന്തേ മുഖമ്പി വിവരിത്വാ ഓലോകേതുകാമോ ഹോതി.

സുസുമാരോപി ബഹി നിക്ഖന്തോ ഗഹേതബ്ബം ന പസ്സതി, അക്ഖിം നിമീലേത്വാ ചരതി. യദാ പന ബ്യാമസതമത്തം ഉദകം ഓഗാഹിത്വാ ബിലം പവിസിത്വാ നിപന്നോ ഹോതി, തദാ തസ്സ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, സുഖം സുപതി. ഏവമേവ സോതമ്പേതം ബിലജ്ഝാസയം ആകാസസന്നിസ്സിതം, കണ്ണച്ഛിദ്ദകൂപകേയേവ അജ്ഝാസയം കരോതി, കണ്ണച്ഛിദ്ദാകാസോയേവ തസ്സ സദ്ദസവനേ പച്ചയോ ഹോതി. അജടാകാസോപി വട്ടതിയേവ. അന്തോലേണസ്മിഞ്ഹി സജ്ഝായേ കയിരമാനേ ന ലേണച്ഛദനം ഭിന്ദിത്വാ സദ്ദോ ബഹി നിക്ഖമതി, ദ്വാരവാതപാനഛിദ്ദേഹി പന നിക്ഖമിത്വാ ധാതുപരമ്പരാ ഘട്ടേന്തോ ആഗന്ത്വാ സോതപസാദം ഘട്ടേതി. അഥ തസ്മിം കാലേ "അസുകം നാമ സജ്ഝായതീ"തി ലേണപിട്ഠേ നിസിന്നാ ജാനന്തി.

ഏവം സന്തേ സമ്പത്തഗോചരതാ ഹോതി, കിം പനേതം സമ്പത്തഗോചരന്തി? ആമ സമ്പത്തഗോചരം. യദി ഏവം ദൂരേ ഭേരിആദീസു വജ്ജമാനേസു "ദൂരേ സദ്ദോ"തി ജാനനം ന ഭവേയ്യാതി. നോ ന ഭവതി. സോതപസാദസ്മിഞ്ഹി ഘട്ടിതേ "ദൂരേ സദ്ദോ, ആസന്നേ സദ്ദോ, പരതീരേ ഓരിമതീരേ"തി തഥാ തഥാ ജാനനാകാരോ ഹോതി, ധമ്മതാ ഏസാതി. കിം ഏതായ ധമ്മതായ? യതോ യതോ ഛിദ്ദം, തതോ തതോ സവനം ഹോതി ചന്ദിമസൂരിയാദീനം ദസ്സനം വിയാതി അസമ്പത്തഗോചരമേവേതം.

പക്ഖീപി രുക്ഖേ വാ ഭൂമിയം വാ ന രമതി. യദാ പന ഏകം വാ ദ്വേ വാ ലേഡ്ഡുപാതേ അതിക്കമ്മ അജടാകാസം പക്ഖന്ദോ ഹോതി, തദാ ഏകഗ്ഗചിത്തതം ആപജ്ജതി. ഏവമേവ ഘാനമ്പി ആകാസജ്ഝാസയം വാതൂപനിസ്സയഗന്ധഗോചരം. തഥാ ഹി ഗാവോ നവവുട്ഠേ ദേവേ ഭൂമിം ഘായിത്വാ ഘായിത്വാ ആകാസാഭിമുഖോ ഹുത്വാ വാതം ആകഡ്ഢന്തി. അങ്ഗുലീഹി ഗന്ധപിണ്ഡം ഗഹേത്വാപി ച ഉപസിങ്ഘനകാലേ വാതം അനാകഡ്ഢന്തോ നേവ തസ്സ ഗന്ധം ജാനാതി.

കുക്കുരോപി ബഹി ചരന്തോ ഖേമട്ഠാനം ന പസ്സതി, ലേഡ്ഡുദണ്ഡാദീഹി ഉപദ്ദുതോ ഹോതി. അന്തോഗാമം പവിസിത്വാ ഉദ്ധനട്ഠാനേ ഛാരികം ബ്യൂഹിത്വാ നിപന്നസ്സ പനസ്സ ഫാസു ഹോതി. ഏവമേവ ജിവ്ഹാപി ഗാമജ്ഝാസയാ ആപോസന്നിസ്സിതരസാരമ്മണാ. തഥാ ഹി തിയാമരത്തിം സമണധമ്മം കത്വാപി പാതോവ പത്തചീവരമാദായ ഗാമം

പവിസിതബ്ബം ഹോതി. സുക്ഖഖാദനീയസ്സ ച ന സക്കാ വേളേന അന്തേമിതസ്സ രസം ജാനിതും.

സിങ്ഗാലോപി ബഹി ചരന്തോ രതിം ന വിന്ദതി, ആമകസുസാനേ മനുസ്സമംസം ഖാദിത്വാ നിപന്നസ്സേവ പനസ്സ ഫാസു ഹോതി. ഏവമേവ കായോപി ഉപാദിണ്ണകജ്ഝാസയോ പഥവീസന്നിസ്സിതഫോട്ഠബ്ബാരമ്മണോ. തഥാ ഹി അഞ്ഞം ഉപാദിണ്ണകം അലഭമാനാ സത്താ അത്തനോവ ഹത്ഥതലേ സീസം കത്വാ നിപജ്ജന്തി. അജ്ഝത്തികബാഹിരാ ചസ്സ പഥവീ ആരമ്മണഗ്ഗഹണേ പച്ചയോ ഹോതി. സുസന്ഥതസ്സാപി ഹി സയനസ്സ ഹേട്ഠാഠിതാനമ്പി വാ ഫലകാനം ന സക്കാ അനിസീദന്തേന വാ അനുപ്പീളന്തേന വാ ഥദ്ധമുദുഭാവോ ജാനിതുന്തി അജ്ഝത്തികബാഹിരാ പഥവീ ഏതസ്സ ഫോട്ഠബ്ബജാനനേ പച്ചയോ ഹോതി.

മക്കടോപി ഭൂമിയം വിചരന്തോ നാഭിരമതി, ഹത്ഥസതുബ്ബേധം പനസ്സ രുക്ഖം ആരുയ്ഹ വിടപപിട്ഠേ നിസീദിത്വാ ദിസാവിദിസാ ഓലോകേന്തസ്സേവ ഫാസുകോ ഹോതി. ഏവം മനോപി നാനജ്ഝാസയോ ഭവങ്ഗപച്ചയോ, ദിട്ഠപുബ്ബേപി നാനാരമ്മണജ്ഝാസയം കരോതിയേവ മൂലഭവങ്ഗം പനസ്സ പച്ചയോ ഹോതീതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരേന പന ആയതനാനം നാനത്തം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ആയതനനിദ്ദേസേ വുത്തമേവ.

തം ചക്ഖു നാവിഞ്ഛതീതി തണ്ഹാരജ്ജുകാനം ആയതനപാണകാനം കായഗതാസതിഥമ്ഭേ ബദ്ധാനം നിബ്ബിസേവനഭാവം ആപന്നത്താ നാകഡ്ഢതീതി ഇമസ്മിം സുത്തേ പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാവ കഥിതാ.

൧൧. യവകലാപിസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൮. ഏകാദസമേ **യവകലാപീ**തി ലായിത്വാ ഠപിതയവപുഞ്ജോ. **ബ്യാഭങ്ഗിഹത്ഥാ**തി കാജഹത്ഥാ. **ഛഹി ബ്യാഭങ്ഗീഹി ഹനേയ്യു**ന്തി ഛഹി പുഥുലകാജദണ്ഡകേഹി പോഥേയ്യും. **സത്തമോ**തി തേസു ഛസു ജനേസു യവേ പോഥേത്വാ പസിബ്ബകേ പൂരേത്വാ ആദായ ഗതേസു അഞ്ഞോ സത്തമോ ആഗച്ഛേയ്യ. **സുഹതതരാ അസ്സാ**തി യം തത്ഥ അവസിട്ഠം അത്ഥി ഭുസപലാപമത്തമ്പി, തസ്സ ഗഹണത്ഥം സുട്ഠുതരം ഹതാ.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ ചതുമഹാപഥോ വിയ ഛ ആയതനാനി ദട്ഠബ്ബാനി, ചതുമഹാപഥേ നിക്ഖിത്തയവകലാപീ വിയ സത്തോ, ഛ ബ്യാഭങ്ഗിയോ വിയ ഇട്ഠാനിട്ഠമജ്ഝത്തവസേന അട്ഠാരസ ആരമ്മണാനി, സത്തമാ ബ്യാഭങ്ഗീ വിയ ഭവപത്ഥനാ കിലേസാ. യഥാ ചതുമഹാപഥേ ഠപിതാ യവകലാപീ ഛഹി ബ്യാഭങ്ഗീഹി ഹഞ്ഞതി, ഏവമിമേ സത്താ അട്ഠാരസഹി ആരമ്മണദണ്ഡകേഹി ഛസു ആയതനേസു ഹഞ്ഞന്തി. യഥാ സത്തമേന സുഹതതരാ ഹോന്തി, ഏവം സത്താ ഭവപത്ഥനകിലേസേഹി സുഹതതരാ ഹോന്തി ഭവേമൂലകം ദുക്ഖം അനുഭവമാനാ.

ഇദാനി നേസം തം ഭവപത്ഥനകിലേസം ദസ്സേതും **ഭൂതപുബ്ബം, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. **തത്രാ**തി സുധമ്മായം ഭുമ്മം, സുധമ്മായ ദേവസഭായ ദ്വാരേതി അത്ഥോ. **ധമ്മികാ ഖോ ദേവാ**തി ധമ്മികാ ഏതേ ദേവാ നാമ, യേഹി മാദിസം അസുരാധിപതിം ഗഹേത്വാ മയ്ഹം ഭേദനമത്തമ്പി ന കതന്തി സന്ധായ വദതി. **അധമ്മികാ ദേവാ**തി അധമ്മികാ ഏതേ ദേവാ നാമ, യേ മാദിസം അസുരാധിപതിം നവഗൂഥസൂകരം വിയ കണ്ഠപഞ്ചമേഹി ബന്ധനേഹി ബന്ധിത്വാ നിസീദാപേന്തി. **ഏവം സുഖുമം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, വേപചിത്തിബന്ധന**ന്തി തം കിര പദുമനാളസുത്തം വിയ മക്കടജാലസുത്തം വിയ ച സുഖുമം ഹോതി, ഛേത്തും പന നേവ വാസിയാ ന ഫരസുനാ സക്കാ. യസ്മാ പന ചിത്തേനേവ ബജ്ഝതി, ചിത്തേന മുച്ചതി, തസ്മാ "വേപചിത്തിബന്ധന"ന്തി വുത്തം.

തതോ സുഖുമതരം മാരബന്ധനന്തി കിലേസബന്ധനം പനേസം തതോപി സുഖുമതരം, നേവ ചക്ഖുസ്സ ആപാഥം ഗച്ഛതി, ന ഇരിയാപഥം നിവാരേതി. തേന ഹി ബദ്ധാ സത്താ പഥവിതലേപി ആകാസേപി യോജനസതമ്പി യോജനസഹസ്സമ്പി ഗച്ഛന്തിപി ആഗച്ഛന്തിപി.

ഛിജ്ജമാനം പനേതം ഞാണേനേവ ഛിജ്ജതി, ന അഞ്ഞേനാതി "ഞാണമോക്ഖം ബന്ധന"ന്തിപി വുച്ചതി.

മഞ്ഞമാനോതി തണ്ഹാദിട്ഠിമാനാനം വസേന ഖന്ധേ മഞ്ഞന്തോ. **ബദ്ധോ മാരസ്സാ**തി മാരബന്ധനേന ബദ്ധോ. കരണത്ഥേ വാ ഏതം സാമിവചനം, കിലേസമാരേന ബദ്ധോതി അത്ഥോ. **മുത്തോ പാപിമതോ**തി മാരസ്സ ബന്ധനേന മുത്തോ. കരണത്ഥേയേവ വാ ഇദം സാമിവചനം, പാപിമതാ കിലേസബന്ധനേന മുത്തോതി അത്ഥോ.

അസ്മീതി പദേന തണ്ഹാമഞ്ഞിതം വുത്തം. **അയമഹസ്മീ**തി ദിട്ഠിമഞ്ഞിതം. **ഭവിസ്സ**ന്തി സസ്സതവസേന ദിട്ഠിമഞ്ഞിതമേവ. **ന ഭവിസ്സ**ന്തി ഉച്ഛേദവസേന. **രൂപീ**തിആദീനി സസ്സതസ്സേവ പഭേദദീപനാനി. **തസ്മാ**തി യസ്മാ മഞ്ഞിതം ആബാധം അന്തോദോസനികന്തനവസേന രോഗോ ചേവ ഗണ്ഡോ ച സല്ലഞ്ച, തസ്മാ. **ഇഞ്ജിത**ന്തിആദീനി യസ്മാ ഇമേഹി കിലേസേഹി സത്താ ഇഞ്ജന്തി ചേവ ഫന്ദന്തി ച പപഞ്ചിതാ ച ഹോന്തി പമത്താകാരപത്താ, തസ്മാ തേസം ആകാരദസ്സനത്ഥം വുത്താനി.

മാനഗതവാരേ പന മാനസ്സ ഗതം **മാനഗതം,** മാനപവത്തീതി അത്ഥോ. മാനോയേവ മാനഗതം ഗൂഥഗതം മുത്തഗതം വിയ. തത്ഥ **അസ്മീ**തി ഇദം തണ്ഹായ സമ്പയുത്തമാനവസേന വുത്തം. **അയമഹമസ്മീ**തി ദിട്ഠിവസേന. നനു ച ദിട്ഠിസമ്പയുത്തോ നാമ മാനോ നത്ഥീതി? ആമ നത്ഥി, മാനസ്സ പന അപ്പഹീനത്താ ദിട്ഠി നാമ ഹോതി. മാനമൂലകം ദിട്ഠിം സന്ധായേതം വുത്തം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ആസീവിസവഗ്ഗോ.

ചതുത്ഥോ പണ്ണാസകോ.

സളായതനസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. വേദനാസംയുത്തം

൧. സഗാഥാവഗ്ഗോ

൧. സമാധിസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൯. വേദനാസംയുത്തേ സഗാഥാവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **സമാഹിതോ**തി ഉപചാരേന വാ അപ്പനായ വാ സമാഹിതോ. **വേദനാ ച പജാനാതീ**തി വേദനാ ദുക്ഖസച്ചവസേന പജാനാതി. **വേദനാനഞ്ച സമ്ഭവ**ന്തി താസംയേവ സമ്ഭവം സമുദയസച്ചവസേന പജാനാതി. **യത്ഥ ചേതാ**തി യത്ഥേതാ വേദനാ നിരുജ്ഝന്തി, തം നിബ്ബാനം നിരോധസച്ചവസേന പജാനാതി. **ഖയഗാമിന**ന്തി താസംയേവ വേദനാനം ഖയഗാമിനം മഗ്ഗം മഗ്ഗസച്ചവസേന പജാനാതി. **നിച്ഛാതോ പരിനിബ്ബുതോ**തി നിത്തണ്ഹോ ഹുത്വാ കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതോ. ഏവമേത്ഥ സുത്തേ സമ്മസനചാരവേദനാ കഥിതാ. ഗാഥാസു ദ്വീഹി പദേഹി സമഥവിപസ്സനാ കഥിതാ, സേസേഹി ചതുസച്ചം കഥിതം. ഏവമേത്ഥ സബ്ബസങ്ഗാഹികോ ചതുഭൂമകധമ്മപരിച്ഛേദോ വുത്തോ.

൨. സുഖസുത്തവണ്ണനാ

൨൫൦. ദുതിയേ **അദുക്ഖമസുഖം സഹാ**തി അദുക്ഖമസുഖഞ്ച സുഖദുക്ഖേഹി സഹ. **അജ്ഝത്തഞ്ച ബഹിദ്ധാ ചാ**തി അത്തനോ ച പരസ്സ ച. **മോസധമ്മ**ന്തി നസ്സനസഭാവം. **പലോകിന**ന്തി പലുജ്ജനകം ഭിജ്ജനസഭാവം. **ഫുസ്സ ഫുസ്സ വയം പസ്സ**ന്തി ഞാണേന ഫുസിത്വാ ഫുസിത്വാ വയം പസ്സന്തോ. **ഏവം തത്ഥ വിരജ്ജതീ**തി ഏവം താസു വേദനാസു വിരജ്ജതി. ഇധാപി സുത്തേ സമ്മസനചാരവേദനാ കഥിതാ, ഗാഥാസു ഞാണഫുസനം.

൩. പഹാനസുത്തവണ്ണനാ

൨൫൧. തതിയേ **അച്ഛേച്ഛി തണ്ഹ**ന്തി സബ്ബമ്പി തണ്ഹം ഛിന്ദി സമുച്ഛിന്ദി. **വിവത്തയി സംയോജന**ന്തി ദസവിധമ്പി സംയോജനം പരിവത്തയി നിമ്മൂലകമകാസി. **സമ്മാ**തി ഹേതുനാ കാരണേന. **മാനാഭിസമയാ**തി മാനസ്സ ദസ്സനാഭിസമയാ, പഹാനാഭിസമയാ ച. അരഹത്തമഗ്ഗോ ഹി കിച്ചവസേന മാനം സമ്പസ്സതി, അയമസ്സ ദസ്സനാഭിസമയോ. തേന ദിട്ഠോ പന സോ താവദേവ പഹീയതി, ദിട്ഠവിസേന ദിട്ഠസത്താനം ജീവിതം വിയ. അയമസ്സ പഹാനാഭിസമയോ.

അന്തമകാസി ദുക്ഖസ്സാതി ഏവം അരഹത്തമഗ്ഗേന മാനസ്സ ദിട്ഠത്താ ച പഹീനത്താ ച യേ ഇമേ ''കായബന്ധനസ്സ അന്തോ ജീരതി (ചൂളവ॰ ൨൭൮) ഹരിതന്തം വാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൪) ഏവം വുത്തഅന്തിമമരിയാദന്തോ ച, ''അന്തമിദം, ഭിക്ഖവേ, ജീവികാന''ന്തി (ഇതിവു॰ ൯൧; സം॰ നി॰ ൩.൮൦) ഏവം വുത്തലാമകന്തോ ച, ''സക്കായോ ഏകോ അന്തോ''തി (അ॰ നി॰ ൬.൬൧; ചൂളനി॰ തിസ്സമേത്തേയ്യമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൧൧) ഏവം വുത്തകോട്ഠാസന്തോ ച, ''ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സ സബ്ബപച്ചയസങ്ഖയാ''തി (സം നി॰ ൨.൫൧; ൨.൪൭൧; ഉദാ॰ ൭൧) ഏവം വുത്തകോടന്തോ ചാതി ചത്താരോ അന്താ, തേസു സബ്ബസ്സേവ വട്ടദുക്ഖസ്സ അദ്ദും ചതുത്ഥകോടിസങ്ഖാതം അന്തമകാസി,

പരിച്ഛേദം പരിവടുമം അകാസി, അന്തിമസമുസ്സയമത്താവസേസം ദുക്ഖമകാസീതി വുത്തം ഹോതി.

സമ്പജഞ്ഞം ന രിഞ്ചതീതി സമ്പജഞ്ഞം ന ജഹതി. **സങ്ഖ്യം നോപേതീ**തി രത്തോ ദുട്ഠോ മൂള്ഹോതി പഞ്ഞത്തിം ന ഉപേതി, തം പഞ്ഞത്തിം പഹായ ഖീണാസവോ നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ ആരമ്മണാനുസയോ കഥിതോ.

൪. പാതാലസുത്തവണ്ണനാ

൨൫൨. ചതുത്ഥേ **പാതാലോ**തി പാതസ്സ അലം പരിയത്തോ, നത്ഥി എത്ഥ പതിട്ഠാതി **പാതാലോ. അസന്തം അവിജ്ജമാന**ന്തി അസമ്ഭൂതത്തം അപഞ്ഞായമാനത്തം. **ഏവം വാചം ഭാസതീ**തി അത്ഥി മഹാസമുദ്ദേ പാതാലോതി ഏവം വാചം. സോ ഹി യം തം ബലവാമുഖം മഹാസമുദ്ദസ്സ ഉദകം വേഗേന പക്ഖന്ദിത്വാ ചക്കവാളം വാ സിനേരും വാ ആഹച്ച യോജനദ്വിയോജനദസയോജനപ്പമാണമ്പി ഉഗ്ഗന്ത്വാ പുന മഹാസമുദ്ദേ പതതി, യസ്സ പതിതട്ഠാനേ മഹാനരകപപാതോ വിയ ഹോതി, യം ലോകേ ബലവാമുഖന്തി വുച്ചതി. തം സന്ധായ ഏവം വദതി.

യസ്മാ പന തത്ഥ തഥാരൂപാനം മച്ഛകച്ഛപദേവദാനവാനം പതിട്ഠാപി ഹോതി സുഖനിവാസോപി, തസ്മാ അസന്തം അസംവിജ്ജമാനം തം തം വാചം ഭാസതി നാമ. യസ്മാ പന സബ്ബപുഥുജ്ജനാ സാരീരികായ ദുക്ഖവേദനായ പതിട്ഠാതും ന സക്കോന്തി, തസ്മാ പാതസ്സ അലന്തി അത്ഥേന അയമേവ പാതാലോതി ദസ്സേന്തോ **സാരീരികാനം ഖോ ഏതം ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ.

പാതാലേ ന പച്ചുട്ഠാസീതി പാതാലസ്മിം ന പതിട്ഠാസി. ഗാധന്തി പതിട്ഠം. **അക്കന്ദതീ**തി അനിബദ്ധം വിപ്പലാപം വിലപന്തോ കന്ദതി. **ദുബ്ബലോ**തി ദുബ്ബലഞാണോ. **അപ്പഥാമകോ**തി ഞാണഥാമസ്സ പരിത്തതായ പരിത്തഥാമകോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ അരിയസാവകോതി സോതാപന്നോ. സോതാപന്നോ ഹി ഏത്ഥ ധുരം, ബലവവിപസ്സകോ ന തിക്ഖബുദ്ധി ഉപ്പന്നം വേദനം അനനുവത്തിത്വാ പതിട്ഠാതും സമത്ഥോ യോഗാവചരോപി വട്ടതി.

൫. ദട്ഠബ്ബസുത്തവണ്ണനാ

൨൫൩. പഞ്ചമേ **ദുക്ഖതോ ദട്ഠബ്ബാ**തി വിപരിണാമനവസേന ദുക്ഖതോ ദട്ഠബ്ബാ. **സല്ലതോ**തി ദുക്ഖാപനവിനിവിജ്ഝനട്ഠേന സല്ലാതി ദട്ഠബ്ബാ. **അനിച്ചതോ**തി അദുക്ഖമസുഖാ ഹുത്വാ അഭാവാകാരേന അനിച്ചതോ ദട്ഠബ്ബാ. **അദ്ദാ**തി അദ്ദസ. **സന്ത**ന്തി സന്തസഭാവം.

൬. സല്ലസുത്തവണ്ണനാ

൨൫൪. ഛട്ഠേ **തത്രാ**തി തേസു ദ്വീസു ജനേസു. **അനുവേധം വിജ്ഝേയ്യാ**തി തസ്സേവ വണമുഖസ്സ അങ്ഗുലന്തരേ വാ ദ്വങ്ഗുലന്തരേ വാ ആസന്നപദേസേ അനുഗതവേധം. ഏവം വിദ്ധസ്സ ഹി സാ അനുവേധാ വേദനാ പഠമവേദനായ ബലവതരാ ഹോതി, പച്ഛാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ദോമനസ്സവേദനാപി ഏവമേവ പുരിമവേദനായ ബലവതരാ ഹോതി. **ദുക്ഖായ വേദനായ നിസ്സരണ**ന്തി

ദുക്ഖായ വേദനായ ഹി സമാധിമഗ്ഗഫലാനി നിസ്സരണം, തം സോ ന ജാനാതി, കാമസുഖമേവ നിസ്സരണന്തി ജാനാതി. **താസം വേദനാന**ന്തി താസം സുഖദുക്ഖവേദനാനം. **സഞ്ഞുത്തോ നം വേദയതീ**തി കിലേസേഹി സമ്പയുത്തോവ ഹുത്വാ തം വേദനം വേദയതി, ന വിപ്പയുത്തോ. **സഞ്ഞുത്തോ ദുക്ഖസ്മാ**തി കരണത്ഥേ നിസ്സക്കം, ദുക്ഖേന സമ്പയുത്തോതി അത്ഥോ. **സങ്ഖാതധമ്മസ്സാ**തി വിദിതധമ്മസ്സ തുലിതധമ്മസ്സ. **ബഹുസ്സുതസ്സാ**തി പരിയത്തിബഹുസ്സുതസ്സ പടിവേധബഹുസ്സുതസ്സ ച. **സമ്മാ പജാനാതി ഭവസ്സ പാരഗൂ**തി ഭവസ്സ പാരം നിബ്ബാനം ഗതോ, തദേവ നിബ്ബാനം സമ്മാ പജാനാതി. ഇമസ്മിമ്പി സുത്തേ ആരമ്മണാനുസയോവ കഥിതോ. അരിയസാവകേസു ച ഖീണാസവോ ഏത്ഥ ധുരം, അനാഗാമീപി വട്ടതീതി വദന്തി.

൭. പഠമഗേലഞ്ഞസുത്തവണ്ണനാ

൨൭. സത്തമേ **യേന ഗിലാനസാലാ തേനുപസങ്കമീ**തി ''സദേവകേ ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ തഥാഗതോപി ഗിലാനുപട്ഠാനം ഗച്ഛതി, ഉപട്ഠാതബ്ബയുത്തകാ നാമ ഗിലാനാതി ഭിക്ഖൂ സദ്ദഹിത്വാ ഓകപ്പേത്വാ ഗിലാനേ ഉപട്ഠാതബ്ബേ മഞ്ഞിസ്സന്തീ''തി ച ''യേ തത്ഥ കമ്മട്ഠാനസപ്പായാ, തേസം കമ്മട്ഠാനം കഥേസ്സാമീ''തി ച ചിന്തേത്വാ ഉപസങ്കമി. **കായേ കായാനുപസ്സീ**തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം പരതോ വക്ഖാമ. **അനിച്ചാനുപസ്സീ**തി അനിച്ചതം അനുപസ്സന്തോ. **വയാനുപസ്സീ**തി വയം അനുപസ്സന്തോ. **വിരാഗാനുപസ്സീ**തി വിരാഗം അനുപസ്സന്തോ. **നിരോധാനുപസ്സീ**തി നിരോധം അനുപസ്സന്തോ. **പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സീ**തി പടിനിസ്സഗ്ഗം അനുപസ്സന്തോ.

ഏത്താവതാ കിം ദസ്സിതം ഹോതി? ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ആഗമനീയപടിപദാ, സതിപട്ഠാനാപി ഹി പുബ്ബഭാഗായേവ, സമ്പജഞ്ഞേപി അനിച്ചാനുപസ്സനാ വയാനുപസ്സനാ വിരാഗാനുപസ്സനാതി ച ഇമാപി തിസ്സോ അനുപസ്സനാ പുബ്ബഭാഗായേവ, നിരോധാനുപസ്സനാപി പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സനാപി ഇമാ ദ്വേ മിസ്സകാ. ഏത്താവതാ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഭാവനാകാലോ ദസ്സിതോതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

൮-൯. ദുതിയഗേലഞ്ഞസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൮-൨൯. അട്ഠമേ **ഇമമേവ ഫസ്സം പടിച്ചാ**തി വുത്തേ ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയേന വുത്തം, അത്ഥതോ പനേതം നിന്നാനാകരണം. കായോവ ഹി ഏത്ഥ ഫസ്സോതി വുത്തോ. നവമം ഉത്താനമേവ.

൧൦. ഫസ്സമൂലകസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൦. ദസമേ **സുഖവേദനിയ**ന്തി സുഖവേദനായ പച്ചയഭൂതം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. അനുപദവണ്ണനാ പനേത്ഥ ഹേട്ഠാ വിത്ഥാരിതാവ. ഇമസ്മിം സുത്തദ്വയേ സമ്മസനചാരവേദനാ കഥിതാ.

സഗാഥാവഗ്ഗോ പഠമോ.

൨. രഹോഗതവഗ്ഗോ

൧. രഹോഗതസുത്തവണ്ണനാ

൨൯. രഹോഗതവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **യം കിഞ്ചി വേദയിതം, തം ദുക്ഖസ്മി**ന്തി യം കിഞ്ചി വേദയിതം, തം സബ്ബം ദുക്ഖന്തി അത്ഥോ. **സങ്ഖാരാനംയേവ അനിച്ചത**ന്തിആദീസു യാ ഏസാ സങ്ഖാരാനം അനിച്ചതാ ഖയധമ്മതാ വയധമ്മതാ വിപരിണാമധമ്മതാ, ഏതം സന്ധായ യം കിഞ്ചി വേദയിതം, തം ദുക്ഖന്തി മയാ ഭാസിതന്തി ദീപേതി. യാ ഹി സങ്ഖാരാനം അനിച്ചതാ, വേദനാനമ്പി സാ അനിച്ചതാ ഏവ. അനിച്ചതാ ച നാമേസാ മരണം, മരണതോ ഉത്തരി ദുക്ഖം നാമ നത്ഥീതി ഇമിനാ അധിപ്പായേന സബ്ബാ വേദനാ ദുക്ഖാതി വുത്താ. **അഥ ഖോ പന ഭിക്ഖു മയാ**തി ഇദം ന കേവലം അഹം വേദനാനംയേവ നിരോധം പഞ്ഞാപേമി, ഇമേസമ്പി ധമ്മാനം നിരോധം പഞ്ഞാപേമീതി ദസ്സനത്ഥം ആരദ്ധം. വൂപസമോ ച പസ്സദ്ധിയോ ച ഏവരൂപായ ദേസനായ ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയേന വുത്താ. സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ ചത്താരോ ആരുപ്പാ ഗഹിതാവ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

൨-൩. പഠമആകാസസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൬൦-൨൬൧. ദുതിയേ **പുഥൂ വായന്തി മാലുതാ**തി ബഹൂ വാതാ വായന്തി. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവാതി. തതിയം വിനാ ഗാഥാഹി ബുജ്ഝന്താനം അജ്ഝാസയേന വുത്തം.

൪. അഗാരസുത്തവണ്ണനാ

൨൬൨. ചതുത്ഥേ **പുരത്ഥിമാ**തി പുരത്ഥിമായ. ഏവം സബ്ബത്ഥ. **സാമിസാപി സുഖാ വേദനാ**തിആദീസു **സാമിസാ സുഖാ** നാമ കാമാമിസപടിസംയുത്താ വേദനാ. **നിരാമിസാ സുഖാ** നാമ പഠമജ്ഝാനാദിവസേന വിപസ്സനാവസേന അനുസ്സതിവസേന ച ഉപ്പന്നാ വേദനാ. **സാമിസാ ദുക്ഖാ** നാമ കാമാമിസേനേവ സാമിസാ വേദനാ, **നിരാമിസാ ദുക്ഖാ** നാമ അനുത്തരേസു വിമോക്ഖേസു പിഹം ഉപട്ഠാപയതോ പിഹപച്ചയാ ഉപ്പന്നദോമനസ്സവേദനാ. **സാമിസാ അദുക്ഖമസുഖാ** നാമ കാമാമിസേനേവ സാമിസാ വേദനാ. **നിരാമിസാ അദുക്ഖമസുഖാ** നാമ ചതുത്ഥജ്ഝാനവസേന ഉപ്പന്നാ അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ.

൫-൮. പഠമആനന്ദസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൬൩-൨൬൬. പഞ്ചമാദീനി ചത്താരി ഹേട്ഠാ കഥിതനയാനേവ. പുരിമാനി പനേത്ഥ ദ്വേ പരിപുണ്ണപസ്സദ്ധികാനി, പച്ഛിമാനി ഉപഡ്ഢപസ്സദ്ധികാനി. ദേസനായ ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയേന വുത്താനി.

൯-൧൦. പഞ്ചകങ്ഗസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൬൭-൨൬൮. നവമേ **പഞ്ചകങ്ഗോ ഥപതീ**തി **പഞ്ചകങ്ഗോ**തി തസ്സ നാമം, വാസിഫരസുനിഖാദനദണ്ഡമുഗ്ഗരകാളസുത്തനാളിസങ്ഖാതേഹി വാ പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതത്താ സോ പഞ്ചകങ്ഗോതി പഞ്ഞാതോ. **ഥപതീ**തി വഡ്ഢകീജേട്ഠകോ. **ഉദായീ**തി പണ്ഡിതഉദായിത്ഥേരോ. **പരിയായ**ന്തി കാരണം. **ദ്വേപാനന്ദാ**തി ദ്വേപി, ആനന്ദ, **പരിയായേനാ**തി കാരണേന. ഏത്ഥ ച

കായികചേതസികവസേന ദ്വേ വേദിതബ്ബാ, സുഖാദിവസേന തിസ്സോപി, ഇന്ദ്രിയവസേന സുഖിന്ദ്രിയാദികാ പഞ്ച, ദ്വാരവസേന ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാദികാ ഛ, ഉപവിചാരവസേന "ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ സോമനസ്സട്ഠാനിയം രൂപം ഉപവിചരതീ"തിആദികാ അട്ഠാരസ, ഛ ഗേഹസിതാനി സോമനസ്സാനി, ഛ നേക്ഖമ്മസിതാനി, ഛ ഗേഹസിതാനി ദോമനസ്സാനി, ഛ നേക്ഖമ്മസിതാനി, ഛ ഗേഹസിതാ ഉപേക്ഖാ, ഛ നേക്ഖമ്മസിതാതി ഏവം ഛത്തിംസ. താ അതീതേ ഛത്തിംസ, അനാഗതേ ഛത്തിംസ, പച്ചുപ്പന്നേ ഛത്തിംസാതി ഏവം അട്ഠസതം വേദനാ വേദിതബ്ബാ.

പഞ്ചിമേ ആനന്ദ കാമഗുണാതി അയം പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. ന കേവലഞ്ഹി ദ്വേ ആദിം കത്വാ വേദനാ ഭഗവതാ പഞ്ഞത്താ, പരിയായേന ഏകാപി വേദനാ കഥിതാ, തം ദസ്സേന്തോ പഞ്ചകങ്ഗസ്സ ഥപതിനോ വാദം ഉപത്ഥമ്ഭേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി. **അഭിക്കന്തതര**ന്തി സുന്ദരതരം. **പണീതതര**ന്തി അതപ്പകതരം. ഏത്ഥ ച ചതുത്ഥജ്ഝാനതോ പട്ഠായ അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ, സാപി സന്തട്ഠേന പണീതട്ഠേന ച സുഖന്തി വുത്താ. നിരോധോ അവേദയിതസുഖവസേന സുഖം നാമ ജാതോ. പഞ്ചകാമഗുണവസേന ഹി അട്ഠസമാപത്തിവസേന ച ഉപ്പന്നം വേദയിതം സുഖം നാമ, നിരോധോ അവേദയിതസുഖം നാമ. ഇതി വേദയിതസുഖം വാ ഹോതു അവേദയിതസുഖം വാ, നിദ്ദുക്ഖഭാവസങ്ഖാതേന സുഖട്ഠേന ഏകന്തസുഖമേവ ജാതം.

യത്ഥ യത്ഥാതി യസ്മിം യസ്മിം ഠാനേ. **സുഖം ഉപലബ്ഭതീ**തി വേദയിതം സുഖം വാ അവേദയിതം സുഖം വാ ഉപലബ്ഭതി. **തം തം തഥാഗതോ സുഖസ്മിം പഞ്ഞപേതി,** തം സബ്ബം തഥാഗതോ നിദ്ദുക്ഖഭാവം സുഖസ്മിംയേവ പഞ്ഞപേതീതി ഇധ ഭഗവാ നിരോധസമാപത്തിം സീസം കത്വാ നേയ്യപുഗ്ഗലസ്സ വസേന അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ദസമം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

രഹോഗതവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

൩. അട്ഠസതപരിയായവഗ്ഗോ

൧. സീവകസുത്തവണ്ണനാ

൨൬൯. തതിയവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **മോളിയസീവകോ**തി **സീവകോ**തി തസ്സ നാമം. ചൂളാ പനസ്സ അത്ഥി, തസ്മാ മോളിയസീവകോതി വുച്ചതി. **പരിബ്ബാജകോ**തി ഛന്നപരിബ്ബാജകോ. **പിത്തസമുട്ഠാനാനീ**തി പിത്തപച്ചയാനി. **വേദയിതാനീ**തി വേദനാ. തത്ഥ പിത്തപച്ചയാ തിസ്സോ വേദനാ ഉപ്പജ്ജന്തി. കഥം? ഏകച്ചോ ഹി "പിത്തം മേ കുപിതം ദുജ്ജാനം ഖോ പന ജീവിത"ന്തി ദാനം ദേതി, സീലം സമാദിയതി ഉപോസഥകമ്മം കരോതി, ഏവമസ്സ കുസലവേദനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഏകച്ചോ "പിത്തഭേസജ്ജം കരിസ്സാമീ"തി പാണം ഹനതി, അദിന്നം ആദിയതി, മുസാ ഭണതി, ദസ ദുസ്സീല്യകമ്മാനി കരോതി, ഏവമസ്സ അകുസലവേദനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഏകച്ചോ "ഏത്തകേനപി മേ ഭേസജ്ജകരണേന പിത്തം ന വൂപസമ്മതി, അലം യം ഹോതി. തം ഹോതൂ"തി മജ്ഝത്തോ കായികവേദനം അധിവാസേന്തോ നിപജ്ജതി, ഏവം അസ്സ അബ്യാകതവേദനാ ഉപ്പജ്ജതി.

സാമമ്പി ഖോ ഏതന്തി തം തം പിത്തവികാരം ദിസ്വാ അത്തനാപി ഏതം വേദിതബ്ബം. **സച്ചസമ്മത**ന്തി ഭൂതസമ്മതം. ലോകോപി ഹിസ്സ സരീരേ സബലവണ്ണതാദിപിത്തവികാരം ദിസ്വാ "പിത്തമസ്സ കുപിത"ന്തി ജാനാതി. **തസ്മാ**തി യസ്മാ സാമഞ്ച വിദിതം ലോകസ്സ ച സച്ചസമ്മതം അതിധാവന്തി, തസ്മാ. **സേമ്ഹസമുട്ഠാനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ പന **സന്നിപാതികാനീ**തി തിണ്ണമ്പി പിത്താദീനം കോപേന സമുട്ഠിതാനി. **ഉതുപരിണാമജാനീ**തി വിസഭാഗഉതുതോ ജാതാനി. ജങ്ഗലദേസവാസീനഞ്ഹി അനുപദേസേ വസന്താനം വിസഭാഗോ ഉതു ഉപ്പജ്ജതി, അനുപദേസവാസീനഞ്ച ജങ്ഗലദേസേതി ഏവം മലയസമുദ്ദതീരാദിവസേനാപി ഉതുവിസഭാഗതാ ഉപ്പജ്ജതിയേവ. തതോ ജാതാതി ഉതുപരിണാമജാതാനി നാമ.

വിസമപരിഹാരജാനീതി മഹാഭാരവഹനസുധാകോട്ടനാദിതോ വാ അവേലായ ചരന്തസ്സ സപ്പഡംസകൂപപാതാദിതോ വാ വിസമപരിഹാരതോ ജാതാനി. **ഓപക്കമികാനീ**തി "അയം ചോരോ വാ പാരദാരികോ വാ"തി ഗഹേത്വാ ജണ്ണുകകപ്പരമുഗ്ഗരാദീഹി നിപ്പോഥനഉപക്കമം പച്ചയം കത്വാ ഉപ്പന്നാനി. ഏതം ബഹി ഉപക്കമം ലഭിത്വാ കോചി വുത്തനയേനേവ കുസലം കരോതി, കോചി അകുസലം, കോചി അധിവാസേന്തോ നിപജ്ജതി. **കമ്മവിപാകജാനീ**തി കേവലം കമ്മവിപാകതോ, ജാതാനി. തേസുപി ഹി ഉപ്പന്നേസു വുത്തനയേനേവ കോചി കുസലം കരോതി, കോചി അകുസലം, കോചി അധിവാസേന്തോ നിപജ്ജതി. ഏവം സബ്ബേവാരേസു തിവിധാവ വേദനാ ഹോന്തി.

തത്ഥ പുരിമേഹി സത്തഹി കാരണേഹി ഉപ്പന്നാ സാരീരികാ വേദനാ സക്കാ പടിബാഹിതും, കമ്മവിപാകജാനം പന സബ്ബഭേസജ്ജാനിപി സബ്ബപരിത്താനിപി നാലം പടിഘാതായ. ഇമസ്മിം സുത്തേ ലോകവോഹാരോ നാമ കഥിതോതി.

൨-൫. അട്ഠസതസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൨-൨൫. ദുതിയേ **അട്ഠസതപരിയായ**ന്തി അട്ഠസതസ്സ കാരണഭൂതം. **ധമ്മപരിയായ**ന്തി ധമ്മകാരണം. **കായികാ ച ചേതസികാ ചാ**തി ഏത്ഥ കായികാ കാമാവചരേയേവ ലബ്ഭന്തി, ചേതസികാ ചതുഭൂമികാപി . **സുഖാ**തിആദീസു സുഖാ വേദനാ അരൂപാവചരേ നത്ഥി, സേസാസു തീസു ഭൂമീസു ലബ്ഭന്തി, ദുക്ഖാ കാമാവചരാവ, ഇതരാ ചതുഭൂമികാ. പഞ്ചകേ സുഖിന്ദ്രിയദുക്ഖിന്ദ്രിയദോമനസ്സിന്ദ്രിയാനി കാമാവചരാനേവ, സോമനസ്സിന്ദ്രിയം തേഭൂമകം, ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം ചതുഭൂമകം. ഛക്കേ പഞ്ചസു ദ്വാരേസു വേദനാ കാമാവചരാവ, മനോദ്വാരേ ചതുഭൂമികാ, അട്ഠാരസകേ ഛസു ഇട്ഠാരമ്മണേസു സോമനസ്സേന സഹ ഉപവിചരന്തീതി **സോമനസ്സൂപവിചാരാ**. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. ഇതി അയം ദേസനാ വിചാരവസേന ആഗതാ, തംസമ്പയുത്താനം പന സോമനസ്സാദീനം വസേന ഇധ അട്ഠാരസ വേദനാ വേദിതബ്ബാ.

ഛ ഗേഹസിതാനി സോമനസ്സാനീതിആദീസു "ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാനം രൂപാനം ഇട്ഠാനം കന്താനം മനാപാനം മനോരമാനം ലോകാമിസപടിസംയുത്താനം പടിലാഭം വാ പടിലാഭതോ സമനുപസ്സതോ പുബ്ബേ വാ പടിലദ്ധപുബ്ബം അതീതം നിരുദ്ധം വിപരിണതം സമനുസ്സരതോ ഉപ്പജ്ജതി സോമനസ്സം. യം

ഏവരൂപം സോമനസ്സം, ഇദം വുച്ചതി ഗേഹസിതം സോമനസ്സ''ന്തി (മം നിം ന.ന.൩൦). ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു വുത്തകാമഗുണനിസ്സിതാനി സോമനസ്സാനി **ഛ ഗേഹസിതസോമനസ്സാനി** നാമ.

''രൂപാനം ത്വേവ അനിച്ചതം വിദിത്വാ വിപരിണാമവിരാഗനിരോധം 'പുബ്ബേ ചേവ രൂപാ ഏതരഹി ച, സബ്ബേ തേ രൂപാ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ വിപരിണാമധമ്മാ'തി ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതോ ഉപ്പജ്ജതി സോമനസ്സം. യം ഏവരൂപം സോമനസ്സം, ഇദം വുച്ചതി നേക്ഖമ്മസിതം സോമനസ്സ''ന്തി (മം നിം ന.ന.൩൦) ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ അനിച്ചതാദിവസേന വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ഉസ്സുക്കാപേതും സക്കോന്തസ്സ ''ഉസ്സുക്കിതാ മേ വിപസ്സനാ''തി സോമനസ്സജാതസ്സ ഉപ്പന്നസോമനസ്സാനി **ഛ നേക്ഖമ്മസിതസോമനസ്സാനി** നാമ.

''ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാനം രൂപാനം ഇട്ഠാനം കന്താനം മനാപാനം മനോരമാനം ലോകാമിസപടിസംയുത്താനം അപ്പടിലാഭം വാ അപ്പടിലാഭതോ സമനുപസ്സതോ പുബ്ബേ വാ പടിലദ്ധപുബ്ബം അതീതം നിരുദ്ധം വിപരിണതം സമനുസ്സരതോ ഉപ്പജ്ജതി ദോമനസ്സം. യം ഏവരൂപം ദോമനസ്സം, ഇദം വുച്ചതി ഗേഹസിതം ദോമനസ്സ''ന്തി. ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു ''ഇട്ഠാരമ്മണം നാനുഭവിസ്സാമി നാനുഭവാമീ''തി വിതക്കയതോ ഉപ്പന്നാനി കാമഗുണനിസ്സിതദോമനസ്സാനി **ഛ ഗേഹസിതദോമനസ്സാനി** നാമ.

''രൂപാനം ത്വേവ അനിച്ചതം വിദിത്വാ വിപരിണാമവിരാഗനിരോധം 'പുബ്ബേ ചേവ രൂപാ ഏതരഹി ച , സബ്ബേ തേ രൂപാ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ വിപരിണാമധമ്മാ'തി ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ ദിസ്വാ അനുത്തരേസു വിമോക്ഖേസു പിഹം ഉപട്ഠാപേതി 'കുദാസ്സു നാമാഹം തദായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സാമി, യദരിയാ ഏതരഹി ആയതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരന്തീ''തി. ഇതി അനുത്തരേസു വിമോക്ഖേസു പിഹം ഉപട്ഠാപയതോ ഉപ്പജ്ജതി പിഹപച്ചയാ ദോമനസ്സം. യം ഏവരൂപം ദോമനസ്സം, ഇദം വുച്ചതി നേക്ഖമ്മസിതം ദോമനസ്സന്തി; ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ അനുത്തരവിമോക്ഖസങ്ഖാതഅരിയഫലധമ്മേസു പിഹം ഉപട്ഠാപേത്വാ തദധിഗമായ അനിച്ചതാദിവസേന വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ഉസ്സുക്കാപേതും അസക്കോന്തസ്സ ''ഇമമ്പി പക്ഖം ഇമമ്പി മാസം ഇമമ്പി സംവച്ഛരം വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരിയഭൂമിം പാപുണിതും നാസക്ഖി''ന്തി അനുസോചതോ ഉപ്പന്നാനി ദോമനസ്സാനി **ഛ നേക്ഖമ്മസിതദോമനസ്സാനി** നാമ.

''ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ ഉപ്പജ്ജതി ഉപേക്ഖാ ബാലസ്സ മൂള്ഹസ്സ പുഥുജ്ജനസ്സ അനോധിജിനസ്സ അവിപാകജിനസ്സ അനാദീനവദസ്സാവിനോ അസ്സുതവതോ പുഥുജ്ജനസ്സ . യാ ഏവരൂപാ ഉപേക്ഖാ, രൂപം സാ നാതിവത്തതി, തസ്മാ സാ ഉപേക്ഖാ ഗേഹസിതാതി വുച്ചതീ''തി; ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ ഗുളപിണ്ഡകേ നിലീനമക്ഖികാ വിയ രൂപാദീനി അനതിവത്തമാനാ തത്ഥേവ ലഗ്ഗാ ലഗ്ഗിതാ ഹുത്വാ ഉപ്പന്നകാമഗുണനിസ്സിതാ ഉപേക്ഖാ **ഛ ഗേഹസിതഉപേക്ഖാ** നാമ.

''രൂപാനം ത്വേവ അനിച്ചതം വിദിത്വാ വിപരിണാമവിരാഗനിരോധം പുബ്ബേ ചേവ രൂപാ ഏതരഹി ച, 'സബ്ബേ തേ രൂപാ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ

വിപരിണാമധമ്മാ'തി ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതോ ഉപ്പജ്ജതി ഉപേക്ഖാ. യാ ഏവരൂപാ ഉപേക്ഖാ, രൂപം സാ അതിവത്തതി, തസ്മാ സാ ഉപേക്ഖാ നേക്ഖമ്മസിതാതി വുച്ചതീ"തി; ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാദിആരമ്മണേ ആപാഥഗതേ ഇട്ഠേ അരജ്ജന്തസ്സ അനിട്ഠേ അദുസ്സന്തസ്സ അസമപേക്ഖനേ അമുയ്ഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ വിപസ്സനാഞാണസമ്പയുത്താ ഉപേക്ഖാ **നേക്ഖമ്മസിതഉപേക്ഖാ** നാമ. ഇമസ്മിം സുത്തേ സബ്ബസങ്ഗാഹകോ ചതുഭൂമകധമ്മപരിച്ഛേദോ കഥിതോ. തതിയാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൧൧. നിരാമിസസുത്തവണ്ണനാ

൨൭൯. ഏകാദസമേ **സാമിസാ**തി കിലേസാമിസേന സാമിസാ. **നിരാമിസതരാ**തി നിരാമിസായപി ഝാനപീതിയാ നിരാമിസതരാവ. നനു ച ദ്വീസു ഝാനേസു പീതി മഹഗ്ഗതാപി ഹോതി ലോകുത്തരാപി, പച്ചവേക്ഖണപീതി ലോകിയാവ, സാ കസ്മാ നിരാമിസതരാ ജാതാതി? സന്തപണീതധമ്മപച്ചവേക്ഖണവസേന ഉപ്പന്നത്താ. യഥാ ഹി രാജവല്ലഭോ ചൂളുപട്ഠാകോ അപ്പടിഹാരികം യഥാസുഖം രാജകുലം പവിസന്തോ സേട്ഠിസേനാപതിആദയോ പാദേന പഹരന്തോപി ന ഗണേതി. കസ്മാ? രഞ്ഞോ ആസന്നപരിചാരകത്താ. ഇതി സോ തേഹി ഉത്തരിതരോ ഹോതി, ഏവമയമ്പി സന്തപണീതധമ്മപച്ചവേക്ഖണവസേന ഉപ്പന്നത്താ ലോകുത്തരപീതിതോപി ഉത്തരിതരാതി വേദിതബ്ബാ. സേസവാരേസുപി ഏസേവ നയോ.

വിമോക്ഖവാരേ പന രൂപപടിസംയുത്തോ വിമോക്ഖോ അത്തനോ ആരമ്മണഭൂതേന രൂപാമിസവസേനേവ സാമിസോ നാമ, അരൂപപടിസംയുത്തോ രൂപാമിസാഭാവേന നിരാമിസോ നാമാതി.

വേദനാസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. മാതുഗാമസംയുത്തം

൧. പഠമപേയ്യാലവഗ്ഗോ

൧-൭. മാതുഗാമസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൮൦-൨൮൧. മാതുഗാമസംയുത്തസ്സ പഠമേ **അങ്ഗേഹീ**തി അഗുണങ്ഗേഹി. **ന ച രൂപവാ**തി ന രൂപസമ്പന്നോ വിരൂപോ ദുദ്ദസികോ. **ന ച ഭോഗവാ**തി ന ഭോഗസമ്പന്നോ നിദ്ധനോ. **ന ച സീലവാ**തി ന സീലസമ്പന്നോ ദുസ്സീലോ. **അലസോ ചാ**തി കന്തനപചനാദീനി കമ്മാനി കാതും ന സക്കോതി, കുസീതോ ആലസിയോ നിസിന്നട്ഠാനേ നിസിന്നോവ, ഠിതാനേ ഠിതോവ നിദ്ദായതി ഏവ. **പജഞ്ചസ്സ ന ലഭതീ**തി അസ്സ പുരിസസ്സ കുലവംസപതിട്ഠാപകം പുത്തം ന ലഭതി, വഞ്ഝിത്ഥീ നാമ ഹോതി. സുക്കപക്ഖോ വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബോ. ദുതിയം പഠമേ വുത്തനയേനേവ പരിവത്തേതബ്ബം.

൩. ആവേണികദുക്ഖസുത്തവണ്ണനാ

൨൮൭. തതിയേ **ആവേണികാനീ**തി പാടിപുഗ്ഗലികാനി പുരിസേഹി അസാധാരണാനി. **പാരിചരിയ**ന്തി പരിചാരികഭാവം.

൪. തീഹിധമ്മേഹിസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൮൩-൩൦൩. ചതുത്ഥേ **മച്ഛേരമലപരിയുട്ഠിതേനാ**തി പുബ്ബണ്ഹസമയസ്മിഞ്ഹി മാതുഗാമോ ഖീരദധിസങ്ഗോപനരന്ധനപചനാദീനി കാതും ആരദ്ധോ, പുത്തകേഹിപി യാചിയമാനോ കിഞ്ചി ദാതും ന ഇച്ഛതി. തേനേതം വുത്തം ''പുബ്ബണ്ഹസമയം മച്ഛേരമലപരിയുട്ഠിതേന ചേതസാ''തി. മജ്ഝന്ഹികസമയേ പന മാതുഗാമോ കോധാഭിഭൂതോവ ഹോതി, അന്തോഘരേ കലഹം അലഭന്തോ പടിവിസ്സകഘരമ്പി ഗന്ത്വാ കലഹം കരോതി, സാമികസ്സ ച ഠിതനിസിന്നട്ഠാനാനി വിലോകേന്തോ വിചരതി. തേന വുത്തം ''മജ്ഝന്ഹികസമയം ഇസ്സാപരിയുട്ഠിതേന ചേതസാ''തി. സായന്ഹേ പനസ്സാ അസദ്ധമ്മപടിസേവനായ ചിത്തം നമതി. തേന വുത്തം ''സായന്ഹസമയം കാമരാഗപരിയുട്ഠിതേന ചേതസാ''തി. പഞ്ചമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൩. ബലവഗ്ഗോ

൧. വിസാരദസുത്തവണ്ണനാ

൩൦൪. ദസമേ **രൂപബല**ന്തിആദീസു രൂപസമ്പത്തി **രൂപബലം,** ഭോഗസമ്പത്തി **ഭോഗബലം,** ഞാതിസമ്പത്തി **ഞാതിബലം,** പുത്തസമ്പത്തി **പുത്തബലം,** സീലസമ്പത്തി **സീലബലം**. പഞ്ചസീലദസസീലാനി അഖണ്ഡാനി കത്വാ രക്ഖന്തസ്സ ഹി സീലസമ്പത്തിയേവ സീലബലം നാമ ഹോതി. **ഇമാനി ഖോ ഭിക്ഖവേ പഞ്ച ബലാനീ**തി ഇമാനി പഞ്ച ഉപത്ഥമ്ഭനട്ഠേന ബലാനി നാമ വുച്ചന്തി.

൨-൧൦. പസയ്ഹസുത്താദിവണ്ണനാ

ന.ംര-ന.ഫന. **പസയ്ഹാ**തി അഭിഭവിത്വാ. **അഭിഭുയ്യ വത്തതീ**തി അഭിഭവതി അജ്ഝോത്ഥരതി. **നേവ രൂപബലം തായതീ**തി നേവ രൂപബലം തായിതും രക്ഖിതും സക്കോതി. **നാസേന്തേവ നം, കുലേ ന വാസേന്തീ**തി "ദുസ്സീലാ സംഭിന്നാചാരാ അതിക്കന്തമരിയാദാ"തി ഗീവായം ഗഹേത്വാ നീഹരന്തി, ന തസ്മിം കുലേ വാസേന്തി. **വാസേന്തേവ നം കുലേ, ന നാസേന്തീ**തി "കിം രൂപേന ഭോഗാദീഹി വാ, പരിസുദ്ധസീലാ ഏസാ ആചാരസമ്പന്നാ"തി ഞത്വാ ഞാതകാ തസ്മിം കുലേ വാസേന്തിയേവ, ന നാസേന്തി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

മാതുഗാമസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ജമ്ബുഖാദകസംയുത്തം

൧. നിബ്ബാനപഞ്ഹാസുത്തവണ്ണനാ

൩൧൪. ജമ്ബുഖാദകസംയുത്തേ **ജമ്ബുഖാദകോ പരിബ്ബാജകോ**തി ഏവംനാമോ ഥേരസ്സ ഭാഗിനേയ്യോ ഛന്നപരിബ്ബാജകോ. **യോ ഖോ ആവുസോ രാഗക്ഖയോ**തി നിബ്ബാനം ആഗമ്മ രാഗോ ഖീയതി, തസ്മാ നിബ്ബാനം രാഗക്ഖയോതി വുച്ചതി. **ദോസമോഹക്ഖയേസുപി** ഏസേവ നയോ.

യോ പന ഇമിനാവ സുത്തേന കിലേസക്ഖയമത്തം നിബ്ബാനന്തി വദേയ്യ, സോ വത്തബ്ബോ ''കസ്സ കിലേസാനം ഖയോ, കിം അത്തനോ, ഉദാഹു പരേസ''ന്തി? അദ്ധാ ''അത്തനോ''തി വക്ഖതി. തതോ പുച്ഛിതബ്ബോ ''ഗോത്രഭുഞാണസ്സ കിം ആരമ്മണ''ന്തി? ജാനമാനോ ''നിബ്ബാന''ന്തി വക്ഖതി. കിം പന ഗോത്രഭുഞാണക്ഖണേ കിലേസാ ഖീണാ ഖീയന്തി ഖീയിസ്സന്തീതി? ''ഖീണാ''തി വാ ''ഖീയന്തീ''തി വാ ന വത്തബ്ബാ, ''ഖീയിസ്സന്തീ''തി പന വത്തബ്ബാതി. കിം പന തേസു അഖീണേസുയേവ കിലേസേസു ഗോത്രഭുഞാണം കിലേസക്ഖയം ആരമ്മണം കരോതീതി? അദ്ധാ ഏവം വുത്തേ നിരുത്തരോ ഭവിസ്സതി.

മഗ്ഗഞാണേനാപി ചേതം യോജേതബ്ബം. മഗ്ഗക്ഖണേപി ഹി കിലേസാ ''ഖീണാ''തി വാ ''ഖീയിസ്സന്തീ''തി വാ ന വത്തബ്ബാ, ''ഖീയന്തീ''തി പന വത്തബ്ബാ, ന ച അഖീണേസുയേവ കിലേസേസു കിലേസക്ഖയോ ആരമ്മണം ഹോതി, തസ്മാ സമ്പടിച്ഛിതബ്ബമേതം. യം ആഗമ്മ രാഗാദയോ ഖീയന്തി, തം നിബ്ബാനം. തം പനേതം ''രൂപിനോ ധമ്മാ അരൂപിനോ ധമ്മാ''തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ദുകമാതികാ ൧൧) ദുകേസു അരൂപിനോ ധമ്മാതി സങ്ഗഹിതത്താ ന കിലേസക്ഖയമത്തമേവാതി.

൨. അരഹത്തപഞ്ഹാസുത്തവണ്ണനാ

൩൧൫. അരഹത്തപഞ്ഹബ്യാകരണേ യസ്മാ അരഹത്തം രാഗദോസമോഹാനം ഖീണന്തേ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ ''രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോ''തി വുത്തം.

൩-൧൫. ധമ്മവാദീപഞ്ഹാസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൧൬-൩൨൯. **തേ ലോകേ സുഗതാ**തി തേ രാഗാദയോ പഹായ ഗതത്താ സുട്ഠു ഗതാതി സുഗതാ. **ദുക്ഖസ്സ ഖോ ആവുസോ പരിഞ്ഞത്ഥ**ന്തി വട്ടദുക്ഖസ്സ പരിജാനനത്ഥം. **ദുക്ഖതാ**തി ദുക്ഖസഭാവോ. **ദുക്ഖദുക്ഖതാ**തിആദീസു ദുക്ഖസങ്ഖാതോ ദുക്ഖസഭാവോ ദുക്ഖദുക്ഖതാ. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

൧൬. ദുക്കരപഞ്ഹാസുത്തവണ്ണനാ

൩൩൦. **അഭിരതീ**തി പബ്ബജ്ജായ അനുക്കണ്ഠനതാ. **നചിരം ആവുസോ**തി ആവുസോ ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ ഭിക്ഖു ''പാതോ അനുസിട്ഠോ സായം വിസേസമധിഗമിസ്സതി, സായം അനുസിട്ഠോ പാതോ വിസേസമധിഗമിസ്സതീ''തി

(മ॰ നി॰ വ.ന.ർ൫) വുത്തത്താ ഘടേന്തോ വായമന്തോ നചിരസ്സം ലഹുയേവ അരഹം അസ്സ, അരഹത്തേ പതിട്ഠഹേയ്യാതി ദസ്സേതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ജമ്ബുഖാദകസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സാമണ്ഡകസംയുത്തവണ്ണനാ

൩൩൨-൩൩൭. സാമണ്ഡകസംയുത്തേപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സാമണ്ഡകസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. മോഗ്ഗല്ലാനസംയുത്തം

൧-൯. പഠമഝാനപഞ്ഹാസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൩൨-൩൩൯. മോഗ്ഗല്ലാനസംയുത്തേ **കാമസഹഗതാ**തി പഞ്ചനീവരണസഹഗതാ. തസ്സ ഹി പഠമജ്ഝാനവുട്ഠിതസ്സ പഞ്ച നീവരണാനി സന്തതോ ഉപട്ഠഹിംസു. തേനസ്സ തം പഠമജ്ഝാനം ഹാനഭാഗിയം നാമ അഹോസി. തം പമാദം ഞത്വാ സത്ഥാ ''മാ പമാദോ''തി ഓവാദം അദാസി. ദുതിയജ്ഝാനാദീസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ആരമ്മണസഹഗതമേവ ഹേത്ഥ ''സഹഗത''ന്തി വുത്തം.

൯. അനിമിത്തപഞ്ഹാസുത്തവണ്ണനാ

൩൪൦. **അനിമിത്തം ചേതോസമാധി**ന്തി നിച്ചനിമിത്താദീനി പഹായ പവത്തം വിപസ്സനാസമാധിംയേവ സന്ധായേതം വുത്തന്തി. **നിമിത്താനുസാരി വിഞ്ഞാണം ഹോതീ**തി ഏവം ഇമിനാ വിപസ്സനാസമാധിവിഹാരേന വിഹരതോ വിപസ്സനാഞാണേ തിക്ഖേ സൂരേ വഹമാനേ. യഥാ നാമ പുരിസസ്സ തിഖിണേന ഫരസുനാ രുക്ഖം ഛിന്ദന്തസ്സ ''സുട്ഠു വത മേ ഫരസു വഹതീ''തി ഖണേ ഖണേ ഫരസുധാരം ഓലോകേന്തസ്സ ഛേജ്ജകിച്ചം ന നിപ്ഫജ്ജതി, ഏവം ഥേരസ്സാപി ''സൂരം വത മേ ഹുത്വാ ഞാണം വഹതീ''തി വിപസ്സനം ആരബ്ഭ നികന്തി ഉപ്പജ്ജതി. അഥ വിപസ്സനാകിച്ചം സാധേതും നാസക്ഖി. തം സന്ധായ വുത്തം ''നിമിത്താനുസാരി വിഞ്ഞാണം ഹോതീ''തി. **സബ്ബനിമിത്താനം അമനസികാരാ അനിമിത്തം ചേതോസമാധിം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹാസി**ന്തി സബ്ബേസം നിച്ചസുഖഅത്തനിമിത്താനം അമനസികാരേന അനിമിത്തം വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാസമ്പയുത്തം ചേതോസമാധിം നിബ്ബാനാരമ്മണം ഉപരിമഗ്ഗഫലസമാധിം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹാസിം.

൧൦-൧൧. സക്കസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൪൧-൩൪൨. **അവേച്ചപ്പസാദേനാ**തി അചലപ്പസാദേന. **ദസഹി ഠാനേഹീ**തി ദസഹി കാരണേഹി. **അധിഗണ്ഹന്തീ**തി അഭിഭവന്തി, അതിക്കമിത്വാ തിട്ഠന്തി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

മോഗ്ഗല്ലാനസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ചിത്തസംയുത്തം

൧. സംയോജനസുത്തവണ്ണനാ

൩൪൩. ചിത്തസംയുത്തസ്സ പഠമേ **മച്ഛികാസണ്ഡേ**തി ഏവംനാമകേ വനസണ്ഡേ. **അയമന്തരാകഥാ ഉദപാദീ**തി പോരാണകത്ഥേരാ അതിരച്ഛാനകഥാ ഹോന്തി, നിസിന്നനിസിന്നട്ഠാനേ പഞ്ഹം സമുട്ഠാപേത്വാ അജാനന്താ പുച്ഛന്തി, ജാനന്താ വിസ്സജ്ജേന്തി, തേന നേസം അയം കഥാ ഉദപാദി. **മിഗപഥക**ന്തി ഏവംനാമകം അത്തനോ ഭോഗഗാമം. സോ കിര അമ്ബാടകാരാമസ്സ പിട്ഠിഭാഗേ ഹോതി. **തേനുപസങ്കമീ**തി "ഥേരാനം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഫാസുവിഹാരം കത്വാ ദസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ ഉപസങ്കമി. **ഗമ്ഭീരേ ബുദ്ധവചനേ**തി അത്ഥഗമ്ഭീരേ ചേവ ധമ്മഗമ്ഭീരേ ച ബുദ്ധവചനേ. **പഞ്ഞാചക്ഖു കമതീ**തി ഞാണചക്ഖു വഹതി പവത്തതി.

൨. പഠമഇസിദത്തസുത്തവണ്ണനാ

൩൪൪. ദുതിയേ **ആയസ്മന്തം ഥേര**ന്തി തേസു ഥേരേസു ജേട്ഠകം മഹാഥേരം. **തുണ്ഹീ അഹോസീ**തി ജാനന്തോപി അവിസാരദത്താ ന കിഞ്ചി ബ്യാഹരി. **ബ്യാകരോമഹം ഭന്തേ**തി "അയം ഥേരോ നേവ അത്തനാ ബ്യാകരോതി, ന അഞ്ഞേ അജ്ഝേസതി, ഉപാസകോപി ഭിക്ഖുസങ്ഘം വിഹേസേതി, അഹമേതം ബ്യാകരിത്വാ ഫാസുവിഹാരം കത്വാ ദസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ ആസനതോ വുട്ഠായ ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ഏവം ഓകാസമകാസി, കതാവകാസോ പന അത്തനോ ആസനേ നിസീദിത്വാ ബ്യാകാസി.

സഹത്ഥാതി സഹത്ഥേന. **സന്തപ്പേസീ**തി യാവദിച്ഛകം ദേന്തോ സുട്ഠു തപ്പേസി. **സമ്പവാരേസീ**തി "അലം അല"ന്തി ഹത്ഥസഞ്ഞായ ചേവ വാചായ ച പടിക്ഖിപാപേസി. **ഓനീതപത്തപാണിനോ**തി പാണിതോ അപനീതപത്താ ധോവിത്വാ ഥവികായ ഓസാപേത്വാ അംസേ ലഗ്ഗിതപത്താതി അത്ഥോ.

൩. ദുതിയഇസിദത്തസുത്തവണ്ണനാ

൩൪൫. തതിയേ **അവന്തിയാ**തി ദക്ഖിണാപഥേ അവന്തിരട്ഠേ. **കല്യാണം വുച്ചതീ**തി "ചതൂഹി പച്ചയേഹി പടിജഗ്ഗിസ്സാമീ"തി വചനം നിദ്ദോസം അനവജ്ജം വുച്ചതി തയാ ഉപാസകാതി അധിപ്പായേന വദതി.

൪. മഹകപാടിഹാരിയസുത്തവണ്ണനാ

൩൪൬. ചതുത്ഥേ **സേസകം വിസ്സജ്ജേഥാ**തി തസ്സ കിര ഥേരേഹി സദ്ധിംയേവ കംസഥാലം പമജ്ജിത്വാ പായാസം വഡ്ഢേത്വാ അദംസു. സോ ഭുത്തപായാസോ ഥേരേഹിയേവ സദ്ധിം ഗന്തുകാമോ ചിന്തേസി "ഘരേ താവ ഉപാസികാ സേസകം വിചാരേതി, ഇധ പനിമേ ദാസകമ്മകാരാ മയാ അവുത്താ ന വിചാരേസ്സന്തി, ഏവായം പണീതപായാസോ നസ്സിസ്സതീ"തി തേസം അനുജാനന്തോ ഏവമാഹ. **കുഥിത**ന്തി കുധിതം, ഹേട്ഠാ സന്തത്തായ വാലികായ ഉപരി ആതപേന ച അതിതിഖിണന്തി അത്ഥോ. ഇദം പന തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ അസമ്ഭിന്നപദം. **പവേലിയമാനേനാ**തി

പടിലിയമാനേന **സാധു ഖ്വസ്സ ഭന്തേ**തി "ഫാസുവിഹാരം കരിസ്സാമി നേസ"ന്തി ചിന്തേത്വാ ഏവമാഹ.

ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരീതി അധിട്ഠാനിദ്ധിം അകാസി. ഏത്ഥ ച "മന്ദമന്ദോ സീതകവാതോ വായതു, അബ്ഭമണ്ഡപം കത്വാ ദേവോ ഏകമേകം ഫുസായതൂ"തി ഏവം നാനാപരികമ്മം - "സവാതോ ദേവോ വസ്സതൂ"തി ഏവം അധിട്ഠാനം ഏകതോപി ഹോതി. "സവാതോ ദേവോ വസ്സതൂതി ഏകതോപരികമ്മം, മന്ദമന്ദോ സീതകവാതോ വായതു, അബ്ഭമണ്ഡപം കത്വാ ദേവോ ഏകമേകം ഫുസായതൂ"തി ഏവം നാനാഅധിട്ഠാനം ഹോതി. വുത്തനയേനേവ നാനാപരികമ്മം നാനാധിട്ഠാനം, ഏകതോ പരികമ്മം ഏകതോ അധിട്ഠാനമ്പി ഹോതിയേവ. യഥാ തഥാ കരോന്തസ്സ പന പാദകജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ കതപരികമ്മസ്സ പരികമ്മാനന്തരേന മഹഗ്ഗതഅധിട്ഠാനചിത്തേനേവ തം ഇജ്ഝതി. **ഓകാസേസീ**തി വിപ്പകിരി.

൫. പഠമകാമഭൂസുത്തവണ്ണനാ

൩൪൭. പഞ്ചമേ **നേലങ്ഗോ**തി നിദ്ദോസോ. **സേതപച്ഛാദോ**തി സേതപടിച്ഛാദനോ. **അനീഘ**ന്തി നിദ്ദുക്ഖം. **മുഹുത്തം തുണ്ഹീ ഹുത്വാ**തി തസ്സ അത്ഥപേക്ഖനത്ഥം തീണി പിടകാനി കണ്ണേ കുണ്ഡലം വിയ സഞ്ചാലേന്തോ "അയം ഇമസ്സ അത്ഥോ, അയം ഇമസ്സ അത്ഥോ"തി ഉപപരിക്ഖണത്ഥം മുഹുത്തം തുണ്ഹീ ഹുത്വാ. **വിമുത്തിയാ**തി അരഹത്തഫലവിമുത്തിയാ. ഇമം പന പഞ്ഹം കഥേന്തോ ഉപാസകോ ദുക്കരം അകാസി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഹി "പസ്സഥ നോ തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, ഏതം ഭിക്ഖും ആഗച്ഛന്തം ഓദാതകം തനുകം തുങ്ഗനാസിക"ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൨൪൫) അത്തനോ ദിട്ഠേന കഥേസി. അയം പന നയഗ്ഗാഹേന "അരഹതോ ഏതം അധിവചന"ന്തി ആഹ.

൬. ദുതിയകാമഭൂസുത്തവണ്ണനാ

൩൪൮. ഛട്ഠേ **കതി നു ഖോ ഭന്തേ സങ്ഖാരാ**തി അയം കിര, ഗഹപതി, നിരോധം വലഞ്ജേതി, തസ്മാ "നിരോധപാദകേ സങ്ഖാരേ പുച്ഛിസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ ഏവമാഹ. ഥേരോപിസ്സ അധിപ്പായം ഞത്വാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദീസു അനേകേസു സങ്ഖാരേസു വിജ്ജമാനേസുപി കായസങ്ഖാരാദയോവ ആചിക്ഖന്തോ **തയോ ഖോ ഗഹപതീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ കായപ്പടിബദ്ധത്താ കായേന സങ്ഖരീയതി നിബ്ബത്തീയതീതി **കായസങ്ഖാരോ**. വാചായ സങ്ഖരോതി നിബ്ബത്തേതീതി **വചീസങ്ഖാരോ**. ചിത്തപ്പടിബദ്ധത്താ ചിത്തേന സങ്ഖരീയതി നിബ്ബത്തീയതീതി **ചിത്തസങ്ഖാരോ**.

കതമോ പന ഭന്തേതി ഇധ കിം പുച്ഛതി? "ഇമേ സങ്ഖാരാ അഞ്ഞമഞ്ഞം മിസ്സാ ആലുളിതാ അവിഭൂതാ ദുദ്ദീപനാ. തഥാ ഹി കായദ്വാരേ ആദാനഗ്ഗഹണമുഞ്ചനചോപനാനി പാപേത്വാ ഉപ്പന്നാ അട്ഠ കാമാവചരകുസലചേതനാ ദ്വാദസ അകുസലചേതനാതി ഏവം കുസലാകുസലാ വീസതി ചേതനാപി, അസ്സാസപസ്സാസാപി **കായസങ്ഖാരോ**ത്വേവ വുച്ചന്തി. വചീദ്വാരേ ഹനുസഞ്ചോപനം വചീഭേദം പാപേത്വാ ഉപ്പന്നാ വുത്തപ്പകാരാവ വീസതി ചേതനാപി വിതക്കവിചാരാപി **വചീസങ്ഖാരോ**ത്വേവ വുച്ചന്തി. കായവചീദ്വാരേസു ചോപനം അപത്വാ രഹോ നിസിന്നസ്സ ചിന്തയതോ ഉപ്പന്നാ കുസലാകുസലാ ഏകൂനതിംസചേതനാപി, സഞ്ഞാ ച വേദനാ ചാതി ഇമേ ദ്വേ

ധമ്മാപി **ചിത്തസങ്ഖാരോ**ത്വേവ വുച്ചന്തി. ഏവം ഇമേ സങ്ഖാരാ അഞ്ഞമഞ്ഞം മിസ്സാ ആലുളിതാ അവിഭൂതാ ദുദ്ദീപനാ, തേ പാകടേ വിഭൂതേ കത്വാ കഥാപേസ്സാമീ"തി പുച്ഛി.

കസ്മാ പന ഭന്തേതി ഇധ കായസങ്ഖാരാദിനാമസ്സ പദത്ഥം പുച്ഛതി. തസ്സ വിസ്സജ്ജനേ **കായപ്പടിബദ്ധാ**തി കായനിസ്സിതാ. കായേ സതി ഹോന്തി, അസതി ന ഹോന്തി. **ചിത്തപ്പടിബദ്ധാ**തി ചിത്തനിസ്സിതാ. ചിത്തേ സതി ഹോന്തി, അസതി ന ഹോന്തി.

ഇദാനി "കിം നു ഖോ ഏസ സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധം വലഞ്ജേതി, നോ വലഞ്ജേതി, ചിണ്ണവസീ വാ തത്ഥ നോ ചിണ്ണവസീ"തി ജാനനത്ഥം പുച്ഛന്തോ **കഥം പന ഭന്തേ സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധസമാപത്തി ഹോതീ**തി ആഹ. തസ്സ വിസ്സജ്ജനേ **സമാപജ്ജിസ്സ**ന്തി വാ **സമാപജ്ജാമീ**തി വാ പദദ്വയേന നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തികാലോ കഥിതോ. **സമാപന്നോ**തി പദേന അന്തോനിരോധോ. തഥാ പുരിമേഹി ദ്വീഹി പദേഹി സചിത്തകകാലോ കഥിതോ, പച്ഛിമേന അചിത്തകകാലോ.

പുബ്ബേവ തഥാ ചിത്തം ഭാവിതം ഹോതീതി നിരോധസമാപത്തിതോ പുബ്ബേ അദ്ധാനപരിച്ഛേദകാലേയേവ "ഏത്തകം കാലം അചിത്തകോ ഭവിസ്സാമീ"തി അദ്ധാനപരിച്ഛേദം ചിത്തം ഭാവിതം ഹോതി. **യം തം തഥത്തായ ഉപനേതീ**തി യം പന ഏവം ഭാവിതം ചിത്തം, തം പുഗ്ഗലം തഥത്തായ അചിത്തകഭാവായ ഉപനേതി. **വചീസങ്ഖാരോ പഠമം നിരുജ്ഝതീ**തി സേസസങ്ഖാരേഹി പഠമം ദുതിയജ്ഝാനേയേവ നിരുജ്ഝതി. **തതോ കായസങ്ഖാരോ**തി തതോ പരം കായസങ്ഖാരോ ചതുത്ഥജ്ഝാനേ നിരുജ്ഝതി. **തതോ ചിത്തസങ്ഖാരോ**തി തതോ പരം ചിത്തസങ്ഖാരോ അന്തോനിരോധേ നിരുജ്ഝതി. **ആയൂ**തി രൂപജീവിതിന്ദ്രിയം. **വിപരിഭിന്നാനീ**തി ഉപഹതാനി വിനട്ഠാനി.

തത്ഥ കേചി "നിരോധസമാപന്നസ്സ 'ചിത്തസങ്ഖാരോ ച നിരുദ്ധോ'തി വചനതോ ചിത്തം അനിരുദ്ധം ഹോതി, തസ്മാ സചിത്തകാപി അയം സമാപത്തീ"തി വദന്തി. തേ വത്തബ്ബാ - "വചീസങ്ഖാരോപിസ്സ നിരുദ്ധോ"തി വചനതോ വാചാ അനിരുദ്ധാ ഹോതി, തസ്മാ നിരോധസമാപന്നേന ധമ്മമ്പി കഥേന്തേന സജ്ഝായമ്പി കരോന്തേന നിസീദിതബ്ബം സിയാ. യോ ചായം മതോ കാലങ്കതോ, തസ്സാപി ചിത്തസങ്ഖാരോ നിരുദ്ധോതി വചനതോ ചിത്തം അനിരുദ്ധം ഭവേയ്യ, തസ്മാ കാലങ്കതേ മാതാപിതരോ വാ അരഹന്തേ വാ ഝാപേന്തേന ആനന്തരിയകമ്മം കതം ഭവേയ്യ. ഇതി ബ്യഞ്ജനേ അഭിനിവേസം അകത്വാ ആചരിയാനം നയേ ഠത്വാ അത്ഥോ ഉപപരിക്ഖിതബ്ബോ. അത്ഥോ ഹി പടിസരണം, ന ബ്യഞ്ജനം.

ഇന്ദ്രിയാനി വിപ്പസന്നാനീതി കിരിയമയപവത്തസ്മിഞ്ഹി വത്തമാനേ ബഹിദ്ധാരമ്മണേസു പസാദേ ഘട്ടേന്തേസു ഇന്ദ്രിയാനി കിലമന്തി, ഉപഹതാനി മക്ഖിത്താനി വിയ ഹോന്തി വാതാദീഹി ഉട്ഠിതരജേന ചതുമഹാപഥേ ഠപിതആദാസോ വിയ. യഥാ പന ഥവികായ പക്ഖിപിത്വാ മഞ്ജൂസാദീസു ഠപിതോ ആദാസോ അന്തോയേവ വിരോചതി, ഏവം നിരോധസമാപന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ അന്തോനിരോധേ പഞ്ച പസാദാ അതിവിയ വിരോചന്തി. തേന വുത്തം "ഇന്ദ്രിയാനി വിപ്പസന്നാനീ"തി.

വുട്ഠഹിസ്സന്തി വാ **വുട്ഠഹാമീ**തി വാ പദദ്വയേന അന്തോനിരോധകാലോ കഥിതോ, **വുട്ഠിതോ**തി പദേന ഫലസമാപത്തികാലോ. തഥാ പുരിമേഹി ദ്വീഹി പദേഹി അചിത്തകകാലോ കഥിതോ, പച്ഛിമേന സചിത്തകകാലോ. **പുബ്ബേവ തഥാ ചിത്തം ഭാവിതം ഹോതീ**തി നിരോധസമാപത്തിതോ പുബ്ബേ അദ്ധാനപരിച്ഛേദകാലേയേവ "ഏത്തകം കാലം അചിത്തകോ ഹുത്വാ തതോ പരം സചിത്തകോ ഭവിസ്സാമീ"തി അദ്ധാനപരിച്ഛേദം ചിത്തം ഭാവിതം ഹോതി. **യം തം തഥത്തായ ഉപനേതീ**തി യം ഏവം ഭാവിതം ചിത്തം, തം പുഗ്ഗലം തഥത്തായ സചിത്തകഭാവായ ഉപനേതി. ഇതി ഹേട്ഠാ നിരോധസമാപജ്ജനകാലോ ഗഹിതോ, ഇധ നിരോധതോ വുട്ഠാനകാലോ.

ഇദാനി നിരോധകഥം കഥേതും കാലോതി നിരോധകഥാ കഥേതബ്ബാ സിയാ. സാ പനേസാ "ദ്വീഹി ബലേഹി സമന്നാഗതത്താ തയോ ച സങ്ഖാരാനം പടിപസ്സദ്ധിയാ സോളസഹി ഞാണചരിയാഹി നവഹി സമാധിചരിയാഹി വസീഭാവതാപഞ്ഞാ നിരോധസമാപത്തിയം ഞാണ"ന്തി മാതികം ഠപേത്വാ സബ്ബാകാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ കഥിതാ, തസ്മാ തത്ഥ കഥിതനയേനേവ ഗഹേതബ്ബാ. കോ പനായം നിരോധോ നാമ? ചതുന്നം ഖന്ധാനം പടിസങ്ഖാ അപ്പവത്തി. അഥ കിമത്ഥമേതം സമാപജ്ജന്തീതി? സങ്ഖാരാനം പവത്തേ ഉക്കണ്ഠിതാ സത്താഹം അചിത്തകാ ഹുത്വാ സുഖം വിഹരിസ്സാമ, ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം നാമേതം യദിദം നിരോധോതി ഏതദത്ഥം സമാപജ്ജന്തി.

ചിത്തസങ്ഖാരോ പഠമം ഉപ്പജ്ജതീതി നിരോധാ വുട്ഠഹന്തസ്സ ഹി ഫലസമാപത്തിചിത്തം പഠമം ഉപ്പജ്ജതി. തംസമ്പയുത്തം സഞ്ഞഞ്ച വേദനഞ്ച സന്ധായ "ചിത്തസങ്ഖാരോ പഠമം ഉപ്പജ്ജതീ"തി ആഹ. **തതോ കായസങ്ഖാരോ**തി തതോ പരം ഭവങ്ഗസമയേ കായസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതി.

കിം പന ഫലസമാപത്തി അസ്സാസപസ്സാസേ ന സമുട്ഠാപേതീതി? സമുട്ഠാപേതി. ഇമസ്സ പന ചതുത്ഥജ്ഝാനികാ ഫലസമാപത്തി, സാ ന സമുട്ഠാപേതി. കിം വാ ഏതേന? ഫലസമാപത്തി പഠമജ്ഝാനികാ വാ ഹോതു ദുതിയതതിയചതുത്ഥജ്ഝാനികാ വാ, സന്തസമാപത്തിതോ വുട്ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ അസ്സാസപസ്സാസാ അബ്ബോഹാരികാ ഹോന്തി, തേസം അബ്ബോഹാരികഭാവോ **സഞ്ജീവത്ഥേരവത്ഥുനാ** വേദിതബ്ബോ. സഞ്ജീവത്ഥേരസ്സ ഹി സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ കിംസുകപുപ്ഫസദിസേ വീതച്ചിതങ്ഗാരേ മദ്ദമാനസ്സ ഗച്ഛതോ ചീവരേ അംസുമത്തമ്പി ന ഝായി, ഉസ്മാകാരമത്തമ്പി നാഹോസി. സമാപത്തിബലം നാമേതന്തി വദന്തി. ഏവമേവ സന്തായ ഫലസമാപത്തിയാ വുട്ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ അസ്സാസപസ്സാസാ അബ്ബോഹാരികാ ഹോന്തീതി ഭവങ്ഗസമയേനേവേതം കഥിതന്തി വേദിതബ്ബം.

തതോ വചീസങ്ഖാരോതി തതോ പരം കിരിയമയപവത്തവലഞ്ജനകാലേ വചീസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതി. കിം ഭവങ്ഗം വിതക്കവിചാരേ ന സമുട്ഠാപേതീതി? സമുട്ഠാപേതി. തംസമുട്ഠാനാ പന വിതക്കവിചാരാ വാചം അഭിസങ്ഖാതും ന സക്കോന്തീതി കിരിയമയപവത്തവലഞ്ജനകാലേനേവേതം കഥിതം.

സുഞ്ഞതോ ഫസ്സോതിആദയോ സഗുണേനാപി ആരമ്മണേനാപി കഥേതബ്ബാ. **സഗുണേന** താവ സുഞ്ഞതാ നാമ ഫലസമാപത്തി, തായ സഹജാതഫസ്സം സന്ധായ "സുഞ്ഞതോ ഫസ്സോ"തി വുത്തം. അനിമിത്തപ്പണിഹിതേസുപി

ഏസേവ നയോ. **ആരമ്മണേന** പന നിബ്ബാനം രാഗാദീഹി സുഞ്ഞത്താ സുഞ്ഞതാ നാമ, രാഗനിമിത്താദീനം അഭാവാ അനിമിത്തം, രാഗദോസമോഹപ്പണിധീനം അഭാവാ അപ്പണിഹിതം, സുഞ്ഞതം നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പന്നഫലസമാപത്തിസമ്ഫസ്സോ സുഞ്ഞതോ നാമ. അനിമിത്തപ്പണിഹിതേസുപി ഏസേവ നയോ.

അപരാ ആഗമനിയകഥാ നാമ ഹോതി. സുഞ്ഞതഅനിമിത്തഅപ്പണിഹിതാതി ഹി വിപസ്സനാപി വുച്ചതി. തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു സങ്ഖാരേ അനിച്ചതോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ അനിച്ചതോ ദിസ്വാ അനിച്ചതോ വുട്ഠാതി, തസ്സ വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാ അനിമിത്താ നാമ ഹോതി. യോ ദുക്ഖതോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ ദുക്ഖതോ ദിസ്വാ ദുക്ഖതോ വുട്ഠാതി, തസ്സ അപ്പണിഹിതാ നാമ. യോ അനത്തതോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ അനത്തതോ ദിസ്വാ അനത്തതോ വുട്ഠാതി, തസ്സ സുഞ്ഞതാ നാമ. തത്ഥ അനിമിത്തവിപസ്സനായ മഗ്ഗോ അനിമിത്തോ നാമ, അനിമിത്തമഗ്ഗസ്സ ഫലം അനിമിത്തം നാമ, അനിമിത്തഫലസമാപത്തിസഹജാതേ ഫസ്സേ ഫുസന്തേ ''അനിമിത്തോ ഫസ്സോ ഫുസതീ''തി വുച്ചതി. അപ്പണിഹിതസുഞ്ഞതേസുപി ഏസേവ നയോ. ആഗമനിയേന കഥിതേ പന സുഞ്ഞതോ വാ ഫസ്സോ അനിമിത്തോ വാ ഫസ്സോ അപ്പണിഹിതോ വാ ഫസ്സോതി വികപ്പോ ആപജ്ജേയ്യ, തസ്മാ സഗുണേന ചേവ ആരമ്മണേന ച കഥേതബ്ബം. ഏവഞ്ഹി തയോ ഫസ്സാ ഫുസന്തീതി സമേതി.

വിവേകനിന്നന്തിആദീസു നിബ്ബാനം വിവേകോ നാമ. തസ്മിം വിവേകേ നിന്നം ഓനതന്തി വിവേകനിന്നം. **വിവേകപോണ**ന്തി അഞ്ഞതോ അഗന്ത്വാ യേന വിവേകോ, തേന വങ്കം വിയ ഹുത്വാ ഠിതന്തി വിവേകപോണം. യേന വിവേകോ, തേന പതമാനം വിയ ഠിതന്തി **വിവേകപബ്ഭാരം**.

൭. ഗോദത്തസുത്തവണ്ണനാ

൩൪൯. സത്തമേ **നാനത്ഥാ ചേവ നാനാബ്യഞ്ജനാ ചാ**തി ബ്യഞ്ജനമ്പി നേസം നാനം, അത്ഥോപി. തത്ഥ ബ്യഞ്ജനസ്സ നാനതാ പാകടാ. അത്ഥോ പന അപ്പമാണാ ചേതോവിമുത്തി ഭൂമന്തരതോ മഹഗ്ഗതാ ഹോതി രൂപാവചരാ, ആരമ്മണതോ സത്തപണ്ണത്തിആരമ്മണാ. ആകിഞ്ചഞ്ഞാ ഭൂമന്തരതോ മഹഗ്ഗതാ അരൂപാവചരാ, ആരമ്മണതോ നവത്തബ്ബാരമ്മണാ. സുഞ്ഞതാ ഭൂമന്തരതോ കാമാവചരാ, ആരമ്മണതോ സങ്ഖാരാരമ്മണാ. വിപസ്സനാ ഹി ഏത്ഥ സുഞ്ഞതാതി അധിപ്പേതാ. അനിമിത്താ ഭൂമന്തരതോ ലോകുത്തരാ, ആരമ്മണതോ നിബ്ബാനാരമ്മണാ.

രാഗോ ഖോ ഭന്തേ പമാണകരണോതിആദീസു യഥാ പബ്ബതപാദേ പൂതിപണ്ണകസടഉദകം നാമ ഹോതി കാളവണ്ണം, ഓലോകേന്താനം ബ്യാമസതഗമ്ഭീരം വിയ ഖായതി, യട്ഠിം വാ രജ്ജും വാ ഗഹേത്വാ മിനന്തസ്സ പിട്ഠിപാദോത്ഥരണമത്തമ്പി ന ഹോതി; ഏവമേവ യാവ രാഗാദയോ നുപ്പജ്ജന്തി, താവ പുഗ്ഗലം സഞ്ജാനിതും ന സക്കാ ഹോതി, സോതാപന്നോ വിയ സകദാഗാമീ വിയ അനാഗാമീ വിയ ച ഖായതി. യദാ പനസ്സ രാഗാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി, തദാ രത്തോ ദുട്ഠോ മൂള്ഹോതി പഞ്ഞായതി. ഇതി തേ ''ഏത്തകോ അയ''ന്തി പുഗ്ഗലസ്സ പമാണം ദസ്സേന്താവ ഉപ്പജ്ജന്തീതി പമാണകരണാ നാമ വുത്താ.

യാവതാ ഖോ ഭന്തേ അപ്പമാണാ ചേതോവിമുത്തിയോതി യത്തകാ അപ്പമാണാ ചേതോവിമുത്തിയോ. കിത്തകാ പന താ? ചത്താരോ ബ്രഹ്മവിഹാരാ, ചത്താരോ മഗ്ഗാ, ചത്താരി ഫലാനീതി ദ്വാദസ. തത്ര ബ്രഹ്മവിഹാരാ ഫരണഅപ്പമാണതായ അപ്പമാണാ, സേസാ പമാണകാരകാനം കിലേസാനം അഭാവേന നിബ്ബാനമ്പി അപ്പമാണമേവ, ചേതോവിമുത്തി പന ന ഹോതി, തസ്മാ ന ഗഹിതം. **അകുപ്പാ**തി അരഹത്തഫലചേതോവിമുത്തി. സാ ഹി താസം സബ്ബജേട്ഠികാ, തസ്മാ "അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തി വുത്താ. **രാഗോ ഖോ ഭന്തേ കിഞ്ചന**ന്തി രാഗോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പുഗ്ഗലം കിഞ്ചതി മദ്ദതി പലിബുന്ധതി, തസ്മാ കിഞ്ചനന്തി വുത്തോ. മനുസ്സാ കിര ഗോണേഹി ഖലം മദ്ദാപേന്താ "കിഞ്ചേഹി കപില കിഞ്ചേഹി കാളകാ"തി വദന്തി. ഏവം മദ്ദനട്ഠോ കിഞ്ചനട്ഠോതി വേദിതബ്ബോ. **ദോസമോഹേസുപി**ഏസേവ നയോ.

ആകിഞ്ചഞ്ഞാ ചേതോവിമുത്തിയോ നാമ നവ ധമ്മാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം മഗ്ഗഫലാനി ച. തത്ഥ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം കിഞ്ചനം ആരമ്മണം അസ്സ നത്ഥീതി **ആകിഞ്ചഞ്ഞം**. മഗ്ഗഫലാനി കിഞ്ചനാനം മദ്ദനപലിബുന്ധനകിലേസാനം നത്ഥിതായ ആകിഞ്ചഞ്ഞാനി, നിബ്ബാനമ്പി ആകിഞ്ചഞ്ഞം, ചേതോവിമുത്തി പന ന ഹോതി, തസ്മാ ന ഗഹിതം.

രാഗോ ഖോ ഭന്തേ നിമിത്തകരണോതിആദീസു യഥാ നാമ ദ്വിന്നം കുലാനം സദിസാ ദ്വേ വച്ഛകാ ഹോന്തി. യാവ തേസം ലക്ഖണം ന കതം ഹോതി, താവ "അയം അസുകകുലസ്സ വച്ഛകോ, അയം അസുകകുലസ്സാ"തി ന സക്കാ ഹോതി ജാനിതും. യദാ പന തേസം തിസൂലാദീസു അഞ്ഞതരം ലക്ഖണം കതം ഹോതി, തദാ സക്കാ ഹോതി ജാനിതും. ഏവമേവ യാവ പുഗ്ഗലസ്സ രാഗോ നുപ്പജ്ജതി, താവ ന സക്കാ ഹോതി ജാനിതും "അരിയോ വാ പുഥുജ്ജനോ വാ"തി. രാഗോ പനസ്സ ഉപ്പജ്ജമാനോവ "സരാഗോ നാമ അയം പുഗ്ഗലോ"തി സഞ്ജാനനനിമിത്തം കരോന്തോ വിയ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ നിമിത്തകരണോതി വുത്തോ. **ദോസമോഹേസുപി** ഏസേവ നയോ.

അനിമിത്താ ചേതോവിമുത്തിയോ നാമ തേരസ ധമ്മാ വിപസ്സനാ, ചത്താരോ ആരുപ്പാ, ചത്താരോ മഗ്ഗാ, ചത്താരി ഫലാനി. തത്ഥ വിപസ്സനാ നിച്ചനിമിത്തം സുഖനിമിത്തം അത്തനിമിത്തം ഉഗ്ഘാടേതീതി **അനിമിത്താ** നാമ. ചത്താരോ ആരുപ്പാ രൂപനിമിത്തസ്സ അഭാവാ അനിമിത്താ നാമ. മഗ്ഗഫലാനി നിമിത്തകരാനം കിലേസാനം അഭാവേന അനിമിത്താനി, നിബ്ബാനമ്പി അനിമിത്തമേവ, തം പന ചേതോവിമുത്തി ന ഹോതി, തസ്മാ ന ഗഹിതം. അഥ കസ്മാ സുഞ്ഞതാ ചേതോവിമുത്തി ന ഗഹിതാതി? സാ "സുഞ്ഞാ രാഗേനാ"തിആദിവചനതോ സബ്ബത്ഥ അനുപവിട്ഠാവ, തസ്മാ വിസും ന ഗഹിതാതി.

ഏകത്ഥാതി ആരമ്മണവസേന ഏകത്ഥാ "അപ്പമാണം ആകിഞ്ചഞ്ഞം സുഞ്ഞതം അനിമിത്ത"ന്തി ഹി സബ്ബാനേതാനി നിബ്ബാനസ്സേവ നാമാനി. ഇതി ഇമിനാ പരിയായേന ഏകത്ഥാ. അഞ്ഞസ്മിം പന ഠാനേ അപ്പമാണാപി ഹോതി, അഞ്ഞസ്മിം ആകിഞ്ചഞ്ഞാ, അഞ്ഞസ്മിം സുഞ്ഞതാ, അഞ്ഞസ്മിം അനിമിത്താതി ഇമിനാ പരിയായേന നാനാബ്യഞ്ജനാതി.

വ്വ. നിഗണ്ഠനാടപുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൩൬. അട്ഠമേ **തേനുപസങ്കമീ**തി സയം ആഗതാഗമോ വിഞ്ഞാതസാസനോ അനാഗാമീ അരിയസാവകോ സമാനോ കസ്മാ നഗ്ഗഭോഗ്ഗം നിസ്സിരികം നിഗണ്ഠം ഉപസങ്കമീതി? ഉപവാദമോചനത്ഥഞ്ചേവ വാദാരോപനത്ഥഞ്ച. നിഗണ്ഠാ കിര ''സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സാവകാ ഥദ്ധഖദിരഖാണുകസദിസാ, കേനചി സദ്ധിം പടിസന്ഥാരമ്പി ന കരോന്തീ''തി ഉപവദന്തി, തസ്സ ഉപവാദസ്സ മോചനത്ഥഞ്ച, ''വാദഞ്ചസ്സ ആരോപേസ്സാമീ''തി ഉപസങ്കമി. **ന ഖ്വാഹം എത്ഥ ഭന്തേ ഭഗവതോ സദ്ധായ ഗച്ഛാമീ**തി യസ്സ ഞാണേന അസച്ഛികതം ഹോതി. സോ ''ഏവം കിരേത''ന്തി അഞ്ഞസ്സ സദ്ധായ ഗച്ഛേയ്യ, മയാ പന ഞാണേനേതം സച്ഛികതം, തസ്മാ നാഹം എത്ഥ ഭഗവതോ സദ്ധായ ഗച്ഛാമീതി ദീപേന്തോ ഏവമാഹ.

ഉല്ലോകേത്വാതി കായം ഉന്നാമേത്വാ കുച്ഛിം നീഹരിത്വാ ഗീവം പഗ്ഗയ്ഹ സബ്ബം ദിസം പേക്ഖമാനോ ഉല്ലോകേത്വാ. **ബാധേതബ്ബം മഞ്ഞേയ്യാ**തി യഥാ വിനിവിജ്ഝിത്വാ ന നിക്ഖമതി, ഏവം പടിബാഹിതബ്ബം മഞ്ഞേയ്യ ബന്ധിതബ്ബം വാ. **സഹധമ്മികാ**തി സകാരണാ. **അഥ മം പടിഹരേയ്യാസി സദ്ധിം നിഗണ്ഠപരിസായാ**തി ഏതേസം അത്ഥേ ഞാതേ അഥ മേ നിഗണ്ഠപരിസായ സദ്ധിം അഭിഗച്ഛേയ്യാസി, പതീഹാരസ്സ മേ സന്തികം ആഗന്ത്വാ അത്തനോ ആഗതഭാവം ജാനാപേയ്യാസീതി അത്ഥോ. **ഏകോ പഞ്ഹോ**തി ഏകോ പഞ്ഹമഗ്ഗോ, ഏകം പഞ്ഹഗവേസനന്തി അത്ഥോ. **ഏകോ ഉദ്ദേസോ**തി ഏകം നാമ കിന്തി? അയം ഏകോ ഉദ്ദേസോ. **ഏകം വേയ്യാകരണ**ന്തി ''സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ''തി (ഖു॰ പാ॰ ൪.൧; അ॰ നി॰ ൧൦.൨൭) ഇദം ഏകം വേയ്യാകരണം. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൯. അചേലകസ്സപസുത്തവണ്ണനാ

൩൭. നവമേ **കീവചിരം പബ്ബജിതസ്സാതി** കീവചിരോ കാലോ പബ്ബജിതസ്സാതി അത്ഥോ. **ഉത്തരി മനുസ്സധമ്മാ**തി മനുസ്സധമ്മോ നാമ ദസകുസലകമ്മപഥാ, തതോ മനുസ്സധമ്മതോ ഉത്തരി. **അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ**തി അരിയഭാവം കാതും സമത്ഥതായ അലമരിയോതി സങ്ഖാതോ ഞാണദസ്സനവിസേസോ. **നഗ്ഗേയ്യാ**തി നഗ്ഗഭാവതോ. **മുണ്ഡേയ്യാ**തി മുണ്ഡഭാവതോ. **പവാളനിപ്ഫോടനായാ**തി പാവളനിപ്ഫോടനതോ, ഭൂമിയം നിസീദന്തസ്സ ആനിസദട്ഠാനേ ലഗ്ഗാനം പംസുരജവാലികാനം ഫോടനത്ഥം ഗഹിതമോരപിഞ്ഛമത്തതോതി അത്ഥോ.

൧൦. ഗിലാനദസ്സനസുത്തവണ്ണനാ

൩൮. ദസമേ **ആരാമദേവതാ**തി പുപ്ഫാരാമഫലാരാമേസു അധിവത്ഥാ ദേവതാ. **വനദേവതാ**തി വനസണ്ഡേസു അധിവത്ഥാ ദേവതാ. **രുക്ഖദേവതാ**തി മത്തരാജകാലേ വേസ്സവണോ ച ദേവതാതി ഏവം തേസു തേസു രുക്ഖേസു അധിവത്ഥാ ദേവതാ. **ഓസധിതിണവനപ്പതീസൂ**തി ഹരീതകാമലകീആദീസു മുഞ്ജപബ്ബജാദീസു വനജേട്ഠരുക്ഖേസു ച അധിവത്ഥാ ദേവതാ. **സംഗമ്മാ**തി സന്നിപതിത്വാ. **സമാഗമ്മാ**തി തതോ തതോ സമാഗന്ത്വാ. **പണിധേഹീ**തി പത്ഥനാവസേന ഠപേഹി. **ഇജ്ഝിസ്സതി സീലവതോ ചേതോപണിധീ**തി സമിജ്ഝിസ്സതി സീലവന്തസ്സ ചിത്തപത്ഥനാ. **ധമ്മികോ**തി ദസകുസലധമ്മസമന്നാഗതോ അഗതിഗമനരഹിതോ. **ധമ്മരാജാ**തി തസ്സേവ വേവചനം, ധമ്മേന വാ ലദ്ധരജ്ജത്താ ധമ്മരാജാ. **തസ്മാ**തി ''യസ്മാ തേന

ഹി, **അയ്യപുത്ത, അമ്ഹേപി** ഓവദാഹീ''തി വദഥ, തസ്മാ. **അപ്പടിവിഭത്ത**ന്തി ''ഇദം ഭിക്ഖൂനം ദസ്സാമ, ഇദം അത്തനാ ഭുഞ്ജിസ്സാമാ''തി ഏവം അവിഭത്തം ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം സാധാരണമേവ ഭവിസ്സതീതി.

ചിത്തസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ഗാമണിസംയുത്തം

൧. ചണ്ഡസുത്തവണ്ണനാ

൩൫൩. ഗാമണിസംയുത്തസ്സ പഠമേ **ചണ്ഡോ ഗാമണീ**തി ധമ്മസങ്ഗാഹകത്ഥേരേഹി ചണ്ഡോതി ഗഹിതനാമോ ഏകോ ഗാമണി. **പാതുകരോതീ**തി ഭണ്ഡന്തം പടിഭണ്ഡന്തോ അക്കോസന്തം പച്ചക്കോസന്തോ പഹരന്തം പടിപഹരന്തോ പാകടം കരോതീതി ദസ്സേതി. **ന പാതുകരോതീ**തി അക്കുട്ഠോപി പഹടോപി കിഞ്ചി പച്ചനീകം അകരോന്തോതി ദസ്സേതി.

൨. താലപുടസുത്തവണ്ണനാ

൩൫൪. ദുതിയേ **താലപുടോ**തി ഏവംനാമകോ. തസ്സ കിര ബന്ധനാ പമുത്തതാലപക്കവണ്ണോ വിയ മുഖവണ്ണോ വിപ്പസന്നോ അഹോസി, തേനസ്സ താലപുടോതി നാമം അകംസു. സ്വായം അഭിനീഹാരസമ്പന്നോ പച്ഛിമഭവികപുഗ്ഗലോ. യസ്മാ പന പടിസന്ധി നാമ അനിയതാ ആകാസേ ഖിത്തദണ്ഡസദിസാ, തസ്മാ ഏസ നടകുലേ നിബ്ബത്തി. വുഡ്ഢിപ്പത്തോ പന നടസിപ്പേ അഗ്ഗോ ഹുത്വാ സകലജമ്ബുദീപേ പാകടോ ജാതോ. തസ്സ പഞ്ച സകടസതാനി പഞ്ച മാതുഗാമസതാനി പരിവാരോ, ഭരിയായപിസ്സ താവതകാവാതി മാതുഗാമസഹസ്സേന ചേവ സകടസഹസ്സേന ച സദ്ധിം യം യം നഗരം വാ നിഗമം വാ പവിസതി, തത്ഥസ്സ പുരേതരമേവ സതസഹസ്സം ദേന്തി. സമജ്ജവേസം ഗണ്ഹിത്വാ പന മാതുഗാമസഹസ്സേന സദ്ധിം കീളം കരോന്തസ്സ യം ഹത്ഥൂപഗപാദൂപഗാദിആഭരണജാതം ഖിപന്തി, തസ്സ പരിയന്തോ നത്ഥി. സോ തംദിവസം മാതുഗാമസഹസ്സപരിവാരിതോ രാജഗഹേ കീളം കത്വാ പരിപക്കഞാണത്താ സപരിവാരോവ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി.

സച്ചാലികേനാതി സച്ചേന ച അലികേന ച. **തിട്ഠതേതന്തി** തിട്ഠതു ഏതം. **രജനീയാ**തി രാഗപ്പച്ചയാ മുഖതോ പഞ്ചവണ്ണസുത്തനീഹരണവാതവുട്ഠിദസ്സനാദയോ അഞ്ഞേ ച കാമസ്സാദസംയുത്താകാരദസ്സനകാ അഭിനയാ. **ഭിയ്യോസോമത്തായാ**തി അധികപ്പമാണത്തായ. **ദോസനീയാ**തി ദോസപ്പച്ചയാ ഹത്ഥപാദച്ഛേദാദിദസ്സനാകാരാ. **മോഹനീയാ**തി മോഹപ്പച്ചയാ ഉദകം ഗഹേത്വാ തേലകരണം, തേലം ഗഹേത്വാ ഉദകകരണന്തി ഏവമാദയോ മായാപഭേദാ.

പഹാസോ നാമ നിരയോതി വിസും പഹാസനാമകോ നിരയോ നാമ നത്ഥി, അവീചിസ്സേവ പന ഏകസ്മിം കോട്ഠാസേ നച്ചന്താ വിയ ഗായന്താ വിയ ച നടവേസം ഗഹേത്വാവ പച്ചന്തി, തം സന്ധായേതം വുത്തം. **നാഹം, ഭന്തേ, ഏതം രോദാമീ**തി അഹം, ഭന്തേ, ഏതം ഭഗവതോ ബ്യാകരണം ന രോദാമീതി ഏവം സകമ്മകവസേനേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ, ന അസ്സുവിമോചനമത്തേന. ''മതം വാ അമ്മരോദന്തീ''തിആദയോ ചേത്ഥ അഞ്ഞേപി വോഹാരാ വേദിതബ്ബാ.

൩-൫. യോധാജീവസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൫൫-൩൫൭. തതിയേ **യോധാജീവോ**തി യുദ്ധേന ജീവികം കപ്പനകോ ധമ്മസങ്ഗാഹകത്ഥേരേഹി ഏവം ഗഹിതനാമോ. **ഉസ്സഹതി വായമതീ**തി ഉസ്സാഹം വായാമം കരോതി. **പരിയാപാദേന്തീ**തി മരണം പടിപജ്ജാപേന്തി.

ദുക്കടന്തി ദുട്ഠു കതം. **ദുപ്പണിഹിത**ന്തി ദുട്ഠു ഠപിതം. **പരജിതോ നാമ നിരയോ**തി അയമ്പി ന വിസും ഏകോ നിരയോ, അവീചിസ്സേവ പന ഏകസ്മിം കോട്ഠാസേ പഞ്ചാവുധസന്നദ്ധാ ഫലകഹത്ഥാ ഹത്ഥിഅസ്സരഥേ ആരുയ്ഹ സങ്ഗാമേ യുജ്ഝന്താ വിയ പച്ചന്തി, തം സന്ധായേതം വുത്തം. ചതുത്ഥപഞ്ചമേസുപി ഏസേവ നയോ.

൬. അസിബന്ധകപുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൩൫൮. ഛട്ഠേ **പച്ഛാഭൂമകാ**തി പച്ഛാഭൂമിവാസിനോ. **കാമണ്ഡലുകാ**തി സകമണ്ഡലുനോ. **സേവാലമാലികാ**തി പാതോവ ഉദകതോ സേവാലഞ്ചേവ ഉപ്പലാദീനി ച ഗഹേത്വാ ഉദകസുദ്ധികഭാവജാനനത്ഥായ മാലം കത്വാ പിളന്ധനകാ. **ഉദകോരോഹകാ**തി സായംപാതം ഉദകം ഓരോഹനകാ. **ഉയ്യാപേന്തീ**തി ഉപരി യാപേന്തി. **സഞ്ഞാപേന്തീ**തി സമ്മാ ഞാപേന്തി. **സഗ്ഗം നാമ ഓക്കാമേന്തീ**തി പരിവാരേത്വാ ഠിതാ ''ഗച്ഛ, ഭോ, ബ്രഹ്മലോകം, ഗച്ഛ, ഭോ, ബ്രഹ്മലോക''ന്തി വദന്താ സഗ്ഗം പവേസേന്തി. **അനുപരിസക്കേയ്യാ**തി അനുപരിഗച്ഛേയ്യ. **ഉമ്മുജ്ജാ**തി ഉമ്മുജ്ജ ഉട്ഠഹ. **ഥലമുപ്ലവാ**തി ഥലമഭിരുഹ. **തത്ര യാസ്സാ**തി തത്ര യാ ഭവേയ്യ. **സക്ഖരാ വാ കഠലാ വാ**തി സക്ഖരാ ച കഠലാ ച . **സാ അധോഗാമീ അസ്സാ**തി സാ അധോ ഗച്ഛേയ്യ, ഹേട്ഠാഗാമീ ഭവേയ്യ. **അധോഗച്ഛാ**തി ഹേട്ഠാ ഗച്ഛ.

൭. ഖേത്തൂപമസുത്തവണ്ണനാ

൩൫൯. സത്തമേ **ജങ്ഗല**ന്തി ഥദ്ധം ന മുദു. **ഊസര**ന്തി സഞ്ജാതലോണം. **പാപഭൂമീ**തി ലാമകഭൂമിഭാഗം. **മംദീപാ**തിആദീസു അഹം ദീപോ പതിട്ഠാ ഏതേസന്തി മംദീപാ. അഹം ലേണോ അല്ലീയനട്ഠാനം ഏതേസന്തി **മംലേണാ**. അഹം താണം രക്ഖാ ഏതേസന്തി **മംതാണാ**. അഹം സരണം ഭയനാസനം ഏതേസന്തി **മംസരണാ. വിഹരന്തീ**തി മം ഏവം കത്വാ വിഹരന്തി.

ഗോഭത്തമ്പീതി ധഞ്ഞഫലസ്സ അഭാവേന ലായിത്വാ കലാപകലാപം ബന്ധിത്വാ ഠപിതം ഗിമ്ഹകാലേ ഗുന്നമ്പി ഖാദനം ഭവിസ്സതീതി അത്ഥോ. **ഉദകമണികോ**തി കുച്ഛിയം മണികമേഖലായ ഏവം ലദ്ധനാമോ ഭാജനവിസേസോ. **അഹാരീ അപരിഹാരീ**തി ഉദകം ന ഹരതി ന പരിഹരതി, ന പരിയാദിയതീതി അത്ഥോ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ സക്കച്ചധമ്മദേസനാവ കഥിതാ. ബുദ്ധാനഞ്ഹി അസക്കച്ചധമ്മദേസനാ നാമ നത്ഥി. സീഹസമാനവുത്തിനോ ഹി ബുദ്ധാ, യഥാ സീഹോ പഭിന്നവരവാരണസ്സപി സസബിളാരാദീനമ്പി ഗഹണത്ഥായ ഏകസദിസമേവ വേഗം കരോതി, ഏവം ബുദ്ധാപി ഏകസ്സ ദേസേന്താപി ദ്വിന്നം ബഹൂനം ഭിക്ഖുപരിസായ ഭിക്ഖുനിഉപാസകഉപാസികാപരിസായപി തിത്ഥിയാനമ്പി ദേസേന്താ സക്കച്ചമേവ ദേസേന്തി. ചതസ്സോ പന പരിസാ സദ്ദഹിത്വാ ഓകപ്പേത്വാ സുണന്തീതി താസം ദേസനാ സക്കച്ചദേസനാ നാമ ജാതാ.

൮. സങ്ഖധമസുത്തവണ്ണനാ

൩൬൦. അട്ഠമേ **യംബഹുലം യംബഹുല**ന്തി ഇമിനാ നിഗണ്ഠോ അത്തനാവ അത്തനോ വാദം ഭിന്ദതി. തസ്മാ ഭഗവാ **ഏവം സന്തേ ന കോചി ആപായികോ**തിആദിമാഹ. പുരിമാനി പന ചത്താരി പദാനി ദിട്ഠിയാ പച്ചയാ

ഹോന്തി. തസ്മാ തേസുപി ആദീനവം ദസ്സേന്തോ **ഇധ, ഗാമണി, ഏകച്ചോ സത്ഥാ ഏവംവാദീ ഹോതീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അഹമ്പമ്ഹീ**തി അഹമ്പി അമ്ഹി.

മേത്താസഹഗതേനാതിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം സബ്ബം സദ്ധിം ഭാവനാനയേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തമേവ. **സേയ്യഥാപി, ഗാമണി, ബലവാ സങ്ഖധമോ**തിആദി പന ഇധ അപുബ്ബം. തത്ഥ **ബലവാ**തി ബലസമ്പന്നോ. **സങ്ഖധമോ**തി സങ്ഖധമകോ. **അപ്പകസിരേനാ**തി അകിച്ഛേന അദുക്ഖേന. ദുബ്ബലോ ഹി സങ്ഖധമോ സങ്ഖം ധമന്തോപി ന സക്കോതി ചതസ്സോ ദിസാ സരേന വിഞ്ഞാപേതും, നാസ്സ സങ്ഖസദ്ദോ സബ്ബതോ ഫരതി, ബലവതോ പന വിപ്ഫാരികോ ഹോതി, തസ്മാ ''ബലവാ''തി ആഹ.

മേത്തായ ചേതോവിമുത്തിയാതി ഏത്ഥ ''മേത്താ''തി വുത്തേ ഉപചാരോപി അപ്പനാപി വട്ടതി, ''ചേതോവിമുത്തീ''തി വുത്തേ പന അപ്പനാവ വട്ടതി. **യം പമാണകതം കമ്മ**ന്തി പമാണകതം കമ്മം നാമ കാമാവചരം വുച്ചതി, അപ്പമാണകതം കമ്മം നാമ രൂപാവചരം. തഞ്ഹി പമാണം അതിക്കമിത്വാ ഓധിസകഅനോധിസകദിസാഫരണവസേന വഡ്ഢേത്വാ കതത്താ അപ്പമാണകതന്തി വുച്ചതി.

ന തം തത്രാവസിസ്സതി, ന തം തത്രാവതിട്ഠതീതി തം കാമാവചരകമ്മം തസ്മിം രൂപാരൂപാവചരകമ്മേ ന ഓഹീയതി ന തിട്ഠതി. കിം വുത്തം ഹോതി? തം കാമാവചരകമ്മം തസ്സ രൂപാരൂപാവചരകമ്മസ്സ അന്തരാ ലഗ്ഗിതും വാ ഠാതും വാ രൂപാരൂപാവചരകമ്മം ഫരിത്വാ പരിയാദിയിത്വാ അത്തനോ ഓകാസം ഗഹേത്വാ പതിട്ഠാതും വാ ന സക്കോതി. അഥ ഖോ രൂപാരൂപാവചരകമ്മമേവ കാമാവചരം മഹോഘോ വിയ പരിത്തം ഉദകം ഫരിത്വാ പരിയാദിയിത്വാ അത്തനോ ഓകാസം കത്വാ തിട്ഠതി, തസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ സയമേവ ബ്രഹ്മസഹബ്യതം ഉപനേതീതി. ഇതി ഇദം സുത്തം ആദിമ്ഹി കിലേസവസേന വുട്ഠായ അവസാനേ ബ്രഹ്മവിഹാരവസേന ഗഹിതത്താ യഥാനുസന്ധിനാവ ഗതം.

ൻ. കുലസുത്തവണ്ണനാ

ൻൻ൯. നവമേ **ദുബ്ഭിക്ഖാ**തി ദുല്ലഭഭിക്ഖാ. **ദ്വീഹിതികാ**തി ''ജീവിസ്സാമ നു ഖോ ന നു ഖോ''തി ഏവം പവത്തഈഹിതികാ. ''ദുഹിതികാ''തിപി പാഠോ. അയമേവ അത്ഥോ. ദുക്ഖാ ഈഹിതി ഏത്ഥ ന സക്കാ കോചി പയോഗോ സുഖേന കാതുന്തി **ദുഹിതികാ**. തത്ഥ തത്ഥ മതമനുസ്സാനം വിപ്പകിണ്ണാനി സേതാനി അട്ഠികാനി ഏത്ഥാതി **സേതട്ഠികാ. സലാകാവുത്താ**തി സലാകമത്തവുത്താ, യം തത്ഥ വുത്തം വാപിതം, തം സലാകമത്തമേവ അഹോസി, ഫലേ ന ജനയതീതി അത്ഥോ.

ഉഗ്ഗിലിതുന്തി ദ്വേ അന്തേ മോചേത്വാ കഥേതും അസക്കോന്തോ ഉഗ്ഗിലിതും ബഹി നീഹരിതും ന സക്ഖിതി . **ഓഗിലിതു**ന്തി പുച്ഛായ ദോസം ദിസ്വാ ഹാരേതും അസക്കോന്തോ ഓഗിലിതും അന്തോ പവേസേതും ന സക്ഖിതി.

ഇതോ സോ ഗാമണി ഏകനവുതികപ്പേതി ഭഗവാ കഥയമാനോവ യാവ നിക്ഖന്തോ നാസികവാതോ ന പുന പവിസതി, താവതകേന കാലേന ഏകനവുതികപ്പേ അനുസ്സരി ''അത്ഥി നു ഖോ കിഞ്ചി കുലേ

പക്കഭിക്ഖാദാനേന ഉപഹതപുബ്ബ”ന്തി പരിജാനനത്ഥം. അഥേകമ്പി അപസ്സന്തോ “ഇതോ സോ, ഗാമണീ”തിആദിമാഹ. ഇദാനി ദാനാദീനം ആനിസംസം കഥേന്തോ **അഥ ഖോ യാനി താനി കുലാനി അഡ്ഢാനീ**തി ധമ്മദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **ദാനസമ്ഭൂതാനീ**തി ദാനേന സമ്ഭൂതാനി നിബ്ബത്താനി. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ പന **സച്ചം നാമ** സച്ചവാദിതാ. **സാമഞ്ഞം നാമ** സേസസീലം. **വികിരതീ**തി അയോഗേന വളഞ്ജേന്തോ വിപ്പകിരതി. **വിധമതീ**തി ധമേന്തോ വിയ നാസേതി. **വിദ്ധംസേതീ**തി നാസേതി. **അനിച്ചതാ**തി ഹുത്വാ അഭാവോ ബഹുനാപി കാലേന സങ്ഗതാനം ഖണേനേവ അന്തരധാനം.

൧൦. മണിചൂളകസുത്തവണ്ണനാ

൩൬൨. ദസമേ **തം പരിസം ഏതദവോചാ**തി തസ്സ കിര ഏവം അഹോസി “കുലപുത്താ പബ്ബജന്താ പുത്തദാരഞ്ചേവ ജാതരൂപരജതഞ്ച പഹായേവ പബ്ബജന്തി, ന ച സക്കാ യം പഹായ പബ്ബജിതാ, തം തേഹി ഗഹേതു”ന്തി നയഗ്ഗാഹേ ഠത്വാ “മാ അയ്യോ”തിആദിവചനം അവോച. **ഏകംസേനേത**ന്തി ഏതം പഞ്ചകാമഗുണകപ്പനം അസ്സമണധമ്മോ അസക്യപുത്തിയധമ്മോതി ഏകംസേന ധാരേയ്യാസി.

തിണന്തി സേനാസനച്ഛദനതിണം. **പരിയേസിതബ്ബ**ന്തി തിണച്ഛദനേ വാ ഇട്ഠകച്ഛദനേ വാ ഗേഹേ പലുജ്ജന്തേ യേഹി തം കാരിതം, തേസം സന്തികം ഗന്ത്വാ “തുമ്ഹേഹി കാരിതസേനാസനം ഓവസ്സതി, ന സക്കാ തത്ഥ വസിതു”ന്തി ആചിക്ഖിതബ്ബം. മനുസ്സാ സക്കോന്താ കരിസ്സന്തി, അസക്കോന്താ “തുമ്ഹേ വഡ്ഢകിം ഗഹേത്വാ കാരാപേഥ, മയം തേ സഞ്ഞാപേസ്സാമാ”തി വക്ഖന്തി. ഏവം വുത്തേ കാരേത്വാ തേസം ആചിക്ഖിതബ്ബം. മനുസ്സാ വഡ്ഢകീനം ദാതബ്ബം ദസ്സന്തി. സചേ ആവാസസാമികാ നത്ഥി, അഞ്ഞേസമ്പി ഭിക്ഖാചാരവത്തേന ആരോചേത്വാ കാരേതും വട്ടതി. ഇദം സന്ധായ “പരിയേസിതബ്ബ”ന്തി വുത്തം.

ദാരുന്തി സേനാസനേ ഗോപാനസിആദീസു പലുജ്ജമാനേസു തദത്ഥായ ദാരും. **സകട**ന്തി ഗിഹിവികതം കത്വാ താവകാലികസകടം. ന കേവലഞ്ച സകടമേവ, അഞ്ഞമ്പി വാസിഫരസുകുദ്ദാലാദിഉപകരണം ഏവം പരിയേസിതും വട്ടതി. **പുരിസോ**തി ഹത്ഥകമ്മവസേന പുരിസോ പരിയേസിതബ്ബോ. യംകിഞ്ചി ഹി പുരിസം “ഹത്ഥകമ്മം , ആവുസോ, കത്വാ ദസ്സസീ”തി വത്വാ “ദസ്സാമി, ഭന്തേ,”തി വുത്തേ “ഇദഞ്ചിദഞ്ച കരോഹീ”തി യം ഇച്ഛതി, തം കാരേതും വട്ടതി. **ന ത്വേവാഹം, ഗാമണി, കേനചി പരിയായേനാ**തി ജാതരൂപരജതം പനാഹം കേനചിപി കാരണേന പരിയേസിതബ്ബന്തി ന വദാമി.

൧൧. ഭദ്രകസുത്തവണ്ണനാ

൩൬൩. ഏകാദസമേ **മല്ലേസൂ**തി ഏവംനാമകേ ജനപദേ. **വധേനാ**തി മാരണേന. **ജാനിയാ**തി ധനജാനിയാ. **അകാലികേന പത്തേനാ**തി ന കാലന്തരേന പത്തേന, കാലം അനതിക്കമിത്വാവ പത്തേനാതി അത്ഥോ. **ചിരവാസീ നാമ കുമാരോ**തി ഏവംനാമകോ തസ്സ പുത്തോ. **ബഹി ആവസഥേ പടിവസതീ**തി ബഹിനഗരേ കിഞ്ചിദേവ സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ വസതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടദുക്ഖം കഥിതം.

൧൨. രാസിയസുത്തവണ്ണനാ

൩൬൪. ദ്വാദസമേ **രാസിയോ**തി രാസിം കത്വാ പഞ്ഹസ്സ പുച്ഛിതത്താ രാസിയോതി ഏവം ധമ്മസങ്ഗാഹകത്ഥേരേഹി ഗഹിതനാമോ. **തപസ്സി**ന്തി തപനിസ്സിതകം. **ലൂഖജീവി**ന്തി ലൂഖജീവികം. **അന്താ**തി കോട്ഠാസാ. **ഗാമോ**തി ഗാമ്മോ. ഗമ്മോതിപി പാഠോ, ഗാമവാസീനം ധമ്മോതി അത്ഥോ. **അത്തകിലമഥാനുയോഗോ**തി അത്തനോ കിലമഥാനുയോഗോ, സരീരദുക്ഖകരണന്തി അത്ഥോ.

കസ്മാ പനേത്ഥ കാമസുഖല്ലികാനുയോഗോ ഗഹിതോ, കസ്മാ അത്തകിലമഥാനുയോഗോ, കസ്മാ മജ്ഝിമാ പടിപദാതി? കാമസുഖല്ലികാനുയോഗോ താവ കാമഭോഗീനം ദസ്സനത്ഥം ഗഹിതോ, അത്തകിലമഥാനുയോഗോ തപനിസ്സിതകാനം, മജ്ഝിമാ പടിപദാ തിണ്ണം നിജ്ജരവത്ഥൂനം ദസ്സനത്ഥം ഗഹിതാ. കിം ഏതേസം ദസ്സനേ പയോജനന്തി? ഇമേ ദ്വേ അന്തേ പഹായ തഥാഗതോ മജ്ഝിമായ പടിപദായ സമ്മാസമ്ബോധിം പത്തോ. സോ കാമഭോഗിനോപി ന സബ്ബേ ഗരഹതി ന പസംസതി, തപനിസ്സിതകേപി ന സബ്ബേ ഗരഹതി ന പസംസതി, ഗരഹിതബ്ബയുത്തകേയേവ ഗരഹതി, പസംസിതബ്ബയുത്തകേ പസംസതീതി ഇമസ്സത്ഥസ്സ പകാസനം ഏതേസം ദസ്സനേ പയോജനന്തി വേദിതബ്ബം.

ഇദാനി തമത്ഥം പകാസേന്തോ **തയോ ഖോമേ, ഗാമണി, കാമഭോഗിനോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സാഹസേനാ**തി സാഹസികകമ്മേന. **ന സംവിഭജതീ**തി മിത്തസഹായസന്ദിട്ഠസമ്ഭത്താനം സംവിഭാഗം ന കരോതി. **ന പുഞ്ഞാനി കരോതീ**തി അനാഗതഭവസ്സ പച്ചയഭൂതാനി പുഞ്ഞാനി ന കരോതി. **ധമ്മാധമ്മേനാ**തി ധമ്മേന ച അധമ്മേന ച. **ഠാനേഹീ**തി കാരണേഹി. **സച്ഛികരോതീ**തി കഥം അത്താനം ആതാപേന്തോ പരിതാപേന്തോ സച്ഛികരോതി? ചതുരങ്ഗവീരിയവസേന ച ധുതങ്ഗവസേന ച. **തിസ്സോ സന്ദിട്ഠികാ നിജ്ജരാ**തി ഏത്ഥ ഏകോപി മഗ്ഗോ തിണ്ണം കിലേസാനം നിജ്ജരണതായ തിസ്സോ നിജ്ജരാതി വുത്തോതി.

൧൩. പാടലിയസുത്തവണ്ണനാ

൩൬൫. തേരസമേ **ദൂതേയ്യാനീ**തി ദൂതകമ്മാനി പണ്ണാനി ചേവ മുഖസാസനാനി ച. **പാണാതിപാതഞ്ചാഹ**ന്തി ഇദം കസ്മാ ആരദ്ധം? ന കേവലം അഹം മായം ജാനാമി, അഞ്ഞമ്പി ഇദഞ്ചിദഞ്ച ജാനാമീതി സബ്ബഞ്ഞുഭാവദസ്സനത്ഥം ആരദ്ധം. **സന്തി ഹി, ഗാമണി, ഏകേ സമണബ്രാഹ്മണാ**തി ഇദം സേസസമണബ്രാഹ്മണാനം ലദ്ധിം ദസ്സേത്വാ തസ്സാ പജഹാപനത്ഥം ആരദ്ധം.

മാലീ കുണ്ഡലീതി മാലായ മാലീ, കുണ്ഡലേഹി കുണ്ഡലീ. **ഇത്ഥികാമേഹീ**തി ഇത്ഥീഹി സദ്ധിം കാമാ ഇത്ഥികാമാ, തേഹി ഇത്ഥികാമേഹി. **ആവസഥാഗാര**ന്തി കുലഘരസ്സ ഏകസ്മിം ഠാനേ ഏകേകസ്സേവ സുഖനിവാസത്ഥായ കതം വാസാഗാരം. **തേനാഹം യഥാസത്തി യഥാബലം സംവിഭജാമീ**തി തസ്സാഹം അത്തനോ സത്തിഅനുരൂപേന ചേവ ബലാനുരൂപേന ച സംവിഭാഗം കരോമി. **അല**ന്തി യുത്തം. **കങ്ഖനിയേ ഠാനേ**തി കങ്ഖിതബ്ബേ കാരണേ. **ചിത്തസമാധി**ന്തി തസ്മിം ധമ്മസമാധിസ്മിം ഠിതോ ത്വം സഹ

വിപസ്സനായ ചതുന്നം മഗ്ഗാനം വസേന ചിത്തസമാധിം സചേ പടിലഭേയ്യാസീതി ദസ്സേതി. **അപണ്ണകതായ മയ്ഹ**ന്തി അയം പടിപദാ മയ്ഹം അപണ്ണകതായ അനപരാധകതായ ഏവ സംവത്തതീതി അത്ഥോ. **കടഗ്ഗാഹോ**തി ജയഗ്ഗാഹോ.

അയം ഖോ, ഗാമണി, ധമ്മസമാധി, തത്ര ചേ ത്വം ചിത്തസമാധിം പടിലഭേയ്യാസീതി ഏത്ഥ **ധമ്മസമാധീ**തി ദസകുസലകമ്മപഥധമ്മാ, **ചിത്തസമാധീ**തി സഹ വിപസ്സനായ ചത്താരോ മഗ്ഗാ. അഥ വാ ''പാമോജ്ജം ജായതി, പമുദിതസ്സ പീതി ജായതീ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൨൩) ഏവം വുത്താ പാമോജ്ജപീതിപസ്സദ്ധിസുഖസമാധിസങ്ഖാതാ പഞ്ച ധമ്മാ ധമ്മസമാധി നാമ, ചിത്തസമാധി പന സഹ വിപസ്സനായ ചത്താരോ മഗ്ഗാവ. അഥ വാ ദസകുസലകമ്മപഥാ ചത്താരോ ബ്രഹ്മവിഹാരാ ചാതി അയം ധമ്മസമാധി നാമ, തം ധമ്മസമാധിം പൂരേന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ ചിത്തസമാധി നാമ. **ഏവം ത്വം ഇമം കങ്ഖാധമ്മം പജഹേയ്യാസീ**തി ഏവം ത്വം ഇമസ്മിം വുത്തപ്പഭേദേ ധമ്മസമാധിസ്മിം ഠിതോ സചേ ഏവം ചിത്തസമാധിം പടിലഭേയ്യാസി, ഏകംസേനേതം കങ്ഖം പജഹേയ്യാസീതി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ വുത്തനയമേവാതി.

ഗാമണിസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. അസങ്ഖതസംയുത്തം

൧. പഠമവഗ്ഗോ

൧-൧൧. കായഗതാസതിസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൬൬-൩൭൬. അസങ്ഖതസംയുത്തേ **അസങ്ഖത**ന്തി അകതം. **ഹിതേസിനാ**തി ഹിതം ഏസന്തേന. **അനുകമ്പകേനാ**തി അനുകമ്പമാനേന. **അനുകമ്പം ഉപാദായാ**തി അനുകമ്പം ചിത്തേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ, പടിച്ചാതിപി വുത്തം ഹോതി. **കതം വോ തം മയാ**തി തം മയാ ഇമം അസങ്ഖതഞ്ച അസങ്ഖതമഗ്ഗഞ്ച ദേസേന്തേന തുമ്ഹാകം കതം. ഏത്തകമേവ ഹി അനുകമ്പകസ്സ സത്ഥു കിച്ചം, യദിദം അവിപരീതധമ്മദേസനാ. ഇതോ പരം പന പടിപത്തി നാമ സാവകാനം കിച്ചം. തേനാഹ **ഏതാനി, ഭിക്ഖവേ, രുക്ഖമൂലാനി…പേ॰… അമ്ഹാകം അനുസാസനീ**തി ഇമിനാ രുക്ഖമൂലസേനാസനം ദസ്സേതി. **സുഞ്ഞാഗാരാനീ**തി ഇമിനാ ജനവിവിത്തം ഠാനം. ഉഭയേന ച യോഗാനുരൂപം സേനാസനം ആചിക്ഖതി, ദായജ്ജം നിയ്യാതേതി.

ഝായഥാതി ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനേന അട്ഠതിംസാരമ്മണാനി, ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേന ച അനിച്ചാദിതോ ഖന്ധായതനാദീനി ഉപനിജ്ഝായഥ, സമഥഞ്ച വിപസ്സനഞ്ച വഡ്ഢേഥാതി വുത്തം ഹോതി. **മാ പമാദത്ഥാ**തി മാ പമജ്ജിത്ഥ. **മാ പച്ഛാ വിപ്പടിസാരിനോ അഹുവത്ഥാ**തി യേ ഹി പുബ്ബേ ദഹരകാലേ അരോഗകാലേ സത്തസപ്പായാദിസമ്പത്തികാലേ സത്ഥു സമ്മുഖീഭാവകാലേ ച യോനിസോമനസികാരരഹിതാ രത്തിന്ദിവം മങ്കുലഭത്തം ഹുത്വാ സേയ്യസുഖം മിദ്ധസുഖം അനുഭോന്താ പമജ്ജന്തി, തേ പച്ഛാ ജരാകാലേ രോഗകാലേ മരണകാലേ വിപത്തികാലേ സത്ഥു പരിനിബ്ബുതകാലേ ച തം പുബ്ബേ പമാദവിഹാരം അനുസ്സരന്താ സപ്പടിസന്ധികാലകിരിയഞ്ച ഭാരിയം സമ്പസ്സമാനാ വിപ്പടിസാരിനോ ഹോന്തി. തുമ്ഹേ പന താദിസാ മാ അഹുവത്ഥാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ ''മാ പച്ഛാ വിപ്പടിസാരിനോ അഹുവത്ഥാ''തി.

അയം വോ അമ്ഹാകം അനുസാസനീതി അയം അമ്ഹാകം സന്തികാ ''ഝായഥ മാ പമാദത്ഥാ''തി തുമ്ഹാകം അനുസാസനീ, ഓവാദോതി വുത്തം ഹോതി.

൨. ദുതിയവഗ്ഗോ

൧-൩൩. അസങ്ഖതസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൭൭-൪൦൯. **കായേ കായാനുപസ്സീ**തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം പരതോ വക്ഖാമ.

അനതന്തിആദീസു തണ്ഹാനതിയാ അഭാവേന അനതം. ചതുന്നം ആസവാനം അഭാവേന **അനാസവം**. പരമത്ഥസച്ചതായ **സച്ചം**. വട്ടസ്സ പരഭാഗട്ഠേന **പാരം**. സണ്ഹട്ഠേന **നിപുണം**. സുട്ഠു ദുദ്ദസതായ **സുദുദ്ദസം**. ജരായ അജരിതത്താ **അജജ്ജരം**. ഥിരട്ഠേന **ധുവം**. അപലുജ്ജനതായ **അപലോകിതം**. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന അപസ്സിതബ്ബത്താ **അനിദസ്സനം**. തണ്ഹാമാനദിട്ഠിപപഞ്ചാനം അഭാവേന **നിപ്പപഞ്ചം**.

സന്തഭാവട്ഠേന **സന്തം**. മരണാഭാവേന **അമതം**. ഉത്തമട്ഠേന **പണീതം**. സസ്സിരികട്ഠേന **സിവം**. നിരുപദ്ദവതായ **ഖേമം**. തണ്ഹാക്ഖയസ്സ പച്ചയത്താ **തണ്ഹക്ഖയം**.

വിമ്ഹാപനീയട്ഠേന അച്ഛരം പഹരിതബ്ബയുത്തകന്തി **അച്ഛരിയം**. അഭൂതമേവ ഭൂതം അജാതം ഹുത്വാ അത്ഥീതി വാ **അബ്ഭുതം**. നിദ്ദുക്ഖത്താ **അനീതികം**. നിദ്ദുക്ഖസഭാവത്താ **അനീതികധമ്മം**. വാനാഭാവേന **നിബ്ബാനം**. ബ്യാബജ്ഝാഭാവേനേവ **അബ്യാബജ്ഝം**. വിരാഗാധിഗമസ്സ പച്ചയതോ **വിരാഗം**. പരമത്ഥസുദ്ധിതായ **സുദ്ധി**. തീഹി ഭവേഹി മുത്തതായ **മുത്തി**. കാമാലയാനം അഭാവേന **അനാലയം**. പതിട്ഠട്ഠേന **ദീപം**. അല്ലീയിതബ്ബയുത്തട്ഠേന **ലേണം**. തായനട്ഠേന **താണം**. ഭയസരണട്ഠേന **സരണം,** ഭയനാസനന്തി അത്ഥോ. പരം അയനം ഗതി പതിട്ഠാതി **പരായണം**. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവാതി.

അസങ്ഖതസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. അബ്യാകതസംയുത്തം

൧. ഖേമാസുത്തവണ്ണനാ

൪൧൦. അബ്യാകതസംയുത്തസ്സ പഠമേ **ഖേമാ**തി ഗിഹികാലേ ബിമ്ബിസാരസ്സ ഉപാസികാ സദ്ധാപബ്ബജിതാ മഹാഥേരീ "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവികാനം ഭിക്ഖുനീനം മഹാപഞ്ഞാനം യദിദം ഖേമാ"തി ഏവം ഭഗവതാ മഹാപഞ്ഞതായ ഏതദഗ്ഗേ ഠപിതാ. **പണ്ഡിതാ**തി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതാ. **വിയത്താ**തി വേയ്യത്തിയേന സമന്നാഗതാ. **മേധാവിനീ**തി മേധായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതാ. **ബഹുസ്സുതാ**തി പരിയത്തിബാഹുസച്ചേനപി പടിവേധബാഹുസച്ചേനപി സമന്നാഗതാ.

ഗണകോതി അച്ഛിദ്ദകഗണനായ കുസലോ. **മുദ്ദികോ**തി അങ്ഗുലിമുദ്ദായ ഗണനായ കുസലോ. **സങ്ഖായകോ**തി പിണ്ഡഗണനായ കുസലോ. **ഗമ്ഭീരോ**തി ചതുരാസീതിയോജനസഹസ്സഗമ്ഭീരോ. **അപ്പമേയ്യോ**തി ആള്ഹകഗണനായ അപ്പമേയ്യോ. **ദുപ്പരിയോഗാഹോ**തി ആള്ഹകഗണനായ പമാണഗഹണത്ഥം ദുരോഗാഹോ. **യേന രൂപേന തഥാഗത**ന്തി യേന രൂപേന ദീഘോ രസ്സോ സാമോ ഓദാതോതി സത്തസങ്ഖാതം തഥാഗതം പഞ്ഞപേയ്യ. **തം രൂപം തഥാഗതസ്സ പഹീന**ന്തി തം വുത്തപ്പകാരരൂപം സമുദയപ്പഹാനേന സബ്ബഞ്ഞുതഥാഗതസ്സ പഹീനം. **രൂപസങ്ഖായ വിമുത്തോ**തി ആയതിം രൂപസ്സ അനുപ്പത്തിയാ രൂപാരൂപകോട്ഠാസേനപി ഏവരൂപോ നാമ ഭവിസ്സതീതി വോഹാരസ്സപി പടിപസ്സദ്ധത്താ രൂപപണ്ണത്തിയാപി വിമുത്തോ. **ഗമ്ഭീരോ**തി അജ്ഝാസയ ഗമ്ഭീരതായ ച ഗുണഗമ്ഭീരതായ ച ഗമ്ഭീരോ. തസ്സ ഏവം ഗുണഗമ്ഭീരസ്സ സതോ സബ്ബഞ്ഞുതഥാഗതസ്സ യം ഉപാദായ സത്തസങ്ഖാതോ തഥാഗതോതി പഞ്ഞത്തി ഹോതി, തദഭാവേന തസ്സാ പഞ്ഞത്തിയാ അഭാവം പസ്സന്തസ്സ അയം സത്തസങ്ഖാതോ **ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ**തി ഇദം വചനം ന ഉപേതി ന യുജ്ജതി, **ന ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ**തിആദിവചനമ്പി ന ഉപേതി ന യുജ്ജതീതി അത്ഥോ.

സംസന്ദിസ്സതീതി ഏകം ഭവിസ്സതി. **സമേസ്സതീ**തി നിരന്തരം ഭവിസ്സതി. **ന വിരോധയിസ്സതീ**തി ന വിരുദ്ധം പദം ഭവിസ്സതി. **അഗ്ഗപദസ്മി**ന്തി ദേസനായ. ദേസനാ ഹി ഇധ അഗ്ഗപദന്തി അധിപ്പേതാ.

൨. അനുരാധസുത്തവണ്ണനാ

൪൧൧. ദുതിയം **ഖന്ധിയവഗ്ഗേ** വിത്ഥാരിതമേവ, അബ്യാകതാധികാരതോ പന ഇധ വുത്തം.

൩-൬. പഠമസാരിപുത്തകോട്ഠികസുത്താദിവണ്ണനാ

൪൧൨-൪൧൫. തതിയേ **രൂപഗതമേത**ന്തി രൂപമത്തമേതം. ഏത്ഥ രൂപതോ അഞ്ഞോ കോചി സത്തോ നാമ ന ഉപലബ്ഭതി, രൂപേ പന സതി നാമമത്തം ഏതം ഹോതീതി ദസ്സേതി. **വേദനാഗതമേത**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **അയം ഖോ ആവുസോ ഹേതൂ**തി അയം രൂപാദീനി മുഞ്ചിത്വാ അനുപലബ്ഭിയസഭാവോ ഹേതു, യേനേതം അബ്യാകതം ഭഗവതാതി. ചതുത്ഥാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൯. കുതൂഹലസാലാസുത്തവണ്ണനാ

൪൧൮. നവമേ **കുതൂഹലസാലായ**ന്തി കുതൂഹലസാലാ നാമ പച്ചേകസാലാ നത്ഥി, യത്ഥ പന നാനാതിത്ഥിയാ സമണബ്രാഹ്മണാ നാനാവിധം കഥം പവത്തേന്തി, സാ ബഹൂനം ''അയം കിം വദതി, അയം കിം വദതീ''തി കുതൂഹലുപ്പവത്തിട്ഠാനതോ കുതൂഹലസാലാതി വുച്ചതി. **ദൂരമ്പി ഗച്ഛതീ**തി യാവ ആഭസ്സരബ്രഹ്മലോകാ ഗച്ഛതി. **ഇമഞ്ച കായം നിക്ഖിപതീ**തി ചുതിചിത്തേന നിക്ഖിപതി. **അനുപപന്നോ ഹോതീ**തി ചുതിക്ഖണേയേവ പടിസന്ധിചിത്തസ്സ അനുപ്പന്നത്താ അനുപപന്നോ ഹോതി.

൧൦. ആനന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൪൧൯. ദസമേ **തേസമേതം സദ്ധിം അഭവിസ്സാ**തി തേസം ലദ്ധിയാ സദ്ധിം ഏതം അഭവിസ്സ. **അനുലോമം അഭവിസ്സ ഞാണസ്സ ഉപ്പാദായ സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ**തി യം ഏതം ''സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ''തി വിപസ്സനാഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, അപി നു മേ തസ്സ അനുലോമം അഭവിസ്സാതി അത്ഥോ.

൧൧. സഭിയകച്ചാനസുത്തവണ്ണനാ

൪൨൦. ഏകാദസമേ **ഏത്തമേത്തകേന ഏത്തകമേവാ**തി ആവുസോ യസ്സാപി ഏത്തം ഏത്തകേന കാലേന ''ഹേതുമ്ഹി സതി രൂപീതിആദി പഞ്ഞാപനാ ഹോതി, അസതി ന ഹോതീ''തി ബ്യാകരണം ഭവേയ്യ, തസ്സ ഏത്തകമേവ ബഹു. **കോ പന വാദോ അതിക്കന്തേ**തി അതിക്കന്തേ പന അതിമനാപേ ധമ്മദേസനാനയേ വാദോയേവ കോ, നത്ഥി വാദോ, ഛിന്നാ കഥാതി.

അബ്യാകതസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി സാരത്ഥപ്പകാസിനിയാ സംയുത്തനികായ-അട്ഠകഥായ

സളായതനവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.